

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

B

800,655

THE BÚSTÁN
OF SHAIKH MUŞLIḤU-D-DÍN
SA'ADÍ.

sa'di

THE BÚSTÁN
OF SHAIKH MUṢLIḤU-D-DÍN
SA'ADÍ.

PHOTOGRAPHED FROM A MS. PREPARED UNDER THE
SUPERINTENDENCE OF

J. T. PLATTS, M.A.,
TEACHER OF PERSIAN AT THE UNIVERSITY OF OXFORD, ETC., ETC.

FURTHER COLLATED WITH ORIGINAL MSS. AND
ANNOTATED BY

A. ROGERS,
LATE BOMBAY CIVIL SERVICE.

LONDON:
W. H. ALLEN AND CO., LIMITED, 13 WATERLOO PLACE.
AND AT CALCUTTA.

1891.

PK
6540
B2.
1891

LONDON :
PRINTED BY W. H. ALLEN AND CO., LIMITED,
13 WATERLOO PLACE . S.W

Sub. Com.
Hutted
2.5-42
94787

P R E F A C E.

THIS work is a reproduction by photo-lithography of a MS. prepared in India in 1871-72 under the superintendence and guidance of J. T. Platts, Esq., M.A., Teacher of Persian at Oxford, Editor and Translator of the Gulistán, Author of a Hindustani Dictionary, Grammar, and other works. It was collated by M. Safdár 'Alí, Extra-Assistant Commissioner of Jabalpur, a distinguished Persian and Arabic scholar, and M. Jamálu-d-dín, Mír Munshí of the Inspector of Schools, Jabalpur. In its preparation some of the best lithographed copies published in Delhi, Lakhnau, and Bombay were carefully compared with the Vienna edition of Graf, by Mr. Platts. On its completion the whole was copied by a Muhammadan gentleman, a Master in the Government School at Ságar, in the Central Provinces, and an accomplished calligraphist. The MS. is remarkably correct, very few errors of transcription having been discovered by the Editor. The excellence of the calligraphy is proved by the present photographic reproduction.

The entire work has now been re-collated with Graf's Vienna edition, compared with several original MSS. in the India Office Library, and checked by careful reference to Lieut-Col. Wilberforce Clarke's translation into English. It is hoped that the notes added by the Editor will assist students in the interpretation of some of the most difficult passages.

THE EDITOR.

NOTES ON THE BUSTAN.

INTRODUCTION.

No. of
Couplet.

- i. 1.—Some MSS. have جهاندار in place of خداوند; but as the latter is used in the 2nd line, as well as in the 2nd couplet, it seems advisable to retain it. آفرین abbreviated from آفریننده, pres. partic. of آفریدن "to create."
2. در: most MSS. have در, which is preferable.
- iii. 1.—هرگز abbreviated from هر که از "whoever from." درش: some MSS. read درگاه اهل, using "temple" in place of "door."
2. رفت equivalent to رفت; "to whatever door he has gone."
- v.—نه بگیرد بهر—"He does not seize instantly or hastily."
- vi. 2.—ما چرا for ما چو (Arabic) "what has occurred." در نوشت "has written in or recorded," i.e. pardoned; also rolled up or folded.
- vii. 2.—گناه for گناه.
- viii.—The word پسر "a son" is probably understood here.
- x. 1.—"If a slave does not come up sharply to his business."
- xii. 2.—هردو بری—"becomes separated or cut off from."
- xiii. 1.—بالا و پست—"high and low," or heaven and earth.
- xiv.—پهنا "plunder"; here نعمتا "blessing" or "favour" is suggested.
- xv. 2.—که—"who."
- xviii.—سیمرغ در قاب. The fabulous bird, the Simurgh, on the mountain of Káf, equally fabulous: the latter was imagined by Asiatics to surround the world, bounding the horizon on all sides.
- xix. 2.—دارای "the king or sovereign."
- xx. 1.—مر a mere expletive. رسد: other MSS. read سرزد from سریدن "to befit or become."
- xxvi. 2.—مّم و بکم (Arabic) "deaf and dumb."
- xxvii. 2.—عرازل an evil spirit, the devil.
- xxviii. 1.—بر درگاه to be read as if it were بدرگاه ..

No. of
Couplet.

- XXXII. 2.—**لَا مَرَّ لِحَرْفٍ أَوْ** "there is no place for anyone's finger," i.e. no one can find fault with.
- XXXVI. 2.—**كِرْدَسْت** abbreviated from **كِرْدَسْتِ اسْت** "who?"
- XXXVII. 1.—**دَر مَلَبِ سَنَكِ** "in the loins of," or in the hard rock.
- XL. 2.—**كِرْ** "for," "inasmuch as."
- XLI. 2.—**وَكِرْ چَندَر**: the second **و** is superfluous.
- XLII. 2.—"Who but He knows how to make being out of nothing?"
- XLVIII. 2.—**قُم** is a mistake for **قُمْ** (Arabic) "arise." In some MSS. the following couplet stands in place of this:
- چَمِ هَمِهَا دَر اَیْنِ فِکْرِ بُوْدَمِ سَمِیَرِ
کِرْ حَیْرَتِ گِرَفْتِ آسْتِیْنِمِ کِرْ عَمِیَرِ
- LI.—There is a play here on the words **سَحَابَانِ** and **سَحَابَانِ**, the former being the name of an eloquent Arab poet, and the latter meaning God.
- LII.—Some MSS. have **عَاصِمَانِ** for **عَاصِمَانِ**.
- LIV. 1.—**رَازِ** here refers to divine mysteries.
- LVI. 2.—**بِیْرُونِ** for **بِیْرُونِ**; **کِرْ** **اَز اَوْ** for **کِرُو**; **نِیْرَدَسْتِ** for **نِیْرَدَسْتِ**.
- LVII.—**بَازِ** in the 1st line is "the falcon," and in the 2nd line "open," in contradistinction to the fastening up of the eyes in the 1st line.
- LVIII.—**رَهِ** abbreviated from **رَهِ** "a road."
- LIX. 1.—**کَنجِ قَارُونِ**: Karoon is supposed to be the same as Korah, a cousin of Moses, and to have been possessed of great treasures. The legend goes that the earth swallowed him up for refusing to pay Moses a tithe of his possessions for the public use.
- LXI. 2.—**اَلَسْتُ بِرَبِّکُمْ** the promise of **عَهْدِ اَلَسْتُ** "Am I not your Lord?" contained in the Korán.
- LXII. 1.—**رَهِ** **بِیْرِ** present tense of **بِیْرِ** **رَهِ**; **رَهِ** **بِیْرِ** i.e. to the temple of God. **بِهَالِ مَحَبَّتِ بِیْرِ** "thou shalt fly with the wing of friendship."
- LXIII. 2.—**سَرَا پَرْدَه** a canvas screen enclosing tents.
- LXIV. 2.—Difficult to understand. It may read **اِیْسِتِ بَکِیْرِ وَتَحْمِیْرِ** **اِیْسِتِ**: "Seize thou its reins and stand firm in the place of confusion." **اِیْسِتِ** is here the imperative of **اِیْسَتَانِ**.
- LXV. 2.—**دَاعِی** here is probably God as the Cause or Author.
- LXVI. 2.—**و** should be inserted between **بِیْسِیَارِ** and **سَرَا**.
- LXVII. 2.—**رَهِ** for **رَهِ**.
- LXVIII.—**مُصْطَفِی** "the chosen," Mahomet.
- LXIX. 1.—**اَلِ السَّجَايَا** pl. of **سَجَايَا** and **اَلِ الشِّیْمِ** pl. of **شِیْمِ**, with the article **اَلِ**, "disposition," "habit."
- 2.—**اَلِ اَلْبَرَايَا** pl. of **بَرِیْ** "men." **شَفِیْعِ اَلَامِ** "intercessor for his people." **اَمَمِ** is the pl. of **اَمَمِ**.

No. of
Couplet.

- LXX. 2.—مهبط جبرئیل "the place of descent of (i.e. inspired by) Gabriel," the angel.
- LXXI. 1.—بعث و نشر "raising and dispersing"—the resurrection.
- LXXII. 2.—كليمى "the familiar" (of God).
- LXXIII. 1.—يتيمى "he who is without a father"; قرآن نا كرده درسى "who has not yet completed the Korán."
2. Some MSS. read هفت for چند "who has obliterated seven creeds."
- LXXV. 2.—كسرى should be كسرى "royal."
- LXXVI. 1.—لا قاسم i.e. by the cry of لا قاسم, as لا حول ولا قوت "there is no power, &c., but in God." لا is the name of an idol, as is also عرى in line 2.
- LXXVII. 2.—انجيل and توريت the Gospel and the Mosaical books.
- LXXVIII. 1.—هبي بر نشست: alluding to Mahomet's reported flight in a night on his steed Burák from Mecca to Jerusalem, or higher than the heavens.
- LXXIX. 1.—تيره قربى "the desert of approach."
2. مدره is a tree in the seventh heaven.
- LXXX.—هو i.e. to Gabriel; سالار بيت الحرام i.e. Mahomet.
- LXXXIII. 2.—تجلى "the glory of God."
- LXXXV. 1.—نعت invocation of praise or eulogium.
- LXXXVII.—ابو بكر father-in-law and first successor, or Khaliph, of Mahomet. مرید in this line means "disciple," and in the 2nd "proud," "disobedient."
- LXXXVIII. 1.—عثمان "Osman, the third Khaliph."
2. دلدل a camel that Ali, the fourth Khaliph, rode.
- LXXXIX. 1.—فاطمه Mahomet's daughter.
- XCI. 2.—حى "life," or God.
- XCII. 1.—مشتى a handful or small number.
2. طفيل name of a man. The general sense of the passage is: "How does thy dignity in the temple of God become less if a few devotees such as Toophail (an unbidden guest) appear as guests at the abode of salvation?"
- XCIV. 2.—"When thou wast created men were yet water and mud," as stated in the Korán.
- XCV. 2.—فرع نسی "thy branch or offspring."
- XCVII.—لولاك refers to a Sura of the Korán stating: "If it had not been for thee I would not have created the heavens." طاها و ياسين refer to two Suras of the Korán, which are entitled respectively طه and یس. It is not known what the meaning of these mystical titles is.
- XCVIII.—"Since Sa'di only incompletely glorifies thee, on thee be blessing (الطوبه is the first chapter of the Korán), O Prophet, and peace!"

No. of
Couplet.

- XCIX. 2.—بسر پردم آیام—“I passed my days.”
- CI. 1.—عاجی نهاد—“submissive,” “humble.” “I have never seen anyone like those pure, humble men of Shiráz. May blessing be on this dust (of Shiráz)!”
- CII. 2.—بر انگینست مرا , i.e. بر انگینست مرا—“rooted up for me.”
- CIII. 1 and 2.—In some MSS. the concluding verbs are in the 1st pers. sing. instead of the 3rd pl., and correspond better with the commencement: “I said to my heart.”
- CVI. 2.—Carry away on paper, i.e. write and respect.
- CVII. 2.—Ten “doors” of instruction, corresponding to باب “chapters.”
- CIX. 2.—That the benefactor may praise God’s excellence by liberality.
- CX. 2.—This عشق or “love” is said by commentators to be the love of God.
- CXIV. 2.—The two ‘Ids, i.e. the breaking of the fast of Rumzán, and the day on which sacrifices are offered.
- CXV. 2.—The treasury is, of course, the Bustán.
- CXVI. 1.—Some MSS. have بهماندست , and others نماندست .
- CXVII. 1.—که “for,” “because.”
- CXVIII. 2.—“I have not heard of any learned man being a fault-finder.”
- CXIX. 2.—حشوش “its quilting,” usually of cotton.
- CXX. 2.—There is a play on the word حشوش , which, according to commentators, means here “light words.” The sentence may thus mean: “put on my quilting,” or, “hide my light words.”
- CXXII. 1.—The day of hope and fear, i.e. the Day of Judgment.
- CXXIII. 1.—“If thou seest evil in my words,” as if it were در بدی بینی اگر بدی سخن من .
- CXXV. 1.—همانا “you might say,” equivalent to گویا .
- CXXVI. 2.—در غیبت من for به غیبت درم—“in my absence.”
- CXXVIII. 2.—چو باز کنی—“when thou openest it.”
- CXXXII. 2.—مید—“the lord,” Mahomet: he was born in the time of Nau-shirwán. These lines are in praise of Muhammad Atábak Abu Bakr, to whom the book is dedicated.
- CXXXVI. 1 and 2.—Arabic. “And brass for the gate, like the ancient house (the Kaabah) ! Around it from every broad road (men come).”
- CXLIV. 1.—چونی “like him.” Some MSS. have چون تو ای .
- CLVIII. 2.—Zál may mean Rustam’s father, or an old man.
- CLVI.—CLVIII.—Alexander the Great built a wall a hundred farsangs in length between two mountains, to check the incursions of the people who lived to the north of Kohistan, and are here called Gájuj (Gájuj and Májuj are Gog and Magog, descendants of Japhet). Gájuj Kufr

No. of
Couplet.

was Changiz Khán, with whom Atábak made peace by payment of money. In these lines the action of the two kings is contrasted.

CLX. 1.—فرون, which some MSS. have, is, perhaps, better than برون .

CLXXII. 1.—Zangi was the grandfather, and Sa'd the father, of Abu Bakr, in whose reign Sa'di flourished.

CLXXX. 1.—“ He took away the water (of reputation) from the river.”

CLXXXI. 1.—“ May the eye of fortune be opened upon thy face.”

CLXXXVI. 2.—“ Fulfil his desire in this world and that to come.”

CHAPTER I.

III. 1.—بسی “much,” for “long.”

VI. 1.—منزل هنامس “one who knows the stages towards salvation.”

VII. 1.—ن “nine.”

2. Kizil Arslán, the name of a king. This alludes to a couplet composed in honour of Kizil Arslán by Zâhir-Faryâbî, as follows :

نه کرسی فلک نهد آدیشه زیر پای
تا بوسه برکاب قزل ارسلان دهد

IX. 1.—آستان, the threshold of God.

XI. 1.—دو الجلال “the lord of glory,” God.

XVI. 1.—دهم “give me.”

XVII. 1.—بر کار خیرم بدار “keep me in (the way) of good.”

XXVI. 1.—میچ should be the negative نمیچ .

XXIX. 1.—طریقت “the way ” to God. Above this are still the stages of حقیقت “the truth ” of the existence of God, and معرفت “the knowledge ” of God.

XXXI. 1.—تیر روان “the tearing up of life,” the death-agony.

XLI. 1.—ک “for he,” i.e. the king.

XLVI. 1.—ترس this would be better in the negative form, as in other MS.

L. 2.—مزرور is miswritten for مردور “a labourer.”

LII. 1.—Shiruyah was the son of Khusro Parviz.

LXIV. 2.—“ Whose hand is raised towards God in prayer against him.”

LXVI. 1.—بمالش “by (confiscating) his property.”

LXXXII. 1.—Shâpur was a favourite of Khusro Parviz, and was employed by him in his courtship of Shireen, whom he subsequently married.

2. قلم در کشید “drew his pen through,” “cancelled.” Other MSS. substitute بر اسمش “to his pension,” for بر اسمش “to his name.”

No. of
Couplet.

LXXXVIII. 2.—منعان is a town in Arabia, and سقلاب a country in the North.
روم is, of course, Constantinople.

XCII. 1.—کردن فرو بردن بدوش “to bow the neck to the back” means to be humble.

XCIII. 1.—Some MSS. have داهى for داهى: the latter is preferable, meaning “has given up probity.”

XCIV. 1.—در ساحت “has agreed with.”

c. 1.—“When thieves fear each other.”

CIII. 1.—كن is a mistake for كمر.

CV. 2.—“He draws tears from his eye.”

CVII. 1.—هم در “together.”

CXII. 2.—الحمد خواند referring to the Sura Fátíha of the Korán.

CXLI. 1.—بشكر قدم “with thanks for his feet,” for his coming.

CXLIV. 2.—بستى “at my carelessness.”

CLIII. 1.—Insert و between دید and پیش.

CLIV. 2.—Insert و between امر and پیش.

CLXXII. 1.—أبلى Arabic, “without fear.”

CLXXXIII. 1.—“He has affection for his slaves.”

CLXXXIII. 2.—دست در پیش داهى “held the hand in front,” or “forbad.”

CXCII. 1.—زى “towards.”

CXCIV. 2.—W. Clarke’s translation of مستقى as “the dropsical one” seems wrong. The word means a water-carrier, who is not filled, or has his water-skin not filled, by the Euphrates.

CC. 2.—روا دارم as in some MSS., is preferable to روا دارم.

CCIII. 1.—در خاطر من or بخاطر درم.

CCVII. 2.—جر بدم “except evil towards me.”

CCVIII. 2.—از منش “him than me.”

CCIX. 1.—“When the king places my worth above him.”

CCXI. 1.—برینت “with regard to this to thee.”

CCXXII. 1.—آبش بریخت “spilled his water,” or spoiled his reputation.

CCXXIV. 2.—سنگ ترازو a stone used as a weight, probably.

CCXXVI. 2.—سر دست افشاندن “to open out the back of the hand,” i.e. to disagree.

CCXXVIII. 1.—همانا “thou mayest say,” “assuredly.”

CCXLVII. 2.—“For if thou takest action thereon.”

CCXLVIII. 2.—“(The king) increased.”

CCLI. 2.—“By the assistance of faith snatch away the ball of fortune.”

No. of
Complect.

- CCLIII. 2.—“Thou hast cast the shadow (of thy justice) to the distance of a year's journey.”
- CCLIV.—“I desired from the fortune of my good star that the Humá (Phoenix) might cast its shadow on my head,” thus leading to good luck.
- CCLV. 2.—“Come into this shadow,” i.e. of Abu Bakr.
- CCLXXXVIII. 2.—ذة يله “tithe.”
- CCC. 1.—درود should be درود “reaped.”
- CCCVI. 1.—کمان کیانی “the royal bow.”
- CCOIX. 1.—دل رفته “his heart that had forsaken him.”
- CCOXV. 2.—نمیدانیم “thou dost not know me.”
- CCOXXI. 2.—“When thy head is in its sleeping-place in Saturn.”
- CCOXXIII. 2.—کو abbreviated for او .
- CCOXXIV. 2.—ک “but.”
- CCOXXIX. 1.—The door here is the door of God.
- CCOXXXVII. 2.—“The full-moon face of man became like the new moon,” i.e. was shrivelled up.
- CCOXXXIX. 2.—کیش “when to him?”
- CCCLIV. 1.—مر an expletive without meaning.
- CCCLVI. 1.—For چو read چ .
- CCCLIX. 2.—تکله one of the Atábuk kings.
- CCCLX. 2.—سبق برد “he was pre-eminent.”
- CCCLXI. 1.—یکره “by one road,” “once.”
- CCCLXIII. 2.—این پنج روز “these five days,” the short remainder of life.
- CCCLXIV. 1.—Read نادای for نادای .
- CCCLXVIII. 1.—In religion's road action, not talk, is required.
- CCCLXXV. 2.—“The better part of thy life and more has passed.”
- CCCLXXXI. 1.—Insert مادن between جاودان and امید .
- CCCLXXXV. 1.—الاتا “Oh! take care that.”
- CCCLXXXVI.—“Be liberal, that to-morrow (the Judgment Day), when they prepare the hall of audience, they may give thee a station in accordance with thy munificence.”
- CCCOII. 1.—د Arabic, “hand.”
- CCCOXV. 1.—مها “O great one.”
- CCCOXXXV. 1.—هخ for هخ “a branch.”
- CCOCLXVI. 1.—مشر “a place of assembling,” the Day of Judgment.
2. —عرش the ninth heaven, or the throne of God.
- CCOCCXVIII. 2.—سر بر خط نهادن “to place the head upon the line,” i.e. to be subject to.

No. of
Couplet.

DII. 2.—هکړ is a mistake for هد .

DIX. 1.—در کاف کن “in the beginning of Creation.” Káf is the first letter of کن, Arabic for “Be.” The Korán says, “When God wished to create a thing, His command was as follows: God said to it, ‘Be,’ then it became.”

DXVI. 1.—فردا “to-morrow,” the Judgment Day.

DXXIV. 1 and 2.—The first کرمان is “Kirmania,” and the second “worms.” After couplet DXLVII. a story containing 13 couplets has been omitted here.

DXLIX. 1.—He spread his hands over, or convinced him.

DLXXX. 2.—چواوځی “like him.”

DXCIII. 2.—بیم در آمدن “to be disturbed.”

DCII. 1.—مرو با سر رهتر “Go not to the end of the rope,” “do not exceed.”

DCX. 1 and 2.—In line 1 اجل is “glorious”; and in the 2nd, “death.”

DCXXII. 1.—دستی برن “strike the hand,” or “take action.”

DCXXIV. 2.—بالوند “above the mountain of Alvand.”

DCXLI. 1.—Alf-Arsalán was one of the Saljuk kings.

DCLXV. 1.—Ghur is a country near Kandahar.

DCLXXXVIII. 2.—نیارم هد “I cannot go.”

DCXCIII.—Twenty-three couplets that appear in Graf’s edition are omitted here.

DCCXIV. 2.—“Suppose one man killed out of a whole people.”

DCCXXIX. 2.—سروش the angel Gabriel.

DCCXXXI. 1.—“His head remained awhile in the collar (of thought).”

DCCXLI. 1.—Mamun was the son of Abdurrahmán.

DCCXCVIII. 2.—“Suppose sugar eaten, or blood of the heart (grief) poured out (what then?).”

DCCCXIV. 1.—دوست “a friend”; here God.

DCCCXVII. 1.—چو در وی نگیرد “when it does not affect him.”

DCCCXIX. 1 and 2.—“A ring makes an impression on wax, not on stone.”

DCCCXXXI. 2.—کند “makes,” کند “blunt.”

DCCCXXXIV.—Roostum and Asfundiyyar, two celebrated Persian heroes.

DCCCLIV. 1.—“When thou seest the army is divided.”

DCCCLX. 2.—Afrásiáb was a Persian hero.

DCCCCXXVII. 1.—این نیم “this half”—thy own army.

DCCCLLI. 2.—چپ آواز افکند “spread a report that he was going to the left.”

CHAPTER II.

No. of
Couplet.

- i. 1.—معنى : Clarke translates this "truth": it would perhaps be better to use "reality" or "substance" in comparison with صورت "show" or "appearance."
- v. 2.—بعد از تو "after thee," i.e. after thy death.
- xxix. 2.—"Khujand" is a village in Mawar-un-Nahr.
- xxxvii. 1.—ابن السبيل "a son of the road"—a traveller.
- 2.—خليل Abraham, as the "friend" of God.
- xlh. 2.—ای یکی مردمی کن "do me a favour." از in line 1 should be ای.
- xlhii. 2.—خلقش Abraham's disposition.
- li. 1.—بیگانه "a stranger" to the true faith.
- lvi. 1.—تفسیر the interpretation of the Korán.
- lvii. 2.—Probably, that men of wisdom should give religion to the world.
- بان "for bread," as in the preceding couplet.
- lx. 1 and 2.—This probably means that the speaker owed a man ten dirams, a very small part of which was as a weight of ten "mans" on the former's heart, as he was continually being dunned for the money.
- lxiv. 1.—الف, the very commencement of the record of religion.
- 2.—باب لا ینصرف "the chapter, 'Do not spend.'"
- lxvii. 2.—دستی دو "two pieces of money," gold or silver.
- lxx. 2.—ابو زید was a chess-player. The passage means the borrower was one who would beat Abu Zaid at chess.
- lxxix. 1.—مد هزار 100,000 dinars.
- 2.—حلف "his son."
- lxxx. 2.—"Took off the fastening from it"; that is, spent it.
- lxxxvi. 1.—مچزد one who strips himself to devote himself to God. خانه پرداز "finisher of a house," i.e. one who bestows it all.
- xcv. 2.—صحر جنی Sahar was the name of the Jinn or Genie who got possession of Solomon's signet.
- xcvii. 2.—دیو سفید was the name of a hero of Mazandarán, whom Roostum killed.
- ovii. 2.—نکه چه می داری تا for نکه می چه داری.
- oxi. 1.—خورد the heir is understood.
- 2.—هبن may mean "loss of money," or "being deceived."

No. of
Couplet.

cxvii. 2.—Saharwari was a son of Abu Bakr Sadik, the Khaliph, and a Suff.

cxviii. 2.—The admonition was given when Sa'adi was in a boat with him.

cxxi. 1.—It had been well if hell had been filled by me, so as to leave no room for others.

cxix.—A tale in eight couplets which is in Graf's edition is here omitted.

cxxi. 2.—مغیلان a thorny tree.

cxliii. 1.—The well is the well of pride.

cxlv. 2.—“That thou shouldst deprive thyself (during the day) and eat (at night).”

cliv. 1.—یکی دست گیرم “for once take my hand.”

clxxix. 1.—قطار “an ox-hide full of silver or gold,” a weight of 1,200 dinars.

2.—قیراط a weight of 4 grains.

clxxxiii. 2.—افند بهرماندهی “he may chance to become a ruler.”

clxxxv. 2.—A pawn may be made a queen at chess.

cxcvii. 2.—“Mercury put his pen in the ink”—made a black mark against his name.

cxci.—کیس و دست پاک “with empty purse and hand.”

ccxiii. 2.—“The revolution of the world has placed him in my day (state).”

ccxviii. 1.—هبلی was an Egyptian who came to Bagdad, repented of his sins, and became famous for piety.

cclv. 2.—بوا مانده “on what has been left.”

cclix. 1.—راحت رسان “bring ease to others.”

cclxxi. 2.—تہلیل repeating the Mussulman creed.

cclxxiv. 1.—تصحیف altering letters, as توشہ to توشہ.

cclxxx. 1.—حاتم a man renowned for liberality.

ccxci. 1.—بتی “to Tai,” the name of Hatim's tribe.

ccxciii. 2.—رود one of the rivers of Persia.

cccii. 2.—A curiously constructed sentence, as if Hatim had spoken to a non-existent steed not to come into existence.

ccch. 1.—کسان i.e. the envoys.

2. This is apparently a parenthetical sentence: it means that the disposition to do good came spontaneously, and was not acquired by art.

ccciv. 1.—Roum must be read as the Sultan of Roum.

ccci. 1.—“No one mentioned the name of Hatim to him.”

cccx. 1.—“How much of his conversation?” Thus betraying jealousy.

No. of
Couplet.

CCCCXLIII. 1.—طى "the tribe of Tai."

CCCCXLIV. 1.—ظير, not ظير.

CCCCXLVI. 2.—"Let them demand me from this renowned chief."

CCCLIX. 2.—مكر must be read with the next couplet.

CCCLXI. 1.—مسلماني Islám.

CCCLXIX. 2.—"Darkness let down its skirt on the horizon."

CCCLXXXI. 2.—أحسن إلى من أسا "benefit him who sins against thee."

CCCLXIV. 2.—"That thou wast busy with the owl rather than with the Phoenix."

CCCLXXII. 2.—Against whom the doors (of men) are shut.

CCCLXXXIII. 2.—حار or حار "a quarter," here the Day of Judgment; "who will display their skirts at the Day of Judgment (in dignity)."

CCCLXXXIV.—A play on the words چنگ and نای: in the 1st line they are the "claw (hand)" and the "neck" and in the 2nd the "harp" and "flute."

CCCLXXXVIII. 2.—هنگ اندر است "is in the stone."

CCCLXVI. 2.—Uj was a giant, whose mother was a daughter of Adam. At the Flood the water only came up to his waist. In the days of Moses he took up a mountain to cast on the army of the Israelites and destroy them; but God sent the Hoopoo, which made a hole in it, so that it fell on his neck as a collar. Moses then struck him on the ankle with a staff, and he fell and died from the blow.

CCCLXVII. 1.—مطفى "the chosen one," Mahomet.

CCCLXIX. 1.—"O thou by whose face a world is glad."

CCCLXXI. 2.—رحمت العالمين "the mercy of the two worlds" (Arabic dual of عالم).

CCCLXXII. 2.—شب قدر the 27th night of Ramazán, most blessed, because all prayers are heard in it.

DII. 1.—The old man of the village, Firdusi.

DIV. 2.—بقيمت تر "of more value."

DVI. 2.—"It tears Joseph." His brothers reported that a wolf had killed Joseph, when they had sold him.

DVIII. 1.—Behram, the dweller in the desert, or Behram Goor.

DXIII. 2.—چاه for چاه "a well."

CHAPTER III.

The love referred to in this Chapter is said to be divine love, such as is professed by the Suffis. This must be understood in reading the following notes, as it would take up too much space to repeat it on every occasion when a reference to عشق occurs.

No. of
Couplet.

- I. 2.—The “wound” is that of separation, and “plaster,” that of propinquity to God.
- III. 2.—دم در کشند “draw in the breath”—are patient.
- VII. 1.—عزبت “retirement,” or the mystery of God. می probably means “immortality” here.
- VIII. 1.—یار “the friend,” God.
- IX. 2.—بظلمت در آند “are in darkness.”
- X. 1.—بيت المقدس “the holy house”—Jerusalem. قباب plural of قبة “towers.” رها کرده &c., “the wall without forsaken.”
- XI.—“Like the moths they set fire to themselves, and do not, like the silk-worm, weave round themselves.”
- XIII. 2.—مستسقى “desirous of drinking.”
- XV. 1.—ببیداریش “when she is awake.” بخواب اندریش “when she is asleep.”
- XVII. 1.—“If thy beloved does not appreciate thy gold.”
- XIX. 2.—“Again, if thou closest thy eye, she is in thy heart.”
- XXIII.—“Art thou astonished that the travellers on the road of God are drowned in the sea of divine mystery?”
- XXIV. 2.—حبيب “the friend,” God.
- XXV. 2.—ساقى “the cup-bearer,” God, with the sight of whose splendour they are intoxicated.
- XXVII. 1.—الست “Am I not your God?”
2. قالوا بلى “They said, Yes!”
- XXXII.—“The steed (of the body) killed with much (austerity) they have practised at night.”
- XXXIV. 1 and 2.—مورث نگار “the painter” God. مورث “the body.”
- XXXV. 1.—پوست “the skin”—external beauty.
- XXXVI. 1.—مى صرف وحدت “the pure wine of the unity (of God).”
- XXXIX. 1.—ميل “a mile-stone,” i.e. as firm.
2. پيل the bishop at chess, which stands by the side of the اسب or knight.

No. of
Couplet.

- LXVII. 1.—Jacob is supposed to have become blind from much weeping at the loss of Joseph.
- LXI. 2.—“In remembering thee I have ceased from worshipping myself.”
- LXVI. 1.—آتش بنی در زن “set fire to the reeds.”
- LXX. 2.—Clarke would substitute اُزمن for خرمن.
- LXXVI. 2.—گم کشته خریش “his own lost one,” God.
- LXXXVIII. 1.—مَلَك “the king,” God. مَلَك “an angel.”
- LXXXIX.—“Strong of arm” (spiritually); “short of hand” (materially); “wise;” “mad” (outwardly); “clever;” “intoxicated” (outwardly).
- LXXXVI. 1.—مهربان “dear” (to God).
- LXXXVII. 1 and 2.—The first ږ is a “vine,” and the second “colour.”
- LXXXVIII. 2.—“Not like the river with foam gathered (on its mouth).”
- XC. 2.—“There is not a reality of life under every outward form.”
- XCI. 1.—سلطان “God.”
- 2.—رندۀ - رندۀ “a patched darvish’s coat” and a “living thing.” The Sufis wore blue garments.
- XCIII. 1 and 2.—They do not, like the juggler, fasten up their own feet, for the wooden foot (clog) does not move from its place firmly.
- XCIV. 1.—حریفان خلوت سراي “companions of the secret abode (of God).” “Am I your God?” They are with a draught intoxicated until the blast of the trumpet (of the Angel of Death).
- XCV. 1.—“They cannot be forced to abandon desire by the sword.”
2. “Abstinence and love are as the mirror and the stone,” i.e. the one shatters the other.
- XCIX. 2. جان برحق کردن “to offer life as a ransom.”
- CVIII. 1.—“I see not the way of flight from her street.”
- CXXI.—The “assembly” is that of love to God, and the “cup” that of His love.
- CXXIII. 2.—آواز the mendicant’s cry.
- CXXXIV. 2.—Arabic, “Whoever knocks at the door of the Merciful, it is opened.”
- CXLV. 1.—تکر the recitation of the name of God.
- CXXIII. 1.—فاریاب is a town in Turkestan.
- CCIV. 1.—سیاهان “the black men”—Ethiopians.
- CCXXI. 2.—ابدال (pl. of بدیل), “good, pious men,” for whom God continues the world in existence, and who pass through fire and water unharmed. There are seventy of them.

No. of
Couplet.

- CCXXXIII. 1.—در وجد مستغرق "immersed in religious fervour."
- CCXXXIV.—"God preserves Abraham from fire, as the cradle of Moses from the whirlpool of the Nile."
- CCXXXVIII. 2.—عردة گرفتار "to cavil at," "abuse."
- CCXXXVII. 2.—قلب "the heart" or centre of the king's army.
- CCLVI. 2.—دوست "the friend," God.
- CCLVII. 2.—"Umar and Zaid"—people in general.
- CCLVIII. 2.—حکیم "the physician," God.
- CCLXII. 1.—الله و بس "Allah is sufficient."
- CCLXVII. 2.—"Nothing and no person appeared worthy to me."
- CCLXIX. 2.—دف برزدن "to proclaim by beat of drum."
- CCLXXXIV. 1.—کم خویش گیر "lose thyself."
- CCLXXXVIII.—"As long as thou art not self-less (hast self-consciousness), thou hast no path to thyself (knowest not thyself). He only knows this subtlety who has no self-consciousness."
- CCLXXXIX. 1.—This probably means that all sounds, such even as that of an animal's hoof, and not only the singing of a singer, are agreeable to him who has love towards God.
- CCXC. 1.—This probably means that if the lover of God sees a fly beating its wings, he becomes distracted, and, like a fly, beats his hands on his own head.
- CCXCI. 1.—"He who is thus enraptured knows neither bass nor treble."
- CCXCII. 1.—"The singer," God.
- CCXCIII. and CCXCIV.—When the enraptured ones become intoxicated with the wine of the love of God, they at the noise of a water-wheel become, as it were, drunk, and, like a water-wheel, revolve on themselves and weep bitterly.
- CCXCVII. 1.—سماع in Sufi-ism is the hearing of a pleasant sound.
- CCXCVIII.—If his bird (soul) flies from the tower of the mysterious reality, the angel cannot attain to its flight.
- CCCX. 1.—واردات : in Sufi phraseology this means that which descends into the heart from God.
2. He spreads out his hand on, or abandons the universe.
- CCCXI. 1.—دوست "the friend," God.
- CCCXIV. 2.—واملى "thou art joined (to God)." The general meaning of these couplets is, that as a man cannot swim in the sea of God's love with the garments of earthly reputation, he had better strip himself, and be joined to God by severing his connection with earthly existence.

No. of
Couplet.

- CCCXXX. 1.—در should be در .
- CCCXXXIII. 2.—مرایب کردن : Clarke translates this "circulation." In Graf's Persian commentary it is explained by در گذشتن از چیزی : چیزی .
- CCCXXXIV. 2.—همدرد "sympathetic to thee."
- CCCXXXVII. 1.—"To the wretched one from whose hands the reins have gone."
- CCCXLII. 2.—مستان "those intoxicated" with God's love.
- CCCXLIII.—"When I first took up this business I lifted my heart at once from desire."
- CCCXLIV. 1.—One who throws away his head is a true lover.
2. بد زهره "the chicken-hearted one."
- CCCLI. 1.—فرهاد a sculptor who was enamoured of Sheereen, queen of Khusro Parviz.
- CCCLX. 1.—"This is the way (of God)."
- CCCLXI. 2.—Arabic قل الحمد لله "say, 'Praise to God.'"
- CCCLXII. 2.—عرض "earthly desires."

CHAPTER IV.

ON HUMILITY.

- v. and following.—This story is almost literally adopted by the German poet Gōthe, in his West-östlicher Diván.
- xix. 1 and 2.—Meaning that he himself was the only impure thing in the Mosque, and he therefore withdrew in order not to defile it.
- xl. 1 and 2.—The nominative to خداند and داند must here be understood to be God.
- lxii. 2.—فیس القرین : it will truly be a bad companion.
- cii. 2.—لم و لا نسلم (Arabic) "the 'not' and 'we do not agree.'"
- ciii. 2.—لا و نعم (Arabic) "with 'no' and 'yes.'"
- cxiii.—"Drew his head from the street of appearance to reality; drew his pen upon the head of the letter of the claim," that is, passed from show to substance, and rejected the claim.
- cxxi. 1.—کهن میزبان : the poor, who wear old garments.
2. بدستار پنجه کرم "the turban of 50 gaz for me."

No. of
Couplet.

- CXXXVIII. 2.—ان هذا اليوم عير— (Arabic) "This is a dreadful day."
CXXXIX. 1.—يدین "two hands," Arabic dual of يد .
2. —نردین two stars near the Pole.
CXLVII. 1.—در— بمقصورة "in a certain cell."
CXLVIII. 2.—"If thou art not learned, be not less than a hearer," i.e. listen to others.
CLII.—"If the forbidding of unlawful things is in thy hand, it is not becoming to sit as if thou hadst neither hand nor feet."
CLIV. 2.—رجال pl. of رجل (Arabic) "men."
CLV. 1.—پنج روز— "these five short days of life."
CLXX. 1.—قدم رنج برمای— "take the trouble to come."
CLXXII. 2.—Graf has در for ده .
CXCI. 2.—درویش : the speaker.
CXCVIII. 2.—One سر is redundant.
CCXXXVII. 2.—چاه for چاه "a well."
CCXLIX. 2.—"His life clung to his body by a single hair."
CCLXII. 2.—پوشیدگان حرم— the women—concealed in the harem.
CCXCIII. 1.—کلیم Moses.
CCXCV. 1.—عبای بیلال— "a cloak like Bilál." He was an Abyssinian who cried out to the people when Mahmoud was praying.
CCXCVI. 2.—نان سحر— "the morning loaf," food taken at night by Mussulmans, at the close of night during the Ramzán.
CCC. 1.—"One who has dishonoured many."
CCCH. 2.—بدتر for بدتر .
CCCLXXIV. 2.—"O thou to whom the world is a slave"—has a ring in its ear.
CCCLXI. 2.—ارادت "good desires."
CCCLXX. 1.—می خرد— (God) "purchases."
CCCLXXXV. 1.—خلوت در آند— "are in privacy with me."
CCCLXXVII. 2.—در افتاده— "fallen in love with."
CCCLXXV. 1.—بہلول Bahlool was a saint who feigned madness.
CCCLXXVI. 1.—دوست God.
CCCLXXXI. 1.—بندہ رفتہ "the runaway slave."
CCCLXL. 1.—منعہ a town in Yaman. جنید a saint of Bagdad.
CCCLXVI. 1.—کرم پای ایمان— "if the foot of my faith."
CCCLVI. 1.—وختش a town in Badakshán.
CCCLX.—The Jinn Sahra assumed Solomon's likeness and sat on his

No. of
Couplet.

throne, having taken the signet from the hand of a female slave. Solomon's vazir discovered this and recited in his presence the book Zabur, for the purpose of revealing the secret. The demon could not hear the word of God, and withdrew, casting the ring into the sea, whence it returned to Solomon out of a fish's belly.

CCCCCLXVIII. 1.—The line should begin with اگر .

CCCCCLXIX. 2.—گنده مغزی "a fetid brain," i.e. "be not proud."

CCCCCLXX. 2.—هنگامه گیر "a juggler."

CCCCCLXXXV. 1.—من بعد "after this" (Arabic).

CCCCXCIII. 2.—عمر the second Khaliph.

DXI. 1.—ذو النون the name of a saint.

DXII. 1.—مدین name of a city.

CHAPTER V.

ON RESIGNATION.

i. 1.—زیت "olive-oil." Some MSS. have جمع "a light."

xv. 2.—Shagád was Roostum's brother, and threw him with his horse Raksh into a well. Roostum shot an arrow at him out of the well and killed him.

xvi. 1.—سپاهان "Ispahan."

xxxii. 1.—مع القصر (Arabic) "in short."

xxxvii. 1.—سپاهان "Ispahan."

lxvii. 1.—اردبیل a city in Azarbeiján.

xcii. 1.—چون should be چوب .

cxii. 1.—کیش a town on an island in the Sea of Hurmuz.

cxix. 2.—معلم "the teacher" from above, God.

clxxviii. 1.—دوست God.

clxxix. 2.—زین قبل "on this account."

cxliii. 1.—فراخ از نظر داهند "did not care for what could be seen."

CHAPTER VI.
ON CONTENTMENT.

- No. of
Couplet.
- VIII. 2.—معرفة "the knowledge" of God.
- IX. 1.—مِرّ "mystery."
- XIII. 2.—سدرۃ المنتهى a tree in Paradise.
- XX. 1.—ذکر "reflection" on God.
- XXIV. 2.—هل من مزيد (Arabic) "Is there any more?"
- XXV. 1.—همسى here means "soul." عر "ass"—the body.
- XXXII. 2.—كشيدم بساطاً "I spread a couch." Some MSS. have سطا "a table covered with food."
- XXXIX. 2.—حاجى pl. of حاجى .
- XL. 2.—مائدة here means "grieved at."
- LV.—"Perhaps thou art patient as to enjoyments of life: if not, thou must of necessity beg at doors."
- LIX. 2.—سألت should be سأل: "ask for."
- LXIII. 1.—نفس امارة "lust."
- LXIX. 2.—العام بل هم امل "Yea, they indeed are lost:" from the Sura Aaraf of the Korán.
- LXXIII. 1.—راستى "the true Sufis."
- LXXXV. 2.—"When the bitter demand for payment is to follow."
- XCV. 2.—"I and my house: after these bread and onion (suffice)."
- CI. 2.—"I and the mouse and the old woman's desolate house (suffice)."
- CXXVIII. 2.—برق "in the road" (of this world).
- CXXIX. 2.—"His sun desired to descend to the hill," i.e. he was about to die.
- CLVIII. 1 and 2.—موسى "a razor"; موسى "Moses."
- CLX. 2.—"They shut up the razor in its handle" (belly).

CHAPTER VII.
ON EDUCATION.

- I. 1.—مخبر "our talk" (in this chapter).
- II. 2.—"How art thou a stranger in the art of conflict?"

No. of
Couplet.

- VIII. 1.—“Resignation and the fear of God are the free ones of good report.”
- XVI. 2.—فردا “to-morrow”—the Day of Judgment. There will be no record of actions done by the tongueless. What is uttered by the tongue is what brings men to perdition.
- XVIII. 1.—آگنده گوش “filled as to his ears,” *i.e.* deaf.
- XIX. 1.—نفس بر نفس “breath on breath,” incessantly.
- XX. 1.—سخن نا مآخر “to cut short,” “speech unspoken.”
- XXIX. 2.—Who sees that the light is burned by its tongue,” *i.e.* its wick.
- XXXVIII. 2.—لا حول the invocation, “There is no power nor virtue save in Allah.”
- XLI. 1.—Raksh was Roostum’s horse.
- XLVII. 1.—حوب خلق و خلق پوش “of good disposition and clad in a darvish’s robe.”
- LXXXIX. 2.—نعل نعلین Arabic dual of نعل .
- XCVII. 2.—الليل يغطي النهار (Arabic) “the night covers the day.”
- CXVII. 1.—داود طای “David of the tribe of Tai.”
- CXXXVI. 2.—در پوستین خود است “he is in his own sheep-skin coat,” *i.e.* he censures himself.
- CXXXVII.—There must be proof of the (evil) act of a certain person, and from this bad act he (the calumniator) becomes manifest.
- CXLII. 2.—بسامانتر: some MSS. have بسی بهتر .
- CXLVII. 1.—نظامیه The Nizámiah was a college at Bagdad founded by Nizám-ul-Mulk Tusi, vazir of Sultán Sanjaf.
- CLIII. 1.—حجاج Hujáj, son of Yoosuf, ruled Irák in A.D. 685. He was famed for cruelty.
- CLIX. 2.—دیوان here and in couplet CXLVI. appears to mean the book in which sins are recorded.
- CLXII. 2.—See couplet CXXXVI.
- CLXIX. 2.—Washing the teeth after the decline of the sun is considered unlawful in a fast.
- CLXXV. 1.—مسواك a soft twig of a tree used for rubbing the teeth to clean them.
- CLXXX. 2.—غیب دان “the secret-knower,” God.
- CCIV. 2.—رہ می زند “robs,” as a highway robber.
- CCVII. 2.—“Thou mayest say he is more hostile than an enemy.”
- CCLXXVII. 2.—The context would lead one to think that this sentence should be in the affirmative and not in the negative.
- CCLXXX. 1.—سنة Arabic pl. of سن “a year.”

No. of
Couplet.

ccc.—It will be observed that Clarke translates **مجنون** "hermaphrodite."

It has really a far worse meaning, as the context shows.

cccliii. 2.—"It would be better if the unworthy son died before the father."

cccxv. 2.—Some MSS. read **مقل** for **مقل**.

cccxvi. 1.—Kázrun is near Shiráz.

cccxviii. 2.—**تنك نركان**: these words in this and the following couplets apparently have an obscene meaning. Richardson, in his dictionary, gives it as the name of a place, the inhabitants of which were famed for beauty.

cccxix. 1.—**ك** an abbreviation for **كاه** or **كاه** "grass."

cccxli. 2.—**ارد بهشت** corresponds to April.

cccxlii. 1.—Bukrât=Hippocrates.

cccxlviii. 2.—He who made the picture, God.

cccl. 1.—Although the voice of goodness goes forth (in these words).

cccli.—"This is the very picture of the painter, who has snatched away the heart from the distracted one with violence."

cccliv. 1.—**كاتب** "book" of the Bostán.

ccclvi. 1.—**اوراق** as in some MSS. is preferable to **اوراق**.

2. For **ملا** substitute **جمال**.

ccclxviii. 2.—**اهرمن** the spirit of evil; **سروش** Gabriel.

ccclxix. 2.—**حرف گیری** "word-taking," "slander."

ccclxxxiv. 2.—**بختر خوار** "one who eats what is cooked," i.e. lives on others.

ccclxii. 2.—"To-morrow he will be begging, holding his hands up to some one."

ccclxvi.—"Hast thou not heard what the Christian has said as to God, that he has no like or companion or picture?"

ccclxx. 2.—**احد** an arithmetical verse so called.

ccclxxi. 2.—**معجم** marking with diacritical points, so as to distinguish letters, as **د** and **ذ**, **ت** and **ب**.

ccclxxvii. 2.—**خذ ما صاف** (Arabic) "Take what is clean."

ccclxxviii. 2.—"Why art thou in the knot of the thorn? Fasten the garland of roses."

ccclxxxiii. 1.—**حد** the "limit" fixed by God. **حد زدن** to strike an offender according to the limit of divine law, or to punish.

ccclxxxix. 2.—"For one God writes ten," as written in the Korán.

CHAPTER VIII.

ON THANKS.

No. of
Couplet.

- I. 1.—دوست "the friend," God.
- VII. 1.—بهش abbreviated from بهوش .
- IX. 1 and 2.—منی "sperma genitale"; منی "presumption."
- XII. 1.—پیش چیز: the order of these words has been inverted.
- XIV. 2.—ز غیب "from the unseen to thee."
- XXVIII. 2.—عهد "the time (of infancy)."
- XXXIX. 2.—"That thou shouldst place thy finger on"—or cavil at.
- XLII. 2.—یک لخت "in one piece."
- XLV. 2.—"The members for the body, the heart for precious wisdom."
- XLVI. 2.—Like the letter Aleph, upright.
- XLVIII. 2.—جر بطاعت "except in the worship of God."
- XLIX. 2.—انعام "bounty"; انعام "cattle."
- LIII. 2.—دوست "the friend," God.
- LIV. 2.—نعمت "the grace of God."
- LXVI. 2.—بر العجب رای "O father of wonderful judgment."
- LXXIV. 1.—"All are officers and servants (of God)."
- LXXV. 2.—Water-carriers in the East bear leather sacks, made of whole skins, for water, on their backs.
- XCI. 2.—پای imperative of پایدن "to stand by."
- XCIII. 1.—جیحونیان "people of the Jihun river."
- CXII. 1 —زرق "boat." The meaning, according to the commentators, is: "O lord of the boat, do not keep thy boat on the water, because the boat of the wretched ones does not move on the water." The passage is, however, still very obscure.
- CXXX. 1.—هستم pres. tense of ایستادن "to stand."
- CXXXIII. 1.—"Go; be thankful that though thou art not on an ass."
- CXLII. 2.—تکم بر غیر "reliance on any other but God."
- CLIV. 1.—اینان "these," i.e. hot, cold, moist, and dry.
- CLVIII. 1.—حور "the waiting" (of the heart on God).
- CLIX. 2.—اقطاع assignments of land on feudal tenure.
- CLXIII. 2.—The ن in زمین should be dropped to make the rhyme.

No. of
Couplet.

CLXXIV. 1.—مومنآن an idol-temple in Kattiawar, destroyed by Mahmúd of Ghazni in A.D. 1024.

2. منات an ancient idol.

CLXXIX. 2.—جمادی anything inanimate, as fossils.

CLXXXI. 1.—برهمن "Brahmin."

CLXXXVII. 1.—پازند خوان "readers of the Pázand," the last of ten books said to have been revealed to Abraham. This is said to have treated of counsels, philosophy, and the mysteries of God. استخوان "bone," then "idol."

CXCII. 2.—اوستاد زند: the Hindoo and fire-worshippers' religions seem to be confused here.

CXCIV. 1.—For بدیع read دریغ .

CCIV. 2.—بیژن the son of Rustam's sister. He fell in love with Munizha, daughter of Afrásiáb, king of Persia. The king, finding him one day in her house, put him into a pit, whence Rustam delivered him.

CCIX. 2.—از قضا "suddenly."

CCXIX. 2.—مدغم one who bridles a horse, here "concealed."

CCXXI. 1.—مطرائی "an arch-priest," ادر پرست "fire-worshipper." The confusion between the Hindoo and Magian worship still seems to continue here.

CCXLIX. 2.—"They (the angels) seized thy hand."

CCLXX. 2.—بمردان "to the (dignity of the) men."

CCLXXI. 2.—سماطت "thy table covered with food."

CHAPTER IX.

ON REPENTANCE.

II. 1 and 2.—Line 1 refers to this and line 2 to the next world.

III. 1.—مینو Paradise.

VI. 1.—پنجاه for پنجم "fifty."

XXII. 2.—سر رخت "the end of the thread (of life)."

XXX. 2.—بدست "to the hand (of others)."

XLIV. 2.—"When my evening (hair) began to grow white."

XLVIII. 1.—بغیب "those yet unborn."

No. of
Couplet.

- I.. 2.—برق is a district in Yaman, as well as "lightning."
- LVII. 2.—شب قدر "the night of power," the 27th of Ramzán, when the Korán is supposed to have come down from heaven.
- LXI. 2.—"In swimming" is understood.
- LXIII. 1.—گرم the wager.
2. Go on rising and falling (like a cripple).
- LXIX. 1.—رحیل the signal for starting—"march."
- LXX. 1.—The camel-driver here referred to is Death.
- LXXIII. 2.—نقل "translation" (to Paradise):
- LXXIX. 2.—For دم read هم.
- LXXXI. 2.—وجہ "dignity."
- LXXXVIII. 2.—نكير : Nakír and Munkir are the two angels who are believed to try Mussulmans in the grave.
- CVI. 1.—فرورفت "descended (to the grave)."
- CXII. 1.—تیر the 4th month, اردی بهشت the 2nd month.
- CLIV. 1.—دوست "the friend," God.
- CLXXXVII. 2.—اولو العزم Noah, Abraham, Moses, Jesus, Mahomet, "the lords of constancy."
- CCVII. 2.—یوسف "Joseph," here God.
- CCXXXIII. 2.—آدمی is a mistake for آدمی.
- CCXXX. 1.—تبت یداك (Arabic) "May thy two hands be destroyed!"
- CCXL. 1.—The water meant here is the tear of repentance. شمع is a mistake for شفیع.
- CCXLV. 2.—دستم would be better دستم.
- CCLIV. 2.—معرفت "the knowledge" of God.
- CCLVI. 2.—ظہیل an uninvited guest.
- CCLVIII.—Murdád and Dai are the autumn and spring months.
- CCLXXIX. 2.—ستمكار the tyrant Zuleikha.
- CCCIV. 1.—بهست would be better than هست.
- CCCIX. 2.—یونس the prophet Jonah.

CHAPTER X.

ON PRAYER; AND THE CONCLUSION OF THE BOOK.

*No. of
Couplet.*

- xxxviii. 1.—بالحسب "By the cry: Here am I." *الحرب* Medina. "By him who is buried at Medina," i.e. Mahomet.
2. بیت الحرام = Mecca.
- xxxix. 1.—ورط "the whirlpool of one breath," the death-agony.
2. "The shame of saying (there are) two (Gods)."
- xxxiv. 2.—"Eye from the shame of sin (fastened) on the back of the foot," cast down from shame.
- xlx. 1.—تو بهم زدنی "Thou didst strike it together," or overturn it.
- liv. 1.—لوهنتی or لوبختی.
- lxxix. 2.—صمد "a chief," God.
- xcvii. 2.—قلم در کشند "draw the pen through," pardon.

ERRATA.

CHAPTER II.—cccxciv. This couplet should read —

تو کوزه نظر بودی و مسست رای
که مشغول گشتی: چه شد نه بهر همای

CHAPTER III.—xi. The couplet should read—

چو پروانه آتش بخود در زنند
نه چون کرم پیله بخود در زنند

lxx. The last word but one should read *خرمن*.

گنه عفو کرد آل یعقوب را که معنی بود صورت خوب را
 بکردار بد شان مقید نکرد بضاعات مولات شان رو نکرد
 ز لطف بهمین چشم داریم نیز بدین بے بضاعت بخش اے عزیز
 ۱۱۰ کس از من سیه نامه تر دیده نیست که هیچم فعال پسندیده نیست
 جز این کا عمت ادم بیارنی تست امیدم بآمرزگارنی تست
 بضاعت نیاوروم الا امید خدایا ز عفو مکن نا امید

کسے راکہ پیری در آرد ز پائے
 من آنم ز پائے اندر افتاده پیر
 بگویم بزرگی و جسام بخش
 اگر پارس اندک ز لعل داند
 ۹۵ تو بنیا و ما خایف از یکدیگر
 بر آورده مردم زیر و خروش
 بنادانی از بندگان سرکشند ❖
 اگر حُرم بخشی بمقدارِ جود
 و گر خشم گیری بقتل گناه
 ۱۰۰ گرم دستگیری بجائے رسم
 که زور آورد گر تو یاری دہی
 دو خواهند بودن بخشہ فرقی
 عجب گر بود راہم از دست راست
 دلم می دہد وقت وقت این اسید
 ۱۰۵ عجب دارم از شرم دارد ز من
 نہ یوسف کہ چندین بلا دید و بند
 چو دستش نگیری نخنوز جابے
 خدا یا بفضل خودم دستگیر
 و نہ مانگی و گناہم بخش
 بنا بخدوی شہرہ گردانم
 کہ تو پردہ پوشی و ما پردہ در
 تو پائیدہ در پردہ و پردہ پوش
 خداوندگان قلم در کشند
 نمائد گرفتارے اندر وجود
 بدوزخ فرست و ترازو محنواہ
 و گر بفگنی بر نگید و کم
 کہ گیرد چو تو رستگاری دہی
 ندانم گداین دہندم طریق
 کہ از دست من جز گشتری بر تخاصمت
 کہ حق شرم دارد ز موے سفید
 کہ شرم نمی آید از خوشتن
 چو حکمش روان گشت و قدش باند

دل از کفر و دوست از خیانت نشست خدایش بر آورد کلامی که جُست
 و در وقت خاطر درین مُشکَلش که پیغام آمد بگوشش دلش
 که پیش صنم پیر ناقص عَقول بے گفت و قولش نیاید قبول
 گر از درگم ما شود نیز رو پس آنکه چه فرق از صنم تا صمد
 ۸۰ دل اندر صمد باید اے دوست بست که عاجز تر اند از صنم هر که هست
 مُحال است اگر سر برین در نمی که باز آیت دست حاجت تھی
 خدایا مُقَصِّر بکار آمدیم تھی دست و امیدوار آمدیم

حکایت

شنیدم کہ متے ز تاب نبید بمقصود مسجدے در و وید
 بنالید بر آستان کرم کہ یا رب بفردوسِ اعلیٰ برم
 ۸۵ مَوَدُنِ گریبان گرفتش کہ ہین سگ و مسجد اے غافل از عقل و دین
 چه شایستہ کردی کہ جوئی بہشت نمی زیدت ناز باروے زشت
 بگفت این سخن پیر و بگسیت مست کہ مستم بدار از من اے خواجہ دست
 عجب داری از لطفِ پروردگار کہ باشد گنگارے امیدوار
 ترا می نگویم کہ عذرم پذیر در توبہ باز است و حق دستگیر
 ۹۰ ہی شرم دارم ز لطفِ کریم کہ خوانم گنہ پیش عفویش عظیم

نرمسکینم روے در خاک رفت غبار گنہا ہم بر افلاک رفت
تو یک نوبت ابے ابر رحمت بہار کہ در پیش باران مناند غبار
ز حُرم درین مملکت جاہ نیست ولیکن ہلک دگر راہ نیست
تو دانی ضمیر زبان بستگان تو مہرسم نہی بر دل حشگان

حکایت

۶۰ منے در بروے از جہان بستہ بود بے را بخدمت میان بستہ بود
پس از چند سال آن کو ہیدہ کیش قضا حالتے صعبش آورد پیش
ہپائے بت اندر ہاسید خیر بغلطید ہچارہ بر خاک ویر
کہ در ماندہ ام دستگیر اے صنم بجان آدم رحم کن بر تنم
بنارید در خدمتش بارہا کہ ہچش بامان نشد کارہا
۷۰ تہے چون بر آرد قوتات کس کہ نتواند از خو براندن گس
بر آشفست کایے پائے بند ضلال بہ باطل پستیدست چند سال
میتے کہ در پیش دارم بر آر وگر نہ نخواہم ز پروردگار
ہنوز از بت آلودہ عطیش بجاک کہ کاشش بر آورد یزدان پاک
حقایق شناسے درین خیرہ شد کہ سر وقت صفائی برو تیرہ شد
۷۵ کہ سگشتہ دونِ باطل پرست ہنوزش سر از خمرینخانہ مست

خدا یا بغفلت شکستیم عهد چه زور آورد با قضا دستِ جہد
 چه برخیزد از دستِ تدبیر ما همین تکیہ بس عذرِ تقصیر ما
 ہمہ ہرچہ کردم تو بہم زدی ❖ چه قوت کند با خدائیِ خودی
 ۵۰ نہ من سرِ حکمت بدر می برم کہ حکمت چنین می رود برسم
 حکایت

سیہ چہرہ کسے زشت خواند جوابے بگفتش کہ حیران بلاند
 نہ من صورتِ خویش خود کرده ام کہ عجبم شمار می کہ بد کرده ام
 ترا با من از زشت رویم چه کار نہ آخر منم زشت و زیبا نگار
 انا تم کہ بر سرِ نبشتی ز پیش ❖ نہ کم کردم اے بندہ پرور نہ بیش
 ۵۰ تو دانی آخر کہ تا در نیسم تواناے مطلق توئی من کیسم
 گرم رہنمائی رسیدم بخیر ورم گم کنی باز مانند ز سیر
 جہان آفرین گر نہ یار می کند کجا بندہ پرہیز گاری کند
 حکایت

چه خوش گفت درویش کوتاہ دست کہ شب توبہ کرد و سحر کہ شکست
 گر او توبہ بخشد بلند و درست کہ پیمان ما بے ثبات است و مست
 ۶۰ بحقیقت کہ چشم ز باطل بدوزد نبوت کہ من و ابنا رم مسوزد

که ما را دران ورطه یک نفس ❖ ز ننگ دو گفتن بفساد رس
 امید است از آنان که طاعت کنند که بیطاعتان را شفاعت کنند
 بیابان کنز آلاشیم دور دار و گر زلته رفت معذور دار
 به پیران نشت از عبادت و قوا ❖ ز شرم گنه دیده بر پشت پا
 ۳۵ که چشم ز روی سعادت ببند زبانم بوقت شهادت ببند
 چراغ یقینم و نرا راه دار ز بد کردنم دست کوتاه دار
 بگردان ز ما دیدنی دیده ام مده دست بر تا سپندیده ام
 من آن وژه ام در هوا تو بسیت وجود و عدم ز احتقارم یکیست
 ز خورشید نطفه شعاع بسم که حبه در شعاع نه بیند کم
 ۴۰ بدی را نگه کن که بهتر کس است گدا را ز شاه التفات نفس است
 مرا گر بگیری با نضاف و داد بنالم که عفو من نه این وعده داد
 خایا بذلت مران از درم که صورت نه بند و دره و گیم
 و از جبل غایب شدم روز چند چو باز آدم در برویم ببند
 چه عذر آورم از ننگ نروا منی مگر عجز پیش آورم کای غنی
 ۴۵ فقیرم مجرم و گناهیم بگیر غنی را ترحم بود بر فقیر
 چرا باید از ضعف عالم گریست اگر من ضعیفم پناهم تو نیست

گیتی تر زین نباشد بدی جفا بردن از دست همچون خودی
 ما شرماری ز روی تو بس وگر شرمدم مکن پیش کس
 گرم بر سداقت ز تو سایه سپهرم بود کمترین پایه
 اگر تاج بخشی سرفرازدم تو بر دار تا کس نه یسندازدم

حکایت

۲۰ تنم می بلزدو چو یاد آورم مناجات شوریده در حرم
 که می گفت با حق بزاری بے سیفکن که دستم نگیرد کس
 بلطفم بخوان یا بران از درم ندارد بجز استانت سرم
 تو دانی که مسکین و بیچاره ایم فرو مانده نفس آماره ایم
 ہی تازو این نفس سرکش چنان که عقالش نتواند گرفتن عنان
 ۲۵ که با نفس و شیطان برآید بزور مصاف پلنگان سیاه زور
 بجزوان راهبت که راسی بده وزین دشمنانم پناهی بده
 خدایا بذات خداوندیت باوصاف بے مثل و مانندیت
 بلبتیک محتاج بیت الحرام * بحدفون شرب علیہ السلام
 بتکبیر مردان شمشیر زن که مرد و غا را شمارند زن
 بطاعات پیران آراسته بصدق جوانان نو خاسته

باب دهم در مناجات و ختم کتاب

بیایا تا بر آیم دسته ز دل
 که نتوان بر آورد فضا ز رگل
 بفصل خندان می نه بینی دخت
 که بے برگ ماند ز سواد سخت
 بر آرد شخصی دستار نیاز
 ز رحمت نگرود تهی دست باز
 قضا خلعت نامدارش دهد
 قدر میوه در کنارش ببرد
 ۵ سپندار ازان در که برگزیده است
 که نوبید گردد بر آورده دست
 همه طاعت آرند و مسکین نیاز
 بیایا تا بدرگاه مسکین سوار
 چو شاخ برهنه بر آیم دست
 که بے برگ ازمین بیش نتوان شست
 خداوندگارا نظر کن بحسود
 که حُرم آید از بندگان در وجود
 گناه آید از بنده حاکار
 بامید عفو خداوندگار
 ۱۰ کریم برزق تو پرورده ایم
 بالغام و لطف تو خورده ایم
 گدا چون کرم بیند و لطف دناز
 نگرود ز وسایل بخشنده باز
 چو مارا بدینا تو کردی عزیز
 بعقبی همین چشم داریم نیز
 عزیز تو خواری نه بیند ز کس
 غنیزی و خواری تو بخشی بس
 خدایا بعزت که خوارم مکن
 بذل گنه شرارم مکن
 ۱۵ مُسلط مکن چون من بر سرم
 ز دست تو به گر عقوبت برم

۳۳۰ برآن خورد سعدی کہ پیچ نشاندا کسے برد خرمین کہ تخمے فشاند

۳۱۵ اگر بندہ دستِ حاجتِ بر آں وگر شمسار آبِ حستِ بباد
نیامد بدین در کسے عذرِ خواہ- کہ سبیلِ ندامتِ نشستِ گناہ
نرزد حنا آبِ روی کسے کہ ریزد گناہ آبِ چشمش بے

حکایت

۳۲۰ درین باغِ سروے نیامد بلند
عجب نیست بر خاک اگر گلِ شگفت
بہل گفتم اے ننگِ مردانِ بہیر
رِ سودا و اشغلی بر فتنش
ز ہولم و رآن جائے تاریکِ تنگ
چو باز آمدم نانِ تغیرِ ہوش
گرتِ وحشت آمد ز تاریکِ جائے
شبِ گورِ خواہی مُنورِ چو روز
تن کار کن می بلرزِ تپ
گروہے فراوانِ طمعِ ظنِ بند
چہ گویم کز انم چہ بر سر گذشت
قصا نقشِ یوسفِ جمالے نکرد * کہ ماہیِ گورش چو یونسِ نخورد
کہ بادِ اجلِ بخشش از بن نگیرد
کہ چندین گلِ اندامِ در خاک بند
کہ کوکِ رود پاکِ و آلودہ پیز
بر انداختم سنگے از عقدش
بشوریدِ حال و بگردیدِ رنگ
ز فرزندِ و لبندم آمد بگوشش
بہشش باش و بار و شنایِ دوا
از بیجا چراغِ عملِ بر فروز
مبادا کہ بخشش نیاردِ رطب
کہ گندمِ نیفشاندہ حشرِ بند

۳۰۰ چو بر کس نیاید دوست بستم
 ترا گر جهان شکنه گید چه غم
 نگو نام را کس نگید و اسیر
 تبرس از خدا و ترس از امیر
 نیاروده عامل غش اندر میلان
 نه نیدشد از رفیع دیوانیان
 وگر عفتش را فریب ست زیر
 زبان حالش نگردد ولسیر
 چو خدمت پسندیده آری بجای
 نه نیدشی از دشمن تیره رای
 اگر بنده کوشش کند بنده وار
 عزیزش بدارد خداوندگار
 وگر کند راست در بندگی
 ز جان داری افتد بخر بندگی
 قدم پیش نه کز ملک بگذری
 که گر بازمانی ز دو کستری

حکایت

یکے را بچکان شه دامغان
 بزد تا چو طلبش برآمد فغان
 شب از بقیه داری نیارست خفت
 برو پارسائے گذر کرد و گفت
 ۳۱۰ بشب گر بروی پر شکنه سوز
 گناه آب رویش نبودی برو
 کسے روز محشر نگردد خجیل
 که شبها بدرگه برو سوز دل
 هنوز از سر صلح داری چه بیم
 در غدر خواهان نمند و کریم
 اگر هوشمندی ز داور بخواه
 شب توبه تقصیر روز گناه
 کریمے که آوردت از نیست هست *
 عجب گر بنیفتی بکیوت دست

بُغْزِ آوری خواهشِ امروزگن که فدا مانند محال سخن

حکایت

تو آزادی از نا پسندیدها بپیدی کن گره بر جاع پاک
 بر اندیش از آن بنده پر گناه ترسی که بروی قد دیدها
 ۲۹۰ اگر باز گردد بصدق و نیاز که در خواجہ عاصی شود چند گاه
 بکین آوری با کسی بر ستیز بنجیر و بندش سیارند باز
 کنون کرد باید عمل را حساب که از وی گزیرت بود یا گزیز
 کسی گرچه بد کرد هم بد نکرد نه وقتی که منشور گردد کتاب
 گر آئینه از آه گردد سیاه که پیش از قیامت غم خویش خورد
 ۲۹۵ ترس از گناهان خویش این نفس شود روشن آئینه دل با آه
 که روز قیامت ترسبی ز کس

حکایت

غیب آدم در سواد حبش دل از دهر فارغ سر از عیش خوش
 بره بر یکے مژگه دیدم بلبند تن چن مسکین دروپای بند
 بسیج سفر کردم اندر نفس بیابان گرفتم چو مرغ تنفس
 یکے گفت کاین بنده ان شب روند نصیحت نگیسند و حق نشوند

شنید این سخن شیخ روشن روان برو بر بشورید و گفت اے جهان
 نباید همی شرمت از خوشتن که حق حاضر و شرم داری زمن
 چنان شرم دار از خداوند خویش که شرمت ز بیگانگان ست و خویش
 نیاسائی از جانب هیچ کس - برو جانب حق نگه دار و بس

حکایت

۲۷۵ زینجا چو گشت از عئے عشق مست بایمان یوسف در آویخت دست
 چنان دیو شهوت رضا داده بود که چون گرگ در یوسف افتاده بود
 تب داشت بانوے مصر از رخام برو متکلف بامدادان و شام
 در آن لحظه رویش پوشید و سر مبادا که زشت آیدش در نظر
 غم آلوده یوسف بکنج نشست ❖ بر بر ز نفس ستمگار دست
 ۲۸۰ زینجا دو دستش بپوسید و پای که اے سست پیمان برکش در آ
 بندان دله روی در هم کش به تنیدی پریشان مکن وقت خوش
 روان گشتش از دیده بر چهره جوے که برگرد و ناپاکی از من مجوے
 تو در روی سنگی شدی شمر سار مرا شرم ناید ز پروردگار
 چه سود از پشیمانی آید بکف چو سرمایہ عمر کردی تلف
 ۲۸۵ شباب از پے سرخ روی خورند وزو عاقبت زرو روی بند

کنون با حرد باید ابن ز گشت که فدا مانند ره باز گشت

حکایت

یکه غلّه مُرداده توده کرد * ز تیار وے خاطر آسوده کرد
 شبے مست شد آتش برفروخت نگون بخت کالیو حنرین بسوخت
 ۲۶ دگر روز در خوشه چیدن نشست که یک جو ز حنرین نمادش بست
 چو سرگشته دیدند درویش را یکے گفت پرورده خویش را
 نخواهی که باشی چنین تیره روز بدیوانگی حنرین حرد مسوز
 گر از دست شد عمت اندر بدی توانی که در حنرین آتش زدی
 فصیحیت بود خوشه انداختن پس از حنرین خوشیتن سوختن
 ۲۷ مکن جان من تخم دین وزوداد مدد حنرین نیکنامی بباد
 چو برگشته بختی درافتد ریند ازو نیک بختان بگیند پسند
 تو پیش از عقوبت در غفوکوب که سودے ندارد فغان زیر چوب
 بآید از گریبان غفلت سرت که فدا مانند خجس در برت

حکایت

یکه مُتَنَقُّق بود بر مُسکِرے کذر کرد بر مے نیکو محضرے
 ۲۸ نشست از خجالت عرق کرده روی که آیا خجس کشم از شیخ کوے

حکایت

۲۴۵ همی یوم آید ز غم صغر
 که عید برون آمد با پدر
 بزرگ مشغول مردم شدم
 در آشوب خلق از پدر گم شدم
 بر آوردم از بقیاری خروش
 پدر ناگهانم بکشد گوش
 که اے شوخ چشم آخرت چندیار *
 نگفتم که دستم ز دامن مدار
 تنها نداند شدن طفل خور
 که مشکل توان راه نا دیده برد
 تو هم طفل را پی سبی اے فقیر
 برو دامن راه دانان بگیر
 مکن با فرومایه مردم نشست
 چه کردی ز پیشت فروشوی دست
 بفرارِ پاکان بر آویز چنگ
 که عارف ندارد ز در یوزه ننگ
 ۲۵۰ مُردیان بقوت ز طفلان کم اند
 شیخ چو دیوار مستحکم اند
 بیاموز رفتار از آن طفل حسود
 که چون استعانت بدیوار برد
 ز پنجیر نا پارسایان برست
 که در حلقه پارسایان نشست
 اگر حلقه داری این حلقه گیر
 که سلطان ازین در ندارد گزیر
 برو خوشه چین باش سعدی ^{صفت} *
 که گرد آوری خرم معرفت
 ۲۵۵ الا اے میتمان محراب انس
 چو فدا نشیند بر خوان قدس
 متاب روے از گدایان خیل *
 که صاحب مروت نباند طفیل

و لیکن تو دبتال دیوِ حسی ندانم کہ در صالِحان کے رسی
 پیسہ کے راشتاعت گریست کہ بر جادوہ شرع پیغمبر است
 حکایت

گِلِ آلودہ راہ سجدِ گرفت ز نجاتِ نگون طالع اندر شگفت
 ۲۳ یکے منع کردش کہ بتِ یداک * مرو دامن آلودہ در جاے پاک
 مرا رقتے در دل آمد برین کہ پاک ست و خستَم بہشت برین
 در آن جاے پاکانِ امیدوار گِلِ آلودہ معصیت را چہ کار
 بہشت آن ستاند کہ طاعتِ برد کرا نقد باید بضاعتِ برد
 مکن دامن از گردِ دولتِ بشوے کہ ناگہ ز بالا بہ بندہ جوے
 ۲۶ گو مُنغِ دولتِ ز قیدِ محبت ہنوزش سرِ رشتہ دایمی بدست
 وگر دیر شد گرم رو با شوقِ حیت ز دیر آمدن غم ندارد درست
 ہنوزت اجلِ دستِ خواہش نسبت بر آور بدرگاہِ دادر دست
 مخسپ اے گنہ کردہ خفتہ خیز بعبدِ گنہ آب چشمے بریز
 چو حکمِ ضرورتِ بود کبِ روی بریزند بارے برین خاک کوے
 ۲۷ در آہتِ نماند شمعِ آہِ پیش * کسے را کہ ہست آبِ رُو از توش
 بقدرِ ارماند خدا از درم روانِ بزرگانِ شفیعِ آورم

بناخن ز دشمن برید پوست رفیقے کہ بر خود نیازد دوست
تو با دوست یکدل شو یک سخن کہ خود پنج دشمن برادر بن
نه سپدارم این زشت نامی کوست بخشودمی دشمن آزار دوست

حکایت

۲۱۵ یکے مال موم تبلیس خورد چو بر خاست لعنت بر ابلیس کرد
چنین گفتش ابلیس اندر سے کہ هرگز ندیدم چو تو ابلیس
ترا بامنت اے فلان آشتی بچنگم چرا گردن افراشتی
درینج هست فرموده دیو زشت کہ دست ملک بر تو خواهد نشست
روا داری از جیل و بے باکیت کہ پاکان نویسند تا پاکیت
طریقے بدست آرد صلحے چوے شفیعے بر انگیز و عذرے بگو
کہ یک لحظه صورت نہ بند امان چو پیمانہ پر شد بدور زمان
وگر دست قدرت نداری بکار چو چپا رگان دست زاری برآر
وگر رفت از اندازه بیرون بدی * چو گفتی کہ بد رفت نیک آدمی
فسا شو چو بسنی در صلح باز کہ ناگہ در توبہ گردد فزاز
۲۲۵ مَو زیر بار گنہ اے سر کہ حتمال عاجز شود در سفر
مے نیک مردان بیاید شتاب کہ ہر کاین سعادت طلبت کرد یافت

چو بر پہلوئے جان سپین بخت زبان آورے بر سرش رفت گفت
 تو دشمن چنین نازنین پروری ندانی کہ ناچار بخش خوری
 نہ ابلیس در حق ما طغنه زو کز انیان نباید خبر کلابد
 ۲۰۰ فغان از بدیہا کہ در نفس است کہ ترسم شود ظن ابلیس است
 چو ملعون پسند آتش قہر ما خدایش براند از در از بہر ما
 کجا سر بر آرم ازین عار و ننگ کہ با او بصلحیم و با حق بجنگ
 نظر دوست نادر کن سوئے تو چو در روئے دشمن بود روئے تو

گرت دوست باید کزو برخوری نباید کہ فرمان دشمن بری
 ۲۰۵ روا دارد از دوست بیگانگی کہ دشمن گزیند سخن انگلی
 ندانی کہ کمتر بہد دوست پایے چو بیند کہ دشمن بود در پایے
 بیم سہ تا چہ خواہی خرید * کہ خواہی دل از مہر یوسف بہد
 تو از دوست گر عافتی برگرد کہ دشمن نیارد نگہ در تو کرد

حکایت

یکے برد بر بادشاہے ستیز بدشمن سپوش کہ خوش بریز
 ۲۱۰ گر قہار در دست آن کینہ توڑ ہمی گفت با خود بزاری و سوز
 اگر دوست بر خود نیاروے کے از دست دشمن جہاروے

۳۳۰ برآن خورد سعدی کہ بنیشتاند کسے برد خرمین کہ تخمے فشاند

۳۱۵ اگر بندہ دستِ حاجتِ بر آرد وگر شمسار آبِ حستِ ببار
نیامد بدین در کسے عذرِ خواہ- کہ سبیلِ ندامتِ نشستِ گناہ
نرزد خدا آبِ روی کسے کہ ریزد گناہ آبِ چشمش بے

حکایت

۳۲۰ درین باغِ سروے نیامد بلند
عجب نیست بر خاک اگر گلِ شگفت
چہ گویم کز انم چہ بر سر گذشت
قصا نقشِ یوسفِ جمالے نکرد * کہ ماہی گورش چو یونسِ نخورد
کہ بادِ اجلِ بخشِ از بن نکند
کہ چندین گلِ اندامِ در خاک بند
بدلِ گفتم اے ننگِ مردانِ بہیر
ز سودا و اشغلی بر تیش
بر انداختم سنگے از عقدش
بشورید حال و بگردید رنگ
۳۲۵ چو باز آمدم زان تغیرِ ہوش
گرت دشت آمد ز تار یک جائے
ز فرزندِ و لبندم آمد بگوش
محبش باش و بار و شناسی و آ
شب گورِ خواہی مُنور چو روز
تن کار کن می بلرز زپ
از بیجا چراغِ عملِ بر فروز
مبادا کہ نخاشِ بیار و طرب
گر وہے فراوانِ طمعِ ظنِ بند
کہ گندمِ نیفشاندہ حُرمِ بند

۳۰۰ چو بر کس نیاید ز دوست ستم
 ترا گر جهان شخنه گیر چه غم
 نگو نام را کس نگید و اسیر
 تیرس از خدا و تیرس از امیر
 نیاورده عامل غش اندر میان
 نه نیدشد از رفع دیوانیان
 وگر عفتش را فریب ست زیر
 زبان حالش نگرود و لیر
 چو خدمت پسندیده آردی بجای
 نه نیدشی از دشمن تیره رای
 اگر بنده کوشش کند بنده وار
 عزیزش بدارد خداوندگار
 وگر کند راست در بندگی
 ز جان داری افتد بخیر بندگی
 قدم پیش نه کز ملک بگری
 که گر بازمانی ز دو کمتی

حکایت

یکے را بچکان شه دامن
 بزد تا چو طلبش برآمد فغان
 شب از بیکداری نیارست نخت
 برو پارسائے گذر کرد و گفت
 ۳۱۰ بشب گر بروی پر شخنه سوز
 گناه آب رویش نبودی برو
 کسے روز محشر نگرود خجیل
 که شبها بدرگه برو سوز دل
 هنوز از سر صلح داری چه بیم
 در غدر خوابان نمند و کریم
 اگر هوشمندی ز داور بخنوا
 شب توبه تقصیر روز گناه
 کریم که آوردت از نیست هست *
 عجب گر بفتی بکیوت دست

بُغْذِ آوری خواهشِ امروز کن که مندا مندا محال سخن

حکایت

پلیدی کن گره بر جالِ پاک چو زشتش مناید پوشد خجاک
تو آزادی از نا پسندیدها ترسی که بروی قد دیدها
بر اندیش از آن بنده پر گناه که در خواجہ عاصی شود چند گاه
۲۹۰ اگر باز گردد بصدق و نیاز بنجیر و بندش سیرند باز
بکین آوری با کس بر ستیز که از وی گزیت بود یا گزیز
کنون کرد باید عمل را حساب نه وقتی که منشور گردد کتاب
کسے گرچه بد کرد هم بد نکرد - که پیش از قیامت غم خویش خورد
گر آئینه از آه گردد سیاه شود روشن آئینه دل با آه
۲۹۰ تیرس از گناهان خویش این نفس که روز قیامت تیرسی ز کس

حکایت

غیب آدم در سواد حبش دل از دهر فارغ سر از عیش خوش
بره بر یکے دژگه دیدم بلند تنے چند مسکین در و پائے بند
بیج سفر کردم اندر نفس بیابان گفتم چو مرغ انتقص
یکے گفت کاین بندیان شب روند نصیحت نگیسند و حق نشوند

شنید این سخن شیخ روشن روان برو بر بشورید و گفت اے جوان
 میناید همی شرم از خوشتن که حق حاضر و شرم داری ز من
 چنان شرم دار از خداوند خویش که شرمت ز بیگانگان ست و خویش
 نیاسائی از جانب هیچ کس برو جانب حق نگه دار و بس

حکایت

۲۷۵ زلینا چو گشت از غم عشق مست بدامان یوسف در آویخت دست
 چنان دیو شهوت رضا داده بود که چون گرگ در یوسف افتاده بود
 تب داشت بانوسه مصر از زخام برو متعکف با سداوان و شام
 در آن لحظه رویش پوشید و سر مبادا که زشت آیدش در نظر
 غم آلوده یوسف بکنج نهشت ❖ بر بر ز نفس ستمگار دست
 ۲۸۰ زلینا دو دستش بوسید و پای که اے مست پیمان سرکش درآ
 بندان دله روے در هم مکش به تن دی پریشان مکن وقت خویش
 روان گشتش از دیده بر چهره جوے که بزگرد و ناپاکی از من مجوے
 تو در روے سنگی شدی شرمسار مرا شرم ناید ز پروردگار
 چه سود از پشیمانی آید بکف چو سرمایہ عمر کردی تلف
 ۲۸۵ شتاب از پے سرخ روی خورند وزو عاقبت زرد روی بند

کنون با حسد باید این ز گشت که فدا مانند ره باز گشت

حکایت

یکه غله مسودا مه توده کرد * ز تیمار وے خاطر آسوده کرد
 شبے مست ش آتشے برفروخت نگون بخت کالیو حسرن بسوخت
 ۲۶. دگر روز در خوشه چیدن نشست که یک جو ز حسرن نمادش بست
 چو سگشته دیدند درویش را یکے گفت پرورده خویش را
 نخواهی که باشی چنین تیره روز بدیوانگی حسرن حسود مسوز
 گر از دست شد عمت اندر بدی توانی که در حسرن آتش زدی
 فصیحت بود خوشه انداختن پس از حسرن خوشیتن سوختن
 ۲۷. مکن جان من تخم دین وزود داد مده حسرن نیکنامی بباد
 چو برگشته بختے درافتد میند ازو نیک بختان بگیرند پسند
 تو پیش از عقوبت در غفو کوب که سودے ندارد فغان زیر چوب
 برآز گریبان غفلت سرت که فدا منند خجل در برت

حکایت

یکه شفق بود بر منکری کذر کرد بر وے نگو محضرے
 ۲۷. نشست از خجالت عق کرده روی که آیا خجل کشم از شیخ کوے

حکایت

- همی یادم آید ز عهدِ صغر
که عیدِ برون آدم با پدر
ببازی مشغول مردم شدم
در آشوبِ خلق از پدر گم شدم
بر آوردم از بیکاریِ خروش-
پدر ناگهانم با لیدِ گوش
۲۴۵ که اے شوخ چشمِ آخرت چندان *
نگفتم که دستم ز دامنِ مدار
تنها نداند شدنِ طفلِ خور
که مشکلِ توانِ راهِ نا دیده برد
تو هم طفلِ راهی سببی اے فقیر
برو دامنِ راهِ دانانِ بگیر
مکن با فرومایه مردمِ شست
چه کردی ز پیمبت فروشوی دست
بقرآکِ پاکان بر آویز چنگ
که عارفِ ندارد ز در یوزه ننگ
۲۵۰ مُردیانِ بقوتِ ز طفلانِ کم اند
شیخِ چو دیوارِ مستحکم اند
بیاموز رفتار از آن طفلِ حسود
که چون استعانتِ بدیوارِ برد
ز پنجیرِ نا پارسایانِ برست
که در حلقهٔ پارسایانِ نشست
اگر حلقهٔ داری این حلقه گیر
که سلطانِ ازین در ندارد گزیر
برو خوشه چین با بشِ سعدی ^{صفت} *
که گرد آوری خرمینِ معرفت
۲۵۵ الا اے مُقیمانِ محرابِ انس
چو فدا نشیند بر خوانِ قدس
متابِ روع از گدایانِ خیل *
که صاحبِ موت نراند طفیل

و لیکن تو دبتال دیوِ حسی ندانم کہ در صالِحان کرسی
پیبر کے راضاعت گریست کہ بر جادہ شرع پیغمبر است

حکایت

گلِ آلودہ راہ سبِ گرفت ز نجتِ نگون طالع اندر شگفت
۲۶ یکے منع کردش کہ بتِ یداک مرو دامنِ آلودہ در جائے پاک
مراقتے در دل آمد برین کہ پاک ست و خستِ مہشت برین
در آن جائے پاکانِ اسید واد گلِ آلودہ معصیت را چہ کار
مہشت آن ستاند کہ طاعت برد کرا نقد باید بضاعت برد
مکن دامن از گردِ دولتِ بشوے کہ ناگہ زبالا بہ بند جوے
۲۷ گو مُرغِ دولت ز قیدِ مہجبت ہنوزش سرِ رشتہ دلدی بہت
وگرہ دیر شد گرم رو با شوقِ حیت ز دیر آمدن غم ندارد درست
ہنوزت اجلِ دستِ خواہش بست بر آور پدر گاہ دادار دست
مخسپ اے گنہ کردہ خفتہ خیز بجز گنہ آب چشمے بریز
چو حکمِ ضرورت بود کلبِ روے بریزد بارے برین خاک کوے
۲۸ در آہت نہاند شمعِ آہشیں کہے را کہ ہست آبِ روا تویش
بقدرار بر ماند خدا از درم روانِ بزرگان شفیع آورم

بناخن ز دشمن برید پوست رفیقے کہ ہر خود نیازد دوست
 تو با دوست یکدل شو یک سخن کہ خود نیخ دشمن برادر بن
 نہ سپدارم این زشت نامی کوست نجشنودی دشمن آزار دوست

حکایت

۲۱۵ یکے مال موم تبلیس خورد چو بر خاست لعنت بر ابلیس کرد
 چنین گفتش ابلیس اندر سے کہ ہرگز ندیدم چو تو ابلیس
 ترا با منت اے فلان آشتی بجنم چرا گردن انداشتی
 درین است فرمودہ دیو زشت کہ دست ملک بر تو خواہد نوشت
 روا داری از جہل و بے باکیت کہ پاکان نویسند تا پاکیت
 طریقے بدست آرد صلحے چوے شفیعے بر انگیز و عذرے بگو
 کہ یک لحظہ صورت نہ بند اماں چو پیمانہ پر شد بدور زمان
 و گر دست قدرت نداری بکار چو بیچارگان دست ناری برآر
 و گر رفت از اندازہ بیرون بدی * چو گفستی کہ بد رفت نیک آدمی
 فدا شو چو بینی در صلح باز کہ ناگہ در توبہ گردد فراز
 ۲۲۵ مَو زیر بار گنہ اے سر کہ حتمال عاجز شود در سفر
 مے نیک مردان بیاید شتافت کہ ہر کاین سعادت طلبت کرد یافت

چو بر پہلوئے جان سپردن بخت زبان آورے بر سرش رفت گوشت
 تو دشمن چنین نازنین پروری ندانی کہ ناچار بخش خوری
 نہ ابلیس و رقیٰ ما طعنه زد کز انیان نباید خبر کلد بد
 ۲۰۰ فغان از بھیجا کہ و نفس راست کہ ترسم شود وطنِ ابلیس راست
 چو ملعون پسند آمدش قہر ما خدایش براند از در از بہر ما
 کجا سر بر آریم ازین عار و ننگ کہ با او بصلحیم و با حق بجنگ
 نظر دوست نادر کند سوئے تو چو در روئے دشمن بود روئے تو
 گرت دوست باید کرد بر خوری نباید کہ فرمان دشمن بری
 ۲۰۵ روا دارد از دوست بیگانگی کہ دشمن گزینہٗ سمجہ انگلی
 ندانی کہ کمتر نہد دوست پایے چو بیند کہ دشمن بود در سولے
 سیم سیہ تا چہ خواہی خرید * کہ خواہی دل از مہر یوسف بید
 تو از دوست گر عافلی برگرد کہ دشمن سیارہ نگہ در تو کرد

حکایت

یکے برد بر بادشاہ ستیز بدشمن سپردش کہ خوش بریز
 ۲۱۰ گرفتار در دست آن کینہ توڑ ہی گفت با خود بزاری و سوز
 اگر دوست بر خود نیاروے کے از دست دشمن جباروے

بد که ناگه یکے مستی - بخسبم از دستم انگشتی
 نشاند انگشتی طفل خرد - بشیرنی از وے توانند بود
 تو هم قیمت عمر نشانی - که در عیش شیرین برانداختی
 قیامت که نیکان با علی رسند - ز قعر شرمی بر تریا رسند
 ۱۸۵ ترا خود بلند سر از تنگ پیش - که گدوت بر آید علماء خویش
 برادر ز کار بدان شرم دار - که در وے نیکان شوی شمسار
 در آن روز کز فعل پرسند قول - اَلْوَالِغَمُّ رَا تَنْ بَلَرُوزِ بَهْل
 بجای که دہشت خورند انبیا - تو عذر گنه را چه داری بیا
 زنانه که طاعت بر غیبت برند - ز مردان تا پارسا بگذرند
 ۱۹۰ ترا شرم نماید ز موی خویش - که باشد زنان را قبول از تو پیش
 زنان را بعد از مُعَیَّن که هست - ز طاعت بدارند گه گاه دست
 تو بے عذر یکو نشینی چون - رو اے کم ز زن لاف موی زن
 مرا خود نباشد زبان آوری - چنین گفت شاه سخن عنبری
 چو از راستی بگذری خم بود - چه موی بود کز زنی کم بود
 ۱۹۵ بنابر و طرب نفس پرورده گیر - با یام دشمن قوی کرده گیر
 یکے بچہ گرگ می پرورید - چو پرورده شد خواجه را پرورید

چو صبح از قفس بگست قید و گر ره نگرود بسی تو صید
 نگه دار فرصت که عالم و میسبت دے پیش وانا به از عالمیت
 سکندر که بر عالمی حکم داشت در آن دم که می رفت عالم گداشت
 میسر بنودش کنوعلی ستان و مملکت و بندش دے
 ۱۷۰ برفتند و هر کس درود آنچه کشت نماند خبزه نام سیکو و زشت
 چیرا دل برین کار و اگر بنسیم که یاران برفتند و ما بر بهیم
 پس از ما همین گل دهد بوستان نشیند با یکدیگر دوستان
 دل اند و لارام دنیا بسند که نشست با کس که دل بر کند
 چو در خاکدان لح دخت مرو قیامت بیفتند از روی گرو
 ۱۷۵ سر از جیب غفلت برادر کنون که فزوانند بجزرت نگون
 نه چون خوابی آمد بشیاز در سروتن بشوی ز گرد سفر
 پس اے خاک را گنه غنقریب سفر کرد خوابی بشهر غریب
 بران از دو سر چشمه دیده جوے در آلاشے داری از خود بشوے

حکایت

زعمد پد یاد دارم می که باران رحمت برو هر دے
 ۱ که در طعنیم لوح و دفتر خرید ز بهرم کیے خاتم زر حید

عجب گر تو حمت نیاری برو کہ بگرسیت دشمن بزاری برو
 تن ماثو نیز روزے چنان کہ بروے بسوزد دل دشمنان
 مگر در دل دوست جسم آیدم * چو بیند کہ دشمن بجشایدم
 بجائے رسد کار سرور و زود کہ گوئی درو دیدہ ہرگز نبود
 ز دم تیشہ یک رفہ بر تل خاک بگوش آیدم نالہ درو تلک
 کہ ز بھار اگر مروی آہستہ تر کہ چشم د بنا گوش و رویت ہور
 حکایت

بشے خفتہ بودم بجنم سفر پئے کاروانے گرفتہ سفر
 بر آمد یکے سنگین باد و گرد کہ بر چشم مردم جان تیرہ کرد
 بر بہر یکے خستہ نہ بودہ بیخبر عیار از پدہ می زدود
 پدر گفتش اسے نازنین چہر من کہ داری دل آشفتنہ مصہ من
 نہ چندان نشیند درین دیدہ خاک کہ بارش پیچہ توان کرد پاک
 ترا نفس رونا چو کشش ستور دوان می برد تا سہ شیب گور
 اجل ناگت بگلاند کیب عیان باز نتوان گرفت از شیب
 گفتار

خبر داری اسے آشفتنہ نفس کہ جان تو مرغیت و نامش نفس ۱۶۵

سر آمد برو روزگار ان عیش
 بگویش پس از مدتی برگشت
 کہ وقتے سرائش زرانده دید
 ہی گفت با خود لب ازخنده باز
 پس از مرگ دشمن در آن خوش دوست
 کہ روزے پس از مرگ دشمن نیست
 یکے تختہ بر کندش از روے گور
 دو چشم جهان بینش آگندہ خاک
 تنش طعمہ کرم و تاجِ مور
 کہ از عاج پر تویٹا سُرہ دان
 ز جوہ زمان سر و قدش خلال
 جبدا کردہ ایام بندش زبند
 کہ بہشت بر خاکش از گریہ گل
 بفرمود بر سنگ گورش نوشت
 کہ دہرت پس از روے نمائے
 نبالید کای قادر کو گلار

یکے را آجل بر سر آورده عیش
 بد اندیش وے را درون شاو گشت
 شبستان گورش درانده دید
 حیران بہالینش آمد فرار
 ۱۴۰ خوش وقت مجموع آنکس کہ دوست
 پس از مرگ آنکس نباید گریست
 ز روے عداوت بہازوے زور
 سر تا جور دیدش لندرمخاک
 وجودش گرفت ز زندان گور
 ۱۴۵ چنان تنکش آگندہ خاک استخوان
 ز روہ فلک بدیر رویش ہلال
 کہ دست سرخچہ زورمند
 چنانش بر رحمت آمد زول
 پشیمان شد از کردہ و خونے نشت
 ۱۵۰ مکن شاومانی بمرگ کسے
 شنید این سخن عاسفے ہوشیار

بسختی بگشت این نمد بستم
خیالش خسوف کرد و کالیونگ
فراخ مناجات و نازش نماند
خرو خواب و ذکر و نمازش نماند

بصحرای برآمد سر از عشوه مست
یکه بر سه گور گل می سیرت ۱۲۵
بندیشه لختی و سر و رفت پیر

چه بندی درین خشت زین دولت
طبع رانه چندان دهانست باز
بدارای فرومایه ازین خشت دست

۱۳۰ تو غافل در اندیشه سوو و سال

برین خاک چندین صبا بگذرد
عُباب هوا چشم غفلت بدوخت
بکن سده غفلت از چشم پاک
که فردا شوی سرده و چشم خاک

حکایت

میلان دو تن دشمنی بود و جنگ
سر از کبر بر یک دگر چون بلنگ

۱۳۵ ز دیدار هم تا بجای زمان
که بر هر دو تنگ آمد آسمان

من و رفت جسم را کیے نازنین * کفن کرد چون کمرش ابریشمین
 پنجمه در آمد پس از چند روز که بروے بگرید بزاری و سوز
 چو پوسیده ویدش حیر کفن بعفرت چنین گفت با خوشن
 من از کرم برگنده بودم بزور بکن رند ازو باز کرمان گور
 دو بیستم جگر کرد روزے کباب که می گفت گوینده با رباب
 درینا که بے مایه روزگار بروید گل و بشکند نو بهار
 بے تیر و دے ماه و دروے بهشت * بر آید که ما خاک باشم و خشت

حکایت

یکے پاسایت حق پرست سر هوشمندیش چنان خیره شد
 ز سودا دل روشنش تیره شد هم شب در اندیشه کین گنج و مال ۱۱۵
 در و تا زیم ره نیاید نروال و گر قامت عجبم از بهر خواست
 نباید بر کس دو تا کرد و راست مراے کتم پایے بشتش رخام
 درختان ستغش هم عود خام یکے خجوه خاص از پے دوستان
 در حجه اندر سارایستان بفسر سودم از رقعہ بر رقعہ و دخت
 تف دیگران چشم و مغرم لبخوت و گر زیر دوستان پزندم خورش ۱۲۰
 براحت دهم روح را پرورش

قضا زندہ رگ جان برید
 چہین گفت بیند تیر ہوش
 ز دست شما مرده بر خستین
 دگر کس بگرش گریبان درید
 چو سپاہ و زاری رسیدش بگوش
 اگرش دست بودے درید کفن
 کہ روزے دو پیش از تو کردم سپیج
 کہ مرکب سنت نا توان کرد وریش
 نہ بروے کہ بر خود بسوزد دلش
 چہ نالی کہ پاک آمد و پاک رفت
 کہ تنگ است ناپاک رفتن بجاک
 نہ وقتے کہ سر رشته ہوت زدست
 نشیند بجائے تو دیگر کسے
 نخواہی بدر ہرون الا کفن
 چو در ریگ ماند شود پایے بند
 کہ پایت نہ رفتست در ریگ گوہ
 کہ گنبد نیاید برو گردگان
 منہ دل برین سال خورده بکان
 چو وے روت و منہ وانیاید بہت
 ۹۵
 محقق چو بر مرده ریزد گلش
 ز ہجران طفلی کہ در خاک رفت
 تو پاک آدمی بر خذر باش و پاک
 کنون باید این مرغ را پایے سبت
 ۱۰۰
 نشستی بجائے دگر کس بے
 اگر تھیلوانی دگر تیغ زن
 حشر و خش اگر بگسلاند گنبد
 تانیر چندان بود دست زور
 ۱۰۵
 چو وے روت و منہ وانیاید بہت
 حساب از بہن یک نفس کہ بہت

چو شیبیت برآمد بروئے شباب مثبت رفتند دیده بر کنِ خلاب
 من آن روز بر کندم از عمر امید که افتادم لند سیاهی سپید
 درینا که بگذشت عمر عزیزی بخواجه گذشت این دے چند نیز
 گذشت آنچه در ناصوابی گذشت * درین نیز بهم در نیابی گذشت
 ۸۰ کنون وقت تخم است اگر پروری گر امید داری که حرم بری
 بشهر قیامت سرو تنگدست * که وجهی ندارد حبت نشست
 گرت چشم عقل است و تدبیر گور - کنون کن که چشمت نخوردست بود
 بپایه توان اے پر سود کرد چه سود آید آن را که سرمایه خورد
 کنون کوشش کتب از کمر در گذشت نه وقت که سیلاب از سر گذشت
 ۸۵ کنونیت که چشم است اشک ببار زبان در دهان است عذری ببار
 نه پیوسته باشد روان در بدن نه همواره گردد دهان در دهن
 کنون بابت عذر تقصیر گفت نه چون نفس ناطق ز گفتن نجفت
 ز دانشدگان بشنو امروز قول * که فروانگیت پرسد بسول
 غنیمت شمار این گرامی نفس که بے مرغ قیمت نگیرد نفس
 ۹۰ مکن عمر ضایع بانوس حوی که فرصت عزیز است و الوقت صیون

کہ گفت بجیسمن در انداز تن * چو افتادہ دست و پائے زن
 بغفلت بدادمی ز دست آب پاک چہ چارہ کنون حبتیم بحناک
 چو از چابکان در دویدن گرو * بنسروی ہسم افتان و خیزان برو
 گر آن باد پایان برفتند تینر توبے دست و پا از شستن بخیز

حکایت

۶۵ شبے خوابم اندر بیابان میند فرو بست پائے دویدن بقیہ
 شتر بانی آمد مہول و ستیز زمام شتر بر سرم زد کہ خینہ
 مگر دل نہادی بمردن ز پس کہ بر می نخینہی بیابان جرس
 مرا بچو تو خواب خوش در سرست و لیکن بیابان بہ پیش اندرست
 تو کہ خواب نوشین بیابان رحیل * نخینہی دگر کے رسی در سبیل
 ۷۱ فشو کوفت طبل شتر سدان * بمنزل رسید آول کاروان
 خنک ہوشیاران فرخندہ بخت کہ پیش از دہلزن بہ بنددخت
 برہ خفتگان تا بر آرند نہ سینند رہ رفتگان را اثر
 سبق بردہ رہ رو کہ برخاست زدود * پس از نقل بیدار بودن چہ سود
 یکے در بھاران بپیشاند جو چہ گندم ستاند بوقت درو
 ۷۵ کنون باید اے خفتہ بیدار بود چو مرگ اندر آرد ز خوابت چہ سود

بسنی کجا تازه گردد دلم که سنی نخواهد و مید از گلم
 تفسج گنجان در هوا و بوس گذشتیم بر خاک بید کس
 سانی که دیگر بغیب اندر اند بیایند و بر خاک ما بگذرند
 درینا که فصل جوانی برفت بلبو و لعب زندگانی برفت
 ۵۰ درینا چنان روح پرور زمان که بگذشت بر ما حیو برق میان
 ز سودا این پوشم و آن خورم نپسدا ختم تا عنم دین خورم
 درینا که مشغول باطل شدیم ز حق دور ماندیم و غافل شدیم
 چه خوش گفت با کوک آمونگار که کله نکردیم و شد روزگار

حکایت

جوانا نه طاعت آموز گیر که فساد جوانی نیلید ز پیر
 ۵۵ فساد دولت هست و پیر و تن چو میدان فراخ است گوی زن
 من آن روز را قدر نشاختم بدانستم اکنون که در باختم
 قضا روزگارے ز من در ربود که هر روزے از دے شب قدر بود
 چه کوشش کن پیر خیر بار تو می رو که بر باد پائی سوار
 شکسته قدح گریه بند حسیست بیاد و خواهد بجائے درست
 ۶۰ کمون کوفت موت بغفلت درست طریق ندارد بحسنه باز نیست

گلِ سنج رویم بگر زرد ناب منو رفت چو بگردش آفتاب
 هوس بختن از کوکِ ناتمام چنان ز پشت نبود که از پیر خلم
 مرا می بید چو طفلان گرسیت ز شرم گنایان نه طفلانه زسیت
 نگو گفت لقمه‌مان که نازیتن به از سالها بر خطا نیتن
 ۳۵ هم از بامدان در کلبه بست به از سود و سرمایه دادن ز دست
 جوان تا رسند سیاهی بنور برو پیر مسکین سپیدی بگور

حکایت

کهن سله آمد بنو طیب ز نالیدنش تا بسودن قریب
 که دستم برگ بر نه اے نیک را که پایم همی بر نیاید ز جبه
 بدان ماند این قامت خفته ام که گوئی بگل در منو رفته ام
 ۴۰ بدو گفت دست از جهان در گیل که پایت قیامت بر آید ز گیل
 نشاط جوانی ز پیران مجوس که آب روان باز ناید بجوس
 اگر در جوانی ندی دست و پا در آیام پیری بخشش باش و را
 چو دورانِ عمر از چیل در گذشت فن دست و پا کابت از سر گذشت
 نشاط آنکه از من رسیدن گرفت که شام سپیده رسیدن گرفت
 ۴۵ نباید هوس کردن از سر بدر که دور هوس بازی آمد بر

- ۱۰ جولے فرارفت کلبے پر مرو
چہ در کج حست نشینی درد
یکے سر آر از گریبان عنم
بآرام دل با جوانان بحسم
بر آورد سه سال خود از نعت
جوابش نگر تا چه پیرانه گفت
چو باد صبا بر گلستان وزد
چمیدن درخت جوان راسد
چند تا جوان است و سر سبز خید
شکسته شود چون بزودی رسید
۲۰ سببان که باد آورد بید شک
بریزد درخت کهن برگ خشک
نمید مرا با جوانان چمید
که بر عارضم صبح پیسی دید
بقید اندم جسته بندے که بود
دامد سر رشته خواهد رلبود
شما راست نوبت برین غانشست
که ما از تنعم بشستم دست
چو بر سر نشست از بزرگی عباد
وگر چشم عیش جوانی سدا
۳۰ مرا برف بلید بر پتر ناع
نشید چو بلبل تماشاء باغ
کند جلوه طوس صاحبجل
چه می خواهی از باز برکنده بال
مرا غله تنگ اند آمد درد
شما را کنون می و مد سبز نو
گلستان ما را طراوت گذشت
که گل دسته بند چو پتر مرو گشت
مرا تکیه جان پدر در عصاست
وگر تکیه بر زندگانی خطاست
۴۰ مسلم جوان راست بر پا جست
که پیران برند استعانت بدست

باب نهم در توبه

بیا اے کہ عمرت بہفتا و رفت مگر حقہ بودی کہ بہ بد رفت
 ہمہ برگِ بودن ہمسای سستی * بت بیز رفتن نپوختی
 میت است کہ بازارِ مینو نہند * سنایل باعمالِ نیکو دہند
 بضاعت بچند آنکہ آری بری وگر مغلیسی شربادی بری
 کہ بازار چندانکہ آگندہ تر تہی دست را دل پراگندہ تر
 ز پنجہ ورم پنج اگر کم شود * دولت ریش سر پنجہ غم شود
 چو پنجاہ سالت برون شد زوت غنیمت شمر پنج روزے کہ است
 اگر مودہ مسکین زبان داشتہ بفسیاد و زاری تھان داشتہ
 کہ اے زندہ چون ہست امکان لب از ذکر چون مودہ برہم محنت
 چو مارا بغفلت شد روزگار تو بارے دے چند فرصت شمار

حکایت

شبے در جوانی وطیب نعیم جوانان نشستیم چندے بہم
 چو بلبلِ سریان چو گل نازد وے ز شوخی در آگندہ غلغلہ کوے
 جہان دیدہ پیرے ز ما برکنار ز جوہر فلک کیل مویش نہار
 چو فندقِ زبان از سخن بستہ بود نہ چون مالک از خندہ چون پستہ بود

بیاد آید آن لعبت چیسیم
 کند خاک در چشم خود و سیم
 ۲۶۰ نه صاحب دِلان دست بر می کشند
 بدانم که دست که بر هاشتم
 در خیره باز است و طاعت لیک
 بهمین است مانع که در بدرگاه
 کلیه قدر نیست دوست کس
 پس اے موپنیزه براه راست
 ۲۶۵ چو در غیب نیکو نهادت بر شرت
 ز زنبور کرد این خلوت پدید
 چو خواهد که ملک تو ویران کند
 و گر باشدش بر تو بخشایش
 تمکبش مکن بر ره راستی ❖ که دست گرفتند و برخاستی
 ۲۷۰ سخن سودمند است اگر شنوی ❖ بزدان رسی گر طریقت روی
 مقام بیابی گرت ره دهند ❖ که بر خوان عفت ساطعت نهند
 و لیکن نباید که تنها خوی
 ز درویش در مانده یاد آوری
 فستی مگر حتمه در یم
 که بر کرده خویش واثق نیم

تماش بگشتم بنگ آن خبیث
 چو دیدم که غوغای انگیزتم
 چو اندر نیلانی آتش زوی
 ۲۴۵ گمش بچہ مار مردم گزای
 چو زنبور خانہ بیاشوفتہ
 بچا بکتر از خود مینداز تیر
 در آوراق سعدی جنہ این پند
 بہند آدم بعد از آن مستخیر
 ۲۵۰ از انجملہ تلخی کہ بر من گذشت
 در اقبال و تائید بوبکر سعد
 و جوہر فلک داد خواہ آدم
 دعا گوے این دولتم بندہ دار
 کہ موم نہاد منہ در خورد ریش
 ۲۵۵ کے این شکر نعمت بجای آورم
 فرج یافتہ بعد از ان بندہ
 یکے آنکہ ہر کہ دست نیاز
 کہ از مودہ دیگر نیاید حدیث
 رہا کردم آن بوم و بگرختم
 ز شیران سپرہیز اگر بخردی
 چو گشتی در آن خانہ دیگر پاس
 گریز از محلت کہ گرم اوقے
 چو افتاد دامن بدنمان بگیر
 کہ چون پای دیوار کنیدی مالیت
 وز آنجا براہ مین تا جبین
 و ہانم حنہ امروز شیرین گشت
 کہ مادر نزلاید چنو قبل و بعد
 درین سایہ گتر سپاہ آدم
 خدا یا تو این سایہ پانیدہ دار
 کہ در خورد الغام و اکرام خویش
 و گر پای گرد و بخت سرم
 ہنوزم بگوشست از ان پندہ
 بر آرم بدرگاہ دانای راز

۲۳۰. بَنک را یکے بوسہ وادام بدست
 بتقلید کافر شدم روز چند
 چو دیدم کہ در ویر گشتم امین
 در ویر محکم بہ بستم شبے
 پس پروہ مطہر افے آذر پرست
 بغورم دران حال معلوم شد
 کہ ناچار چون در کشد ریمان
 برہمن شد از روی من شمرسد
 ۲۳۵ بتازید و من در پیش تاختم
 کہ دانستم ار زندہ آن برہمن
 پسندو کہ از من بر آرد و مار
 چو از کار مفید خبر یافتی
 کہ گر زندہ اش مافی آن بے نہر
 ۲۴۰ وگر سر بخد مت نہد بدورت
 فیربندہ را پایے بر پامنہ
 کہ لعنت برو باد و بر بت پرست
 برہمن شدم در مقالات زند
 گنجیدم از خستہ می در زمین
 دویدم چپ و راست چون بخترے
 یکے پروہ دیدم مُکَلَّل بزر
 مُجاور سر ریمانے بدست
 چو داؤد کلہن برو مسموم شد
 بر آرد صنم دست فراخوان
 کہ شغفت بود بخجہ بروے کار
 نگونش بچاہے در انداختم
 بساند کند سعی در خون من
 مساوا کہ سترش کنم آشکار
 ز دستش بر آور چو دریافتی
 نخواہد ترا زندگانی دگر
 اگر دست یابد بستر و سرت
 چو رشتی و ویدی امانش مدہ

۷۱۰ خطیب سید پوش شب بے حلافت و آتش صبح در سوخته
 بر آورد شمشیر روز از غلاف بیکدم جانے شد افسروخته
 تو گفستی که در خطۂ رنگبار زیک گوشه ناگه در آمد تار
 مغان تبه زلے ناشسته رو پدید آمدند از دروشت و کوے
 کس از مرد در شهر و از زن نمند در آن تنگده جاے سوزن نمند
 ۷۱۵ من از غصه رنجور و از خواب مست که ناگاه تمثال برداشت دست
 بیکند از نیما بر آمد خروش تو گفستی که دریا در آمد بجوش
 چو تخته خالی شد از انجمن بدین نگه کرد خندان بمن
 که دانم ترا پیش مشکل نمند حقیقت عیان گشت و باطل نمند
 چو دیدم که جبل اندرو محکم است خیال محال اندرو مدغم است
 ۷۲۰ سیرستم از حق دگر هیچ گفت که حق ز اهل باطل ببايد نرفت
 چو بینی زبردست را زور دست نه موی بود پنجۂ خود شکست
 زمانے بالوس گریان شدم که من زانچه گفتم پشیمان شدم
 بگریه دل کافران کرد میل عجب نیست سنگ ارگرد و سیل
 دویدند خدمت کنان سو من بغیرت گرفتند بازوے من
 ۷۲۵ شدم عذر گویان بر شخص عاج بگریستی زمر کوفت بر تخت علاج

درینج آیدم صورتش در نظر * و لیکن ز معنی ندارم خبر
 ۱۹۵ که سالوک این منزلم غصیب
 تو دانی که فرزین این رُقعہ
 چه مغیبت در صورت این صنم
 عبادت بتقلید گساری است
 برہمن ز شادی برافروخت روے
 ۲۰۰ سوا لٹ صواب است و فعلت جمل
 بسے چون تو گردیدم اندر سفر
 خبر این بت کہ ہر صبح از نیجا کہ است
 و گر خواہی امشت ہم انیجا باش
 شب آنجا بودم بفرمان پیہ * چو بیٹن بچہا بلا در اسیر
 ۲۰۵ شبے ہنچو روزہ قیامت دراز
 کشیشان ہرگز نیاز دہ آب
 مگر کردہ بودم گناہے عظیم
 ہمہ شب درین قیدِ غم مبتلا
 کہ نگاہ دہل زن فرو کوشت کوس * بخواند از قضا برہمن چون خسوس

زبان آوران رفته از هر مکان تضرع کنان پیش آن بے زبان
 فرو ماندم از کشف این ماجرا * که حتم جلاوی پستد چا
 ۱۸۰ منعی را که با من سروکار بود نکو گوئی و هم مجر و یار بود
 بنمی بگفتم که اے پیم عجب دارم از کار این بقعه من
 که مدبوحش این ناتوان پیکر کند مقتد بچاه ضلالت در اند
 نه نیروی دستش نه رقار پای ورش بگلنی بر نخیز و زجاے
 نه بینی که چشمانش از کز باست وفا حبتن از سنگ چشمان خطاست
 ۱۸۵ بین گفتن آن دوست دشمن گرفت چو آتش شد از خشم و در من گرفت
 مغان را خبر کرد و پیران دیر ندیدم در آن انجمن روے خیر
 فت بلند گبران پازند خوان * چو سگ بر من از بهران استخوان
 چو آن راه کثر پیش شان راست بود ره راست در چشم شان کثر نمود
 که موار چه بشیر و صاحب دل است بترویک بیدان شان جاہل مہنت
 ۱۹۰ فرو ماندم از چاره همچون غریق برون از مدارا ندیدم طریق
 چو بینی که جاہل بکین اندرست سلامت تسلیم و لین اندرست
 محبین بپیم را ستودم بلند * که اے پیر تفسیر و استاد زند
 ملا نیز با نقش این بت خوش است که شکله خوش و صورتی دلکش است

در معرفت دیدہ آدمی است * کہ بکشودہ ہر آسمان زمین است
 کیت فہم بودے نشیب و فراز گر این در نکردے بروے تو باز
 ۱۶۰ سر آورد و دست از عدم در وجود درین جود نہاد و در وسع سجود

و گزینے کے از دست جود آمدے محال ست کہ سر سجود آدے
 بحکمت زبان داد و گوش آفرید کہ باشند صدق دل را کلید
 اگر نہ زبان قصہ جہاں سے کس از سر دل کے خبر داشتے
 و گرنیتے سعی جاسوس گوش خبر کے رسیدے سلطان ہوش
 ۱۷۰ ملا لفظ شیرین خوانندہ داد ترا سمع و ادراک دانندہ داد

مُدام این دو چون حاجبان بردند ز سلطان سلطان خبر می برند
 چہ اندیشی از خود کہ فعل کمکوست از آن در نگہ کن کہ توفیق اوست
 بد بوستان بان بالوان شاہ بنو بادہ گل ہم ز بہتان شاہ

حکایت سفر ہندوستان و ضلالت بت پرستان

بتے دیدم از عجاج و سوننت * مُرّقع چو در جاہلیت منات
 ۱۷۵ چنان صورتش بتہ تمثال گر کہ صورت نہ بندد از آن خوبر
 ز ہر ناحیت کارواں سفر روان بیدار آن صورت بے روان
 طمع کردہ ملایان چین و چگل چو سعدی وفا زان بت سنگدل

درون تا بود قابل شرب و اکل بدن تازه رویت و پاکیزه شکل
 خرب انگه این خانه گردد مدام که با هم سازند طبع و طعام
 ۱۵۰ مزاجت تر و خشک و گرم است و سرد مرکب ازین چار طبع است مرد
 یکے زین چه بر دیگرے یافت است ترازوے عدل طبیعت شکست
 اگر باد سرد نفس بگردد تن معده جان در خروش آورد
 و اگر دگ معده بوش طعام تن نازنین را شود کار حرام
 در اینان نه بند و دل ابلشخت * که پیوسته باهم نخواهند ساخت
 ۱۵۵ توانائی تن سدان از خویش که لطف حقت می دهد پرورش
 بخش که گردیده بر تنج و کارو نمی حق شکرش نخواهی گذارد
 چو روی بخدمت نمی بر زمین خدا را شنا گوے و خود را همین
 گدائیت تبیح و ذکر و حضور * گدا را بناید که باشت عنور
 گفتم که خود دستے کرده * نه پیوسته اقطاع او خورده
 گفتار

۱۶۰ نخست او ارادت بدل بر نهاد پس این بنده بر آسمان بر نهاد
 گر از حق نه توفیق خیرے رسد که از بنده خیرے بغیرے رسد
 زبان را چه بینی که افتار داد به بین تا زبان را که گفتار داد

حکایت

فقیه بر افتاده مسته گذشت مستورنی خویش معذور گشت
 ۱۳۵ ز نخت بره التفات نکرد جوان سر بر آورد کاسه پیر سر
 بر شکر کن چون نعمت دی که محرومی آید ز مستکبری
 یکے را که در بند بینی محسند مبادا که ناگه در افتی به بند
 نه آخر در امکان تقدیر هست که فسادا چون باشی اقله مست
 ترا آسمان خط مبسب نوشت فتن طعنه بر دیگران در کفشت
 ۱۴۰ به بند اے مسلمان بشکرت دست که زبانه مرغ بر میانست نه بست
 نه خود می رود هر که جویا دوست بغشش کشان می بره لطف دست

حکایت

نگر تا قضا از کجایه کرد * که کوری بود تکیه بر خیر کرد
 سشت ست باری شفا و عمل نه چند آنکه زور آورد بر اهل
 عمل خوش کند زندگان با مزاج و لے درد مردن ندارد علاج
 ۱۴۵ رقی مانده را که جان از بدن بر آید چه سود انگبین در دهن
 یکے گزید پولاد بر مغز خورد کسے گفت صندل بالمش بدرد
 ز پیش خطر تا توانی گسریز ولیکن کمن با قضا پنجه تیز

برو شکر یزدان کن بخت گدست کہ دست عس تنگ برہم بست
مکن نامہ از مینوائی بسے چو مینوی ز خود مینوایر کسے
حکایت

برہنہ تنے یک درم ولم کرد تن خویش را کسوتے خام کرد
بنالید کلے طالع بد لگام بگزارا بجتم درین زیر خام
۱۲۵ چو نا پختہ آمد ز سختی بچش کیے گفتش از چاہ زندان خموش
بجا آور اے خام شکر خدا کہ چون مائے خام بر دست و پا

حکایت

کیے کرو بر پدائے گذر بصورت جہود آمدش در نظر
قفلے فو کو فنت برگزینش بخشید درویش پیر ہنش
خجل گشت کانچہ از من آمد خطا بخشاے بر من چہ جاے عطا
۱۳۰ بشکرانہ گفتا برین بے ستم * کہ آنم کہ پنداشتی نیستم

حکایت

ز رہ باز پس ماندہ می گزیت کہ مسکین تراز من درین شت گزیت
خبرے بدکش گفتش بے تیرے ز جوہر فلک چند نالی تو نیز
ہو شکر کن گر بجز بر نہ * کہ آخر بنی آدمی خسر نہ

قبا پوستینه گزشتش بگوش
 ز بد بختیش در نیامد بدوش
 مگر بچ سروا بد بس بنود
 که دور سپهر انتظارش نشود
 بنگه کن چو سلطان بغضت بخت
 که چوبک زرش بامدادان چه گفت
 مگر نیکبخت فراموش شد
 چو دستت در آغوشش آغوش شد
 ترا شب بعیش و طرب می رود
 چه دانی که بر ما چه شب می رود
 فرود برده سرکار دانه بدیک
 چه از پا فرو زنگانش بریک
 بار لے خداوند زورق بر آب *
 که بیچارگان را گذشت از سرب
 توقف کنید ای جوانان چسپت
 که در کاروانند پیران سست
 تو خوش خلق در هودج کاروان
 مصداق شتر در کف ساروان
 ۱۱۰ چه هامون و کویت چه سنگ نال
 زه باز پس ماندگان چرخ حال
 ترا کوه پیکر هیون می برد
 پیاده چه دانی که خون می خورد
 بآرام دل خفتگان در نبه
 چه دانند حال شکم گرسنه

حکایت

یکے راعس دست بر بسته بود
 همه شب پریشان و دل خسته بود
 بگوشش آتش در شب تیره رنگ
 که شخصی همی نالد از دست تنگ
 شنید این سخن دزد مغول گفت
 ز بیچارگی چند نالی بخت

چو مسوانه رو باشی و تیر پاپے * بشکرانه با کند پلایں بیاسے
 به پیر کمن بر بخشد جوان توانا کند جسم بر تا توان
 چه داند ز جیو نیان قدر آب * ز وای مانگان پُرس در آفتاب
 عیب را که بر وجه باشد قعود چه غم دارد از تشنگان ز رود
 ۹۵ کس قیمت تن درستی شنایت که یکچند بیچاره در تب گذشت
 ترا تیره شب که مناید دراز که غلطی ز سپلوه به سپلوه راز
 بر اندیش از افغان خیران تب که رنجور داند درازی شب
 بباگ قبل خوابه بیدار گشت چه داند شب پاسبان چون گذشت

حکایت

شنیدم که مُغزل شبی و زخزان گذر کرد بر هندوے پاسبان
 ۱۰۰ ز بدین بخت و باران و سیل بلرزش در افتاده همچون سسپیل
 دلش بروے از رحمت آورد چویش که انیک قبا پوستینم بهوش
 مے منتظر باش بطف بهم که بیرون فرستم بدست غلام
 درین بود باد صبا در وزید شخصه در آویان شاہی خدیو
 و مشتے پری چو در خیل داشت که طبعش بدو اندکے میل داشت
 ۱۰۵ تماشا ترکش چنان خوش قناد که هندوے مسکین رفتش زیاد

ز خاک آورد نگ و بوسے طعام
 عسل و ادت از نخل و مریناز هوا
 ہم تخلصدان بخاین دست
 حنور و ماه و پروین برے تواند
 ۸۰ ز خارت گل آورد و از نافه مشک
 بدست خودت چشم و ابرو نگاشت
 تسوانا که او تازنین پرورد
 بجان گفت بلید نفس بفس
 خدایا دلم خون شد و دیدہ ریش
 ۸۵ نگویم دو و دام و مور سنگ
 بنموزت سپاس اند که گفته اند
 برو سعیا دست و دفتر بشوے
 تماشا که دیدہ و مغز و کام
 نطب و ادت از نخل و نخل از نوا
 ز حیرت که نخله چنین کنست
 قنادیل سقف سرے تواند
 زر از کان و برگ تر از چوب خشک
 که محرم باغبار نتوان گذاشت
 بالسوان نعمت چنین پرورد
 که شکرش نہ کار زبان شست
 که می بینم الغامت از گفت ریش
 که فوج ملائک بر آوج فلک
 ز چن دین هزاران یکے گفته اند
 براسے که پایان ندارد میوے

حکایت

نداند کسے و تدب روز خوشی
 زمستان درویش در تنگ سال
 ۹۰ سلیمے که کیچہ نالان نخت
 مگر روزے افتد بختی کشی
 چه سهل است پیش خداوند مال
 خداوند را شکر صحت نگفت

زبان آوران رفته از هر مکان تضرع کنان پیش آن بے زبان
 فرو ماندم از کشف این ماجرا * که حتم جملای پستد چا
 ۱۸۰ منعی را که با من سروکار بود نکو گوئی و هم تجر و یاد بود
 بنمی بگفتم که اے پیم عجب دارم از کار این بقعه من
 که مدبوحش این ناتوان پیکرند مقتد بچاه ضلالت در اند
 نه نیروی دستش نه ز قار پای ورش بنگنی بر نخیز و ز جاس
 نه بینی که چشمانش از کمر باست وفا حبتن از سنگ چشمان خطاست
 ۱۸۵ بین گفتن آن دوست دشمن گرفت چو آتش شد از خشم و در من گرفت
 مغان را خبر کرد و پیران دیر ندیدم در آن انجمن روے خیر
 فت بلند گسبان پازند خوان * چو سگ بر من از بهر آن استخوان
 چو آن راه کز پیش شان راست بود ره راست در چشم شان کز نمود
 که موار چه بشیر و صاحب دل است بتو یک بیدانشان جاہل مہت
 ۱۹۰ فرو ماندم از چاره همچون غریق برون از مدارا ندیدم طریق
 چو بینی که جاہل بکین اندرست سلامت تسلیم و لین اندرست
 محبین بہمن را ستودم بلند * کہ اے پیر تفسیر و استاد زند
 ملا نیز با نقش این بت خوش است کہ شکلی خوش و صورتی دلکش است

۱۶۰ معرفت دیدہ آدمی است ❖ کہ بکشودہ بہ آسمان زمین است
 کیمت فہم بودے نشیب و فراز گر این در نکر دے ہوئے تو باز
 ۱۶۱ سر آورد و دست از عدم در و جود درین جود نہاد و در وے سجود
 و گزشتہ کے از دست جود آمدے محال ست کہ سر سجود آمدے
 حکمت زبان داد و گوش آفرید کہ باشند صندوق دل را کلید
 اگر نہ زبان قصہ جہانستے کس از سر دل کے خبر داشتے
 و گرنستے سعی جاسوس گوش خبر کے رسیدے سلطان ہوش
 ۱۷۰ ملا لفظ شیرین خوانندہ داد ترا سمع و ادراک دانندہ داد
 مُمام این دو چون حاجبان بردند ز سلطان سلطان خبر می بند
 چہ اندیشی از خود کہ فعل نکوست از آن در نگہ کن کہ توفیق اوست
 بد بوستان بان بالوان شاہ نبو باوہ گل ہم ز بستان شاہ

حکایت سفر ہندوستان و ضلالت بت پرستان

بتے دیدم از عاج و سونمت ❖ مَرَضِ چو در جاہلیت منات
 ۱۷۰ چنان صورتش بتہ مثال گر کہ صورت نہ بند از آن خوبر
 ز ہر ناجیت کار و اسفا روان بیدار آن صورت بے روان
 طمع کردہ رملانِ چین و چکل چو سعدی وفا زان بت سنگدل

درون تا بود قابل شرب و اکل
 خراب آنگه این خانه گردد مدام
 ۱۵۰ مزاجت تر و خشک و گرم است و سرد
 یکے برین چه بر دیگرے یافت است
 اگر باد سرد و نفس بگردد
 و اگر دیک مَعِدَه بچشد طعام
 در اینسان نہ بند دل اہل شناخت *
 ۱۵۰ توانائی تن سدان از خویش
 بجقش کہ گردیدہ بر تیغ و کار
 چو روے بخدمت نہی بر زمین
 گدائیت تبیح و ذکر و حضور *
 گفتہ کہ خود دستے کردہ * نہ پیوستہ اقطاع او خوردہ
 گفتار

۱۶۰ نخست او ارادت بدل بر بھاد
 پس این بندہ بر آسمان سر نہاد
 گر از حق نہ توفیق خیرے رسد
 کہ از بندہ خیرے بغیرے رسد
 زبان را چه بینی کہ افتار داد
 بہ بین تا زبان را کہ گفتار داد

حکایت

فقیه بر افتاده متے گزشت مستورئی خوش معذ گزشت
 ۱۳۵ ز نخت برو التفاتے نکرد جوان سر بر آورد کلبے پیر سر
 برو شکر کن چون نعت دی که محرومی آید ز مستکبری
 یکے را که در بند بینی محضند مبادا که ناگه در افتی به بند
 نه آخر در امکان تقدیر هست که مندا چو من باشی افتاده هست
 ترا آسمان خط مبسوح نوشت فرن طعنه بر دیگران در کفشت
 ۱۴۰ به بند اے مسلمان بشکر از دست که زار مرغ بر میانست نه بست
 نه خود می رود هر که جویا دوست بغتش کشان می بود لطف دست

حکایت

نگر تا قضا از کج سیر کرد * که کوری بود تکیه بر غیر کرد
 شست ست باری شفا و غسل نه چند آنکه زور آورد بر اصل
 غسل خوش کن زندگان با مزاج و لے درد مردن ندارد علاج
 ۱۴۵ رقی مانده را که جان از بدن بر آید چه سود انگبین در دهن
 یکے گزید پولاد بر مغز خور کسے گفت صندل بالمش درد
 ز پیش خطر تا توانی گریز ولیکن مکن با قضا پنجه تیز

برو شکر یزدان کن عجب گدست کہ دست عس تنگ برہم نہ بست
 مکن نالہ از مینوائی بسے چو بیسی ز خود مینواتر کسے
 حکایت

برہنہ تنے یک درم ولم کرد تن خویش را کسوتے خام کرد
 بنالید کالے طالع بد لگام بگڑنا بہ بنچتم درین زیر خام
 ۱۲۵ چو نا پختہ آمد ز سختی بجوش یکے گفتش از چاہ زندان خموش
 بجا آور اے خام شکر خدا کہ چون ماٹہ خام بر دست وپاک

حکایت

یکے کرد بر پڑسائے گذر بصورت جہود آئیش در نظر
 قفالے فو کو فت برگزینش بخشید درویش پیر ہنش
 خجل گشت کانچہ از من آمد خطا بخشاے بر من چہ جاے عطا ست
 ۱۳۰ بشکرانہ گفتا بین بے ستم کہ آنم کہ سپداشتی نیستم

حکایت

ز رہ باز پس ماندہ می گریست کہ مسکین تراز من درین دشت کسیت
 خسرے ہدکش گفتش لے تے ز جوہر فلک چنہ نالی تو نیز
 ہدو شکر کن گر بخر بر نہ کہ آخہ بنی آدمی خسر نہ

قبا پوشتینه گذشتش بگوش
 ز بد بختیش در نیامد بدوش
 مگر بچ سرا بود بس نبود
 که دور سپهر انتظارش نبود
 بگم کن چو سلطان بغضت بخت
 که چوبک زرش بامدادان چه گفت
 مگر نیک بخت فراموش شد
 چو دستت در آغوشش آغوش شد
 ۱۱۰ ترا شب بعیش و طرب می رود
 چه دانی که بر ما چه شب می رود
 فرو برده سر کار دانه بدیگ
 چه از پا فرو زنگانش بریگ
 بهار لے خداوند زورق بر آب *
 که بیچارگان را گذشت از ضرب
 توقف کنید اے جوانان چست
 که در کاروانند پیران سست
 تو خوش خلق در هودج کاروان
 مصداق شتر در کف ساروان
 ۱۱۰ چه هامون و کویت چه سنگ و مال
 ز به بذر پس ماندگان پیرس حال
 ترا کوه پیکر همیون می برد
 پیاده چه دانی که خون می خورد
 بآرام دل خفتگان در نبه
 چه دانند حال شکم گرسنه
 حکایت

یکے را عس دست بر بسته بود
 همه شب پریشان و دل حسته بود
 بگوشش آیدش در شب تیره رنگ
 که شخصی همی نالد از دست تنگ
 ۱۲۰ شنید این سخن دزد مغلول گفت
 ز بیچارگی چند نالی بخت

چو مسوانه رو باشی و تیر پاپے * بشکرانه با کند پلایں بیپایے
 به پیر کمن بر خجشد جوان توانا کند جسم بر تا توان
 چه داند جیخونین قدر آب * ز وایمانگان پُرس در آفتاب
 عیب را که بر وجه باشد قعود چه غم دارد از تشنگان ز رود
 ۹۵ کس قیمت تن درستی شنایت که یکچند بیچاره در تب گذشت
 ترا تیره شب که مناید دراز که غلطی ز سپلویه محپلور ناز
 بر اندیش از افغان خیران تب که رنجور داند درازی شب
 بباگ دُهل خواجہ بیدار گشت چه داند شب پاسبان چون گذشت

حکایت

شنیدم که مُغزل شبی در خان گذر کرد بر هندوے پاسبان
 ۱۰۰ ز بزمین برفت و باران و سیل بلرزش در افتاده همچون سسپیل
 دلش بروے از حمت آورد چو ش که انیک قبا پوستینم بپوشش
 دے منتظر باش بطف بلم که بیرون فرستم بدست غلام
 درین بود باد صبا در وزید شخصه در آلبان شاہی خرید
 و مشتے پری چو در خیل داشت که طبعش بدو اندکے میل داشت
 ۱۰۵ تماشا ترکش چنان خوش قناد که هندوے مسکین بفتش زیاد

ز خاک آورد نگ و بوسے طعام
 عمل وادت از نخس و من باز هوا
 ہم تخلصدان بخانید دست
 حنور و ماه و پروین برے تواند
 ۸۰ ز خارت گل آورد و از نافه مشک
 بدست خودت چشم و ابرو نگاشت
 تسوانا که او تازنین پرورد
 بجان گفت بلید نفس نفس
 خدایا دلم خون شد و دیدہ ریش
 ۸۵ نگویم دو و دلم و مور سنگ
 بنوزت سپاس اند که گفته اند
 برو سعیا دست و دفتر بشوے
 تماشا گم دیدہ و مغز و کام
 نطب وادت از نخس و نخس از نوا
 ز حیرت که نخکے چنین کنست
 قنابیل سقف سرے تواند
 زر از کان و برگ تر از چوب خشک
 که محرم باغیا نتوان گذاشت
 بالوان نعمت چنین پرورد
 که شکرش نہ کار زبان شست
 که می بینم الغامت از گفتیش
 که فوج ملایک بر آوج فلک
 ز چندین هزاران یکے گفته اند
 بر اے که پایان غار و مپوے

حکایت

نداند کسے و تدب روز خوشی
 زمستان درویش و رنگ سال
 ۹۰ سلیمے کہ یکچند نالان نخت
 مگر روزے افتد بختی کشی
 چه سهل است پیش خداوند مال
 خداوند را شکر صحت نگفت

فستادون تخمے بدست رہی کہ باید کہ بر عود سوزش نہی
 ملک را یکے عطہ آمد و دو سو گروشت ہچنان شد کہ بود
 بعد از پئے موبش تافتند بختند بیدار و کم یافتند
 ۶۰ مکن گردن از شکر تنعم پیچ کہ روز پین سر بر آری ہیچ

حکایت

یکے گوش کوک بمالیہ سخت کہ اے بو العجب راے برگشتہ بخت
 ترا تیشہ وادوم کہ ہینم شکن نگفتم کہ دیوار مسجد بکن
 نبین آمد از جبر شکر و سپاس بغیبت نگردانیش حق شناس
 گدنگاہ قرآن و پندہت گوش بختان و باطل شنیدن گوش
 ۷۰ دو چشم از پئے صنغ ہادی نکوست زعیب برادر فرو گیر و دوست
 گفتار

شب از جبر آسایش تست و رفد مہ روشن و مہر گیتی فروز
 صبا از بلے تو فداش وار ہسی گترند باط سجد
 گجر باد و برف بہت و باران و تیغ و گر رعہ چو گان ند برق تیغ
 ہمہ کلداران و فرہانبر اند کہ تخم تو در خاک می پروند
 ۷۰ و گر تشنہ مانی ز سختی جوش کہ سقا ابر آبت آرد بدوش

نگون کرده ایشان سر از سحر خور تو آری بخت خوش پیش مر
 نزید ترا با چنین سوری * که سر جز طاعت فرود آوری
 بانعام خود دانه طاعت نگاه * نکروت چو انعام سر در گیده
 ۵۰ و لیکن بدین صورت دل پذیر فنیخته شو سیرت خوب گیر
 ره راست باید نه بالای راست که کافر برسم از روی صورت چو است
 ترا آنکه چشم و دهن داور و گوش اگر عیلتی در خلافتش مگوش
 گویشم که دشمن بکوبی بنگ * مکن با بے از حبل بادوست جنگ
 خرمون طبعان منت شناس * بدوزند نعمت بمیسخ سپاس

حکایت

۵۵ ملک زاده ز اسپ ابوم فتلو مگردن درش محو و برسم فتلو
 چو پیش فرود رفت گسوں تبن نگشته سرش تا نگشته بکن
 پزشکان بنامند حیران دین مگر فیلسوفی زیونان نصین
 سرش باز چید و رگ راست شد وگر وے نبوے زمن خاست شد
 وگر نوبت آمد بنو یک شاه نکرد آن فرومایه در وے نگاه
 ۶۰ خرموند راس فرود شد بر شرم شنیدم که می رفت و می گفت نم
 اگر وے نیچید وے گونش نه چید وے امروز وے ز منش

تو آنی که از یک مگس نجبہ
که امروز سالار و سرنجبہ
بحالے شوی باز در قعر گور
که توانی از خوشتن دفع مسر
وگر ویدہ چون برف و زحیلاغ
چو کرم لحی خور و پیہ دماغ
چو پوشیدہ چشمے نہ بینی کہ راہ
مناذہسمی وقت رفتن زجاہ
۳۵ تو گر شکر کردی کہ با دیدن
وگر نہ تو ہم چشم پوشیدہ
معلم نیاوخت فہم و اسے
برشت این صفت در وجود خداکے
گرت منع کردی دل حق نبوش
حقت عین باطل نمودے بگوش
گفتار

بہ بین تا یک انگشت از چند بند
بضع حنائی جسم در فگند
پس آشتگی باشد و البصی *
کہ انگشت بر حرف صنعش نہی
۴۰ تاثر کن از سجدہ رفتار سرور
کہ چند استخوان پے زود وصل کرد
کہ بے گردش کعب و نانو و پایے
نشايد قدم بر گزشتن زجاے
لزان سجدہ بر آدمی سخت نیست *
کہ در صلب او مہر و یک لخت نیست
لگان در تبت اسے پسندیدہ ہوے
نہینے در وسعہ و شصت جوے
۴۵ بصرد سرور و کرور اسے تومیز *
جسوارج بدل دل بدانش عزیز
جہایم بروے انداختہ خوار *
تو همچون الف بر تہماسوار

چو نانش بیدند روزی گسست پستان مادر در آویخت دست
 غصه که بچ آورد دهر پیش بارو دهن آتش از شهر خویش
 پس او در شکم پرورش یافتست ز اسبان معده خویش یافتست
 دو پستان که امروز دل خواره است دو چشمه هم از پرورش گاه اوست
 ۲۰ کند و بر مادر دل پذیر بخت است و پستان از جو شیر
 در خست بالای جان پرورش ولد سیوه نازنین بر برش
 نه رگهای پستان درون دل است پس از بگیری شیر خون دل است
 بخشش فرو برده دندانیش سرشته درو مهر خون خوار خویش
 چو بازو قوی کرد و دندان سطر * بر اندانیش دایه پستان بصبر
 ۲۵ چنان صبرش از شیر خامش کند که پستان و شیرش فراموش کند
 تو نیز اے که در توبه طفل راه بصبرت فراموشش کرد و گناه
 حکمت

* در صد مهره در یکدگر ساختن که گل مهره چینی گوهر داشت
 نه گریان و در مانده بودی دخر که شبها ز دست تو خوابم بود
 ۳۰ نه در مریضی حالت نبود مگس راندن از خود محالت نبود

تو آنی که از یک مگس نجبہ
که امروز سالار و سرنجبہ
بحالے شوی باز در قعر گور
که توانی از خوشیتن دفع مسر
وگر ویدہ چون برف روز چہراغ
چو کرم لحہ خورو پیہ دماغ
چو پوشیدہ چشمے نہ بینی کہ راہ
مناذہسمی وقت منتن زچاہ
۳۵ تو گر شکر کردی کہ با دیدن
وگر نہ تو ہم چشم پوشیدہ
معلم نیاموخت فہم وراے
بیرشت این صفت در وجود خداے
گرت منع کردی دل حق نبوش
حق عین باطل نمودے بکوش
گفتار

بہ بین تا یک انگشت از چند بند
بضع حنائی جسم در فکند
پس آشتگی باشد و ابلہ صی *
کہ انگشت بر حرف صنعش نہی
۴۰ تاں کن از سجدہ رفتار مسود
کہ چند استخوان پے زود وصل کرد
کہ بے گردش کعبہ نانوہ پایے
نشايد قدم برگزینتن زجاے
بہ بین تا یک انگشت از چند بند
بضع حنائی جسم در فکند
پس آشتگی باشد و ابلہ صی *
کہ انگشت بر حرف صنعش نہی
۴۰ تاں کن از سجدہ رفتار مسود
کہ چند استخوان پے زود وصل کرد
کہ بے گردش کعبہ نانوہ پایے
نشايد قدم برگزینتن زجاے

بہ ایم بروے اندر افتادہ خوار * تو همچون الف بر قدم

چو نانش بیدند روزی گسست
 پستان مادر در آویخت دست
 غیبی که رنج آورد دهر پیش
 بداد و هند آتش از شهر خویش
 پس او در شکم پرورش یافتست
 ز اسبان معد و خورش یافتست
 دو پستان که امروز دل خواهاست
 دو چشمه هم از پرورش گاه اوست
 ۲۰ کندر و بر مادر دل پذیر
 بخت است است و پستان از و جوش
 درختیست بالای جان پرورش
 ولد میوه نازنین بر برش
 نه رگهای پستان درون دل است
 پس از رنگی شیر خون دل است
 بخشش فرو برده دندان خویش
 سرشته درو مهر خون خوار خویش
 چو بازو قوی کرد و دندان سطر * بر انداختش دایه پستان بصبر
 چنان صبرش از شیر خامش کند * که پستان و شیرش فراموش کند
 ۲۵ تو نیز اے که در توبه طفل راه بصبرت فراموش کرد و گناه

حکایت

جوانی سر از راه مادر بتافت
 دل درو منداش چو آذر بتافت
 چو بچپاره شد پیش آورد مهد * که اے سست مهر فراموش مهد
 نه گریان و در مانده بودی دُخرو * که شبها ز دست تو خوابم نبود
 ۳۰ نه در مهد نیروی حالت نبود * گیس راندن از خود مجالت نبود

باب هشتم در شکر

نفس می نیدم ند از شکر دوست ❖ که شرکے ندانم که در خورد اوست
 عطا نیست هر موی ازو بر تنم چگونہ بھر موی شرکے کنم
 ستایش خداوند بخشنده را که موجود کرد از عدم بنده را
 کرا قوت وصف احسان اوست که اوصاف مستغرق شان اوست
 ۵ بدیعی که شخص آفریند ز گل روان و حسد و بخشش و دل
 ز پشت پدر تا پایان شیب نگر تا چه تشریف دلات ز غیب
 چو پاک آفرین بخشش بپاک ❖ که تنگ است ناپاک رفتن بپاک
 پیلے بیفشان از آئینه گد که ضیق نگیه و چو رنگار حسود
 نہ در ابتدا بودے آپ منی ❖ اگر سردی از سر بدر کن منی
 ۱۰ چو روزی بسی آوری سوسے خوش کن نگیه بر زور بازوے خوش
 چساق نمی بینی لے خود پست که بازو بگوشش در آورد دست
 چو تید بکوشیت پیش چینہ ❖ بتوفیق حق دان نہ از سعی خوش
 بر نیکی کس نہ دست گوے سپاس خداوند توفیق گوے
 توفیقیم بخود نیستی یک قدم ❖ ز غیبت ند می رسد دم بدم
 ۱۵ نہ طعل زبان بسته بودے ز لاف ہی روزی آید بچفت ز ناف

نہ یک عیب اورا باگشت پیچ
 چو دشمن کہ بر شعر سعدی نگاہ
 ۴۳۵ ندارد لب و لکنت و نغمہ گوش
 حبانہ فصیلت برآورد بر پیچ
 بنفرت کند اندرون تباہ
 چون زخمی بہ بید برآورد خروش
 حنہ این علتش نیست کان بید
 نہ سر خلق را صنع باری شرت
 سیاہ و سپید آمد و خوب و شرت
 نہ ہر چشم و ابرو کہ بینی نکوست
 بخور مغز پستہ بید از پوست

بیک حسره میسند بروی جفا * بزرگان چه گفتند خدا صفا
 بود حسد و گل با هم اے پوئند * چه در بند خاری تو گلدسته بند
 کرا زشت خوئی بود در شرت * نه بسند ز طلاس حسد پائے شرت
 صفائی بدست آراے خیر و رے * که نماید آینه تیور و رے
 طریقه طلب کز عقوبت رهی * نه حرفے که انگشت بروی نهی
 منه عیب خلق اے خرمند پیش * که چشمت فرو دوزد از عیب خویش
 سپردا من آلوده را حد زخم * چو در خود شناسم که تردا منم
 نشاید که با کس در شتی کنی * که خود را بت و یل پستی کنی
 چو بد ناپند آیدت خنود مکن * پس آنگه بهمایه گوید مسکن
 من ارحم پرستم و گر خود ناکے * بدون با تو دارم درون با خداے
 چو ظاهر بعفت بیاراستم * تصرف مکن در کثر و ماستم
 اگر سیتیم خوب و گر مُنکر سیت * خدایم پسر از تو وانا تر سیت
 کسے را بکردار بد کن عتاب * که چشم از تو طرد به نیکی ثواب
 تو خاموش اگر من بهم یابم * که حتمال سود و زیان خسوم
 نکو کاری از مسوم نیک رے * یکے ما بدو می نویسد خداے
 تو نیند اے پسر هر کرا یک هنر * به بینی زده عیبتش اندر گذر

سبخی را بندرز گویند بس * که فسا و دستت بود پیش کس
 و گرفت الف و خوشتین و ابر گشت * بتشیع خلق گرفت ابر گشت
 که همچون پدر خواهد این سفلہ مو * که نعمت رها کرد و حشر بیرو
 ۴۰۰ که یارو بکنج سلامت نشست * که پیغمبر از حبش دشمن تربست
 خدا را که مانند و انباز و جفت * ندارد شنیدی که ترا چگفت
 رهای نیاید کس از دست کس * گرفتار راحه طسیر و بس
 حکایت

جوانی هنرمند و قنرانه بود * که در وعظ چالاک و مسرولانہ بود
 نگو نام و صاحب دل و حق پرست * خط عارضش خوشتر از خط دست
 ۴۱۰ قوی در بلاغت و در نحو چیست * ولی حرف ابجد نگفتے درست
 مگر لکنتے بودش اندر زبان * که تحقیق معجزم نکردے بیان
 یکے را بگفتم ز صاحب دلائل * که دندانِ پیشین ندارد دلائل
 بر آند ز سودا این شیخ روے * کنین جنس بیهوده و دیگر گوے
 تو دور وے همان عیب دیدی که هست * ز چندان ہنر چشم غفلت بسبت
 ۴۱۰ یقین بشنو از من کہ روز یقین * نہ عیند بد مردم نیک بین
 یکے را کہ فضل است و فہنگ راے * گزشت پائے عصمت بلغور بجائے

وگر در سرش هول و مو انگشت
 تعنت کنندش گر اندک خورست
 وگر نغز و پاکیزه باشد خورش
 وگر بے تکلف زید سال وار
 ۳۹۰ زبان در نهندش بایضا حیو تیغ
 وگر کاخ و ایوان منقش کند
 سببان آید از دست طعنه زنان
 اگر پارسای سیاحت نکند
 که نافرمان بیرون ز آن خوش زن
 ۳۹۵ جهان دیده را هم بدند پوست
 گرش خط از اقبال بوز و بهر
 عیب را نکوشش کند خیره بین
 وگر زن کند گوید از دست دل
 نه از جور مردم رهند زشت روی
 اگر بر کند خشم روزی ز جای
 ۴۰۰ وگر بر دباری کند از کس
 گریزند از و کین چه دیوانگست
 که ماش مکر روزی دیگر است
 شکم بنده خوانند و تن پرورش
 که زینت بر اهل تمیز است عار
 که بد بخت زر دارد از خود دریغ
 تن خویش را کسوف خوش کنند
 که خود را بیاراست بچو زنان
 سفر کرده گانش بخواند سرو
 که ماش چنبر باشد و راس و فن
 که سرگشته بخت برگشته اوست
 نماند نراندی ز شهرش بشهر
 که می رنجد از خفت و خیرش زمین
 بگردن در افتاده چون حسد بگل
 نه شاهد ز نام مردم زشت گوے
 سراسیمه خوانندش و تیره راس
 بگویند غیبت ندارد بے

۳۷۰ منو مانده در کنج تدیک جاے
 سپندار اگر شیر و گر روہی
 اگر کنج خلوت گنبد کسے
 بندت کندش کہ زرق است و بوی
 اگر خندہ رویت و آہینہ گد
 ۳۷۵ غشی را بغیبت بکاوند پوست
 اگر بے نوائے بگردید بوز
 اگر مرد درویش در سختی است
 و گر کامرانی در آید ز پائے
 کہ تا چند ازین جہاہ و گردنکشی
 ۳۸۰ و گر تنگدستے تنک سایہ
 بخائندش از کینہ دندان برہ
 چوبیند کارے بدست دست
 و گر دست بہمت بداری ز کار *
 اگر ناطقی طبل پر یاوہ
 ۳۸۵ تجمّل کنان را نخواند مو
 کہ بیچارہ از بیم سر بر نکرد

چہ دریابد از جام گیتی نمائے
 کزانیان بسودی و حیلست ہی
 کہ پروای صحبت ندارد بسے
 ز مسوم چنان می گریزد کہ دیو
 عقیفش ندانند و پرہیز نگار
 کہ فرعون اگر هست در عالم اوست
 بگونہ نجات خوانندش و تیرہ روز
 بگویند از یوبار و بدتختنی ست
 غنیمت شمارند و فضل خداے
 خوشی را بود در قفا ناخوشی
 سعادت بلندش کند پایہ
 کہ دون پرور است این فرمایہ دہر
 حیصت شمارند و دنیا پرست
 گدا پیشہ دانند و پنختہ خوار
 و گر حنائشی نقش گراوہ
 کہ بیچارہ از بیم سر بر نکرد

۳۵۵ معاینعت در زیر حشر سید چو در پرده معشوق و در میخ ماه
 در اوقات سعدی نگنجی ملال * که دارد پس پرده چندین ملال
 ملاکین سخناست مجلس فر چو آتش درد روشنای وسوسه
 نرنجم ز خصمان اگر بر طیند کزین آتش پارسای در تپ اند
 گفتار

اگر در حجاب از جهان رسته است در از خلق بر خوشتن بسته است
 ۳۶۰ کس از دست جور زبانها نیست اگر خود بنامیت اگر حق پرست
 اگر بر پری چون ملک ز آسمان بیا من در آویزوت بد گمان
 بکوششش توان دجله را پیش است شاید زبان بد اندیش سبب
 فدا هم نشیند تر دامن آن که این زرد خشک است و آن دامن آن
 تو روی از پرستیدن حق پیچ مبل تا بگیرند خلقت بسیج
 ۳۶۵ چو راضی شد از بنده نیردان پاک گر اینها نگویند راضی چه باک
 بد اندیش خلق از حق آگاه نیست ز غوغا خلقتش بحق راه نیست
 آنان ره بجای نیامده اند که اول قدم پی غلط کرده اند
 دو کس بر حیث گمازند گوش * ازین تا بدان زاهر من تا سرش
 یکے پند گیر و دگر ناپند * نه پرواز از حشر گیری پند

حکایت

۳۴۰ یکے صورتے دید صاحب جمال بگودیش از شورش عشق و حال
بر انداخت بیچاره چندان عرق * که شبنم بر آرد بهشتی ووق

گذر کرد بقراط بروے سوار * بپرسید کین را چه اقتاد کار
کے گفتش این عابد پارساست که هرگز خطای ز دستش نخواست

رود روز و شب در بیابان و کوه ز صحبت گریزان ز مردم ستوه
۳۴۵ بود ست خاطر فریادش فرو رفته پای نظر دگرکش

چو آید ز خلقش ملامت بگوش بگوید که چند از ملامت خموش
مگویار بنالم که معذور نیست که فریادم از علتے دور نیست

نه این نقش دل می رباید دست * دل آن می رباید که این نقش بست
شنید این سخن موکار آزمای کن سال پرورده پخته رای

۳۵۰ بگفت ارجح صیت نکوئی رود * نه باهر کسے هر چه گوی رود
نگارنده را خود همین نقش بود * که شوریده را دل بیغما بود

چه اطفال یک روزه بهوشند که در صنع دیدن چه بالغ چه حسد

محقق همان بیند اندر ابل که در خوبریان چین و چگل
نق بیست هر سطر من زیر کتب * فرو بسته بر عارض ولفریب

۳۲۵ رحیل آتش هم درین هفت پیش دل انگار و سر بسته و روم ریش
 چو بیرون شد از کار جهان یک دو میل * به پیش آتش سنگلاخ میل
 پرسید کین قلعه را نام چیست که بسیار بسند عجب هر که زسیت
 چنین گفتش از کاروان هر دم * مگر تنگ ترکان ندانی ستم
 بنجید چون تنگ ترکان شنید تو گفتی که دیدار دشمن بدید
 ۳۳۰ سیه را کی با ناک برداشت سخت که دیگر چه رانی بسند از رخت
 نه عقل است و نه معرفت یک جوم اگر من دگر تنگ ترکان روم
 در شهوت نفس کافر یبند وگر عاشقی لت خور و سر یبند
 چو مر بنده را همی پردی بهیبت برارش کنو بر خوری
 وگر سیدش لب بدندان گزو دماغ حاد و نگارے بزو
 ۳۳۵ غلام آبکش باید و خشت زن بود بنده نازنین مُشت زن

حکایت

گروے نشیند با خوش پر که مایاک بازیم و صاحب نظر
 ز من پرس فرسوده روزگار که بر سفره حسرت خور و روزه دار
 از آن تخم خرماء خور و گوسفند که قفل است بر تنگ خرماء و بند
 سه گاو غصه از آن در که است * که از کنج ریش ریمان کوتاه است

۳۱. خرابت کند شاه خان کن برو خانه آباد گردان بزن
 شاید تهنوس باقتن با گل که هر بادادش بود بلبل
 چو خود را بجهر مجله شمع کرد تو دیگر چو پروانه گردش مگرد
 زن خوب و خوش خوی و آراسته چه ماند بنادان نو خاسته
 برو دم چو غنچه دمی از وفا که از خنده افتد چو گل در قفا
 ۳۱۰ نه چون کوکب پیچ بر پیچ سنگ که چون مُقل نتوان شکستنیگ
 مبین و لغزش چو چو پشته کزان روی دیگر چو دیوار شسته
 گمش پائے بوسی ندارد سپاس وگر خاک باشی ندارد هراس
 سر از مغز و دست از دم کن تهی چو خاطر بفزند مردم نهی
 مکن بد بفزند مردم نگاه که بفزند خوشت بر آید تباه

حکایت

۳۲. درین شهر بارے بسم رسید که بازار گلف غلامی حید
 شبانگاه و گر دست بردن سبب که سیمین زنج بود و خاطر حریب
 پری چهره هر چه اوقاتش بدست بکین در سر و مغز نادان شکست
 نه هر جا که بینی خط و لغزب توانی طمع کردنش در کتب
 گوا کرد بر خود خدا و رسول که دیگر نگردم بگرد فضل

ہر آن طفل کو جو آموزگار نہ بیند جفا بیند از روکار
 سپہ را نکو دار و راحت رسان کہ چشمش مناند بدست کان
 ہر آن کس کہ فزینہ را غم نخورد و اگر کس غمش خورد و بدنام کرد
 نگہ دار از آموزگار بدش کہ بد بخت و گمراہ کند چون خوش
 ۳۰۰ سیہ نامہ ترزان مخت مخت خواہ * کہ پیش از خطش روئے گرد سیہ
 از آن بے حمیت ببالد گر بخت کہ ناموش آب مروان بخت
 سپہ کو میان قلندر نشست پدر گوز خیرش فرو شوئے دست
 در بغش مخور بر ہلاک و تلف * کہ پیش از پدر مودہ بہ نا خلف

حکایت

شبے دعوتے بود در کوئے من زہر حبس مردم دران انجمن
 ۳۰۵ چو آواز مطرب درآمد کوئے بگردون شد از عاشقان ہائے وہو
 پی پی پیکرے بود محبوب من بدو گفتم اے لعبت خب من
 چرا با رفیقان نہ آئی جمع کہ روشن کنی مجلس با جو شمع
 شنیدم کہ می رفت و با خوشین ہمی گفت با من کہ اے یار من
 محسن چو مروان نداری بدست نہ مودی بود پیش مران نشست
 گفتار

- ۲۸۰ سپر چون زده برگزشتش سنین * زنا محرابان گو فراتر نشین
 بر پنبه آتش نشاید فروخت که تا چشم بر هم زنی حله سخت
 چو خواهی که نامت بماند بجا سپر را خنودندی آموز و راه
 چو فیهنگ و رایش نباشد بیهی و از تو نمالند کس
 با روزگارا که سختی بود سپر چون پدر نذکش پرورد
 خردمند و پیر نذکش بداد گرش دوست داری بندش بداد
 بخردی درش خبر تعلیم کن به نیک و بدش وعده و بیم کن
 نو آموز را فکر و تحسین و زه ز تو بیخ و تهدید استاد به
 بیاموز پرورده را دست پنج و گر دست داری چو قادر و گنج
 چه دانی که گردیدن روزگار بغیرت بگرداندش در دیار
 مکن تکیه بر دستکای کتست که باشد که نعمت نماند بدست
 چو بر پیشه باشدش دست رس کجا دست حاجت بود پیش کس
 بپایان رسد کیه سیم و زر نگردد تسی کیه پیشه در
 ندانی که سعدی ملو از چه یافت نه هاسون نوشت و نه دریا شگفت
 بخردی بخورد از بندگان قفا خدا دادش اندر بزرگی صفا
 هر آن کس که گردن بفرمان نهد بیهی بر نیاید که فرمان دهد

گزیر از کفش در میان نینگ که مردن به از زندگانی به نینگ
 پوشانش از مو بیگانه روے وگر نشود چه زن انگه چه شوے
 زن خوب خوش طبع نخت است و یا رها کن زن زشت ناسازگار
 چه نغز آمد این یک سخن آن تن که بودند سگشته از دست زن
 یکے گفت کس را زن بد بیدار وگر گفت زن در حجاب خون مسبار
 زن نو کن اے دوست هر نو بیدار که تقویم پادین نیاید بکار
 کسے را که بینی گرفتار زن مکن سعیا طعنه بروے مزین
 تو هم چو بینی و بارش کشی اگر یک شبے در کنارش کشی

حکایت

جوانے ز ناسازگاری جفت بر پیر موے بنالید گفت
 گر بازے از دست این خصم پیر چنان می برم کاسیا سنگ زیر
 بختی نبه گفتش اے حواجه دل کس از صبر کردن نگرود و خجل
 شب سنگ بالاے اے خانه نو چو سنگ زیرین نباشی برود
 چو از گلبنے دیدہ باشی خوشی روا باشد از بار خارش کشی
 درختے که پیوسته بارش خوری تهمش کن انگه که خارش خوری
 گفتار

- ۲۵۰ دل آرام باشد زن نیک حواء
چو طوطی کلاغش بود هم نفس
سر اندر حجابان نه باوارگی
تھسی پے نفقہ بہ از کفش تنگ
بزدان و تاضی گرفتار بہ
سفر عید باشد بران کہ خداے
در خستہ می بر سر آئے بہ بند
چو زن راہ بازار گیسو بنن
اگر زن ندارد سوے مژگویش
زنے را کہ جہل است و ناراستی
چو در کیدہ جو امانت شکست
۲۶۰ بمان بندہ حق نیکوئی نخواست
چو در روے بیگانہ خندید زن
زیگانگان چشم زن کور باد
زن شوخ چون دست در قلیہ کرد
۲۶۵ چو بسنی کہ زن پے بر جانے نیست
ولیک از زن بد خدا یا پناہ
غیمت شمارد خلاص از نفس
وگر نہ بنہ دل بہ بیچارگی
بلائے سفر بہ کہ در خانہ خجک
کہ در خانہ دیدن بر آب و گسہ
کہ بانوئے ریشتش بود در سراے
کہ بانگ زن از وے بر آید بلند
وگر نہ تو در خانہ بنشین چو زن
سراویل کھلیش در موپوش
بلائے سر خود نہ زن خواستی
از آنبار گن دم نہ و شوے دست
کہ باوے دل و دست زن رست
وگر موگو لاف موی مزن
چو بیرون شد از خانہ در گور باد
بروگو بنہ پنجه در روے مرد
ثبات از خستہ مندی و رائے نیست

۲۳۵ کنند این دآن خوش و گریه دل
وے اندر میان کور بخت و نخل
میان دو کس آتش افس و فتن
نه عقل است خود در میان سوختن
چو سعدی کے ذوق خلوت چشید
که از هر دو عالم زبان در کشید
گجو آنچه دانی سخن سودمند
وگر هیچ کس را نیاید پسند
که مندا پشیمان بر آرد خروش
که آخ چپا حق نکردم بکوش

حکایت

۲۴۰ زن خوب فرمان پر پارسا
کند سر و درویش را بادشا
بر پنج نوبت بن زن بر درت
که یارے موافق بود در برت
همه روز اگر غم خوری غم مدار
چو شب غمگداز بود در کنار
کراحت نه آباد و نه خوابه دوست
خدا را بخت نظر سوسے اوست
چو مستور باشد زن خوب روے
بیدار او در بهشت است شوے
۲۴۵ کسے برگرفت از جهان گام دل
که یکدل بود با وے آرام دل
اگر پارسا باشد و خوش سخن
نگه در نکوئی و زشتی مسکن
زهی خوش منیش دستان ترک خوب
که آمیز گاری بیوشد عیوب
بسرو از پی چهره زشت خوے
زن دیو سیاه خوش طبع گوے
چو حلوا خورد سر که از دست بشوے
نه حلوا خورد سر که اندوده روے

یکے رفت پیش ملک باسد و
 ۲۲۰ غرض مشنوا از من نصیحت پذیر
 کس از خاص شکر نماندست و عام
 بشرطی که چون شاه گرون فدا
 نخواهد ترا زنده آن خود پرست
 بے سوسے دستور دولت پناه
 ۲۲۵ که در صورت دوستان پیش من
 زمین پیش تختش بوسید گفت
 چنین خواهم اے نامور بادشاه
 چو مرگت بود وعده سیم من
 نخواهمی که مردم بصدق و نیاز
 ۲۳۰ غنیمت شمارند مردم دُعا
 پسندید ازو شهریار آنچه گفت
 زود و مکانه که دستور داشت
 ندیدم ز غمت از سر گشته تر
 نه نادانی و تیرا اے که دوست
 که هر رفت آسایش و کام باد
 ترا در جهان دشمن است این وزیر
 که سیم و زر ازوے ندارند و ام
 بمیرد و هبند آن زرو سیم باز
 مبادا که نقدش نیاید بدست
 بخشم سیاست نگه کرد شاه
 بخاطر چپائی بد اندیش من
 چو پرسیدی اکنون نشانی نفعت
 که باشد چو من عالمت نیک خواه
 بقا پیش خواهند از سیم من
 سرت سبز خواهند و عمرت دواز
 که جشن بود پیش تیر بلا
 گل رویش از ناز کی بر شگفت
 مکانش بیفزود و درش نشست
 نگویند طالع و بخت برگشته تر
 خلاف افکند در میان دو دوست

حکایت

۲۰۵ کہے گفت با صوفی در صفا ندانی مسلمات چہ گفت از قفا
 بگفت خموش اے برادر خجفت ندانستہ بجهت کہ دشمن چہ گفت
 کہ نے کہ پیغام دشمن بند * ز دشمن ہمارا کہ دشمن تراند
 کہے قول دشمن نیارود بدوست مگر انگہ در دشمنی یار او است
 نیارست دشمن چہا گفتنم چہاں کہ دشمنیدن بلزوتنم
 ۲۱۰ تو دشمن ترمی کاور می بردہسان کہ دشمن چہاں گفت اندر نہاں
 سخن چہاں کہ نہ تازہ جنگ قدیم بخشم آورد نیک مسر و سلیم
 از آن ہمبشین تا ستوانی گریز کہ مسر فتنہ خفتہ را گفت خینہ
 سیہ حال مو اندر دستہ پائے بہ از فتنہ از جاے بدون بجائے
 میان دوتن جنگ چون آتش است سخن چہاں بدخبت ہمیں نرم کشت است

حکایت

۲۱۵ فریدیون وزیرے پسندیدہ داشت کہ روشن دل و دور بین دیدہ داشت
 ضاعے حق اول نگہ داشتہ وگر پاس فرمان شہ داشتہ
 مند عامل سفلہ بر حلق رنج کہ تدبیر ملک است و توفیر گنج
 اگر جانب حق ندار می نگاہ گزندت رساند ہم از باو شاہ

رستے کی غایب شاہ نے نیک نام دو چہرہ است ازو بر رفیقانِ حرام
 یکے آنکہ مالش بباطل خورد دوم آنکہ مالش بربستی - بند
 ہر آن کو بد نام مہر دم بعد تو شکر خود از دے توقع مدار
 کہ اندر قفای تو گوید بہان کہ پیش تو گفت از پس مردمان
 ۱۹۵ کسے پیش من در جہان قفلست - کہ مشغول خود وز حجاب غافلست

حکایت

سہ کس را شنیدم کہ غیبت رواست چو زین در گذشتی چہارم خطاست
 یکے بلو شاہی ملامت پسند کرو بردلِ خلق بیسنی گزند
 حلال است ازو نقل کردن خبر مگر خلق باشند ازو پُر حذر
 دووم پردہ بر بے حیاستن کہ خود می درد پردہ خشیتن
 ۲۰۰ ز حوضش مدار اے برادر نگاہ کہ او می در افتد بگردن بچاہ
 سیوم گر ترازوے ناراست خوے ز فعل بدش ہر چہ دانی بگوے

حکایت

شنیدم کہ دزدے در آمد ز دشت بد روازہ سیستان در گذشت
 بدزدید بقتال ازو نیم دانگ بر آورد دزد سہ کار بانگ
 خدا یا تو شب رو باتش مسوز کہ رہ می زند سیستانے بروز

کسے را کہ نام آمد اندر میان بہ سیکوترین نام و نعتش بخوان
 چو ہمسوارہ گوی کہ موم خنرند مہر ظن کہ نامت چو موم برند
 چنان گوے سیت بگوے اندم کہ گفتن توانی بروے اندم
 ۱۸۰ وگر شرم از دیدہ ناظر است * نہ اے بے بصر غیب دان حاضر
 نیاید ہی شرم از خوشتن کز دناغ و شرم داری ز من

حکایت

طریق شناسان ثابت قدم بخلوت نشستند چپے بہم
 یکے زان میان غیبت آغاز کرد در ذکر بیچارہ باز کرد
 کسے گفتش اے یاد شوریدہ رنگ تو مہر گز غنا کردہ در فرنگ
 ۱۸۵ گفت از پس چادر دیوار خویش ہمہ عمر تنھا وہ ام پائے پیش
 چنین گفت درویش صادق نفس ندیم چنین سخت برگشتہ کس
 کہ کافر ز پیکارش این شست سلمان ز جوہ زبانش نرست

حکایت

چہ خوش گفت دیوانہ مرغری حدیثے کز لب بدنان گری
 من ار نام موم بربستی بہم بگویم بجز غیبت مادم
 ۱۹۰ کہ دانند پروردگان خند کہ طاعت ہسان بہ کہ مادر برو

دگر پارسایان حلوت نشین بعیبتش فتاوند در پستین
 باخبر نماسد این حکایت نهفت بصاحب نظر باز گفتند و گفت
 مده پرده بر یار شوریده حال نه طیبت حرام است و غیبت حلال

حکایت

- ۱۶۰ مطفلی درم رغبت روزه خاست ندانسته چپ کدام است و راست
 یکے عصب از پارسایان کوے بمی شستن آموخته دست و روے
 که بسم الله اول بنت بگوے دوم نیت آور سوم کف بشوے
 پس آنکه دهن شوے و مینی سه بار مناخر باگشت کوچک بخار
 بسبابه دندان پیشین مبال که نمی است در روزه بعد از زوال
 ۱۷۰ و زان پس سه شست آب بر روی زن ز رستن گه نموے سر تا دقن
 دگر دستها تا برفق بشوے ز تسبیح و ذکر آنچه دانی بگوے
 دگر مسح سر بعد از آن غسل مایے همین است و ختمش بنام خدایے
 کس از من نداند درین شیوه به نه بینی که فترت شد پیروه
 شنید این سخن ده خدایے قدیم بشورید و گفت اے خمیث حسیم
 ۱۷۵ نه مساک در روزه گفتی خطاست نبی آدم سوده خورون رواست
 دهن گوز ناگفتنیا نخست بشوے آن که از خورونیها بشت

۱۰۰. مہم استاد را گفتم اسے پر حسد
 چو من داد معنی و ہم در حدیث
 شنید این سخن نیشیائے ادب
 ۱۰۱. فندان یار بر من حسد می برد
 بر آید بسم اندرون خبیث
 بہ تندی بر آشفست و گفت اسعجب
 کہ معلوم کروت کہ غیبت نکوست
 حودے پندت نیلای ز دوست
 گر او راہ دوزخ گرفت از حسنی
 ازین راہ دیگر تو دروے رسی

حکایت

کے گفت حجاج خون خوار بیت * دلش بچو سنگ سیر پارہ ایت
 نترس ہی ز آہ و فیر او خلق
 ۱۰۵. خدایا تو بتان از داد خلق
 جوان را کیے پسند پیرانہ داد
 جہانمیدہ پیر ویرینہ زاد
 کزو داد مظلوم مستکین او
 نخواہند و از دیگران کین او
 تو دست از دے و روزگارش بدار
 کہ خود زیر و ستش کند روزگار
 نہ بیداد ازو بھڑہ من آیم
 نہ نیر از تو غیبت پسند آیم
 بدوزخ برد مدبرے را گناہ * کہ پیمانہ پُر کرد و دیوان سیاہ
 ۱۶۰. دگر کس بغیبت پیش می رود
 مبادا کہ تنہا بدوزخ رود

حکایت

شنیدم کہ از پادشایان کیے
 بطیبت بخندیدہ با کھود کے

۱۳۵ که بد مو را خصم خود می‌کنی و گرنیک مرد هست بد می‌کنی
 ترا هر که گوید فلان کس بدست * چنین دان که در پوستین خودست
 که فعل فلان را بیداریان * وزین فعل بد می‌ناید عیان
 بد گفتن خلق چون دم زدی اگر راست گوی سخن هم بدی

حکایت

زبان کرد شخصی بغیبت دواز بدو گفت داننده سرفراز
 ۱۴۰ که یاد کان پیش من بدکن مرا بد گمان در حق خود مکن
 گرفتم ز مشکین او کم بود نخواهد بجاه تواند فنزود

حکایت

که گفت پیدا شتم طعیت است که دزدی بامان ترا غیبت است
 بدو گفتم ای یار آشفته هوش شکفت آمد آن داستانم بگوش
 بناراستی در چه بینی بسی که بر غیبتش مستربت می‌نهی
 ۱۴۵ بله گفت دزدان تهو کنند یبازو می‌شکم بکنند
 چه می‌خواهد از غیبت آن ساده مو که دیوان سیه کرد و خیره نخود

حکایت

مرا در نظر سایه اودار بود * شب و روز تلقین و تکرار بود

- ۱۲۰ زمانے برآشت و گفت اے رفیق
 برو زان مقام شنیعش بید
 بہ پیشش در آور چوسہ کجاست
 نیوشیدہ شد زین سخن تنگل
 نہ زہرہ کہ فرمان بگیرو بگوش
 زمانے بہ چپید و در مان ندید
 میان بست و بے اختیارش بدوش
 یکے طعنہ می زد کہ درویش بین
 تو این صوفیان بین کہ مے خورد و ہاند
 اشارت کنان این و آنرا بدست
 بگردن بر از جہور دشمن حُسام
 بلا خورد و روزی بجنّت گذاشت
 شب از شمساری و فکرِ سخت
 مزیز آب روی برابر بکوسے
 کہ دہرت نریند بشنہ آب روے

حکایت

بد اند حق مردم نیک و بد گواے جوانمرد صاحب خرد

۱۰۰ کنون پخته شد لقمه خام من
تظلم بر آورد و نریاد خواند
منند از جهانان کس دستگیر
که شمش نیاید ز پسی می
همی کرو نریاد دامن بچنگ
۱۱۰ بدون رفتم از جامه در دم چو پیر
بپهنه دوان رفتم از پیش زن
پس از مدتی کسوبر من گذار
که من توبه کردم بدست تو بر
کس را نیاید چنین کار پیش
۱۱۵ ازین شجعت این ند برداشتم
زبان درکش از عقل داری و هوش
چو سعدی سخن گوے و زخم خوش

حکایت

یکے پیش داؤد طایبی نشست * که دیدم فلان صوفی افتاده مست
قے آلوده دست و پیه پیشش
گروے سگان حلقه پیشش
ز گونیده ابرو بجسم در کشید
چو فرخنده خوی این حکایت شنید

۹۰ یکے فتنہ دید از طرف شکست یکے در میان آمد و سر شکست
 کسے خوشتر از خوشیتن فارغیت کہ با خوب و زشت کش کار غیبت
 ترا دیدہ در سر بخلاوند و گوش دهن جائے گفتار و دل جائے ہوش
 مگر باز دانی نشیب از فراز نگوی کہ این کوتہ است آن دراز

حکایت

چنین گفت پرے پسندیدہ ہوش خوش آمد سختمہار پس ان بگوش
 ۹۰ کہ در ہند رقم بکنجے فراز چہ دیدم چو یلدا سیاہی دراز
 در آنخوش او دخترے چون قسم فرو برودہ دندان بلہاش در
 چنان تنگش آوردہ اندہ کنار * کہ پنداری اللیل نغیشی التہار
 مرا امر معروف دامن گرفت فصول آتشے گشت و دامن گرفت
 طلب کردم از پیش و پس چو سنگ کہ اے نا خدا ترس بے نام و رنگ
 بہ تشنیع و دوشنام و آشوب و خبر سپید از سیہ فرق کردم چو نجر
 شد آن ابر ناخوش ز بالائے باغ پدید آمد آن بیضہ از زیر زناغ
 ز لاولم آن دیو ہیکل مجہبت پری پیکر اندہ من آنجخت دست
 کہ اے نریق سجادہ نریق پوش سیہ کار دنیا خرو دین فروش
 مرا عسما دل ز کف رقبہ بسود برین شخص و جان بروے آشفقہ بود

۷۵ یکے پاس گفتش از روی پند
 قفسهای مرغ سحر خوان شکست
 که بگذارد مُسغانِ وحشی ز بند
 که در بند ماند چو زندان شکست
 یکے نامور بلبل خوش سراے
 نگه داشت بر طاق بستان سراے
 پس صبحدم سوے بستان شایست
 بجنید کای بلبل خوش نفس
 ۸۰ ندارد کسے با تو ناگفت کار
 چو سعدی که چندے زبان بته بود
 کسے گیسو آرام دل در کنار
 که از صحبتِ خلق گیسو کنار
 مکن عیبِ خلق اے خرمند فاش
 بعیب خود از خلق مشغول باش
 چو باطل سرائید گمار گوش
 چو بے ستر بینی بصیرت پوش

حکایت

۱۰ شنیدم که در بنم ترکان مست
 مریے دن و چنگِ مطرب شکست
 چو چنگش کشیدند حالی مریے
 غلامان چو دن برزند شرب مریے
 شب از دورِ چوگان و سیلی سخت
 دگر روز پیشش تعلیم گفت
 نخواستی که باشی چو در پیش
 چو چنگ اے برادر سراندار پیش
 دو کس گرد دیدند و آشوب و جنگ
 پراگنده نعلین و پنده سنگ

بھایم خموش اند و گویا بشر
چو مردم سخن گفت باید بهوش
پراگندہ گوے از بھایم بشر
وگر نہ شدن چون بھایم خموش
نبطیق است و عقل آدمی زاده فاش
چو طوطی سخن گوے و فلان مباحث

حکایت

یکے ناسزا گفت در وقت جنگ
۶۵ قفا خورد و عمریان و گریان نشست
گریبان دریدند وے راجنک
حبانندیدہ گفتش اے خود پست
چو غنچہ گرت بستہ بودے دھن
دریدہ ندیدے چو گل سپین
سراسیمہ گوید سخن برگزاف
چو طنبور بے مغز بسیار اف
نہ بینی کہ آتش زبان سپاس
بآبے توان کشتنش و نفس
اگر بہست مرد از ہنر بھو
ہنر خود بگوید نہ صاحب ہنر
۷۰ اگر مشک خالص تو داری بگوے
کہ گر بہست خود و ناشش گرد و بوے
سگن گفتن کہ زہ مغز بہیت
چہ حاجت محاک خود بگوید کہ بہیت
بگوید ازین حرف گیران ہزار
کہ سعدی نہ اہل بہت و آمینہ کار
نہا باشد ار پوستینم درند
کہ طاقت ندارم کہ مغز ہم بند

حکایت

عُضد را پیر سخت رنجور بود
شکیب از نہاد پدر دور بود

نباید که بیدار بازی کنی که مرقیت خویش را بشکنی
حکایت

- یکه خوب خلق و خلق پوش بود * که در مصر یکچند خاموش بود
حیرت مند موم ز نزدیک و دور بگردش چو پروانه جویان نور
تفکر شبی با دل خویش کرد که پوشیده زیر زبان است سر
اگر همچین سر بخود در بزم ۵۰ سخن گفت و دشمن بدانست دوست
حضورش پریشان شد و کارشست سفر کرد و بر طاق مسجد نشست
در آئینه گر خوشتن دیدی به بیدارشی پرده ندیدمی
چنین زیشت از آن پرده برداشتم که خو را نکو روی سپداشتم
کم آواز را باشد آواز تیر چو گفستی و رونق نمازت گریز ۵۵
ترا خامشی اے خداوند پوش وقار است و نا اهل را پرده پوش
اگر عالمی به بیت خود مبر و گر با اهل پرده خود مبر
ضمیم دل خویش نهاده زود که هر گه که خواهی توانی نمود
ولیکن چو پیداشود راز مو بکوشش شاید سخنان باز کرد
۶۰ قلم بر سلطان چو نیکو هفت که تا کلام بر سر نبودش نگفت

۳۰. تَنگش با عیلامان یکے راز گفت
 یک سالش آمد ز دل بردهان
 بفرمود جلاو را بے دریغ
 یکے زان میان گفت وز نماز خواست
 تو آول نہ بستی کہ سر چشمہ بود
 تو پیدا مسکن باز دل بر کسے ۳۵
 جواہر بہ گنجینہ داران سپار
 سخن تا نگوی بر دست مست
 تو دانی کہ چون دیو رفت از قفس
 سخن دیو بنہدیت در چاہ دل
 ۴۰. توان باز دادن رہ نترہ دیو
 یکے طفل بردار از رخس بند
 مگو آنکہ گر بر ملا اوفتد
 بہتقان نادان چہ خوش گفتن
 مگوے آنچہ طاقت نداردی شنود
 چہ نیکو نہست این مثل پیرن ۴۵
- کہ این را نباید بکس باز گفت
 یک روز شد منتشر در جهان
 کہ بردار سہاے انیاق تیغ
 مکش بندگان کین گناہ از تو طاقت
 چو سیلاب شد پیش بستن چہ سود
 کہ او خود بگسود بر ہر کسے
 ولے راز با خوشتن پاس دار
 چو گفتہ شود یابد او بر تو دست
 نیاید بلا حول کس باز پس
 ببالاے کام و زبانش میل
 ولے باز نتوان گرفتن بریو
 نیاید بصد رستم اندر کمند
 وجودے ازو در بلا اوفتد
 بدانش سخن گوے یاد مزن
 کہ جو کشتہ گندم نخواہی درود
 بود خربت ہر کس از خوشین

۱۵ اگر پائے در دامن آبی چسبده سرت ز آسمان بگذرد از شکوه
 زبان در کش اے موبس یادان * که فرود آتلم نیست بر بے زبان
 صف دار گوهر فشانان راز دسان حبه بلبلو نگر وند باز
 فراوان سخن باشد آگنده گوش * نصیحت نگیرد و مگر در خموش
 چو خواهی که گوی نفس بنفس * حلاوت نیابی ز گفتار کس
 ۲۰ نباید سخن گفت ناساخته * نشاید میدان نه نیداخته
 تامل کنان در خطا و صواب به از ترا حقایق حاضر جواب
 کمال است در نفس انسان سخن تو خود را بگفتار ناقص مکن
 کم آواز هرگز نه بینی خجیل جوے مشک بهتر یک تو دهل
 حذر کن ز نادان ده مرده گوے چو دانا یکے گوے پرورده گوے
 صد انداخته تیر و هر صد خطا است ۲۵ اگر هوشمندی یک انداز راست
 چرا گوید آن چیز در خفیہ مرد که گرفتارش گردد شود رومے زرد
 مکن پیش دیوار غیبت - بے بود کنز پیش گوش دارد کسے
 درون دلت شهرت است راز نگر تانہ بیند در شهر باز
 از آن مرد دانا و دسان و وقتست * که بیند که شمع از زبان سوختست

باب ہفتم در تربیت

سخن در صلاح است و تدبیر و خوف * نہ در اسب و میدان و چوگان و گوی
 تو با دشمن نفس بخسانہ * چو در بند پیکار بیگانہ
 عینان باز چپان نفس از حرام * بر دی ز رستم گذشتند و سلم
 تو خود را چو کودک ادب کن بچوب * بگنہ گران مغز بر سوم سکوب
 کس از چون تو دشمن ندارد عنہ * کہ با حنوش تین بر نیائی ہمے
 وجود تو شهرست پر نیک و بد * تو سلطان و دستور دانا خرد
 ہمانا کہ دوان گسردن فرار * درین شہر کبر بند و سودا و آرز
 رضا و رع نیکنامانِ حُر * ہوا و ہوس رہزن و کیہ بُر
 چو سلطان عنایت کند ببلدان * کجاساند آسایش بجنہان
 ترا شہوت و حرص و کبر و حسد * چو خون در رگ اند و چو جان در حب
 گر این دشمنان تربیت یافتند * سہ از حکم و راے تو بر تافتند
 ہوا و ہوس را نماند ستیز * چو بینند سہ پنجہ عقل تیز
 رئیس کہ دشمن سیاست نکرد * ہم از دست دشمن ریاست نکرد
 چہ حاجت درین باب گفتن ہے * کہ حرفے بس ارکار بند و کسے

حکایت

کیے را کہ خاطر درو رفتہ بود
 کسے گفت جور آزمودی و درو
 نہ مهرش بگردان چو پروانہ نشت
 بر آمد خسروش از ہوا در حسیبت ۱۶۵
 پس خوش منش بلید و خوب رو
 صاحبان بمحشرش میخفتست
 چو روئے نکو داری اندہ مخد
 نہ پوشمہ رز حوشہ تر وہد
 بزرگان چو خنودر حجاب او فتد ۱۷۰
 ہون آید از زیر ابر آفتاب
 ز خلعت شمس اے پسندیہ دوست
 نگہبستی پس از جنبش آرام یافت
 دل از بے ملودی بفرکت مسود
 چو چشمان دل بندش آشفتم بود
 و گر گرد سوداے باطل مگرد
 چو مقراض شمع جہانش مکشت
 کہ تر دامنان را بود غمد سست
 پدر گو بجہانش بیند از موسے
 نہ خاطر بموسے در آونختست
 کہ موسے اربیفتمد بروید و گر
 گمے برگ ریزد گمے بر وہد
 حودان چو اختر گرد آب او فتد
 بتدریج و اختر بمید و در آب
 کہ نمکن بود کاب حیوان در دست
 نہ سعدی سفر کرد تا کام یافت
 شب آبتن ست اے برادر ہند

گر از جاه و دولت بپشتد لیم و گر باره نادر شود مستقیم
و گر قیمتی گوی سیمی غنم مار که ضایع نگواندت روزگار
کلسوخ ار چه افتاده باشد بره نه بسنی که در وے کند کس نگاه
۱۵۰ و گر خورده نذر زندان کار بپشتد شمعش بجویند باز
بدر می کند آگین ز سنگ کجا ماند آئینه در زیر رنگ
هنر بلید و دین و فضل و کمال که گاه آید و گاه رود جاده و سال

حکایت

شنیدم ز پیران شیرین سخن که بود اندین شهر پیرے کهن
بسے دیده شاهان و دودان امر سر آورده عمرے ز تلخ عمر
۱۵۰ درخت کهن میوه تازه داشت که شهر از نگوی نیر آوازه داشت
عجب در زرخدان آن دلفریب که هرگز نبود سبت بر سر و سب
ز شوخی و مسرورم خراشیدش فنج دید در سر تراشیدش
بوسی کهن عمر کوته امید شش کرد چون دست موسی سفید
ز ستریمی آن آهین دل که بود بر عیب پری رخ زبان بر کشود
۱۶۰ بوسی که کرد از نکوشش کم نخلوند حالے سرش در شکم
چو چنگ از خجالت سرخو بروے نگونار و دیشش اقلوه موسی

چپ و راست لشکر کشیدن گرفت
 چنان سخت بازو شد و نیز جنگ
 ز قوم پر گنره خلقی بگشت
 چنان در حصارش کشید تنگ ۱۳۵
 بر نیک مودے فرستاد کس
 بهمت مدد کن که شمشیر و تیر
 چو بشنید عابد بخندید و گفت
 ندانست و تارون نعمت پرست
 دل پر دلاں زور میدان گرفت
 که از جنگ جویان طلب کرد جنگ
 و کر جمع گشتند بسم راے و پشت
 که عاجز شد از تیر باران و سنگ
 که صعب هم فرستاد فریاد رس
 نه در هروغائی بود دستگیر
 چنانیم نماند تخر و دوخت
 که گنج سلامت بگنج اندر ست

حکایت

۱۴۰ کمال است در نفسِ موسلیم
 پسندار اگر سفلت تارون شود
 و گر در نیابد کرم پیشه نان
 مُروت زمین است سرمایہ نزع
 حُداے که از خاک مودم کند
 ز نعمت یحفاون بلند می مجوے ۱۴۵
 بخشندگی کوشش کاتب روان
 گرش زربارش چه نقصان و بیم
 که طبع لُئیش و گر گون شود
 بخوشش تو نگریجو بهمچنان
 به کاصل خالی مانند فرع
 عجب دارم از مودمی گم کند
 که ناخوش کنی آب استاده کو
 بسایش مودمی رسد ز آسمان

گداے کہ بر حلاطش نبذیت بہ از بلا شائے کہ خرسند نیست
 بخپند خوش روستا جی فوت بدو قے کہ سلطان در ایوان نجفیت
 ۱۲۰ اگر باوشاہ ہست و گرینہ دوز چو خفتند گرد و شب ہر دو روز
 و گر سیل سگ آمد و ہر دو بُرد چہ بر تخت سلطان چہ بروشت گرد
 چو بسینی تو انگر سدا کہ ہست برو شکر نردوان کن اے تنک ست
 نداری مجب الدان دست رس کہ برخیز از دستت آذر کس

حکایت

شنیدم کہ صاحب دے نیک مو یکے خانہ بر قلمت خویش کو
 ۱۲۰ یکے گفت می دانمت دست س کزین خانہ بہتر کرنی گفت بس
 چہ می خواہم از طارم افراشتن ہمیں ہم پس از جہرہ بگذاشتن
 مکن خانہ بر راہ سیل اے غلام کہ کس را نگشت این عمارت تمام
 نہ از معرفت باث و عقل و راے کہ بر رہ کنہ کاروانے سراے

حکایت

یکے سلطنت ران صاحب شکوہ فرو خواست رفت آفتابش بکوہ
 ۱۳۰ بشنخے دران بقعہ کشور گذاشت کہ در خانہ و تہم مقام نہ داشت
 چو خلوت نشین کجس دولت شنید و کر فوق در گنج خلوت ندید

خداوند اتان بنده خرسند نیست که راضی بقسم خداوند نیست

حکایت

- ۱۰ کیے طفل دندان برآورده بود پدر سر بکست و سرورده بود
 که من نان و برگ از کجا آتشش مستوت نباشد که بگذارش
 چو بچہ گفتم این سخن شجاعت نگر تازن او را چه موافقت
 محصور رسول ابلیس تاجان دهد همان کس که دندان دهد نان و دهد
 تواناست آخر خداوند روز که روزی رساند تو چندین روز
 نگارنده کوک اندر شکم نویزند عمر و نیست هم
 ۱۱ خداوند گارے که عبدے خرید بداد و فکیف آنکه عبد آفید
 ترا نیست آن تکیه بر کردگار که ملوک را بر خداوند گار
 شنیدم که در روزگار و تدم شدے سنگ در دست ابدال سیم
 نہ پنداری این قول معقول نیست چو راضی شدی سیم و سنگت یکیت
 چو طفل اندرون وارد از حصہ پاک چشتے زرش پیش بہت چٹاک
 ۱۱۵ خبر وہ بدرویش سلطان پست کہ سلطان ز درویش سکتین بہت
 گدا را کند یک ورم سیم سیر فریدون بملک عجم نیم سیر
 نمکبانی ملک و دولت بلاست گدا باو شاہ است و نامش گداست

گر آزلوہ بر زمین چسپ و بس سکن بجز فتالی زمین بجز بس

حکایت

۹۰ یکے نان خوش چیز پازے شد چو دیگر کسان برگ و سازه شد

یکے گفتش اے سفلہ روزگار برو طبعی از حیوان نیما بید

بخواه و مدار از کس اے خواجه با که مقطوع روزی بود شرمناک

قتابست و چابک تو رویدوست قبائش و ریدند و دستش شکست

شنیدم که می گفت و خون می گریست که سر خوشیتن کرده را چاره چیست

۹۵ بلا جوی باشد گرفتار آرز * من و خانه من بعد نان و پیاز

جسینے کہ از دست باز و جنورم بہ از میرہ بر حیوان اہل کرم

چہ دلتنگ نغمت آن فریاد و ش کہ بر قبلہ دیگران کرد گوش

حکایت

یکے گریہ در خانه نال بود کہ برگشته ایام و بد حال بود

روان شد بہمانہ اسمیر غلامان سلطان زندہ شہنشاہ

۱۰۰ چکان خوش از استخوان می دود ہی گفت و از ہول جان می دود

کہ گر بستم از دست این تیر زن * من و موش و ویانہ پیر زن

نیز و غل جان من خمش قناعت نکو تر بدو شب خوش

۷۵ میلن بست مسکین شد بر درخت
وز آنجا بگردن در افتاد سخت
رئیس ده آمد که این را که گشت
بگفتم مزن بانگ بر ماؤشت
شکم دهن اندر کشیدش ز شاخ
بود تنگ دل رودگان فرخ
نه هر بار خنما توان خورد و بزد
لست این ابد عاقبت خورد و مرو
شکم بند دست است و زنجیر پاک
شکم بند کمت پرست خدا
۸۰ شد شکم شد تلخ لاجرم
پایش کشد مور کوچک شکم
حکایب

یکه نیشکر داشت در طبعی
چپ و راست گردنه بر شتی
بصاحب دله گفت در کنج و
که بتان چون دست یابی بدن
بگفت آن خرمند زیبا تر است
جوابی که بر دیده باید نوشت
ترا صبر بر من نباشد مگر
ولیکن مرا باشد از نیشکر
۸۵ حلاوت ندارد شکردنیش
چو باشد تقاضای تلخ از پیش
حکایت

یکه راز مودان روشن ضمیر
امیر ختن داد طاعت خیر
ز رشادی چو گلبرگ خندان گفت
به سید دستش پوشید و گفت
چه خوب است تشیف شاه ختن
وزان خوبه حنره خوشیتن

۶۰ بگفت ای پرتلخته مسووم به از جورِ رومے ترش برنم
 شکر عاقل از دست انگس خود که رومے از تکبیر برو سکه کرد
 مسو و سچے هر چه دل خوابت که تسکین تن نور جان کاهت
 کند مورا نفس امارت خود * اگر هوشمندی عنیزش مدار
 اگر هر چه باشد سلوت خودی ز دوران بسے ناسرادی بری
 ۶۰ تنور شکم و بدم تافتن نصیبت بود روز نا یافتن
 به تنگی نریزاندت رومے تنگ چو وقت فسخی کنی معده تنگ
 گشت مسو پر خساره بار شکم و گرد نیاید کشت بار غم
 شکم بنه بیدار بینی خجل شکم تو من تنگ بهتر که دل
 دریغ آدمسی زانج بر محس * که باشد چو انعام بن بسم افضل
 ۷۰ مکن جسم بر گلو بیدار که بسیار حسب است و بسیار خوار
 چو گاو ارهسی بایت فحشی چو خستر تن جسد کسان دنی

حکایت

چه آوردم از بصرو طافی عجب حدیثی که شیرین تر است از طرب
 تنه چپد در خسته راستان * گذشتیم بر طرف خنماستان
 یکے در میان معده انبار بود ابنین تنگ چشمی شکم خوار بود

وگم سہ دست نفس گوید بدہ بخواری بگرداندت دہ بدہ
قناعت سرفراز دے مرد خوش سہ پر طمع بر نیاید ز دوش

حکایت

یکے با طمع پیش خوار زم شاہ شنیدم کہ شد بادل وے پگاہ
چو دیدش بخت و واکشت است وگر روے بر خاک مالید و خاست
۵۰ پے گفتش اے بابک ناچوے یکے مُشکلت می پرسم بگوے
نگفتی کہ قبلہ ست خاک حجاز چہا کردی اسرور ازین سو نماز
مبہ طاعت نفس شہوت پرست کہ ہر ساعتش قبلہ دیگر است
طمع آب روے قوے رنجیت برائے دو جو طمنے دُرِ بخت
چو سیراب خواہی شدن ز آب جو چہا ریزی از بہر برف آب روے
۵۵ مگر کز تنعم شکیبا شوی * وگر نہ ضرورت بدھما شوی
برو خاجہ کتواہ کن دست از چہ می بایت ز آستین دلا
کے را کہ دُرج طمع دلفشت نیاید بکس عبد و خادم نوشت
توقع براند ز ہر محلبست بران از خوش تا نراند کست

حکایت

یکے راتپ آمد ز صاحبِ اعلان * کسے گفت شکرِ محبوبانِ اعلان

یکے گفتش از دوستانِ نیت
چہ کردی بدین ہر دو دنیا گرفت
بدیناے از پشتِ راندم شاط * بدیگر شکم را کشیم باط
فردا کی کسروم و ابلہسی کہ این ہمچنان پُر شد و ان تہی
عذا گر لطیف است و گر سہری چو دیرت بدست اوفتد خوش بختی
۳۵ سر انگہ بباش نہ ہوشمند کہ خواہش بقصر آورد و رکنند
مجال سخن تانیابی گوئے چو میدان نہ بینی نگہدار گوئے
گمبے و منہ تا توانی قدم از اندازہ بیرون و ز اندازہ کم

حکایت

برو اندرون بدست آہ پاک شکم پُر نخواہد شد الا بخاک
سرا حائے شانہ عجاج دلو * کہ حمت بہ احلاقِ حُجَّاج باد
۴۰ شنیدم کہ بارے سگم خواندہ بو * کہ از من نبوع دلش مساندہ بو
بیسند اتم شانہ کاین استخوان نمی بایدیم دیگرم گگ مخوان
مپندار اگر سہر کہ خود خورم کہ جوہر خنداوند حلوا بزم
قناعت کن اے نفسِ اندک کہ سلطان و درویش بینی یکے
چرا پیش خُسر و خواہش روی چو یکو نخواستی طمع خُسر روی
۴۵ و گر خود پرستی شکم طبلہ کن و ہر حنائہ این و آن قبلہ کن

نخست آدمی سیتی پیشه کن پس آنکه ملک خوئی اندیشه کن
 تو بر کشته تو سنی بر کمر نگد تانه چپ ز حکم تو سر
 که گر پالنگ از کفت در سخت تن خوشتن کشت و خون تو سخت
 باندازه خور زاد اگر مسمومی چنین پر شکم آدمی یا خمی
 ۲۰ مردون جالے قوت است و ذکر نفس * تو سیداری از جبر نماند لبس
 کجا ذکر گنج در اسبان از بختی نفس می کند پا دراز
 ندارند تن پروران آگهی که پر معده باشد ز حکمت تہی
 دو چشم و شکم پر نگردد و بیخ تھسی بہتر این رود و پیچ پیچ
 چو دوزخ که سیش کند از پند * و کر بانگ دارد که هل من سید
 ۲۵ ہمی میسوت عیسی از لایعی * تو در بند آئی کہ خنہ پر دہی
 بدین اے فرمایہ دنیا مخر تو خنہ را بانجیل عیسی مخر
 مگر می نہ بیسی کہ دو را دوام نینداخت خبر حص خوردن بام
 پلنگے کہ گردن کشد در دوش بام افتد از جبر خوردن چو موش
 چو موش آنکہ نان پیشش خمی بدامش در افتسی و تیرش خمی

حکایت

۳. شکم صوفی را نبون کرد و بیخ دو دینار بر ہر دو آن کرد و بیخ

باب ششم در قناعت

خداوند است و طاعت نکند که بر بخت و روزی قناعت نکند
 قناعت تو آنکه کند رسد را خبیه کن خیرین جهان گردد را
 سکون بدست آور ای بیجا که بر سنگ گردان نبوید سبب
 میسر و رتن از مرد و راس و بختی که او را چو می پروری می کشی
 ۵ خردمند رسد و هم نبردند که تن پروران از هنر لاعلمند
 خنود و خواب تنها طریق دوست برین بودن آئین ناخبر و هست
 کس سیت آدمی گوش کرد که اول گنگ نفس خاموش کرد
 خنک نیکبختی که در گوشه * بدست آرد از مغفرت تو شد
 بر آنان که شد حق آشکار * نکردند باطل بود اختیار
 ۱۰ ولیکن چو ظلمت نداند ز نور چه دیدار و یوش چه رخسار جو
 تو خود را بدان در چه انداختی که چه را زره باز نشاختی
 بر اوج فلک چون پر خسته باز که در شمشیرش بسته شد سنگ از
 گرت دامن از چنگ شهوت بها * کنی رستی تا سیرة المشا
 بکم خنودن از علوت خویش خود توان خوشتر را ملک خود کرد
 ۱۵ کجا شیر چشای رسد و ملک شاید پدید از ترمی تا ملک

گر آوازه خنواهی در اقلیم فاش ❖ برون حُسد کن گو درون حشوایش
 ۱۹۰ بزاری بگفت این سخن با نید که از منکر امین ترم کز مسید
 سانی که سلطان شاهنشده اند سر سر گدایان این درگه اند
 طمع در گدا سر و معنی یست شاید گرفتن در افتاده دست
 همان به گر آبتن گوهری که همچون صدف سر بخود در بری
 چو روئے پستیزت در خدایت اگر جبریت نه بیند رواست
 ۲۰۰ ترا پس سعدی بس است ای سپر اگر گوش گیری چو پند پدر
 گر امروز گفتار من شنوی مبادا که فردا پشیمان شوی
 ازین به نصیحت گرے بادت ندانم پس از من چه پیش آیدت

۱۸۰ گنجوم تواند رسیدن بدوست * درین ره جز آنکس که رویش در دوست
 به راست رو تا بمنزل رسی * تو بر ره نه زین قبل واپسی
 چو گادے که عصار چشمش بپست
 دوان تا بشب شب هم آجا که هست
 کسے کو بت لبر محراب روست
 بکفرش گواهی مندا بل کسے
 تو هم پشت بر قبله در مندا
 گرت در حدایت رفته نیاز
 دستے که بخش بود برقرار
 بپسود که روزے دید میوه بار
 گرت پنج اخلاص در بوم نیست
 ازین در کسے چون تو محروم نیست
 ۱۸۵ بر آن کاف کند تخم بر روی سنگ
 جوی وقت و خلش نیاید چنگ
 منہ آبروئے ریا را محصل
 که این آب در زیر دارو و حل
 چو در خفیه بد باشی و خاک
 چه سود آب ناموس بر روی کار
 چو ریا حنره سهل است خفت
 گرش با خدا در توانی فروخت
 چه دانند مردم که در جا کفایت
 نویسنده داند که در نامه چسبیت
 ۱۹۰ چه وزن آورد جائے آنبان باد
 که میزان عدل است و دیوان داد
 مرائے که چندین وع می نمود
 بدیند هیچش در اسبان بنمود
 کنند آبره پاکیزه تر ز آستر
 که این در حجاب است و آن در نظر
 بنمگان فراغ از نظر داشتند
 ازان پر نیان آستر داشتند

پدر دیده بوسید و مادر سرش
 چو بروے گذر کرد یک نیمه روز
 بدل گفت اگر لقمه چسبند حنوم
 ۱۶۵ چو روی پسر در پدر بود و قوم
 که داند چو در جنت حق نیستی
 پس این پسر از آن طفل نادان است
 کلسید و در دوزخ است آن مناز
 اگر جنبه بحق می رود جاده ات
 ۱۷۰ سیاه کارے از نموبانے فتاد
 پسر چند روزے گریستن گرفت
 بخواب اندرش مید و پرسید حال
 بگفت اے پسر قصه بر من بخوان
 نکو سیرتے بے تکلف برون
 ۱۷۵ بننو یک من شب رو راه زن
 یکے بر در خلق پنج آزمایے
 ز عمر لے پر چشم اجرت ملد
 فشانند با دام و زبر بر سرش
 فتاد اندر و ز آتش معده سوز
 چه داند پدر غیب یا ماسدوم
 بخان خورد و پیدا بسر برد صوم
 اگر بے وضو در نماز ایتی
 که از بجهر مسدوم بطاعت دست
 که در چشم مسدوم گزاری دراز
 در آتش فشانند سجاده ات
 شنیدم که ہم در نفس جان بداد
 وگر با حریفان شستن گرفت
 که چون رستی از حشر و شر و سوال
 بدوزخ فتادوم من از نموبان
 به از نیک نامے حساب اندون
 به از فاسق پارسا پیهن
 چه مسدوش و در قیامت حنا
 چو در حنانه نید باشی بکا

مسکن گفتت مسروئی خویش فلش چو مروی نمودی تخت مباحش
 باندازه بسود باید نمود خجالت نبود آنکه نه نمود بسود
 ۱۵۰ که چون عاریت برکشند از سرت بماند گمن جامه در برت
 اگر کوتاهی پای چوبین بسند که در چشم طفلان نمائی بلند
 وگر نقره اندوده باشد نخاس توان خنجر کردن بر پاشناس
 منه جان من آب زربرشیز که صراف وانا نگیس و جپیز
 ز اندوگان را باتش بند پید آید آنکه که مس یا ند ند

حکایت

۱۵۰ ندانی که بابا کوهی چه گفت بسود که ناموس را شب تخت
 هو جان بابا بر اخلاص پیج که نتوانی از خلق بر بست پیج
 کانی که فعلت پسندید اند هنوز از تو نقش بر من دیده اند
 چه قدر آورد بنده خیرس که زیر قبا دارد اندام پیس
 شاید بدستان شدن به شربت که بازت رود چادر از روی زشت

حکایت

۱۶۰ شنیدم که نباله روزه دشت بصد محنت آورده روزه شبت
 مکتابش آن روز ساق نبود بزرگ آمدش طاعت از طفل خود

۱۳۵ مرا صورتی بر نیامد ز دوست ❖ که نقشش مُعَلِّم ز بالا نیست
 گرت صورت حال بدیا نکوست نگاریده دست تقدیر اوست
 دیرین نوع از شرک پوشیده که زیدم بیازد و غم هم نخست
 گرت دیده بخشد حنا و دیا سر نه بینی دگر صورت زید و عمر
 نپندارم از بنده دم در کشد خدایش بر فری قلم در کشد
 جهان آفریت کشایش دلو که گروے به بند و نشاید و

حکایت

۱۳۶ شتر بچه با مادر خویش گفت پس از رفتن آخر زمانه مخفت
 بگفت از بدست منبسته مُسَد ندیده کسم بارکش در قطار
 قضا کشتی آنجا که خواهد بود و گر ناخدا جاسه بر تن دو
 مسکن سعیدیا دیده بردست کس که بخشنده پروردگار است و بس
 اگر حق پستی ز درها بست که گروے براند نخواهد کست
 ۱۴۰ گلو تاجدارت کند سر برآر و گر نه سه نا امید می بخند

حکایت

عبادت با خدای متین نکوست و گر نه چه آید ز بے مغز پوست
 چه زُنا رُغ بر میانست چه دلق که در پوشی از سحر پند خلق

۱۷۰ چو رد می نگردد خنگ قضا سپه نیست سر بنده را جز رضا

حکایت

چنین گفت پیش زغن گرگس که بنسوز من دور بین ترکس
 زغن گفت ازین در نشاید گذشت بیاتا چه بینی بر اطراف دشت
 شنیدم که معتداریک روزه راه بکرد از بلند می به پستی نگاه
 چنین گفت دیدم گرت باورست که یک دانه کندم بهامون هست
 ۱۷۵ زغن را من انداز تعجب شکیب ز بالا نخواستند سر در شیب
 چو گرگس بر دانه آمد فرزد گره شد بهو پای بند دراز
 ندانست ازان دانه بر خورنش که دهر افکند دام در گرونش
 نه آبتن دُر بود هر صدق نه همد باد شاطر نزد برهوت
 زغن گفت ازین دانه دیدن چه سود چو بینائی دام خصمت نبود
 ۱۸۰ شنیدم که می گفت گردن به بند نباشد خنجر بافتد رسو
 آجیل چون بخشش بر آورد دست قضا چشم باریک نمیشد بست
 در آبه که پیدایش کنار غم شاد و نیاید بکار

حکایت

چه خوش گفت شاگرد منوچ با چو عنقا بر آورد و پیل و زراف

۱۰۵ نمنه جنگ پیوست باشوے خوش
 شبانکه چو فرتش تهریت پیش
 که کس چون تو بد بخت درویش نیست
 چو ثبور سخرت خرابینش نیست
 بسیار مسرودی ز میایگان
 که آنند نیم قجبه رایگان
 کسان را زروسیم و ملک است خرت
 چو همچو ایشان بزرگ بخت
 بر آورد صفائی دل صوف پوش
 چو طبل از تهرگاه خالی حوش
 ۱۱۰ که من دعوت قدرت ندانم بسیج
 بر خبه دست قضا بر پیچ
 نگونند بر دست من اختیار
 که من خوشتن را کنم بختیار

حکایت

یکی مسرود درویش در خاک کیش * چه خوش گفت با همزشت خوش
 چو دست قضا زشت روی زشت
 میندای گلگون بر روی زشت
 که حاصل کند نیک بختی زود
 چو دست قضا زشت روی زشت
 ۱۱۰ نیاید نکسو کاری اند به رگان
 همه فیلسوفان یونان و روم
 ز خوشی نیلید که مسرود شود
 ز خوشی نیلید که مسرود شود
 نتوان پاک کردن ز زنگ آینه
 بکوشش نروید گل از شاخ بید
 نه تنگی بگیرد به گرد و سفید

میسندار جان پر کین جسد کند دفع چشم بد از کشت زار
 که این دفع چون از سر و کون خویش نمی کرد تا ناتوان سر و وریش
 چه ماند طیب از کسے رنج بود که بیچاره خواهد حسد از رنج مرد

حکایت

شنیدم که دینارے از مغلسے بیفتد و مسکین جبتش سے
 ۹۰ باختر سے نا امیدی بتافت یکے دیگرش نا طلب کرده یافت
 بد بختی و نیک بختی و قلم برانند سا به چمن در شکم
 نہ بھڑی بسر خجگی می خورد * کہ سر پنجگان تنگ روزی تازند
 فرو کوفت پیر پیر محبوب بگفت اے پدر بے گناہم مکتوب
 تو ان بر تو از جوہر مہم گرسیت ولے چون تو جوہر مکنی چارچیت
 ۹۱ بداد حسد و شلے خداوند پوش نہ از دست داور بر آور حسد و ش

حکایت

بلند اخترے نام او تختیار قوی دستگاہ بود و سرمایہ دار
 بسم لورا دران بقعہ زربود مال مگر تنگ دستان برگشته حال
 بکھوئے گدایان درش خانہ بود زرش ہمچو گندم بہ پیانہ بود
 چو درش بیسند تو انگر بنہ دلش پیش سوز و بلاغ نیاز

من آنم که در شیوه طعن و ضرب
 چو باره بختسم قوی حال بود
 کنونم که در خجسته قبیل نیست
 ۸۰ بفر آجل نینو جشن در
 کرا تیغ قصه آجل در قفاست
 درش نخت یاور بود در نشت
 نه طاب بسی از آجل جلن یزد
 برستم در آسوزم آواپ حسب
 سطره بی بیلم مند می نمود
 مند پیش تیرم کم از بیل نیست
 ز پیراهن بی آجل نگه
 بر نه ست اگر خوشنش چند است
 چون نه شاید باله و کشت
 نه نلوان بناسد خورن بستر

حکایت

شبی گوی از درد پهلوتخت
 ۸۰ تین دست کو بگ زرد می خود
 که در سینه پیکان تیر تند
 گرفت در بیک لقمه در دهان
 قضا را طیب انسان شب بخور
 طیبی در آن ناحیت بود و گفت
 عجب طرم از شب بیایان بود
 به از نقل مسکول ناسنگار
 همه عمر نلوان بر آید بهر
 چیل سال انین شد که زنده است

حکایت

یکے دستاے سقط شد درش
 ۹۰ جهان دیده چکر بلو برگشت
 عظم کرد بر ناک بستان درش
 چنین گفت خندان بنالوشت

کس از شکر ما ز هیچ ابرون
 نیامد حنبر آغشته خفتان بخون
 کسان را نشد ناوک اند حیر
 که گفتم بدوزند سندان تیر
 چو صد دانه مجسمه در خوشه
 فتادیم هر دانه در گوشه
 ۶۰ بناموی از هم بدادیم دست
 چو مایی که با جوشن افند شست
 چو طالع ز ساروی بر پیچ بود
 سپر پیش تیر قضا هیچ بود

حکایت

یکے آهین پنجہ در اربیل * بھی بگذرانید بیک زبیل
 مند پوشے آمد بگش فراز
 جولے جهان سوز پیکار ساز
 بپخش خُتن چو بہرام گو
 کندے بگشش برا حرام گو
 ۷۰ چو دید اربیلی ند پادہ پوش
 کسان را نہ آورد و نہ را بگوش
 بہ پنجہ تیر خگش بند
 کہ یک جوبہ بیرون ز رفت از بند
 ولاور در آمد چو دستان گرو
 بگشش بر در خیمہ دست
 شب از غیبت و شمر سار تحفت
 ۷۰ تو کلہن بناوک بدوزی و تیر
 مند پوش را چون فتادی ایر
 شنیدم کہ می گفت و خون می گریست
 ندانی کہ روز اجل کس نرست

من آنم که چون خسله آوردم
 و لے چن نکرو اخترم یادها
 غنیمت شرم طریقی گیر
 چه یاری کند مغفرو چشم
 ۵. کلید خضر چون نباشد بدست
 گروے پلنگ افکن و پیل زور
 بهمان دم که دیدیم گرد سپاه
 چو ابر اسپ تندی بر انگیزیم
 دو شکر جسم بر زوند از کین
 ۵۰ ز باریدن تیغ همچون تلگ
 بهیبه بن زبان پرخاش ساز
 زمین آسمان شد ز گرد گبود
 سواران دشمن چو دریافتیم
 بتیر و سنان موے بشگافتیم
 ۶۰ چه زور آورد پنجه جبر و
 نه شمشیر کین آوران کند بود
 بُرج از کف انگشتی بر دے
 گرفتند گروم چو انگشتی
 که نالان کند با قضا پنجه تیز
 چو یاری نکرو اخترو چشم
 بازو در فتح نتوان شکست
 در آهن سر و دستم شود
 زره جاسه کردیم و مقعر کلاه
 چو بلدان پلاک و سر و ختیم
 تو گفستی زوند آسمان بر زمین
 جگر گوشه بر خاست طوفان مرگ
 گند از دهن دهن کرده باز
 چو انجم درو برق شمشیر و خود
 پیاده سپر و سپر یافتیم
 چو دولت بند روے بر یافتیم
 چو بازوے تو ضیق یاری نکرو
 که کین آوری ز اخته شد بود

۳۰ سفر نگه‌دارم زان زمین بودم
 که پیشم دران بُقعه روزی نبود
 قضا نقل کرد از عزمم بشام
 خوش آمد دران خاک پاکم مقام
 مع القصة چندے بودم مُقیم
 * پنج و باحت بُمید و بسیم
 مگر پُرش از شام پیمانم
 کشید آرزومندے خانه‌ام
 قضا را چنین اتفاق افتاد
 که بازم گذر بر عروق اوقات
 ۳۵ شبے سروشد بلندیشام
 بدل برگزشت آن هنر پیشام
 نمک ریش و پنبه ام تازه کرد
 که بودم نمک خورده از دست مرد
 بیدار او زنی سپاسان شدم
 * بهر شش طلبکار و خواهان شدم
 جهان دیدم از گردش سپهر
 خنگش گمان اغواش زیر
 چو کوه سپیدش سر از برف مو
 ۴۰ فلک دست قوت برد یافت
 بد کرده گیتی غمخوار شدم
 سر ناتوانی بنامش بر شش
 بدو گفتم اے سرو قد شکیب
 چه فسروده کردت چو رها پیر
 بخندید که روز خنک تتر
 بد کرده ام آن خنک جوئی ز سر
 نصین دیدم از نینزه چن نیتان
 گفتم علیها چو آتش - دران
 ۴۵ برگینختم گرد بهجا چو دود
 چو دولت نباشد تهر چو سود

۱۵ نه رستم چو پلین روزی بخورد * شغاف از سداوش بر آورد گرد

حکایت

سدا در سپاهان یکے یاد بود * که جنگ آورد و شغاف و عیار بود
 سداش بخون دست و خنجر خنجا * بر آتش دل خصم ازو چون کباب
 نیدش روزے که ترکش نسبت * ز پیکان پولادش آتش خست
 دلاور بر پنجبه گاه زور * ز بسوش بشیران در افتاده زور
 بدعوی چنان ناک انداخته * که عذرا بجس یک انداخته
 چنان حصار در گل ندیدم که فرت * که پیکان او در سپاه نفرت
 نزدک جنگ جوئے تخت * که خود و سرش زانه در هم شکست
 چو گنجشک رفد مانع در بند * بکشتن چه کنجشک پیش چو مرو
 کرش بر فیدین بنی تافتن * اسانش نداوے به تیغ آفتن
 پلنگاش از نوزد سر پنجبه زیر * فرو برده چنگال در مغیر شیر
 گرفتے که بر بند جنگ از ناک * وگر که بودے بکندے نهاک
 نده پوش را چون تبریز نده * گذر کردے از مرو و برزین نده
 نه در سردی او رانه در مومی * دؤم در جیلن کس نید آومی
 ملا یکدم از دست نگذاشته * که با دست طبعان سر داشته

باب پنجم در رضا

شبه نیت و نکرست همی سوختم * سپید باغ بلوغت بر افروختم
 پرگنده گوشت حشمت شنیدم * خُند آهنت گفتن طریقت
 بسم از جُست نوحه دلاور کرم * که تا پادشاه خیزد ز در
 که فکرتش بلوغت است و دانش بلند * حدین شیوه نه بد و ظلمات و پند
 نه در خشت و گپیل و گزیر گران * که این شیوه خستیم است بر دکان
 نماند که مدام سر جنگ نیست * و گر نه محال سخن تنگ نیست
 تو نام که تیغ زبان بر کشم * بیک دم و جوشش هم در کشم
 بیاتما درین شیوه چالش کنیم * سر خصم با سنگ با لشن کنیم
 گفتار

سعادت بخشایش داور است * نه در جنگ و بلای نه آوار است
 ۱۰ چو دولت نه بخشد سپهر بلند * نیاید بسره و انگلی در کند
 نه سختی رسید از ضعیفی بود * نه شیرین بر خجبه خود و نه
 چو نتوان بر افلاک دست افکن * خصم و دست با گروشش ساختن
 گرت زندگانی نبشت است در * نه مدامت گوید نه شمشیر تو
 و گر در حیالت من دست بند * چنانست کشد نوشتار و که نه

دین کشور اندیشہ کسروم سے
 بنتم مبادا کہ از شیر من
 محسی بابت لطف کن کاہل
 تو آنگہ شوی پیش مردم غریز
 ۵۲۰ بزرگے کہ خود راز خردان شمر
 ازین خاکدان بندہ پاک شد
 الا اے کہ بر خاک ما بگذری
 کہ گر خاک شد سعدی اور اچھم
 بہ بیچارگی تن نہ خاک داد
 ۵۲۵ سے بر نیاید کہ خاکش خور
 نگہ تا گلستان معنی شگفت
 عجب گر بمیرد چنین بلبل
 پیشان تر از خود ندیم کسے
 بہ بندہ در خیر بر اجمن
 ندیند از خود ستر در جان
 کہ مر خیشتن را انگیزی چہ
 بدینا و عقبی بزرگی بسو
 کہ در پایے کمتر کسے خاک شد
 بچاک عزیزان کہ یاد آوری
 کہ در زندگی خاک بود ست ہم
 و گر گرد عالم بر آب چو باد
 و گر بارہ بادش عالم برو
 بدو ہیچ بلبل چنین خوش گفست
 کہ بر استخوانش تروید گلے

حکایت

کیے خوب کرد خوش خوب کہ بد سیتان را نکو گوے بود
 خوابش کسے دید چون در گشت کہ با من حکایت کن از سر گذشت
 وہاں نے بجنہ چو گل باز کرد چو بلبیل بصوت خوش آواز کرد
 کہ بر من نکہ فند سختی ہے کہ من سخت نمکے فتمے باکے

حکایت

چنین یاد دارم کہ سقا نیل نکو آب بر مصر لے بسیل
 گروے سوئے کہ لہان شند بفریاد خواہان باران شند
 گریستند و از گریہ جوے روان نیامد مگر آب چشم نمان
 بنو النون خبر برد ز ایشان کسے کہ بر خلق پنج است سختی ہے
 ۵۱۰ فندو مانگان را دعاے بکن کہ مقبول را رو نباشد سخن
 شنیدم کہ ذوالنون بھین گریخت * بے رنیا کہ باران بخیت
 خبر شد بھین پس از رویت کہ ابر سیہ دل بر ایشان گریست
 سُبک غم باز آمدن کرد پیر کہ پر شد بسیل بہار ان عید
 پیر سید از عارفی در نہفت چہ حکمت درین وقتت بود گفت
 ۵۱۵ شنیدم کہ بر مرغ و مور و ودان شو تنگ روزی ز فصل بدان

ز عیش سلال آید از وعظ تنگ
 گرت دُورِ دریای فصل است خینه
 شقایق بهاران نوید ز سنگ
 نه بینی که در خاک اقله خوار
 ۲۹۰ بچشم کسان در نیاید کس
 تنگید و پاپ و ویش ریز
 میزبان حکیم آستینهای دُر
 بروید گل و شگفت نو بهار
 که از خود بزرگی مناید بے
 چو می بینی از خویشتن خواجہ پر
 مگو تا بگویند شکرت بهار
 چو خود گفتی از کس توقع مدار

حکایت

گدای شنیدم که در تنگناے ❖ نهادش عمر پاپ پر پشت پاپے
 ندانست درویش بیچاره کوست
 که رنجید دشمن نداند ز دوست
 ۲۹۵ بر آشفست بر وے که کوهی مگر
 بدو گفت سالار عادل عمر
 نه کورم و لیکن خطا رفت کار
 که رنجید دشمن نداند ز دوست
 چه منصف بزرگان دین بوده اند
 نه دشمن پرمیوه سر بر زمین
 فسرقتن بود هو دشمنی گنین
 نگویند از خجالت سب گردن
 بنات و فساد تواضع کنان
 ازان کند توبه خطا در گذار
 اگر می ترسی ز روز شمار
 که دستیت بالای دست تو هم
 مکن خیره بر زیر وستان ستم

پس کار خویش آنکه قتل نشست
زبان بداندیش بر خنود به بست
تو نیکو روش باش تا بد سگال
نقص نگفتن نیاید مجال
چه دشواری آید ز دشمن سخن
نگر تا چه عیب گفت آن مکن
۴۷۵ جز آنکس نداند نگو گوئی من
که روشن کند بر من آهوی من

حکایت

کسی مشکلی بُرد پیش علی
مگر مشککش را کند مُنجلی
امیر عیون کشور شاه
جلویش گفت از سر علم و دای
شنیدم که شخصی در این انجمن
گفتا چنین نیست یا بو الحسن
رنجیب ازو حیدم نام جوئی
گفت آنچه دانست و شایسته گفت
۴۸۰ پسید ازو شاه سردان جواب
بگل چشمه خورن شاید نیست
به از من سخن گفت و نا یکیست
که من بر خطا بسوم او بر صواب
گرامی فر بودی حرف او ندیده
که بالا تر از علم او علم نیست
بدر کوی از بابگاه حاج بش
نکوهی خود از کبر دروئی نگاه
۴۸۵ که من بعد بآبروی مکن * او بنیست پیش بزرگان سخن
یکه را که پندار در سر بود
فرو گفتند سب او حاج بش
مپندار هرگز که حق بشنود

شنیدم که در خاک خوش ارمغان * یکے بسو در گنج خلوت نہان
 مجتہد و بمعنی نہ عارف بدلق * کہ بیرون کند ویت حاجت بخلق
 سعادت کشادہ درے سوے او * در دیگران بستہ برے او
 زبان آورے بے خسروی کرد * ز شوقی بے گفتن آن نیک سو
 ۴۶۰ کہ زہار از این مکہ و دستان یو * بجائے سلیمان نشستن چو یو
 و سامون بشوین چوں گہرے * طمع کسودہ در صید موشان کوے
 ریاضت کش از بہ نام و غرور * کہ طبل تہی را رود بانگ دور
 بھی گفت حلقے برو انجمن * برایشان تفسیر کنان موزن
 شنیدم کہ بگسیت وانا خوش * کہ یارب مرا این بندہ را تو بخش
 ۴۶۵ و گہ راست گفت اے خداوند پاک * مرا توبہ وہ تا نگردم مہلاک
 پسند آمد از عیب جوئے خودم * کہ معلوم من کرد و خوسے بدم
 گہ آنی کہ دشمنیت گوید منج * و گز نیستی گو برو باد سنج
 آبلے مشک را گندہ گفت * تو مجموع شو کہ پراگندہ گفت
 و گہ می رود در پس از این سخن * چنین است گو گندہ معنی کن
 ۴۷۰ نگید و خرمند روشن ضمیر * نہان بند دشمن ز ہنگامہ گیر
 نہ آئین عقل است و اسے و خرد * کہ وانا نصیب از مشعبد خود

پس از غم و آه گرفتن پی
 لگد خودی از گو سپندان خه
 چو سکین و بیطاعتش دید و ریش
 بدو داد یک نیمه از زانویش
 شنیدم که می گفت و خون می گشت
 که داند که بهتر ز ما هر دو کسیت
 ۴۳۵ بخاطر من امرو از این بهترم
 و گر تاجه راند قضا بر سرم
 گرم پائے ایمان نفع و زحماے *
 بر بر نهسم تاج عفو خداے
 و گر کسوت معرفت در برم
 که سگ با همه زشت ناهمی چو منو
 نماند به بسیار ازین کمترم
 ره این است سعدی که مردان راه
 ۴۴۰ ازان بر سلایک شرف داشتند
 که خود را به از سگ پنداشتند
 بعدت نکردند بر خود نگاه
 که خود را به از سگ پنداشتند

حکایت

یکے بر بطن در بغل داشت مست
 بشب در سر پارسای شکست
 چو روز آمد آن نیک مرد سلیم
 بر سنگدل بود یک مشت سیم
 که دوشینه مغرور بود می و ست
 ترا و سر بر بط و سر شکست
 ملا به شد آن زخم بر خاستیم
 ترا به نخواهد شد لایم
 ۴۵۰ ازان دوستان خراب رسند
 که از خلق بسیار بر سر خوردند

حکایت

حکایت

شنیدم که لقمان سیّہ فام بود نہ تن پرور و نازک اندام بود
 یکے بن خوش پنداشتش ز بون بسود و کار گل داشتش
 ۴۳۰ جفا دید و با جور قهرش باخت بالے سرے ز بهرش سباحت
 چو پیش آمدش بندہ نقہ باز * ز لقمانش آب نیبے فراز
 پایش در افتاد و پوزش نمود بخند لقمان کہ پوزش چه سود
 بالے ز جوت جگر خون کنم بیک ساعت از دل بدر چون کنم
 وے بسم چه بخشایم اے نیک سو کہ سود تو مارا زیانے نکرد
 ۴۳۵ تو آبلو کردی شہستانِ خویش مسرحت و معرفت گشتیش
 غلامیت در خیل اے نیک بخت کہ فرماییش دستما کار سخت
 و گھر رہ نیا زارش سخت دل چو یلو آیدم سختی کار گل
 ہلا آن کس کہ جسوہ بزرگان نبرد نسوز دلش بر ضعیفان خرد
 گر از خاکسان سخت آید سخن تو بر زیر دستان درشتی مکن

حکایت

۴۴۰ شنیدم کہ در دشت صنعا جفید * سگے دید بر کندہ دندان صید
 ز نیوے سر پنجه شیر گیر فروماند عاجبہ چو رو باہ سپہ

دل آسود شد سر نیک اعتقاد کہ گزشتہ را بر آمد سراو
 بخشود بروے دل نیک سرود بخشیدے بروے دل نیک سرود
 عجب نماید سیرت بخیران کہ نیکی کند از کرم با بدان
 در اقبال نیکان بدان می زند اگر چه بدان اہل نیکی نیند

حکایت

یکے را چو سعدی دل سادہ بود * کہ با سادہ روے در افتادہ بود
 جفا بودے از دشمن سخت گوے ز چوگان سختی بجتے چو گوے
 ز کس چین بر پلہو سینہ دتے ز نازے بندی سپردا تے
 یکے گفتش آخر تا تنگ نیست خبہ زین ہمہ سیلی و سنگ نیست
 تن خوشترن سغبہ دوان کند ز دشمن تحمیل زبوان کند
 شاید ز دشمن خطا در گذاشت کہ گویند یارا و سرودی نداشت
 بدو گفت شیداے شوریدہ سر جاسبے کہ شاید نوشتن بند
 دلم خانہ مہر یار است و بس ازان سے گلجہ درد و کین کس
 چہ خوش گفت بہ لعل فرخندہ خوے * چو بگذشت بر عیان جنگ جوے
 گر این شہی دوست بشناختے * پیکار دشمن سپردا تے
 گر لاہستی حق خبہ داشتے ہمہ خلق را نیست پنداشتے

نیبے ازین گسیر و دار آمدش
 ز رحمت حل پس اسوم شد
 تباکی از پی فدا آمدش
 که یار اسو کاشناے تسوم
 ندیم بـ و انگی چون تسوس
 کیے پیش خصم آمدن سـ و دار
 برین هر دو خصلت عظام توام
 گرت سـ و باشد بخکم کرم
 سر ایت کوه و در بسته سخت
 گلوخه دو باله سـ و بر نیم
 پنجده در دست افتد باز
 بلهاری حب پلسوسی و فن
 چانه و شب روف و دشت و ش
 بغلق و دستار و رختی که دشت
 دز آنجا بر آورد عنوفا که دند
 بدر جست از آشوب دند و غفل
 گزیزے بوقت افتد آمدش
 که شب دند بیچاره محروم شد
 براه دگر پیش باز آمدش
 بمطنگه خنک پائے توام
 که خنک آوری بر دو نوع است و بس
 دوم حبان بدر بدون از کارزار
 چشماهی که مولاے نام توام
 بجای که سـ و طمانت ره برم
 نپدارم آنجا خداوند رخت
 کیے پائے بر دوش دیگنیم
 امان به که گسروی تسی دست باز
 کشیدش سـ و نه خانه خوشتن
 بگفتش در آمد خداوند و ش
 زبالا بامان او در گذاشت
 ثواب اے جومان و یاری دند
 فدایان حبان پارسا در بغل

مگس را تو چون فم کسوی خوش
 که مارا بدشواری آمد بگوش
 تو کاگاه گروی بیانک مگس
 شاید احم خطانت زین سپس
 تبشم کنان گفتش اے تیزهوش
 اصم به که گفتار بلبل نیوش
 ۳۸۵ کسانے که با من بخلوت در اند
 مرا عجب پوش و ثنا گتر اند
 چو پوشیده میدارم اخلاق و ن
 کندهستم زیر نفسم زبون
 فدای منسایم که می شنوم
 مگر کز تجلف مبداء شوم
 چو کایه طندم اهل نشست
 بگمبید نیک و بد هم هر چه هست
 اگر بد شنیدن نیاید خوشم
 ز کردار بد دامن اندر شوم
 ۳۹۰ بجمل ستایش فدای چه شو
 چو حاتم احم باش و غیبت شو
 سعادت نجبت و سلامت نیافت
 که گردن ز گفتار سعدی تباقت
 از این به نصیحت گرے بایت
 ندانم پس از وے چه پیش آیدت

حکایت

غنیزے در اقصای تیریز بود
 که همواره بیدار و شب خیز بود
 شبے میدجای که دزدے گمند
 بیچید بر طرف بامے فگند
 ۴۹۰ کان را خبر کرد و آشوب خاست
 زهر جانے سرو با چوب خاست
 چون مردم آواز مردم شنید
 میان خطر جابے بسودن نید

نخل باز گریه بین آغوا کرد که شرم آمدش بحث آن راز کرد
 شنید از درون عارف آوازیای بلا گفت بر در چپ پای در آس
 نپنداری اے دیده روشنم کز ایر سگ آواز کرد این منم
 ۳۷۰ چو دیدیم که بچپارگی می خرد * نهام ز سر کبر و راس و خرد
 چو سگ بر درش بانگ کردم بے که میکنی از سگ ندیدم کسے
 چو خواهی که در قدر والاری ز شیب تو اضع ببالاری
 در این حضرت آنان گرفتند صدر که خود را فرو تن نهادند قدر
 چو سبیل اندر آمد بهول و نهیب فتوا از بندی بر در نشیب
 ۳۷۵ چو شبنم بقیه دمسکین و خود بمهر آسمانش بغیثوق بود

حکایت

گروهی بر آنداز اهل کرم که حاتم اصم بود باور مکن
 بر آمدن نین گس با صدا که در چنبر عنکبوتی فتاد
 همه ضعیف و خاموشیش کید بود گس قند پن داشتش قید بود
 نکه کوشیخ از سر اعتبار که اے پاپ بند طمع بیدار
 نه بر جا شکر باشد و شهید و قند که در گوشها دام باز است و بند
 ۳۸۰ یکے گفت از ان طلقه اهل راس عجب دارم اے سرور راه خداے

پنجم از ملک بند رسد بتافت
 چو باز آمد از راه خشم و ستیز
 بخون تشنه جدا و نامهربان
 شنیدم که گفت از دل تنگ ریش ۳۵۵
 که پیوسته در نعمت و ناز و نام
 مبادا که فدا بخون منش
 ملک را چو گفت و آید بگوش
 بس بر سرش داد و بر دیده بوس
 بفرق از چنین سسگین جایگاه ۳۶۰
 غرض زین سخن آن که گفتار نرم
 توضیح کن اے دوست با خصم تند
 نه بینی که در معرض تیغ و سیر
 بیوشند خفتان صد تو حیر

حکایت

زویانه عارفی تند چو پیش
 ببل گفت گوی سگ اینجا چراست ۳۶۵
 نشان سگ از پیش و از پس ندید
 یکے را سباج سگ آمد بگوش
 در آمد که درویش صالح کجاست
 بخیر عارف آنجا و کز کس ندید

تو ہم با من از سر بنده زشت که ناساگاری کنی در بہشت
 من اسیر کردم در صلح باز تو فرما مکن در برویم نہراز
 ۳۳۰ چہین راہ اگر مُقبِلی پیش گیر چو دستت رسد دست ہولیش گیر
 بر از شاخ طوبی کسے بر بندہت * کہ امسز تخم اراوت نکاشت
 اراوت نداری سعادت مجھے بچوگان خدمت تو ان بُرو گوے
 تہا کے بودی چون چہراغ - التہاب کہ از خود پُری ہچ تو ندیل از آب
 و جودے دہد روشنائی بجمع کہ سنویش در سینہ باشد چو شمع

حکایت

۳۴۰ کیے در نجوم اند کے دست دہشت ولے از نگہ سہرست داشت
 بر گوشیار آمد از راہ دور ولے پر اراوت سہر پر خور
 خدمندانو دیدہ بر دوختے کیے حرف دروے نیاموختے
 چوبے بہرہ عہم سفر کرد باز بدو گفت فانائے گہون فہاز
 تو خود را گمان بردہ پُر خور امانے کہ پُر شد دگر چون بُرو
 ۳۵۰ ز دغوی پُری زان تہی می روی تہی آتے تا پُر معانی شوی
 نہستی در آفاق سعدی صفت تہی گرد و باز آتے پُر معرفت

حکایت

یکی زان دو می گفت با دیگر
گسارین باوشاهلن گسار
در آسید با عاجبران در بهشت
۳۳۵ بهشت برین ملک و ماوای ماست

همه عمر از اینان چه دیدی خوشی
اگر صالح آنجا بدیوار باغ
چو سر این سخن گفت و صالح شنید
دے رفت تا چشمه آفتاب

۳۳۰ دوان هر دو کس را فرستاد و خواند
برایشان ببارید باران جود

پس از پنج سراسر باران سیل
گدایان بے جامه شب کرده روز
یکی گفت از ایشان ملک نهان

۳۳۵ پسیدگان در بزرگی رسند
شهنشه ز شادی چو گل بر شگفت
من آنکس نیسم که ز غم و چشم

که هم روز محشر بود ماورے
که در کمو و عیش اند و با کلم و ناز
من از گور سه برنگیم ز خشت

که بند غم اسوز بر پای ماست
که در آخرت نیز زحمت کشی
در آید گنجش بدرم و ساغ
وگر بسودن آنجا صالح ندید

ز چشم حلیق فرو شست خواب
بهیبت نشست و بحسرت نشاند
فرو شست شان گو دل از وجود

نشستند با نامداران خیل
مُعطر کنان جامه بر عود سوز
که ای حلقه در گوش حکمت جهان

ز ما بند گانت چه آمد پسند
بخندید در روی و عیش و گفت
ز بیچارگان روی در هم کشم

ز روی گمان بر من اینها که ببت
 وے امسال پیوست با ما وصال
 به از من کس اند جهان عیب من
 ۳۱۰ ندیدم چنین نیک پندار کس
 بخشه گواه گناه هم گراوست
 گرم عیب گوید بد اندیش من
 کسان سر در راه خدا بوده اند
 کلاه تنگ بر بینداختند
 ۳۱۵ نبیون باش تا پوستینت درند
 گران خاک مردان سبوی کنند
 من از خود یقین می شناسم که هست
 کجا دادندم عیب هفتاد سال
 ندانند بجزند عالم الغیب من
 که پنداشت عیب من انیست و بس
 ز دوزخ ترسم که کارم نکوست
 بیاگو بجز نسخ از پیش من
 که بجز سیر تیر بلا بوده اند
 بتاج معالی سر افراختند
 که صاحب دلالان بار شوخان برند
 بنگش سلامت کنن بشکنند

حکایت

ملک صالح از بادشاهان شام
 بگشته در اطراف بازار کوک
 که صاحب نظر بود درویش دست
 ۳۲۰ دو درویش در مسجد فخته یافت
 بر آن کین دو دارد ملک صالح است
 پریشان دل و خاطر آشفته یافت
 چو حنا مثل کنان آفتاب
 شب سوشان دیده نابوده خواب

مبین در عبادت که پیر اندوست که در رقص و خلعت جوان آید و پست
 چلک سو باید من از ارشست چو در رقص بر می تواند جست
 عصائے کلیم اند و بیاخوار * بظاهر خین زرد رو س و تزار
 نه پر هیندگار و نه فانشوراند همین بس که دینا بدین می خند
 ۳۹۵ عبا ئے بیلانہ در تن کنند * بدخل حبش جامہ زن کنند
 زشتت نہ بنی در ایشان اثر * مگر خوابِ پشین و نان سحر
 شکم تاسر آگندہ از نغمہ تنگ چو زنبیل در یوزہ ہفتلو رنگ
 تخلصیم در این وصف از این پیش گفت کہ شنعوت بود سیرت خویش گفت
 فرو گفت از این شیوہ نادیدہ کس نہ بیند ہنر دیدہ عیب جوے
 ۳۰۰ یکے کردہ بے آب روی بے * چہ غم دارد از آب روی کسے
 مریدے بشیخ این سخن نقل کرد اگر راست حنواہی نہ از عقل کرد
 بدنی در قفا عیب من گفت و خفت * تہ زو تر نیے کہ آورد و گفت
 یکے تیرہ انگندہ در راہ فتاد و جسم نیارود و رخم نداد
 تو بر داشتی و آسیدی سوئے من ہی در سپوزی بہ پہلوے من
 ۳۰۵ بخندید صاحب دل نیک خوے کہ سہل است از این صعبتر گو بگوے
 بنور آنچه گفت از بدم اندکیست از آنها کہ من دانم از صد یکمیست

جھائے چنین کس بباید شنود
 که نتواند از بقتداری غغود
 چو خود را قوی حال بینی خوش
 بشکرانه باد ضعیفان بخش
 اگر خود همین صورتی چون طلم
 بمیری و اسمت بمیرد چو جسم
 وگر پرورانی درخت کرم
 بر نیکامی خوری لاجرم
 نه بینی که در کرخ ثبت بسیمت
 بخرگور معروف معروف نیست
 نمکبر کند و حشمت پرست
 نداند که حشمت بحلم اندرست

حکایت

طمع بد شوخه بصاحب دله
 نبود آئینان در میان حاصله
 کمر بند و دستش تپی بود و پاک
 که زر برفشاندے برویش چو خاک
 برون تاخت خواجه خیره روے
 نگویند آغاز کردش بکوے
 ۲۸۵ که ز نهادر از این گزوفشان خموش
 پلنگان تونده صوف پوش
 که چون گریزانو بل بر نهند
 وگر صیدے افتد چو سگ بر جند
 سوے سجد آورده دکان شید
 که در خانه کمتد توان یافت صید
 ره کاروان شیر مردان زنند
 و له جامه مردم انیان کنند
 سپید و سیاه پاره بر دوخته
 بضاعت نهاده زر اندوخته
 ۲۹۰ زبے جو فروشان کندم نمای
 جهان گوشه کوک خرین گدای

- ۲۶۰ چه داند کت آنپا نے ار خوب مست
 سخناے سکر معرون گفت
 که پیماره ویدیه بر بسم نه بست
 که یکدم چہ اغافل ازوے نجفت
- ۲۶۱ فرو خود شیخ این حدیث از کرم
 یکے گفت معرون را در نہفت
 شنیدند پوشیدگان حرم
 شنیدی کہ درویش نالان گفت
- ۲۶۲ برو زین پس گوسہ خویش گیر
 نکوی و رحمت بجائے خود است
 ولے با بدان نیکروی بد است
 سر سر دم آزار پر سنگ بہ
- ۲۶۳ مکن با بدان نیکی اسے نیکجنت
 نگویم ماعیات مردم مکن
 کہ در شورہ ناولن نشاند وخت
 گرم پیش نامہ مردمان گرم مکن
- ۲۶۴ گر انصاف خواہی سگ حق شناس
 بیرون آب رحمت مکن خیس
 بخت بہ از مردم ناسپاس
 چو کروی مکافات برنج نویس
- ۲۶۵ ندیم چنین پیچ پر پیچ کس
 چو بانوے قصہ این ملامت بکو
 کہ برگرد و آسودہ خاطر نجفت
 کہ بر گرو و آسودہ خاطر نجفت
- ۲۶۶ گراز ناخوشی کسو بہن خروش
 مرا ناخوش ازوے خوش آمد گوش
 پریشان مشو زین پریشان کہ گفت
 مرا ناخوش ازوے خوش آمد گوش

۲۴۵ چو زو کرده باشم تحمل بے
تو هم جفا بدون از هر کس
تحمل چو نهست نباید نخست
و لے شه گسره چو در طبع رست

حکایت

۲۵۰ کسے راه معون کخی نجست
که نهاد معروفی از سر نخست
شنیدم که مهانش آمد یکے
ز بهایش تا برگ اندکے
سرش موے و رویش صفا ریخته *
بویش جان در تن آویخته
شب آنجا بنگند و بالش نهاد
روان دست در باگ و نانش نهاد
نه خوابش گفتم شبان کنفیس
نه از دست فریاد خواب کس
نهادے پریشان و طبعی دشت
نمی مود و خلقی بجست بگشت
ز فریاد نالیدن و خفت و خیر
گرفتند از خلق راه گیر
ز دیار مردم در ان تبعه کس
همان ناتوان ماند و معروف بس
شنیدم که شبها ز خدمت تخت
چو مردان میان بست و کرد آنچه گفت
که چپد آورد - سرد ناخفته تاب
شبے بر سرش شکر آورد خواب
سیکدم که چشمانش خفتن گرفت
که لعنت برین نسل پلک باد
مسافر پانف و گفتن گرفت
که نام اند و تاهوس و زرق اند و باد
پلید اعتقاد ان پاکینه و پوش
فرمیده پارسائی فرسوش

حکایت

- ۲۳۰ بزرگ نه مندا آفاق بود
غلامش نگو بیده اخلاق بود
از این خفته موی گالیده
بدی سکه بر رویه ببالیده
چو تعبانش آلوده دندان برهم
گسو برده از نشت رویان شهر
مدش بر روی آب چشم سبل
دویدے چو بوی پیاز از غبل
گره وقت پختن بر ابرو زدے
چو پختند با خواجه زافوزدے
مسلم بنان خورش بنمشت
نگفت اندرو کار کردے نه چوب
گمے خار و خس دره انداختے
شب و روز ازو خانه در کند و کوب
ز سیماش وحشت فرآمدے
گمے ساکین مد چه انداختے
کسے گفت از این بنده بد خصال
نرفتنے بکارے که باز آمدے
چو خولای آوب یا هنر یا جمال
نیت وجودے بدین نا خوشی
که جوش پندی و بارش کشی
منت بنده خوب و نیکو سیر
بدست آرم این را نجاس بر
و گریک پیشه آورد سهرچ
بست این سخن سهر و نیکو ناول
گران است اگر راست خولای بهیچ
بخت نیکو کای یاد فسخ نهاد
بدست این پر طبع و خوش و لیک
مرا زو طبیعت شوخ و نیک

حکایت

شنیدم که فرزانه حق پرست گریبان گفتش یکے بند مست
 ازان تیره دل سودا صافی درون قفا خود و سر بر نکر و از سکون
 یکے گفتش آخر نیمه صبحی تو نیز تحمل دروغ است از این بے مینر
 شنید این سخن مسو پیکره خوے بدو گفت از این نوع با من مگوے
 درد مست نادان گریبان مسو که باشی جنبگی سگاله نبود
 ز همشایر عقل نریب که دست نند در گریبان نادان مست
 همنور چنین رنگانی کند جفا بیند و مهربانی کند

حکایت

سنگے پائے صی انشینه گنید بنخشتم که ز بهر شش ز دندان چکید
 شب از درد و بچپا و خواشش نبرد بنجیل اندر شش و قرے بود خبرد
 پدر را جفا کرد و ششای نمود که آخر ترا نیز دندان نبود
 پس از گریه مسو و پراکنده روز بنخندید کاهے سگانه طغوز
 ملاگر چه هم سلطنت بود و نیش دروغ آسم کام و دندان خویش
 محل است اگر تیغ برسد خورم که دندان بیائے سگ اندر برم
 سگان را طبیعت بود بد رگی ولیکن نیاید ز مسو دم گگی

توشین زبانی ز سعدی بگبیر ترش روی را گو بتلخی بمبیر
حکایت

شکار خدۀ انگبین می فروخت که دلمار شیریش می بوخت
نباتے میان بته چون نیشکر برو مشتری از مگس بیشتر
گر او ز هر بر داشته فی المثل بخوردے از دست او چون عمل
۷۰۵ گرانے نظر کرد در کار او خد بود بر روز بازار او
وگر روز شد گرو گیتی ودان عمل بر سر و سر که برابران
بسے گشت فیاو خواند پیش بر کنشست بر انگبینش مگس
شبا که چو تقدش نیلد بدست بدل تنک روی بکنج نشست
چو عاصی ترش کوه روی ازوید چو ابروی زندانیان روز عید
۷۱۰ زرش گفت بازی گنان شوے را عمل تلخ باشد ترش روی را
بنخ برو سر و را خوی رشت بنیند جنیک خویان بهشت
برو آب گرم از لب جوے خور نه جلاب سر و ترش روی خور
حاربت بود نان انکس چشید که چون سفسه ابرو بهم در کشید
مکن خواجہ بر خوشیتن کار سخت که بدخوی باشد نگونار سخت
۷۱۵ گرفتیم که سیم و زرت چینیست چو سعدی زبان خوشیت تینیست

- ۱۸۵ که گلگون خمر یافت و نام
عجب نیست بالوعه گشت حساب
وگر هنر که بر بط گرفته بکف
وگر فاسته چنگ بود بدوش
جوانی سر از کبر و پندار است
پدر بابا گفته بودش ببول
- ۱۹۰ جفائی پدر بود و نندان و بند
گرش سخت گفته سخنگوی سهل
خیال و غم و دیش بر آن داشته
سپه نکلند شیر عثمان ز جنگ
۱۹۵ نسبی ز دشمن توان کند پوست
چو سندان کسے سخت روی نکود
بگفتن دوشتی مسکن با امیر
با خلاق با هر که بینی بساز
- ۲۰۰ که این گسردن از ناکلی بر کشد
بشین زبان توان بُرد کوس
بشستن نمی شد ز دوسه رخام
که خود اندر آن روز چندان شراب
تفا خود از دست مردم چوین
بمالیدے او را چو تنبور گوش
چو پیران بکنج عبادت نشست
که شایسته رو باشد و پاکیزه قول
چنان سووندش نیاید که سپد
که بیرون کن از سر جوانی و جبل
که دویش را زنده نگذاشته
نیزدیش از تیغ بران ملنگ
چو بادوست سختی کنی دشمن دوست
که خایک تاویب بر سر نخورد
چو بینی که سختی کند دست گیر
اگر زیر دست هست و گر سره فراز
بگفتار خوش و آن سر اندر کشد
که پیوسته تلخی بردستند خوس

- برینیک محضه فرستاد کس
 ۱۷۰ قدم بنج فرماید تا سر بهسم *
 نصیحت گر آمد بایوان شاه
 شک دید و عذاب و شمع و شراب *
 یکے غایب از خود یکے نیم مست
 ز سوسے برآورده مطرب خوش
 حریفان خراب از مے نعل رنگ
 نبود از دنیای گسرون فرار
 وون و چنگ با یکدیگر سازگار
 بغیر بود در مسم شکستند حسد
 شکستند چنگ و گسستند رود
 ۱۸۰ بمنجانه در سنگ بدون زوند
 مے لاله گون از بطسرد نگون
 نغم آبتن حسد نه ماهه بود
 رشکم تابفش دیدند مشک
 بغیر بود تا سنگ سخن سده
 در شوبه کویان که مسر یاد رس
 سهیل و نارا راستی بر بهسم
 نظر کرد در صف بارگاه
 در از نعمت آباد و مسرودم خراب
 یکے شعر گوین صراحی بدست
 ز دیکر سو آواز ساقی که نوش
 سر چنگ از خوب در بر چو چنگ
 بجز نرگس آنجا کس دیده باز
 بر آورده از میان ناله زار
 بمبدل شد آن عیش صافی بدو
 بدر کرد گوینده از سر سرود
 کرد و رانشاند و گسرون زوند
 روان همچون کز بط کشته خون
 در آن فتنه دختر بیندخت زود
 فتح را به چشم خونین پراشک
 بکنند و کسند نو باز جائے

و گسست قوت ندای گویے که پاکیزه گوید و بانند خوسے
 چو دست و زبان را نماند مجال * بهت نمایند سرودی رجال
 ۱۵۰ کیے پیش داناے خلوت نشین بنالید و بگزست سر بر زمین
 که بارے بر این رند ناپاک مست دُعا کن که ما بے زبانیم و دست
 دے سوزناک از دل باخبر قوتیکه هفتاد و پنج دستبر
 بر آور دمسو جهان دیده دست چگفت اے خداوند بالا و پست
 خوش است این سپر قتش از روزگار خدایا همه وقت او خوش بدار
 ۱۶۰ کسے گفتش اے قوت راستی بدین بد چسبای کوئی خواستی
 چو بد عمد را نیک خواهی زهر چه بد خواستی بر سر خلق شهر
 چنین گفت بیند ستیز هوش چو ستر سخن در نیابی مجوش
 بطلامت مجلس نیاراستیم ز داد آفرین توبه اش خواستیم
 که هر کس که باز آید از خوسے زشت بعیشے رسد جاودان در بهشت
 ۱۶۰ همین پنج روز است عیش مدام * ترک اندر شش عیشهای مدام
 حدیثے که سر سخن ساز گفت کیے زن میان با ملک، باز گفت
 ز وجد آب در چشمش آمد چو میغ ببارید بر چهره سیل دریغ
 نیران شوق اندر شش بسخت حیا دیده بر پشت پایش - بهخت

چنان مانند قاضی بجزش اسیر
 ۱۴۰ دزد آنجا جویان روئے بہت بتافت
 بماندش برو دیدہ چون فرقیں
 غریب از بزرگان مجلس نجاست
 برون رفت و باہرش نشان نیافت
 نقیب از پیش رفت و ہر سو دید
 کہ گوی چہن شہنچشم از کجاست
 یکے گفت این نوع شیر نفیس
 کہ موی بدن نعت و صورت کہ دید
 بر آن صد ہزار آفرین کین گفت
 درین شہر سعدی شناسیم پس
 حق تلخ بین تا چہ شہین گفت

حکایت

یکے پادشہ زادہ در گنجہ بود ۱۴۰
 بسجہ در آمد سپاہیان و ست
 کہ دور از تو نپاک و سہنجہ بود
 بمقصودہ در پاسائے مقیم *
 نئے اندر سر و سائگینے بدست
 تے چند برگفت او مجتہع *
 چو عالم نباشی کم ارستع
 چو بے غنتی پیشہ کو ان دون
 شدندان عنیزان خراب اندرون
 ۱۵۰ چو منکر بود بادشہ راتم
 کہ یارو زد از امر معون دم
 تحکم کند سیر بر بوئے گل
 فروسلد آواز چنگ از دہل
 گرت نہی منکر بر آید ز دست *
 شاید چو بے دست و پیاہنشت

- چو ملام خوانند و صد برگیر
نمائند سر دم چشم حقیق
- تفاوت کند هرگز آب زلال
گمزش کوزه زین بود یا سفال
- خود باید اندر سر سر و مغز
نباید مرا چون تو دستار نغز
- کس از مرز بزرگی نباشد بچینه ۱۲۵
کدوسه بزرگ هست و بے مغز تیز
- مینواز گسون بدستار و ریش
که دستار پنبه است یسبلت حشیش
- بصورت کسان که سر دم و شند
چو صورت بملن به که دم در کشند
- بعت در بنهر حبت باید محل
بلندی و خسی مکن چون نخل
- نئے بسویا را بلندی نکواست
که خاصیت نیشکر خود مدواست
- بدین عقل و همت نخونم کست ۱۳۰
وگر می رود صد غلام از پست
- چه خوش گفت خمر فردر گله
چو بر داشتش پر طمع جاسه
- مرا کس نخواهد خریدن بیهج
بدیوانگی در حیریم پیچ
- خسند و همان قدر دارد که هست *
وگر در میان شقایق نشست
- نه شمع مهال از کس بهتر است *
خدا رحمتش بپوشد خرمست
- بدین گونه سوختن گویست ۱۳۵
بآب سخن کینه از دل شست
- دل آلوده را سخت باشد سخن
چو خصمت بفتادستی مکن
- چو دوست رسد مغر و دشمن بر آرد
که فرصت فرستد از دل غبار

فتاوند در عتد پیچ پیچ
 گمن جاسه در صفت آخر ترین
 بگفت اے مناوید شریع رسول
 دلائل فتوی باید و معنوی
 مرا نیز چو گمان لعب است و گوے ۱۱
 پس آنگه بناموے عزت نشست
 بطلب فصاحت یلانی که داشت
 سر از کوے صورت بمنی کشید *
 بگفتش از هر کنار آفرین
 ستمند سخن تا بجای براند ۱۲
 برهن آمد از طاق و دستار خویش
 که هیبت قدر تو نشناختم
 دریغ آیدم با چنین سایه
 محقر بدستای آمد برش
 بدست و زبان منع کوشش که دور ۱۳
 که فدا شود بر کمن میزبان *
 که در حل آن ره نبرد و نهج
 بفرش در آمد چو شیر غرین
 با بلوغ و تمیل و فقه و اصول
 نه رگه از گردن بخت قوی
 بگفت لگ نیک دانی - گوے
 زبان بر شاه و دهنها پست
 بدیها چو نقش نگین برنگاشت
 قلم بر سر حون و معصی کشید
 که بر عقل و طبعت هزار آفرین
 که قاضی چو خس در وصل باز ماند
 با کلام و لطیف فرستاد پیش
 بشکر قوت سپرد ختم
 که بنیم ترا در چنین - پای
 که دستار قاضی نهد بر سرش
 منه بر سرم پاس بند غور
 بدستار پنج گزم سر گران

بغض مانند از قاتلان یادگار ز سعدی بهین یک سخن یادوار
گنگار اندیشناک از خدای باز پارسای عبادت نمائے

حکایت

فقیه گمن جامه تنگ دست در ایوان قاضی نصف بر نشست
نگه گداز قاضی در و تیز تیز معین گفت استیضاش که حنیف
۹۰ ندانی که بتر مقام تو نیست و تر نشین یار و یابا بایت
نه هر کس سزاوار باشد بعدد کرامت بفضل است و ثبت بقدر
دگر چه حاجت بنیدگست بهین شرمساری محبوت نسبت
بعزت هر آنکو فرو تر نشست بخوای نیفتد ز بالا پست
بجائے بزرگان دلیری مکن چو سه پنج ات نیست شهمی مکن
۱۰۰ چو دید آن خسروند و پیش رنگ که نشست و بر خاست بخش بجنگ
چو آتش بر آمد ز پیاره دود فرو تر نشست از مقامی که بود
فقیران طریق حمل ساختند * لیم و لا یتکلم در انداختند
کشاوند بر هم در فتنه باز * بلا و نعم کرده گردون دراز
تو گفتی خوسان شاطر بجنگ قلند در هم بمنقار و چنگ
۱۰۵ یکے بخود از دشمنکی چوست یکے بر زمین می نهد برود و دست

- ۷۸ بیپاکی همه که آمد برم
ازو در گذارم عداوت
و گر عداوت عبادت پرست
بگو تنک ازو در قیامت مدار
گر آنرا جگر خون شد از سوز و درد
نذاشت در بارگاه غنسی
۸۰ که اجامه پاک است و سیت پلید
برین آستان عجب و کینیت
چو خسرو از نیکان شمردی بدی
اگر سودی از سودی خود مگو
۸۵ پیاز آمد آن بے نبر خجسته پوست
ازین نوع طاعت نیاید بکار
نخود از عبادت بر آن بے خبر
چه دیدی پریشان شویده بخت
بنمود وزع کوش و صدق و صفا
از اندازه سیه من سپیدی مخولو
۹۰
- یند از من ز آستان گم
بانعام خویش آرش در بهشت
که در خلد باو بودیم نشست
که آنرا بجنت برند این بنار
درین تکیه بر طاعت خویش کرد
که بیپاکی به ترکب و مثنی
در دو خوش را نباید کلید
به از طاعت و خوشی تن نیست
نمی گنجد اندر خدای خودی
نه هر شمسوار بد بد گو
که پنداشت چون پسته مقر و دست
برو عذر تقصیر طاعت بید
که با خود مگو بود با خلق بد
چه ناهم که بر خود کند کار سخت
ولیکن میفرست بر مصطفی
که مکروه باشد چه جائز سله

بر انداختم نقد عمر عزیز بدست از نگوئی سیاورده چینه
 ۶۰ چو من زنده هرگز مبادا کس که مرگش به از زندگانی بے
 برست آنکه در عهد طفلی بود که پلوتوس شرمساری نبود
 گناهم بخش اے جهان آفرین که گر با من آید فبس القین
 درین گوشه نالان گنگار سپر که فیو حالم رساے دستگیر
 نگون ساندہ از ترساری سرش روان آب حسرت شیب و برش
 ۶۵ وز آن نیمه بدس پر غم دور ترش کفر بر فاسق ابرو زود
 که این مقرر اندر پے سپاس است نگون نخت جابل چچنس ساست
 بگردن در آتش در افتاده بباد هوا عمر بر داده
 چه خیر آمد از نفس تر و امنش که صحبت بود با سیج و منش
 چه بودے که زحمت بروئے پیش بدوزخ برقتے پے کار خویش
 ۷۰ ہی رنجم از طلعت ناخوشش بسا که در من فتد آتشش
 بخشد که حاضر شوند انجمن خدایا تو با او مسکن حشرین
 درین بسو و حتی از جلیل الصفات در آتے عیسی علیہ الصلوات
 که گر عالم است این و گروئے جمل سرانجامت هر دو آمد قبول
 بت کرده ایام برگشته روز بنالید بر من بزاری و سوز

یکے ننگانی تنگ کرده بود بجهل و ضلالت سر آورده بود
 دلیرے سیہ نامہ سخت دل ز ناپاکی ابلیس از دے خجل
 ۴۵ بر بده آیام سبب حاصلی
 سرش خالی از عقل و پزیرا قشام
 بنا راستی دامن آلوده
 نه پائے چوبیننگان راست رو
 چو سال بد از دے خلایق نفور
 ۵۰ هواد و هوس خمنش سوخته
 سیہ نامہ چندان تنگم براند
 گنگار و خود راے و شهوت پرست
 شنیدم که عیسی در آمد ز دشت
 بزیر آمد از غرفه خلوت نشین
 ۵۵ گنگار برگشته اخته ز دور
 تامل حبت کسان شه مسار
 خجل زیر لب قدر خواہان بسوز
 بر شک غم از دیدہ باران چوینغ
 ۶۰ که عمم بغلت گزشت اے درینغ

بگم من قد سرکش شد خوے بلندیت باید بلند می مجوے
گفتار

۳۰ ز مفر وینا به دین مجوے خایینی از خویشتن بین مجوے
گرت جاه باید مکن چون خان بچشم حقارت نگه در کسان
گمان گے بر بوسه هم بوسه شمند که در سرگرافیت و در بلند
از این نام و رتر محله مجوے که خواست خلقت پسندید خوے
مگر چون تسوی بر تو کبر آورد بزرگش نه بینی بچشم جزو
۳۵ تو نیز از تکبیر کنسی همچنان نمائی که پشت تکبر کنان
چو استاد در مقام بلند بر افتاده گر بوسه شندی مخند
با ایستاده در آسود پای که افکانش گفتند جاسه
گفتم که خسروستی از غیب پک تعنت مسکن بر من عیبناک
یکه حاکم به وارو بدست یکے در خیالات افتاده مست
۴۰ گر این را بخواند که نگاروش * در آن را براند که باز آندش
نیمه سهرت آن با مال خویش نه این را در توبه بست پیش

حکایت

محدث چنین آورد در کلام که در عیسی علیه السلام

بر آن چل کسوفد یاران و سپر که پرواس خدمت ندارد فقیر
 ۱۰ وگر روز حادوم گرفتش براه که ناخوب کردی براس تبهام
 ندانستی اے کوک خود پسند که سوان ز خدمت بجائے رسد
 گیرتن گرفت از سر صدق و سوز که اے یار جان پرور دل فروز
 نه گرانند آن بقعه دیدم نه خاک من آسوده بسودم در آن جاے پاک
 گفتم قدم لا جدم باز پس * که پاکینو به مسجد ار خاک و خس
 ۲۰ طریقت خسرین نیست در ویش را که افکنده دارد تن خویش را
 بلندیت باید تواضع گزین که آن بام را نیست سلم جزاین

حکایت

شیندم که وقتی سحرگاه عید ز گرمابه آمد برون بایزید
 یکے طشت خاک ترش بجنبه فرو ریختند از سر اے بر
 همی گفت ثولیه دستار و موے کف دست شکر از سالن روے
 ۲۵ که اے نفس من در خور آتشم بخاک ترے روے و رسم کشم
 بزرگان نکسروند در حنود و نگاه خدا بینی از خوشیتن بین محواه
 بزرگی بناموس و گفتار نیست بلند می بدعسوی و پندار نیست
 توضیح سر رفعت افرازوت تکر بخاک اندر اندازوت

باب چہارم ورتواضع

ز خاک آفریت خداوند پاک پس اے بندہ افساں کن چو خاک
 صیغ و جهان سوز و سرکش مباح ز خاک آفریت چو آتش مباح
 چو گسوں کشید آتش سوسناک پیچاں کی تن بیند اخت خاک
 چو آن سرفروزی نمود از کسی اتان دیو کدھ ازین آدمی

حکایت

۵ یکے قطعہ باران ز آبے چکید * نخل شد چو پنبے دریا بدید
 کہ جلے کہ دریاست من کیستم گراوہست حشا کہ من نیستم
 چو خود را بچشم حشارت بدید صدف در کنارش بیان پرورید
 سپہرش بجائے رسانید کار کہ شد نامزد لؤلؤئے شاہوار
 بلندی بدان یافت کوئیست شد وہ نیستی کسوفت تا بہست شد

حکایت

۱۰ جوانے خموند پاکیزہ بہم ز دریا برآمد بدر بستہ روم
 درو فضل دیدند و فقرہ و ثنید نہاند رختش بجائے عزیز
 بہ عاہلین گفت رفے بہو کہ خاشاک مسجد ہیشین و گہو
 ہلن کین سخن سردہ روکشید ہرمن رفت و بلانش نشان کس ندید

۳۶۰ - این است اگر خواهی آموختن * بکشتن فَنَرجِ یابی از سوتن
 مکن گسریه بر گور مقتولِ دوست * قُلِ اَحمَدُ اللهُ که مقبولِ اوست
 اگر عاشقی سر مشو به نیتِ نفس * چو سعدی فسر و شوی دست از غرض
 فدایِ نَدانو ز مقصودِ چنگ * و گر بر سرش تیر بارند و سنگ
 بدینا سر و گفتمت ز نیلار * و گر می روی تن بطوفان سپار

۳۲۵ آجل ناگے در گینم کشد ہمان بہ کہ آن نازنینم کشد
چو بیشک نہشت بر سر ملاک بیست دلام خوشتر ملاک
نہ روزے بیچاگی جان دی پس آن بہ کہ در پے جلمان دی

حکایت

۲۵۰ شبے یارم کہ چشم نہفت
کہ من عاشقم گرسوزم رواست
۲۵۰ گفت اے ہوادار مسکین من
چو شیرینی از من بدرسی ہو *
ہمی گفت و ہر لحظہ سیلاب ہو
کہ اے مدّعی عشق کار تو نیست
تو بگزینی از پیش یک شعلہ خام
۳۰۰ ترا آتش عشق اگر بسوخت
مبین تابش مجلس افروزیم
چو سعدی کہ یہ فیش افروختہ است
نرفتنہ ز شب بچنان جہرہ
ہمی گفت و می رفت و و دوش بہر
شنیدم کہ پروانہ با شمع گفت
ترا گریہ و سوز بادے چلہ ست
برفت انگبین یار شیرین من
چو فہلم آتش برسی ہو
فرو می ویدش برخار زندو
کہ نہ صبر دای نہ یارے اہست
من استادہ ام تا بسوزم تمام
ما بین کہ از پائے تاسر سوخت
تیش بین و سیلاب و سوزیم
دش اندان نہ گری سوختہ است
کہ ناگہ بکشتش پہی چہرہ
ہمین بسو پلای عشق اے بہر

مرا بچنان دور بسوم که سوخت نه این دم که آتش بمن بر فروخت
 ۳۳۰ نه آن می کند یار در شاهدی * که با او ستوان - گفتن از راهی
 که عیلم کند بر قوای دوست * که من را نسیم گشته در پای دوست
 مرا بر تلف حصص دانی چارست * چو او هست اگر من نباشم دوست
 بسوزم که یار پسندید اوست * که در دے سرانیت کند سوز دوست
 مرا چند گوئی که در خود خویش * حریفی بدست آر همه خویش
 ۳۳۵ بدان ملند آئند شورید حال که گوئی بگنوم گزیده منال
 کسے را نصیحت گواے شگفت که دانی که در دے نخواهد گفت
 ز کف رفته بیچاره را سگام * نگونید کا هسته مان اے غلام
 چه فقر آید این نکته در سنباد که عشق آتش است اے سپید باد
 بیاد آتش تیز بر تر شود پلنگ از فلن کینه در تر شود
 ۳۴۰ چونیکت بدیدم بدی می کنی که رویم فرا چون خودی - می کنی
 ز خود بهترے جوے و فرمت شمار که با چون خودی گم کنی روزگار
 پئے چون خودی خود پرستان یوند * بکوئے خطرناک مستان روند
 من اؤل که این کار سرداشتم * دل از سر بیکبار برداشتم
 سر انداز در عاشقی صادق است * که بد ز بهر بر خویشتن عاشق است

تعلق حجاب است و بحاصل * چو پیوندها بگلی واصلی
حکایت

۳۱۰ کسے گفت پروانه را کالے حقیر بد دوستی در حضور خود دیگر
نہی ہو کہ بینی طریقی رجا تو دھشت شمع از کجا تا کجا
نمندر نہ گرو آتش سگو کہ سردانگی باید آنگہ بند
ز خوشید نہ چنان شود موش کور کہ جہل است با آہنی پنجہ زور
کسے را کہ دانی کہ خصم تو اوست نہ از عقل باشد گسرتن بدوست
۳۲۰ ترا کس نگوید نگوئے کنی کہ جان در سپہ کار اوس کی
گداے کہ افر بادشہ خواست تخت قفا خود و سوداے بیہودہ بخت
کجا در حساب آورد چہن تو دوست کہ رصے ملوک و سلاطین در دست
پنہ دار کو در چہن ان مجلسے ملّا کند با چو تو مفلسے
وگر با ہمہ خلق نرمی کند تو بچارہ با تو گرمی کند
۳۳۰ نگہ کن کہ پروانہ سوزناک چہ گفت اے عجب گرسوزم چہاں
مرا چہن غلیل آتشے در دل است کہ پسداھی این شعلہ برین گل است
نہ دل دامن دلستان می کشد کہ ہر شش کریبان جان می کشد
نہ خود را بر آتش بخود می برم کہ بغیر شوق است در گردنم

وگرسو گتو است و بازمی دلاغ قوی تر شود و بپوش اند و ساغ
 ۳۰۰ چه مرد سماع است شهوت پرست باواز خوش خفته خیزونه مست
 پریشان شو گل بباد سحر نه نینم که نشکافش حبه تر
 جهان پر سماع است دستی و شور ولیکن چه پسند در آینه کور
 نه بینی شتر جاس عصب که چویش بقص اند آرد طرب
 شتر را چو شور طرب در سرست اگر کسی را نباشد خست

حکایت

۳۰۵ شکر لب جوانی فیه آموخته که دلمه در آتش چو نه سوخته
 پد بارها بانگ بروی زوے بتندی و آتش در آن نه زوے
 بشبه برادایه پر گوش کرد سماعش پریشان و مدبوش کرد
 همی گفت و بر چپو افکنده خوے که آتش بمن در زو این بار نه
 نمانی که شوریده حالان مست چله رفشانند در رقص دست
 ۳۱۰ کشاید وے بر دل اند وادات فشانده دست بر کاینات
 طلالش بسود رقص بر یاد و دست که بر آستینش جان نه در دست
 گفتم که سیدانه در شینا برهنه توانی زدن دست و پا
 بکن خست ز نام و ناموس و زرق که عاجزه بسود و با جسامه غرق

گفتار

اگر عشق گم خویش گیر * و گرنه به عافیت پیش گیر
 ۲۸۰ ترس از محبت که خاکت کند که باقی شوی گر هلاکت کند
 زود بینات از خوب دوست مگر خاک بروی نگر و نخست
 ترا با حق آن آشنائی دهد که از دست خویشت بهائی دهد
 که تا با خوبی در خودت راه نیست * وزین نکته جنبه خود آگاه نیست
 نه مطرب که آواز پائے ستود * سماع است که عشق داری شور
 ۲۹۰ کس پیش شورید دل پرزد * که او چون کس دست بر سر تو
 نه بزم داند آشته سلسان نه زیر * باواز سرغ بنالد فقیر
 س ایند خود می نگرد و خموش * ولیکن نه به وقت باز است گوش
 چو شو بگلن می پرستی کنند * باواز دولا ب مستی کنند
 بچرخ اندر آید دولا بدار * چو دولا ب بر خود بگریند زار
 ۲۹۵ تسلیم در گریبان برند چو طاقت نماند گریبان دهند
 مکن عیب در پیش حیلان و ست که عشق است از آن می زند پا و ست
 نگیم سماع اے برادر که چمیت * مگر سماع را ندانم که کیست
 گراز برج معنی پر طیر او * فرشته فرو بماند از سیر او

یکے را چو من دل بہت کسے * گنہ و بیہ و می بہ خواہے ہے
 پس از ہوشمندی و فدا نگلی بند بر زودندش ز دیوانگی
 ۲۷. ز دشمن جفا بوی از بہر دوست کہ تیاک اکبر بسوز نہ دوست
 قفا خورے از دست یاران پیش چو سمار پیشانی آوردہ - پیش
 خیاش چنلن بر سر آشوب کرد کہ بام و ساغش لگد کوب کرد
 بنودش ز شنیع یاران خبر کہ عنرقہ ندارد ز باران خبر
 کراپے خللر با آب بنگ نیندیش از شیشہ نام و رنگ
 ۲۸. شبے دیو خود را پری چہرہ ساخت در آغوش آن سو بویے تباقت
 سحر کہ مجال سازش نبود ز یاران کس اگر ز رازش بود
 بآبے فہوت نہ فیک بام برو بستہ سہا درے از رخام
 نصیحت گرے عیش آفزد کرد کہ خود را بکشتی در این آب سرد
 ز بولے نہیف بآمد خوش کہ اے یار چند از سلامت خموش
 ۲۹. سہرا پنج روز این سپر دل فریت ز ہر ش چنم کہ تنوان شگفت
 نپسید بے خجلق خوشم بین تاچہ ہارش بیان می کشم
 پس آہرا کہ شخم نہاک آفرید بقدرت و وجہان پاک آفرید
 عجب ماری از بار ملکش برم کہ مایم با جان فہمش دم

۲۵۵ ہنوز ان حدیثیم بگوش اندر است چو بندش نہاوند پیاو دست
 کہ گفت ار نہ سلطان اشارت کند کہ از سو باشد کہ عمارت کند
 بباہر چین فشنے دوست و دشت * کہ می دانش دوست بر من گاشت
 اگر عذو جاہست و گزفل و مید * من از حق شناسم نہ از عمر و زید
 ز علت مدار اے خرمندہ بیم * چہ داروے تلخت فرستد حکیم
 بخورم چہ آید ز دست جیب نہ بیمار دانا تر است از طبیب

حکایت

۲۶۰ ثنا گفت بر سعد زنگی کسے کہ بر تربتش باد رحمت بسے
 درم داد و تشریف و بنوختش بمقدار خود منزلت ساختش
 چو آمد و بس دید بر نقش زرب * بشوید و بر گند حیلعت زرب
 ز شورش چنان شعلہ در جا گرفت کہ بر حسبت و راہ بیابان گرفت
 یکے گفتش از نقشینان دشت چہ میدی کہ حالت و گر گونہ گشت
 ۲۶۵ تو اول زمین بوسہ کسوی سہ جاے نبایستی آخ زدن نشت پاسے
 بخندید کاؤل ز بیم و امید ہی لہرہ بر تن فتاد دم چو بید
 باخند ز متکین اللہ و بس * نہ چیزم بچشم اندر آمد نہ کس

حکایت

۲۴۰ یکے در برش پرنیانی بتاہ
 یکے بر سرش خندانان کلاہ
 سرکان ہمہ شکوت و پایہ دید
 پد را بغایت فر و سایہ دید
 کہ عاشق بگید و رنگش بر نیت
 نہ بہت بہ پیغولہ در گر نیت
 پگفتش آخر بزرگ دہی
 سرداری از سر بزرگان مہی
 چہ بہوت کہ بر کنندی از جان امید
 بلہ زیدے از باد بہیت جو بہید
 ۲۴۵ بے گفست سالار و فرماندہ سم
 و لے غم تم ہست تا دور دہم
 بزرگان انان وحشت آلودہ اند
 کہ در بارگاہ سلک بودہ ند
 تو اے بجنہ بچپان در حق
 کہ بر خوشین منصبے می نہی
 نگفتند حرفے زبان آوران
 کہ سعدی نگوید مثالے بر آن

حکایت

۲۵۰ گم رویہ باشی کہ در باغ و راغ
 تبدل بشب کرکے چون چراغ
 یکے گفتش اے کہ یک شب فرو
 چہ بودت کہ بیرون نیائی بروز
 بین کاتشین کرکے خاک زاد
 جواب از سرہ خوشنائی چہ داد
 کہ من روز و شب جہ صحرانیم
 و لے پیش خورشید پیدا نیم

حکایت

بشہرے در از شلم غوغا فاد
 گفستد پیرے مبارک نہاد

تو بر رومے دیا قدم چون ننی چو سولن کہ بر خشک تر دامنی
حکایت

رہ عقل جز پیچ پیچ نیست بر عارفان جز خدا ہیچ نیست
تسوان گفتن این با حقایق شاش * ولے خرد گیسو اہل قیاس
کہ پس آسمان فزین چیتند بنسی آدم و دام و دو کیستند
۲۳۰ پسیدہ پر سیدی اے ہوشمند بگویم گر آید جوابت پسند
کہ ہاسون و دیبا و کسوہ و فلک پری و آدمی ناو و دیو و ملک
ہمہ ہر چہ ہستند آزان گمتاند کہ با ہستیش نام ہستی برند
عظیم ہست پیش تو دریا بسوج بلند ہست خورشید تا بان باوج
ولے اہل صورت کجا پے بند کہ ار باب محسنی بملکے دراند
۲۳۵ کہ گہ آفتاب ہست یک ذرہ نیست و گہ ہفت دیاست یک قطرہ نیست
چو سلطان عزت علم در کش جہل سر بجیب عدم بر کش

حکایت

رئیس دے با پد در سے * گذشتند بر قلب شاہنشے
پہ چاوشان دید تیغ و تبر قبایع لعل کمر ہاسے زر
یلان کما نزار پنجیہ زن غلامن ترکش کش و تیز زن

حقایق سرائست آراسته هوائ و س گرو برخاسته
 نه بینی که جائے که برخاست گردد بنیند نظر گر چه بنیاست مرد
 حکایت

قضار امن و پیرے از فاریاب * رسیدیم در خاک مغرب باب
 مرا یک دم بود و برداشتند بکشتی و درویش مجبذ داشتند
 ۲۱۵ سیاهان برانند کشتی چو دود * که آن نخل انا خدا ترس بود
 مرا گریه آمد تیسار جفت بر آن کس ققمه غنجدید و گفت
 مخور غم برائے من اے پر خرد مرا انگس آرد که کشتی برو
 بگتر و سجاوه بر روئے آب خیال است پنداشتم یا بخواب
 ز مہوشیم دیدہ آن شب سخت نگہ بامد لکن بہن کرد و گفت
 ۲۲۰ عجب داری اے یار فرخندہ کاسے ترا کشتی آورد و ما را خداے
 چہرا اہل دعویٰ بدین نگہ روند * کہ ابدال در آب و آتش روند
 کہ طفلے کز آتش ندارد خبر نگہ داردش مادی و مہرور
 پس آنکہ در حبد متفرق اند * شب و روز در عین حفظ حق اند
 نگہ دارد از تاب آتش خلیل * چو تابوت موسیٰ ز غرقاب نیل
 ۲۲۵ چو کدوک بدست شتا و بر بہت نترسد و گرد جلد پہنا و بہت

بگفتا تب نام من پیش دوست که حیف است نام من آنجا که اوست

حکایت

یکی خود بر شاه غمتین گرفت که خُصنی ندارد و ایازا بے شکفت
 گلے را که نه رنگ باشد نه بوسه غریب است سوسه بیل بروی
 محمود گفت این حکایت کس بهیچید از اندیشه باد خود بے
 ۲۰۰ که عشق من آئے خواجہ بروئے اوست نه برقد و بلائے نیکوئے اوست
 شنیدم که در تنگنائے شتر بنیاد و شکست صندوق در
 بیخا ملک آستین بر فشاند وز آنجا بتجیل مرکب براند
 سواران پئے دُر و مرجان شدند ز سلطان بغیا پریشان شدند
 نماند از حشاقان گرون فرار کسے در قفای ملک جزه ایاز
 ۲۰۵ نگه کرد کای دلبره سچ پیچ زلفا چه آورده گفت پیچ
 من اندر قفای تومی تا ختم ز خدمت بنعمت نپسرختم
 گرت قرتبه هست در بارگاه بنعمت مشو غافل از بادشاه
 خلاف طریقت بود کاویا متنا کند از خدا جر خدا
 گر از دوست چشمت برا حسان اوت تو در بند خویشی نه در بند دوست
 ۲۱۰ تا تا دهن باشد از حسن باز نیلید بگوش دل از عیب باز

کیے لطف و خلق پری وار داشت
کیے خوش تن را بسیار است
پیر را نشانند پیران ده
بخندید و گفتا بصد گو سپند
۱۸۵ بناخن پری چہروی کند پوست
نہ صد گو سپندم کہ ششصد ہزار
ترا ہرچہ مشغول دارد ز دوست
کیے پیش شویہ مالے نبشت
گفتا پرس از من این ماجرا
پندیم آنچہ او پندد سرا

حکایت

۱۹۰ بجنون کے گفت کاے نیک ہے
مگر در سرت شور لیلے نہ اند
چو شنید بچارہ بگسیست زار
مرا خود دل درد مند بہت دریش
نہ دوری دلیل صبور ی بنود
۱۹۵ گفت اے وفا دار فقر تہ خوشے
چہ بود کہ دیگر نیائی سبجے
خیالت دگر گشت وسیلے نہ اند
کہ اے خلوہ دستم ز دامن بدار
تو تیرم نمک بہ جہالت مریش
کہ بسیار دوری ضروری بود
پیسے کہ داری بلیالی بگوے

نه از در و دلمه ریشش خبر نه از چشم بسیار خوشش خبر
 حکایت کند در دمنده غیب که خوش بود چنبره سم بالیب
 نمی خواستم تند رستی خوش که دیگر نیاید طیبم به پیش
 ۱۷۰ با عقل زور آور چیره دست که سواد عشقش کند زیر دست
 چو سودا خرد را بنالید گوش نیارد گرد بر آرد و دوش

حکایت

یکه پنجه آهنی راست کرد که باشه زور آدوی خوست کرد
 پوشیش بر پنجه در خود کشید دگر زور و پنجه خود ندید
 یکه گفتش آخر چه خبی چون بر پنجه آهنیش بزن
 شنیدم که مسکین در آن زیر گفت نشاید بدین چنبره بشیر گفت
 چو بر عقل و دانا شود عشق چیره بملن پنجه آهنین است و شیر
 تو در پنجه شیر مردان زنی چه سودت کند پنجه آهنی
 چو عشق آمد از عقل دیگر مگر که در دست چو گان اسیرت گوی

حکایت

میان دو غم زاده - وصلت قناد دو غم شدید سیاه محتر نژاد
 ۱۸۰ یکه را بغایت خوش افتاده بود دگر نافر و سرگش افتاده بود

قبول است اگر چه نرسد نیتش که جز ناپا ہے۔ گسنتیش
حکایت

شکایت کند فوغوسے حیوان پیرے ز داساد نامیہ بان
۱۵۰ کہ پسند چندین کہ با این سپر تبسلی رود روزگارم بر
کافی کہ با سارین تنیل اند بنیم کہ چون من پریشان دل اند
زن و مسو با ہم چنان دوست اند کہ گوئی دو مغزو کیے پوست اند
ندیم درین مدت از شوے من کہ بارے بخندید بروے من
شنید این سخن پر فرخنده فال سخندان بد پر دیرینہ سال
۱۶۰ کیے پانخش داد شیرین و خوش کہ گر خوب دوست بارش بخش
دریغ بہت روے از کسے تا قن کہ دیگر شاید چنو یا قن
چرا سرکشی از ان کہ گر سر کشد برون وجودت قلم در کشد
رضا وہ بفرمان حق بندہ وار کہ چون ادبہنی خداوندگار

حکایت

کیے روز بربندہ دل بسوخت کہ می گفت و فرماندیش می فروخت
۱۶۵ ترا بندہ از من بہ افتد بے مرا چون تو خواجہ نقیہ کسے
طیے پی چسود و مرو بود کہ در باغ دل قاتش سر و بود

گر از دلبرے دل تنگ آیدت دگر غمگارے بچنگ آیدت
 مہر تلخ عیشے ز روے ترشش بآب دگر آتشش باز کش
 ۱۴۰ وے گر بخوبی ندارد نظیر بانڈک دل آزار ترکشن مگہ
 تسوان از کسے دل سپردا حقن کہ دانی کہ بے او تسوان ساختن

حکایت

شنیدم کہ پیرے شبے زندہ داشت سحر دست حاجت تجی بر فراشت
 یکے ہاتھ انداخت در گوش پر کہ بیاصلی رو سہ خویش گیر
 برین در دعائے تو مقبول نیست بخساری بویا بنارمی یابست
 ۱۴۰ شب دیگر از نوکر و طاعت نخت * مریدے ز حالش خبر یافت گفت
 چو دیدی کنان روے بہتشت بیاصلی سعی چندین مہر
 بدیباچہ بر آشکِ یاقوت فام حیرت بباید و گفت اے غلام
 بنویدی آنگہ بگردے ازین در کہ راہ دگر دیدے
 پسندار اگر وے غمان بزدست کہ من باز دارم ز فکرک دست
 ۱۵۰ چو خواہند محرم گشت از درے چہ غم گر شناسد در دیگرے
 شنیدم کہ راہم در کجے نیست وے ہیج راہم دگر روے نیست
 درین بود سہ بز سین و نرا کہ گفتند در گوشش جان نشنا

پنین نقل وارم ز سردانِ آه فقیران مُنعِم گدایانِ شاه
 که پیرے بدریوزہ شد باسداو * در سجدے دید و آواز داد
 یکے گفتش این خانه خلق نیست که خیرے دہدنت بشوخی مایست
 ۱۲۵ بدو گفت کاین خانه کیست پس کہ بخشایشش نیست بحالِ کس
 بگفتا خموش این چه لفظ خطا ہے خداوندِ خانه خداوند ما است
 نگہ گرد و قندیل و محراب دید بسوز از جگر نالہ برکشید
 کہ حیف است از اینجا فراتر شدن در نیست محروم ازین ورشدن
 زفتم بحسرومی از ہیج کوی چہ از در حق شوم زرد روی
 ۱۳۰ ہم اینجا کنم دست خواہش و راز کہ دانم نگردم تخی دست باز
 شنیدم کہ سالے مجاور نشست چو فریادِ خواہان برآورد دست
 شبے پای عمرش فروشد بگل طہیدن گرفت از ضعفیش دل
 سحر بُرُو شخصے چراغش بے رَمَق دید از و چون چراغ سحر
 ہی گفت غُلغل کُنان از فرج * و من دَق باب الکَرم انْفَج
 ۱۳۵ طَلکار باید صبور و محول کہ نشنیہ ام کیمیا گر ملول
 چہ ز ہما بجاک سیہ و کنند کہ باشد کہ روزے سے زر کنند
 زر از بہر خیرے خیرین نکوست چہ خواہی خیرین بہ از یار و دوست

نمی بینم از خاک کوشش گریز * بیداد گو آب رویم مریز
 مرا توبه فرمای اے خود پرست ترا توبه زین گفتن اولیست
 ۱۱۰ بنجائے بر من که هر چه او کند وگر قصد خون است نیکو کند
 بسوزاندم هر شبی آتشش سحر زنده گسوم بوی خوشش
 اگر میسم امروز در کوئے دوست قیامت زخم خیمه پهلوی دوست
 مده تا توانی درین جنگ پشت که زنده است سعدی که عشقش کشت

حکایت

یکه تشنه می گفت و جان می سپرد * تشنگ نیکنجته که در آب سرد
 ۱۱۰ بدو گفت نابالغی کای عجب چو مردی چه سیراب چه خشک لب
 بگفتا نه آخند و همان ترکتم که تا جان شیرینش در سرم کنم
 فتد تشنه در آبدان عمیق که داند که سیراب میرد غریق
 اگر عاشقی دامن او بگیرد وگر گویدت جان به گو بگیر
 بهشت تن آسانی آنکه خوی که بر دوزخ نیستی بگنبدری
 ۱۲۰ دل تخم کاران بود رنج کش چو خسرن بر آید تحسیند خوش
 درین مجلس آمان بجای رسند * که در دور آخر بجای رسند

حکایت

چو غازی بخود در بند ندی پای * کہ محکم رود پای چو بین ز جائے
 صریفان خلوت سرائے الست * یک جبرے تا نفسیہ صورت
 ۹۰ تیغ از غرض برنگی نہ چنگ * کہ پرہیز و عشق ابلیہ است و سنگ

حکایت

کیے شاہدے در سمر قند داشت تو گوی بھلے سمر قند داشت
 جھلے گرو بروہ از آفتاب ز شوخیش فیہ و تقویٰ خراب
 تعالیٰ انداز حسن تاغیاتی کہ سپداری از رحمت است آیت
 ۱۰۰ ہی رقتی و دیدھا در پیش * دل وستان کردہ جان بخش
 نظر کرے این دوست و دشمنی نگر کر دبارے بندی و گفت
 کہ ایے خیرہ سر چند پیوی پیسم ندانی کہ من مسرخ و امت نیم
 گرت بار دیگر بہ بنیم بہ تیغ چو دشمن ببہم سرت بے دریغ
 کسے گفتش اکنون سہ خوش گیر ازین سہلتر مطلبے پیش گیر
 پنہارم این کام حاصل کنی مبادا کہ جان و رسم دل کنی
 ۱۰۱ چو مفتون بے دل ملامت شنید بدرد از درون نالہ بر کشید
 کہ بگذار تا ز خصم تیغ ہلاک بغلط اندم لاشہ در خون و خاک
 مگر پیش دشمن بگویند و دوست کہ این گشتہ دست و شمشیر دوست

پراگندگان اند زیر فلک که هم دو توان خواندشان ملک
 زیاده ملک چون ملک نارسند * شب و روز چون دوز مردم رهند
 قوی بازوان اند و کوتاه دست * خردمند شیدا و هشیار مست
 ۸. گه آسوده در گوشه خفته دوز گه آشفته در مجلس خرقه سوز
 نه سودای خودشان نه پروای کس نه در گنج توحیدشان جای کس
 پریشیده عقل و پراگنده هوش ز قول نصیحت گدازد گوش
 بد ریاضت و شدن بطعنیق سمند چه داند عذاب الحریق
 تنی دست سردان پر حوصله بیایان نوردان بے قافله
 ۸۵. ندارند چشم از حلائیق پسند که ایشان پسندیده حق بسند
 غناین پوشیده از چشم خلق * نه زمار داران پوشیده دلق
 پر از میوه و بهیه و چون رز اند * نه چون ماسه کار و ازرق رز اند
 بخود سر فرو برده همچون صدق * نه مانند دریا بر آورده کف
 گمت عقل یار است از ایشان رمی که دیوانه در جامه آدمی
 ۹. نه مردم همین استخوانند و پوست * نه هر صورتی جان معنی دروست
 نه سلطان خدیوار بر بنده ایست * نه در نیر به نر زنده ایست
 اگر نه اله هر قطره در شدی * چو خر مژه بازار ازو پر شدی

بدان زهره دستت زدم در کباب که خود را نیاد و دم اندر حساب
کشیدم قلم بر سر نام خویش نهادم قدم بر سر گام خویش
۶۰ مرا خود شد تیر آن چشم مست چه حاجت که آری بشمشیر و ست
تو آتش بنی و زن و در گند که نه خشک در بیشه ماند نه تر

حکایت

شنیدم که بر لجن خنیاگرے برقص اند آمد پری پیکرے
ز دلمای شویده پیرامنش گرفت آتش شمع در دامنش
پرانند خاطر شد و خشمناک یکے گفتش از دستداران پاک
۷۰ ترا آتش اے دوست دامن بسخت مرا خود بیکدمه دامن بسخت
اگر بایی از خوشیتس دم منن که شد کتبت بایار و با خوشیتن

حکایت

چنین دارم از پیر دامنمه یاد که شویده سر بصره را نهاد
پدر دو فراقش غمخور و نحفت پیر را ملامت بکسوفند و گفت
از آنکه که یادم کس خویش خواند و گر با کسم آشنائی نماند
۷۰ بجفتش که تاقی جمال نمود و کز سر چه دیدم حیا لم نمود
شد گم که روی از خلاقیت یافت که گم گشته خویش را باز یافت

بگفت این خنجر من از جورِ اوست
 من انیک دم دوستی می زنم
 ز من صبر بے او توقع مدار
 ۵. نه نیرو صبرم نه جائے ستیز
 گموزین در باگر سرتاب
 نه پرفا نه جان داده در پای دوست
 بگفت از خوبی زخم چوگان او
 بگفت سرت گر ببرد به تیغ
 ۱۰. مرا خود ز سرنیت چندان خبر
 مکن با من ناشکیبای عقیب
 چو عقیبم از دیده گدود سعید *
 یکے را که سر خوش بود با یکے
 رکابش بوسید روز جان
 ۶۰. بخندید و گفتا عنان بر پیچ
 مرا با وجود تو هستی نماند *
 بیتا و توام خو چو پستی نماند
 گم خرم - بینی مکن عیب من
 نه شرط است نالیدن از دست دوست
 گرا و دوست دارد و گردش منم
 که با او هم امکان ندارد قنار
 نه امکان بودن نه جائے گریز
 و گرسه چو نیم بند در طناب
 به از زنده در گنج تاریک اوست
 بگفتا پایش در افتم چو گو
 بگفت این قدر نبود از وے دریغ
 که تاج ست بر تار کم یا تیر
 که در عشق صورت نبود شکیب
 نه مبرم ز دیدار یوسف امید *
 نی از ارد از وے بصر اندکے
 بر آشفست و بر تافت از وے عنان
 که سلطان عنان بر نه چپ زنج
 بیتا و توام خو چو پستی نماند *
 قونی سر بر آورد از جیب من

فرس کشته از بس که شب رانده اند * سحر که خسوشان که واسانده اند
 شب و روز در بحر سودا و سود * نداشت از آشفتنکی شب ز روز
 چنان قینه بر حسن صورت نگار * که با حسن صورت ندارند کار
 نداشت صاحب دکان دل نبوت * و گر آبله داد بے مغر و گوشت ۳۵
 مے ضحی و حدت کسے نوش کرد * که دنیا و عقبی فراموش کرد

حکایت

شنیدم کہ وقتے گدا زاده * نظر داشت با بادشاہ زاده
 ہی رفت و می بخت سوداے خام * خیالش فرو برده دندان بکام
 زمیدانش خالی بودے چو میل * ہمہ وقت پہلوے اسپش چو میل
 دلش خون شد از درد دل بماند * و لے پایش از گسیہ در گل بماند ۴۰
 رقیبان خبر یافتندش ز درد * و گسہ باو گفتندش اینجا مگرد
 دے رفت یاد آمدش روے دست * و گر خمیہ زو بر سر کوے دوست
 غلامے شکستش سر و دست و پاے * کہ بارے نکفیت اینجا میاے
 و گر بارہ صبر و تدارکش نماند * شکیبای از روے یارش نماند
 نگس وارش از پیش شکر بجزور * برانندے و باز گشتے بفور ۴۵
 کسے گفتش اے شوخ و یوانہ رنگ * عجب صبر داری تو بر چوب و سنگ

بصدقش چنان سر نهی در قدم که بینی جهان با وجودش عدم
 چو در چشمش شایه نیاید - زرت * ز روحناک یکان نماید برت
 دگر با کست بر نیاید نفس که با او نماند دگر جای کس
 تو گوی بحشم اندرش نیل است * و گره دیده بر هم نهی در دل است
 نه اندیشه از کس که رسواشوی نه قوت که یکدم شکیباشوی
 گرت جان نخواهی بکف بر نهی و رت تیغ بر سر نهی
 چو عشقه که بنیاد او بر سواست چنین فتنه انگیز و فرمان رواست
 عجب داری از سالکان طریقی * که باشند در بحر معنی غیریقی
 بسودای جانان ز جان مشتعل * بدکسریب از جهان مشتعل
 بیاد حق از خلق بگر بختی * چنان مست ساقی که می ریخته
 شاید بدار و دوا کردشان که کس مطلع نیست بر درویشان
 آست از ازل بنحیانیان بگوش * بفریاد و قائلوا بلی در خوش
 گدازه عمل دار غلرت نشین قدمای خاکی دم آتشین
 بیک نعره کو به زجا بر کنند بیک ناله شهر بهم بر زنند
 چو باواند پنهان و چالاک پوی چو سنگ اندر خاموش و تبیح پوی
 سحر با بگیند چندان که آب فرو شود از دیده شان کحل خواب

باب سیوم در عشق

خوشا وقت شویدگان غمش * اگر زخم بیند و گر مزمش
 گدایان از بادشاهی نفور * بآئیدش اندر گدائی صبور
 و ما دم شراب الم در کشند * و گر تلخ بیند دم در کشند
 ملائے خداست در عیش سُل * سلی دار خارا است باشاخ گل
 ۵ نه تلخ است صبرے که بر یاد دوست * که تلخی شکر باشد از دست دوست
 اسیرش تخاصم بر بنائی بند * شکارش نجیب حلاص از کند
 سلاطین غزلت گدایان خے * منازل شناسان گم کسویے
 ملامت کشانند مستان یار * سبکتر برد اُشتر مست بار
 بسر وقت شان خلق کے رہ بزند * کہ چون آب حیوان بظلمت دند
 ۱۰ چوبیت المقدس درون پر قاب * رہا کرو دیوار بیرون خراب
 چو پیمانہ آتش بخود درزنند * نہ چون کرم پیلہ بخود در تنند
 دلاام در بر دلاام جوے * لب از تشنگی خشک بر طریق جوے
 نگویم کہ بر آب تا درنمند * کہ بر شامی نیل مستقی اند
 ترا عشق همچون خمی زاب دگل * رُباید ہی صبر و آرام دل
 ۱۵ بمیداریش فتنہ بر خند و خال * خواب اندرش پائے پند خیال

۵۱۵ گموشاید این مار گشتن محبوب
 قلم زن که بد کرد بازیر دست
 چو سزیر سنگ تو دار و کوب
 قلم بہتہ او را بشمشیر دست
 مہد پر کہ فتانوں بد می نہد
 ترا می برد تا آتش دہد
 گموشاک را این مدبر بس است * مدبر خوانش کہ مدبر کس است
 سعید آورد قول سعدی بجای کہ توفیر ملک است و تدبیر و راے

مکن روے بر سر دم اے نن ترش
 کسے بادیان نیکیوںی چون کند
 ۵۰۰ چو اندر سرے بنی آزار حلق
 سگ آخر که باشد که خواش نهند
 چه نیکو ز دست این مثل پیرو
 اگر نیک مردی نماید عس
 نئے نینزه در حلقه کار راز
 ۵۰۵ نه هر کس سزاوار - باشد مبال
 چو گریه نسوانی کبوتر برود
 چو فیه کنی گریه یوسف درود
 بنائے که محکم ندارد اساس
 چه خوش گفت بهرام صحرائین
 دیگر ایے از گلے باید گرفت
 ۵۱۰ بنده اے پر و جلہ در آب کاست
 چو گرگ غیث آمدت در کند
 از ابلیس سرگز نیاید سجود
 بداندیش راجاے و فرمت مد
 ۵۱۵

تو گفتی که ز بسور سکین بکاش
 بدان رات تحمل بد افندون کند
 بشمشیر تیزش بیزار حلق
 بفرمے تا استخوانش و پند
 ستور لکد زن گران باره
 نیارد بشت خفتن از دزد کس
 بقیمت تر از نیشکر صد هزار
 کیے مال خوابد کیے گوشمال
 چو فیه کنی گریه یوسف درود
 بلندش مکن و رکنی زو بر اس
 چو یکسان توشن روش بر زمین
 که گر سر کشد باز شاید گرفت
 که سوئے ندارد و چو سیلاب غات
 بکشد ورنه دل بر کن از گو سفد
 نه از بد گهر نیکی در وجود
 عدو در چه و دیو در شیشه

خطب را اگر تیشہ بر پے ترسد درخت برومند را کے زترسد
بے پایے دار اے درخت نہر کہ ہم میسوی داری وہم سایہ در
کفتار

۴۸۵ بکفیم در باب احسان بے ولیکن نہ شرط بہت باہر کے
بخورم دم آزار را خون و سال کہ از سنج بدگندہ بہ پرواہ
یکے را کہ با خواجہ تست جنگ بدستش چرامی دہی چوب و سنگ
براندا از سنجی کہ خار آورد درختے سپرور کہ بار آورد
کسے را بدہ پایہ متہران کہ بر کمتہران سہ نثارو گران
۴۹۰ بنجاشے بر ہر کجا ظالم است کہ رحمت برو ظلم بر عالم است
جان سوز را گشتہ بہتر چسراغ یکے بہ در آتش کہ خلقے بدراغ
ہر آنکس کہ بر فردو رحمت کند بیازوے خسود کاروان می زند
جہا پیشیگان را بدہ سہ سیاو ستم بہ ستم پیشہ عمل است و داد
شنیدم کہ مردے غم خانہ خورو کہ زنبور در سقف او لاندہ کرد
۴۹۵ زرش گفت نہ ایشان چہ خواہی کن کہ مسکین پریشان شود از وطن
شد مرد و انا پس کار خویش گر قنہ یکسہ وز زن را بہ نیش
زن بے خسو بر در و بام و کوے ہی کہ د فیا و می گفت شوے

عدوانینی درین تعبِ پاسے کہ بوجہِ سعادت کشورِ خداے
 بگیہ اے جانے بروے تو شاد ❖ جانِ راکشایِ بروے تو باد
 ۴۷. کس از کس بدو تو بارے بندو گلے در چمنِ جورِ خارے بندو
 توی سایہ نطفِ حقِ بر نشین ❖ بیعبرِ صفتِ رحمتِ العالمین
 ترا قدر اگر کس نداند چہ شرم ❖ شبِ قدر می ندانند ہم

حکایت

کسے دید صحراے مخشہِ بخاب
 ہی بر فلک شد ز مردم خموش
 ۴۷۵ یکے شخص ازین جلد در سایہ
 پیر سید کے مجلسِ آراے مرد
 زرے داشتہم بدو خانہ گفت
 درین وقت نو میدی آن مرد است
 کہ یارب برین بندوختا شے
 ۴۸. چہ گفتم چو حل کردم این راز را
 کہ جمہور سایہ پمتش
 در خیمت مسدود کردم با دار
 وزو بکنی ہیمنم کوہا

مس تقہ رے زمین ز آفتاب
 دماغ از تبش می بر آمد بچش
 بگردن بر از خلد پیرایہ
 کہ بود اندرین مجلسِ پاسے مرد
 بلیہ درش نیکوے بخت
 گناہم ز دادار داوڑ بخوشت
 کزو دیدہ ام وقتے آسایشے
 بشارت خداوند شیراز
 مقیم اندو بی سفرہ نعمتش
 وزو بکنی ہیمنم کوہا

بر آورد۔ زاری کہ سلطان بشود
 بہم برے سود دست دریغ
 جہان ماند و خسے پسندید
 شنیدند ترکان آہنختہ تیغ
 ۴۵۵ پیادہ بہر تا در بارگاہ
 جوان از میان رفت و بردند پیر
 ہوش بر سپید و ہیبت نمود
 چو نیک است خوئے من و ہر استی
 بر آورد پیر دلاور زبان
 ۴۶۰ بقول دروغے کہ سلطان بشود
 ملک زین حکایت چنین بر شگفت
 وزین جانب اُقلن و خیران جوان
 یکے گفتش از چار سوئے قصاص
 گوشتش فوگفت کے ہوشمند
 ۴۶۵ یکے تخم برخاک از آن می بند
 جوئے باز دارد بلائے دُشت ❖ عصائے شنیدی کہ غوج بکشت
 حدیث دُست آمد از مصطفیٰ ❖ کہ بخشایش خیر دفع بلا

ز راز سنگ خار ابرون آوردند که باد و ستان و عنبران خوردند
 ز راز کف مسودنیآپست * هنوز اسے برادر بنگ اندرست
 چو در زندگانی بدی با عیال گرت مرگ خواهند از ایشان سال
 عیال تو آنکه خورد از تسویر کہ از بام پنجہ گز افستی زیر
 ۴۴۰ بخیل تو آنکہ بدینار و سیم
 از آن سالہامی بساند زرش کہ لرزد طلسمے چنین بر سرش
 بنگ اجل ناگش بشکند با سودگی گنج قمت کند
 پس از بدون و گرو کردن چو مور بخور پیش از آن کت خورد کرم گور
 ۴۴۵ سخنمار سعدی شال است و پند
 در بیغ است ازین روے بر ناقص کزین روے دولت توان یافتن

حکایت

جوانے بدانگے کرم کرده بود تمناے پیے بر آورده بود
 بجرے گرفت آسمان ناگش فرستاد سلطان بکشتن گش
 تکا پوے ترکان و غوغای عام تماشا کنان بر در و کوے بام
 چو دید اندر آشوب و رویش سپر جوان را بدست خلائق اسیر
 ۴۵۰ دلش بر جو نمود مسکین نجست
 کہ بارے دل آورده بودش بہت

در معرفت برکات نیست باز * که در هاست بر روی ایشان فراز
 با تلخ عیش و تلخی چشان که باشند در حلقه دامن کشان
 بوسی کرت عقل و تدبیرست * ملک زاده را در نوا خانه دست
 ۴۲۵ که روزی برون آید از شهر بند بلبندیت بخشد چو گرد بلبند
 مسوزان درخت گل اندر خریف که در نوا بهارت نماید ظریف

حکایت

یکے ز سر نخج کس دن نداشت زرش بود یار از خود دن نداشت
 نخوردے کہ خاطر بر آسایدش مذا دے کہ فدا بکار آیدش
 شب و روز در بند ز بود و سیم زرو سیم در بند و سیم
 ۴۳ بدانت روزے پیر و رکیں کہ نمسک کجا کرد و زرو زمین
 ز خاکش بر آو رود و بر باد داد بشنیدم کہ سنگے در آخبا نہاد
 جوانمہ در از رقتائے نکرد بیک و متش آمد بدگیر بخسود
 کزین کم زنے بود ناپاک رو کلامش ببا زرو میسر گرو
 نہادہ پر چنگ در نائے خویش * پر خنگے و نائے آورده پیش
 ۴۳۵ پر زار و گسریان ہمہ شب سختت پر بامدادان بخندید و گفت
 زراز بہر خوردن بود اسے پدر زہر نہادن چہ سنگ و چہ زہر

چو آمد بر سر دم کاروان شنیدم کہ می گفت بر ساروان
 ندانی کہ چون راہ بروم بدوست بر آنکس کہ پیش آمدم گفتم دوست
 از آن اہل دل و دہیے برکس اند کہ باشد کہ روزے بروے رسد
 ۴۱۰ بر نڈاز برائے دلے بارہا خورد از برائے گلے خارہا

حکایت

نہاج ملک زادہ در منساخ شبے لعلے افتاد و در سنگلاخ
 پد گرفتش اندر شب تیرہ رنگ چہ دانی کہ گوہر کد ام رست و سنگ
 ہمہ سنگما پاس داراے پہ کہ لعل انومیانش نباشد بدہ
 و را و باش پاکان شوریدہ رنگ ہمان جاے تاریک لعل اند و سنگ
 ۴۱۰ بر غبت بکشد بارہر جاے کہ افتد بر وقت صاحب دلے
 کسے را کہ بادوستے سرخوش است بنہی کہ چون بار دشمن کش است
 نذر و چو گل جامہ از دست خار کہ خون در دل افتاد و خند و چہار
 عنہم جملہ خور در ہوائے یکے مراعات صدکن برائے یکے
 گرت خاک پایان شوریدہ سہ حقیر و فقیر اند اندر نظر
 ۴۲۰ توہر گز بہین شان بچشم پسند کہ ایشان پسندیدہ حق پسند
 کسے را کہ نزدیک نطنت بدوست چہ دانی کہ صاحب ولایت خود دوست

کہ بر کردت این شمع گیتی فردوز بگفت اے تیمگار آشفته روز
 تو کو تہ نظر بودی دست رہے کہ مشغول گشتی بچپرد از بہاسند
 ۳۶۵ بروئے من این در کسے کسویار کہ کردی تو بر روسے او در فلزار
 اگر بوسہ بر خاک و دان ندنی بمردی کہ پیش آیت روشنی
 کسانے کہ پوشیدہ چشم دل اند ہسانا کہ زین قوتیا غافل اند
 چو برگشتہ دولت ملامت شنید سہ انگشت حسرت بندان گزید
 کہ شباز من صید ام تو شد مرا بود دولت مہام تو شد
 ۴۰۰ کسے چون بدت آورد جس دیار فرو بردہ چون سوش وندان باز
 گفتار

آلا گر طلبگار اہل دلی ز خدمت مکن یک زسان کاہلی
 خورشید و بکنجشک و کبک و حمام کہ یک روزت افتد ہمائے ہدام
 چو ہر گوشت تیر نیاز افگنی امید است ناگہ کہ صیدے کنی
 دُرے ہم بر آید ز چندین طریف ز صد چوبہ آید یکے بر مدد

حکایت

۴۵ نکلے را پہ گہم تہ در را حلہ شبانگہ بگہ دید در تافلہ
 نہ ہر خمیہ پر سید و ہر سوش تافت تہ از کی آن روشنائی یافت

زرش داد و پد و قبا پستین چه نیکو بود و هر دو وقت کین
 یکے گفتش اے پیر بے عقل و ہوش عجب رستی از قتل گناہموش
 ۳۸۰ اگر من نبالیم از درد خویش و سلا نعام فرمود در خور خویش
 بدی را بدی سہل باشد جدا اگر مردی احسن الی من آسا

حکایت

شنیدم کہ مغرور از کبر مست در خانہ بروئے سایل بہ بست
 بکنجے فرود آمد نہ بخت مسرور جگر گرم و آہ از تن سینہ سرد
 در آمد یکے دو پوشیدہ چشم پیر سیدش از وجہ کین و خشم
 ۳۸۵ فرو گفت و بگرمیت بر خاک کوے جہائے کز ان شخصش آمد بروے
 بگفت اے فلان ترک آزار کن یک امشب بنزد من افطار کن
 نخل و فوازش کریبان کشید بمنزل در آور دوش و خوان کشید
 بر آسود و رویش روشن نہاد بگفت ای زوت روشنائی دہاد
 شب از زگرش تو ہم حیدے چکید سحر دیدہ بر کرد و وئیابد
 ۳۹ حکایت بشہ اندر افتاد و جوش کہ بے دیدہ دیدہ بر کرد و دوش
 شنید این سخن خواجہ سنگدل کہ برگشت درویش از دستگدل
 بگفتا حکایت کن اے نیکبخت کہ چون سہل شد بر تو این کار سخت

چو حاتم که گزیتے فِروے نبروے کس اندر جهان نام طے
 شناساند آن نامور در کتاب ترا هم شناساند و هم ثواب
 ۳۶۰ که حاتم بدان نام و آوازه خواست ترا جہد و سعی از براسے خداست
 تکلف بر سر و درویش نیست نصیحت جز این یک سخن بیش نیست
 که چندانکہ جہت بود خیر کن ز تو خیر ماند ز سعدی سخن

حکایت

یکے را خسرے در گل افتاده بود ز سودا اش خون در دل افتاده بود
 بیابان و باران و سرما و سیل * فروبشت ظلمت بر آفاق دیل
 ۳۷۰ ہمیشہ درین غصہ تا با سدا سقط گفت و نفرین و دشنام داد
 نہ دشمن برست از زبانش نہ دوست نہ سلطان کہ آن بوم و برز آن اوست
 قضا را خدا و ندان بہن و دشت در آن حال منکر بر و برگشت
 شنید این سخنها و دور از صواب نہ صبر شنید نہ روئے جواب
 بچشم سیاست درونگرست کہ سودا این بر من از بہر چیت
 ۳۷۵ یکے گفت شاہا بہ تیغش زن ز روے زمین بیخ عمرش بکن
 نگہ کرد سلطان عالی محل خودش در بلا دید و خورد و حل
 بخشید بر حال سکین مرد فرو خود خشم از سخنها سرد

بفرمانِ پیغمبر پاک راے کشادند زنجیرش از دست و پاے
 در آن قوم باقی نماند تیغ که را اند سیلابِ خون بیدریغ
 ۳۵. بزاری بشمشیر زن گفت زن سدانیند با جملہ گرون زن
 مروتِ غینمِ رمای زبند بتنها و یارانم اندر کند
 بھی گفت گریلین بر اخوان طے بسمع رسول آمد آواز دے
 بخشیدش آن قوم دیکر عطا کہ مہ گز نکرد اصل گوہر خطا

حکایت

ز بنگاہ حاتم کیے پیر مرد طلب وہ درم سنگ فانیہ کرد
 ۳۵۰ ز راوی چنین یاد۔ دارم خبر کہ پیش فرستاد تنگے شکر
 زن از خیمہ گفت این چه تدبیر بود ہمان وہ درم حاجت پیر بود
 شنید این سخن نام بردارے بخندید و گفت اے دلارام سے
 گسو درخور حاجت خویش خواست جو انہر ہی آل حاتم گجا است۔
 چو حاتم بازاد۔ مہ دی دکر * ز دوران گیتی نیامد مگر
 ۳۶. ابو بکر سعد آن کہ دست نوال نہند متش بر وہسان سوال
 رعیت پناہا دلت شاد باد * بیعت مسلمانی آباد باد
 سرافرازو این خاک فرخندہ بوم رعدلت بر اقلیم یونان و روم

ملک در میان دو ابروئے مرد بدانت حالے کہ کادرے نگرود
 گفتا بیا تا چہ داری خبر چہ ابر نہ بستی بفراک سر
 مگر بر تو نام آوری حملہ کرد نیاروی از ضعف تاب بند
 ۳۳۵ جوانمردش اطر زمین پوسه داد ملک را ثنا گفت و تمکین نهاد
 کہ دریافتیم حاتم نام جوے ہر مند و خوش منظر و خوب روے
 جوانمرد و صاحب خرد و دیدش مردانگی نسوق خود دیدش
 را بار لطفش و تا کرد پشت بشمشیر احسان و فضل کبشت
 ۳۴ گفت آنچه دید از کہ ہاروے شہنشاہ ثنا گفت برآلے
 فرستادہ را داد و نہرے درم کہ مصدست بر نام جاتم کرم
 مراد را رسد گر گویای دهند کہ معنی و آوازہ اش ہمہ اند

حکایت

شنیدم کہ کے در زمان رسول * نکردند منشور ایمان قبول
 فرستاد لشکر بشیر و نظیر گرفتند از ایشان گردے اسیر
 ۳۴۵ بفرمود کشتن بشمشیر کین کہ ناپاک بسوزند و ناپاک دین
 ز نے گفت من و قرے حاتم * بخوابید ازین نامور حاکم
 کرم کن بجائے من اے محترم کہ مولائے من بود از اہل کرم

نگور وے و دانا و شیرین زبان
 کرم کرد و غم خورد و پوزش نمود
 بنمادش سحر بوسه بر دست و پاے
 ۳۲۰ بگفتا نیارم شد انجا مقیم
 بگفت ار نهی با من اندر میان
 بن دارگفت اے جوانمرد گمش
 درین بوم حاتم شناسی مگر
 سرش بادشاہ میں خواہست
 ۳۲۵ گرم رہنمائی بد آنجا کہ اوست
 بخدمت پد برنا کہ حاتم منم
 نباید کہ چون صبح گد و سفید
 چو حاتم باز ادگی سر نہاد
 بنجاک اندر افتاد و برپاے حبت
 ۳۳۰ بنیادخت شمشیر و ترکش نہاد
 کہ گر من گلے بر وجودت زخم
 و چشمش بوسد و در برگرفت

بر خوش برد آن شبش سہان
 بد اندیش را دل بہ نیکی بود
 کہ نزدیک ما چند وزے پاے
 کہ در پیش دارم خمتے عظیم
 چو یاران یکدل بکوشم بجان
 کہ دانم جوانمرد پرده پوش
 کہ فرخندہ راے ہست نیکو سیر
 ندانم چہ کین در میان خاست
 بہین چشم دارم ز لطف تو دوست
 سرانیک جدا کن تیغ از تنم
 گنہرت رمد یا شوی نا اسید
 جوان را بر آمد خوش از ندا
 گرش خاک بوسید و گہ پاودست
 چو بیچارگان دست برگش نہاد
 بنزدیک سلطان نہ سرو ہم
 وز آنجا طریق میں برگرفت

مرانام باید در اقلیم فاش و گرسب نامور گویا باش
 کسان را درم داد و تشریف و سپ * طبیعت اخلاق نیکو نہ کسب
 خبر شد بروم از جوانمردی * ہزار آفرین گفت بر طبع و س
 ۲۰۵ ز حاتم بدین نکتہ راضی شو ازین فقر تر ماجرے شنو

حکایت

نذاہم کہ گفت این حکایت مہن کہ بود دست فرسائے دین
 ز نام آوران گوے دولت ربود کہ در گنج بخشی تطیرش نبود
 توان گفتن اورا سحاب کرم کہ دستش چو باران فشانے درم
 کسے نام حاتم نہرے برش * کہ سودا نمفتے از و بر سرش
 ۲۱ کہ چند از مفتالات آن باد سنج * کہ نہ ملک دارد نہ فرمان و گنج
 شنیدم کہ چشنے لمکانہ ساخت چو چنگ اندر آن بزم خلقے نواخت
 در ذکر حاتم کسے باز کرد و گر کس ثنا گفتن اعنار کرد
 سد سوار بر سہ کینہ داشت یکے را بخون خوروش بر گاشت
 کہ تا بہت حاتم در ایام مہن نخواہد نیکی شدن نام مہن
 ۲ بنا جوے راہ نبی طے گرفت بگشتن جو انمرد را پے گرفت
 جو آنے برہ پیش باز آمدش کرد بوسے آنے نہ از آمدش

- که همت او در کرم مردنیت
 چو اسپش بچلان و ناورد نیست
 بیا بان نودے چو کشتی بر آب
 که بالائے سیرش نشود غراب
 بدستور دانا چنین گفت شاه
 که دعویٰ خجالت بود بے گواه
 من از حاتم آن اسپ تازی نژاد
 نخواهم که او کمیت کرد و داد
 بدانم که دروے شکوه میست
 و گرز و کند بانگ طبل تمیست
 رسول همد عالم بے
 روان کرد و ده مرد مسرا وے
 زمین سر و ابر گریان بر او
 صبا کرده بار و گر جان درد
 بمنزل که حاتم آمد نرود
 بر آسود چو ن تشنه بر نذرود
 سماعی بقیگند و اسپے بکشت
 بدامن شکر و او شان زر بهشت
 ۲۹۵ مشب آنجا بسودند روز و گر
 بگفت آنچه دانست صاحب خبر
 ز حسرت بدندان همی کند و مست
 همی گفت و حاتم پریشان چو مست
 که اس بهر ورموبد نیک نام
 من آن باد و رقار و دل بشتاب
 که دانستم از هول باران و سیل
 ۳۰۰ بنوعی و گر روی و راهم بنود
 جسد او بر در بارگاهم بنود
 مروت ندیدم در این خویش
 که همان بخشد دل از فاقه ریش

بمَثَبِ نبودش قرار و بُجوع * ز تسبیح و تهلیل و سارا ز جوع

سحر که میان بست و در باز کرد همان لطف و بوسیدن آغاز کرد

یکے بُد که شیرین و خوش طبع بود * که با ماس و سر در آن رنج بود

سرا بوسه گفتا تبصیف ده که در دیش راتوشه از بوسه به

۲۷۵ بنجیت منہ دست بکفش من مران ده و کفش بر سر بزن

باشیار سدان سبق برده اند نَشَب زنده داران دل مرده اند

همین دیدم از پاسبان تار دل مرده و چشم شب زنده دار

کرامت جوا نمرودی و نان و نیت مقالات بیوده طبل تہیت

قیامت کسے بیسنی اندر بہشت که معنی طلب کرد و دعوی بہشت

۲۸۰ بمعنی توان کرد دعوی دُہشت دم بے قدم تکیہ گاہ است شست

حکایت

شنیدم در ایام حاتم کہ بود * بنجیل اندر شش باد پائے چو دو و

صبا نترختے رعد بانگ آدے کہ برق پیشی گرفتے مے

تنگ ژالہ میرخت بر کوہ و دشت تو گفتی مگر ابر نیان گذشت

یکے سیل رفتار ہامون نورد کہ باد از پیش بازماندی چو گرد

۲۸۵ ز اوصاف حاتم بہر مرز و نوم بگفتند بر خے سلطان روم

چو شیران کراگردن فربه است گرافند چورو به گ از دے بہت
 بچنگ آرو بادگیران نوش کن نہ بر فضلہ دیگران گوش کن
 بخورتا توانی ز بازوے خویش کہ سعیت بود در ترازوے خویش
 چو روان برنج و راحت سان * مختل خورد دوست رنج کن
 ۲۶۰ بگیر اے جوان دست درویش پر نہ خود را بیفکن کہ دستم بگیر
 خدا را بران بندہ بخشایش است کہ خلق از وجودش در آسایش است
 کرم و زرد آن ہر کہ مغزے در دست کہ و دن بہتا ند بے مغزوے دست
 کسے نیک بیند بہر دوسرے کہ نیکی رساند بخلق خداے
 ندیدی کہ در راہ پابند کیش چہ گفت آن شتر بان بفرزند خویش
 ۲۶۵ بخورتوشہ بامردم نیک مسو کہ ایشان تنہا نخواہند خورد

حکایت

شنیدم کہ مردیت پاکیزہ بسوم شناسا ورہ دور آقضاے روم
 من و چند سالوک صحرا نورد ہفتیم تا صد بیدار مسو
 مرد چشم ہر یک بوسید دوست تمکین و عزت نشاند نوشت
 زرش دیدم وزرع و شاگرد و رخت ولے بے مروت چوبے بر درخت
 بخلق و لطف گرم رومردود ولے دیگہ انش قوی سرد بود

بلطفی که دیدست پیل دمان نیار و بمسی حمله در پیل بیان
 بدان را نوازش کن اے نیکو که لگ پاس دار و چو نان تو خود
 بران مرو گن دست دندان یوز که ما لذبان برپسایش دروز

حکایت

یکے رونبے دیدے دست و پاے دماند و رطفن و صنع خداے
 ۲۴۰ که چون زندگانی بسر می برد بدین دست و پاے از گنجای خود
 ورین بود و رویش شوریدہ نگ که مخیرے برآمد شغالے بچک
 شغال نکون نجت را شیر خود بماند آنچہ روباہ اند و سیہ خود
 دگر روز باز اتفاقے فتاد که روزی رسان قوت روزش بداد
 یقین دیدہ سر و بینندہ کرد شد و تکیس بر آفسہ غنیدہ کرد
 ۲۵۰ کرین پس بکنجے نشیم چو سور که روزی نخور و ند پیلان بزور
 زخمندان فرود چندے بحیب که بخشدہ روزنی فرستد ز غیب
 نہ بیگانہ تیار خور دش نہ دوست چو خیش رگ و شخوان ماند و پوست
 چو صبرش نماند از ضعیفی و ہوش نہ دیوار محرابش آمد بگوش
 بروشیر درندہ باش اے دغل میند از خود را چو روباہ قل
 ۲۵۵ چنان سہی کن کر تو ماند چو شیر چو روباہ چو باشی نو ماندہ سیر

بخشید بر حال پروانه شمع نگه کن که چون سوخت پیش جمع
گفتم ز تو ناتوان تر بیست توانا تر از تو هم آخر کیست

گفتار

بخش اے پیر کا و می زادہ صید با حسان توان کرد وحشی بقید
۲۳۰ عدو را با لطاف گردن به بند که توان بر زمین به تیغ این کند
چو دشمن کرم بیند و لطف وجود نیاید و گر خبث از و در وجود
مکن بد کہ بدبینی از یار نیک نیاید ز تخم بدی باریک
چو باد و ست دشوار گیری و تنگ نخواهد کہ بیند ترا نقش و رنگ
و گر خواه با دشمنان نیک دوست بسے بر نیاید کہ گردند و دوست

حکایت

۲۳۵ برہ در کیے پیشم آمد جوان تنگ در پیش گو سپندے دوان
بد و گفتم این ریمان است و بند کہ می آرد اندر پیت گو سپند
سبک طوق و زنجیر از و باز کرد چپ در است پوئیدن آغاز کرد
هنوز از پیش تازین - می دوید کہ جو خور و دو بود از کف مرد و خویہ
چو باز آمد از عیش و بازی بجای مراد بد گفت اے خداوند ہرے
۲۴۰ نہ این ریمان می برد با منش کہ احسان کندے ست در گردش

نہ آن تُندر ویت مازارگان کہ بروے سدا ز کبر بر آسمان
 من آنم کہ آن روزم از در براند بر وز منش و ورگیتی نشاند
 بگم کرد باز آسمان سوے من بیفتا ند خاک غم از روے من
 ۲۱۵ خدایے ار بجکت بنہد و درے شاید بفضل و کرم و کیرے
 با مُغلس بے نوا سیر شد با کارِ منعیم نہ بہر زیرِ شد

حکایت

یکے سیرت نیک مسردان شنو اگر نیک مسردی و مسردانہ رو
 کہ شبلی ز حانوت گندم فروش * بدہ بردانبان گندم فروش
 نگہ کرد مورے در آن خند دید کہ سرگشتہ ہر گوشہ می دوید
 ۲۲ ز رحمت بر و شب نیارست نخت با و اے خود بارش آورد و گفت
 مروت نباشد کہ این مور ریش پراگندہ گردانم از جائے خویش
 درون پراگندگان جمع دار کہ جمعیت باشد از روزگاد
 چه خوشی گفت فردوسی پاک زاد کہ رحمت بر آن تربت پاک باد
 میازار مورے کہ دانہ کش ست کہ او نیز جان دار و دھان خوش ست
 ۲۳ سیاہ اندرون باشد و سنگ دل کہ خواہد کہ مورے شود تنگدل
 من برسد ناتوان دست زور کہ روزے بیایش در افنی چو مور

بنا کردن شکر پروردگار شنیدم که برگشت از روزگار
 بزرگیش سر در تباهی نهاد * عطار و قلم در سیاهی نهاد
 تفاوت برهنه شاندرش چو سیر نه بارش را کرد و نه بار کیسه
 نشاندرش قضا بر سر از فاقه خاک * مشعب صفت کیسه و دست پاک
 ۲۰۰ سر پائے عاش دگر گون گشت برین ماجرا روز گائے گذشت
 غلامش بدست کریمے فتاو تو انگر دل و دست و روشن نهاد
 بیدار مسکین آشفته حال چنان شاد بودے کہ مسکین بال
 شبانگه کیے بر درش ترقه حبست زینتی کشیدن قدماش سب
 بفرمود صاحب نظر بنده را که خوشنود کن مسرور ساندہ را
 ۲۰۵ چو نزدیک بردش ز خوان بہرہ بر آوردے بوختن نعرہ
 شکستہ دل آمد بر خواجہ باز عیان کردہ اشکش بدیا چہ راز
 بر سپید سالار فرخندہ خوے کہ اشکت ز جو کہ آمد بروے
 گفت اندرونم بشورید سخت * براحوال این پیر شویدہ نجات
 کہ ملوک وے بودم اندر قدیم خداوند اسباب و اسلاک دسیم
 ۲۱۰ چو کوتاہ شد دستش از غر و ناز کند دست خواہش بدرہا دراز
 بخندید و گفت اے پیر جور نیست ستم بر کس از گردش دور نیست

تو با خلق نیکی کن اسے نیکبخت کفر و انگیزی دند ابر تو سخت
 گداز پا در آید نہ ساند اسیر مگر اقسا دگان دا بسو دستگیر
 بازار فرمان مدہ ر رہے * کہ باشد کہ افتد بفسر ماند ہے
 چو تکلیف و جاہت بسود بردوام مکن زور برضعف و رویش عام
 ۸۵ کہ افتد کہ با جاہ و تکلیف شود * چو بیزق کہ نگاہ فسرین شود
 نصیحت شنو سودم دورین نپاشند و رہیچ دل تخم کین
 خداوند خد من زیان می کند کہ برخوشه چین سر گران می کند
 ترسد کہ نعمت لب کین دهند و ز آن بار غم بر دل این نہند
 باز و رندان کہ افتاد سخت پس افتادہ رایا و رمی کرد بخت
 ۱۹۰ دل زیر دستان نباید شکست مبادا کہ روزے شو ی زیروست

حکایت

بنالید و رویشے از ضعف حال پروند و دیش سید دل نہ داگ
 نہ دنیا و دوش سید دل نہ داگ پروند و دیش سید دل نہ داگ
 دل سایل از جور او خون گرفت سر از غم بر آوڑو گفت اسے شکفت
 تو انگر ترش روی بارے چہ است مگر می نتہ سد ز تلخی خواہست
 ۱۹۵ بفسر سود کوتہ نظر تا غلام باندش بخوای و جبہ تمام

گفت اے بلیس مبارک نفس نحمدہ دم بحلیت گسری مال کس
 کیے ناتوان دیدم از بندیش خلاصش ندیدم بجز بند خویش
 نیامد جزو یک را یم پسند من آسودہ و دیگرے در کنت
 مُرد و آخِر و نیک نامی برد زب زندگانی کہ ناشنمُرد
 تنے مردہ دل زندہ در زیر گل بہ از حالے زندو مُردہ دل
 دل زندہ مہر گزنگرد و ہلاک تن زندہ دل گر بیسہ و چہ باک

۱۷۰

حکایت

یکے درسیا بان سگتشنہ یافت برون از رتق و ریجاش نیات
 کلہ و لو کہو آن پسندیدہ کیش چو خیل اندر آن سبت و ستا خویش
 بخدمت میان سبت و بازو کشاد سگ ناتوان دادے آب واد
 خبر واد پیغمبر از حال مسود کہ واور گسا سان او غفو کرد
 الا گر جفا کاوی اندیشہ کن و فسا پیش گیر و کرم پیش کن
 کجا گم شو و خیرہ بانیک مسود کہ او با گئے نیاسہ می گم نمسود
 کرم کن چنان کت بر آید ز دست جہا نبان در خیرہ بر کس سبت
 بقین طار زر بخش کردن ز گنج نہ باشد چو قیراطے از دست رنج
 برو ہر کسے مار و در خورد زور گران است پلے قلع پیشین سر

۱۷۵

۱۸۰

- ۱۵۰ کسے را کہ بہت بلند آفتد مرادش کم اندر کند۔ آفتد
چو سیلاب ریزان کہ در کوہسار نگیدہ ہی بر بلندی قندار
نہ در خورد سرمایہ کسوی کم تنگ مایہ بودے ازین لاجسم
برش تنگدستے و حریفے نوشت کہ اے خوب فرجام فرخ نشت
یکے دست کیرم بچندے درم کہ چندسیت تا من بزدان درم
۱۵۵ بچشم اندر شش قدر چیرے نبود و لیکن بدتش پیشیزے بنود
نختمان بندی فرستاد مرد کہ اے نیک ناسان ازاد سرد
بدارید چندے کف از دامنش و کرمی گسریذ ضمان برمنش
وز آنجا بزدان در آمد کہ خینہ ازین شہر تا پایے داری گسریز
چو گنجشک در باز دید از قفس قرارش نما خدا ندر و یک نفس
۱۶۰ چو باد صبا زان زمین سیر کرد نہ سیرے کہ بادش رسیدے گرد
گر فتند حلالے جوانمرد را کہ حاصل کنی سیم یا مسدود را
بیچارگی راہ زندان گرفت کہ مرغ از قفس رفتہ تنوان رفت
شنیدم کہ در حبس چندے ماند نہ شکوت نوشت و فہرست خواند
زمانہا نیا سود و شبہا محفت برو پار سائے گذر کرد و گفت
۱۶۵ پنہارست سال مسدود خوری چہ پیش آیدت تا بزدان درمی

پندار اگر طاعت کرده که نعل بدین در گه آورده
باحانه آسوده کسوف دله به از آلف رکعت بهر منبر ل

حکایت

برهنگ سلطان چنین گفت زن که خیز اے مبارک در بق زن
بر و تاز خوانت نصیب دهنده که فرزند گلنت نظر در دهنده
۱۴۰ گفت ابودنچ اسرور سرد که سلطان شب نیت روزه کرد
زن از ناامیدی سر انداخت پیش همی گفت باخود دل از فاقه ریش
که سلطان ازین روزه گوئی چه نیت که افطار او عید طفلان ماست
خورنده که خیرش براید ز دست به از صایم الدهر دنیا پرست
مسلم کس را بود روزه داشت که در مانده را و ده نان چاشت
و گرچه حاجت که زحمت بری * ز خود باز گیری و هم خود خوری
۱۴۵ خالات نادان خلوت نشین بسم بر کند عاقبت کفر و دین
صفا هست در آب و آینه نیز ولیکن صفا را بساید تمیز

حکایت

یکے را کرم بود و قوت نبود کفاش بخت در سوت نمود
که بفلح خداوند هستی مباد جوانمرد بر انگستی مباد

حکایت

بزارید وقتے زنی پیش شوے کہ دیگر محنتان ز بقال گوے
 ببازار گندم فروشان گراے کہ این جو فروش است کندم نماے
 نہ از مشتری کا ز وحام گس بیک ہفتہ رویش ندیدست کس
 بدل داری آن سرد صاحب نیاز بن گفت کائے روشنائی سباز
 بآئید ماکلبہ آنجا گرفت نہ سودی بود نفع ازو وا گرفت
 رہ نیک سردان آزاده گیر چو استاد دست افتادہ گیر
 بنجائے کائن کہ سرد حق اند خریدار دکان بے رونق اند
 جوانمہ و اگر راست خواہی ولیست ❖ کہم پیشہ شاہ سردان علیست

حکایت

شنیدم کہ پیرے براہ حجاز بھڑ خطوہ کروے دور کت نماز
 چنان گرم رو در طریق خداے ❖ کہ خارے مغیلان نکلے زپاے
 باخز زو سواس خاطر پیش پسند آمدش در نظر کار خویش
 تبلیس ابلیس در چاہ رفت ❖ کہ توان ازین خوبتر راہ رفت
 گرش رحمت حق نہ دیانے غم ویش سرد از جاہ بر تانے
 کیے ہاتھ از غیش آواز داد کہ اے نیک نخت سہاک نہاد

چو شیران کراگس دن فربه بہت
 گر افتد چورو بہ گ ازوے بہت
 بچنگ آرو بادگیران نوش کن
 نہ بر فضلہ دیگران گوش کن
 بخورتا توانی ز بازوے خویش
 کہ سعیت بود در ترازوے خویش
 چو مردان بر رنج و راحت سان *
 ۲۶۰ بگیر اے جوان دست دولش پیر
 خدا را بران بندہ بخشایش بہت
 کرم و زرد آن ہر کہ مغرے در دست
 کہ دون ہمتا ندبے مغر و پوست
 کسے نیک بیند بہر دوسراے
 کہ نیکی رساند بخلق خداے
 ندیدی کہ در راہ پابند کیش
 چہ گفت آن شتر بان بفرزند خویش
 ۲۶۵ بخورتوشہ با مردم نیک مسو
 کہ ایشان تہنہا نخواہند خورد

حکایت

شنیدم کہ مردیت پاکیزہ بسوم
 شناسا ورہ دور آقضاے روم
 من و چند سالوک صحرا نورد
 بختیم و تا صید پیدار مسو
 مرد چشم ہر یک جو سید دوست
 تنہا کین و عزت نشاند و شست
 زرش دیدم و زرع و شاگرد و رخت
 ولے بے مروت چوبے بر درخت
 جملتی و لطف گرم روم و مردود
 ولے دیکہ انش قوی سرد بود

بلطفی کہ دیدست پیل دمان نیار و بمسی حملہ در پیلان
بدان زانوارش کن اے نیکو کہ سگ پاس وار و چوان تو خود
بران مروگند است دندان یوز کرما لہ زبان برپسایش دروز

حکایت

یکے روئے دیدے دست و پاے دم ماند در لطف و صنع خداے
۲۴۵ کہ چون زندگانی بسر می برد بدین دست و پاے از گجانی خود
ورین بود و رویش شوریدہ ننگ کہ مخیرے جہامد شغالے بچنگ
شغالے نکون نجت را شیر خود بماند آنچہ رو باہ اند و سیہ خود
دگر روز باز اتفاقے فتاد کہ روزی رسان قوت روزش بداد
یقین دیدہ سر و بیستندہ کرد شد و تکیہ بر آفہ غنیدہ کرد
۲۵۰ کہ زین پس بکنجے نشینم چو مسور کہ روزی نخوردند پیلان بزور
ز نخدان فرو برد چنڈے بجیب کہ بخشندہ روزی فرستد ز غیب
نہ بیگانہ تیار خوردش نہ دوست چو خشک رگ داشتخوان ماند و پوست
چو صبرش نماند از ضعیفی و ہوش نہ دیوار محرابش آمد بگوش
بروشیہ درندہ باش اے دغل مینداز خود را چو رو باہ قتل
۲۵۵ چنان سعی کن کر تو ماند چو شیر * چو رو باہ چو باشی نوامندہ سیر

بخشید بر حال پروانه شمع نگہ کن کہ چون سوخت پیش جمع
گرفتم ز توانا توان تر بیست توانا ترا تو ہم آخر کیست
گفتار

بخش اے پیر کا و می زادہ قید با حسان توان کرد وحشی بقید
۲۳۰ عدو را با لطاف گردن بہ بند کہ توان برین بہ تیغ این کند
چو دشمن کرم بیند و لطف وجود نیاید و گر خبث از و در وجود
مکن بد کہ بدبینی از یار نیک نیاید ز تخم بدی باریک
چو باد و ست دشوار گیری و تنگ نخواہد کہ بیند ترا نقش و رنگ
و گر خواہد با دشمنان نیک دوست بسے بر نیاید کہ گردند و دوست

حکایت

۲۳۵ برہ در کیے پشیم آمد جوان تنگ در پیش گو سپندے دوان
بد و گفتم این ریمان است و بند کہ می آرد اندر پیت گو سپند
سبک طوق و زنجیر از و باز کرد چپ در است پونہ دین آواز کرد
ہنوز از پیش تازیان - می دود کہ جو خور و دود و از کف م و دود
چو باز آمد از عیش و بازی بجایے مراد بد و گفت اے خداوند ہے
۲۴۰ نہ این ریمان می برد با منش کہ احسان کندے است در گردش

نہ آن تُنہد رویت مازارگان کہ بروے سہ از کبر بر آسمان
 من آنم کہ آن روزم از در براند بر وز منش و ورگیتی نشاند
 بگم کرد باز آسمان سوے من بیفتا ند خاک غم از روے من
 ۲۱۵ خداے ارجمت بنہد دورے کُشا ید بفضل و کرم و کیرے
 با مُغلس بے نوا سیر شد با کارِ منعیم نہ بر زیر شد

حکایت

یکے سیرت نیک مسردن شنو اگر نیک مسردی و مسردانہ رو
 کہ شبلی ز حانوت گندم فروش بدہ بردانبان گندم فروش
 بگم کرد مورے در آن خند دید کہ سرگشتہ ہر گوشہ می دوید
 ۲۲ ز رحمت بر وشب نیارست خفت جاوایے خود بارش آورد و گفت
 مروت نباشد کہ این مورے ریش پراگندہ گردانم از جاے خویش
 درون پراگندگان جمع دار کہ جمعیت باشد از روزگاد
 چه خوش گفت فردوسی پاک زاد کہ رحمت بر آن تربت پاک باد
 میازار مورے کہ دانہ کش ست کہ او نیز جان دارد و جان خوش ست
 ۲۳ سیاہ اندرون باشد و سنگ دل کہ خواہد کہ مورے شود تنگدل
 من ہر سہ ناتوان دست زور کہ روزے پایش در افنی چو مور

بنا کردن شکر پروردگار شنیدم که برگشت از روزگار
 بزرگیش سر در تباهی نهاد * عطار و قلم در سیاهی نهاد
 تفاوت برهنه شاندش چو سیر نه بارش را کرد و نه بار کیسه
 شاندش قضا بر سر از فاقه خاک * مشعبد صفت کیسه و دست پاک
 ۲۰۰ سر پای مالش دگر گون گشت برین ماجرا روز گار گشته
 غلامش بدست کریمه فتاد تو انگر دل و دست و روشن نهاد
 بیدار سکین آشفته حال چنان شاد بودی که سکین بال
 شبانگه کیسه بر درش تفرقه بست ز سختی کشیدن قدمش سست
 بفرمود صاحب نظر بنده را که خوشنود کن سر و در ساند را
 ۲۰۵ چون و یک بردش ز خوان بهر بر آوردی به خستین نعره
 شکسته دل آمد بر خواجه باز عیان کرده اشکش بدیباچه راز
 پدید سالار فرخنده خوی که اشکت ز جور که آمد بر روی
 بگفت اندرونم بشورید سخت * بر احوال این پیر شوریده بخت
 که ملک و دے بودم اندر قسیم خداوند اسباب و اسلاک و سیم
 ۲۱۰ چو کوتاه شد دستش از غر و ناز کند دست خویش بدرها دراز
 بخندید و گفت اے پیر جور نیست ستم بر کس از گردش دور نیست

تو با خلق نیکی کن اسے نیکیست
 کفر و انگریز و خدا بر تو سخت
 گداز پاور آید نہ ساند اسیر
 کہ افسادگان را بود دستگیر
 بازار فرمان مدہ رر رہے ❖ کہ باشد کہ افتد بمعہ ماند ہے

چون تکین و جاہت بود بردوام
 مکن زور بر ضعف و رویش عام
 کہ افتد کہ با جاہ و تکین شود ❖ چو بیند کہ ناگاہ فرزند شود

نصیحت شنو مردم و درہین
 نپاشند در ہیچ دل تخم کین
 خداوند خد من زبان می کند
 کہ بر خوشہ چین سر گران می کند

نترسد کہ نعمت بسکین دهند
 و ز آن بار غم بر دل این نهند
 باز و رندان کہ افتاد سخت
 پس افتادہ را یاد رہی کہ و سخت

دل زیر دستان نباید شکست
 مبادا کہ روزی شوئی زیر دست

حکایت

بنالید درویشی از ضعف حال
 پر خند و شے خداوند سال

ہو دنیا و دانش سید دل نہ دانگ
 بروزد بہر بارے از طیرہ بانگ

دل سایل از جور او خون گرفت
 سر از غم بر آورد و گفت اسے شکفت

تو اگر ترش رہے بارے چہ است
 مگر می نترسد ز تلخی خہ است

بغہ مود کو تہ نظر تا غلام
 باندش بخوای و جہ تمام

بگفت ای بلیس مبارک نفس نحمد دوم بحیلت گسری مال کس
 کیے ناتوان دیدم از بندیش خلاصش ندیدم بجز بند خویش
 نیامد جزو یک رایم پسند من آسوده و دیگرے در کنت
 مُرد و آخر و نیک نامی برو زب زندگانی که ناشنمرد
 تنے مرد و دل زندہ در زیر گھل بہ از حالے زندو مُردہ دل
 دل زندہ مہر گزنگرد و ہلاک تن زندہ دل گر ہمیرہ چہ باک

۱۷۰

حکایت

کیے درسیا بان سگتشنہ یافت برون از رتق و ریجاش نیات
 کلہ و لو کہو آن پسندیدہ کیش چو خیل اندر آن سبت و ستار خوش
 بخدمت میان سبت و بازو کشاد سگ ناتوان دادے آب واد
 خبر واد پیغمبرہ از حال مسود کہ وادور گسا سان او غفو کرد
 الا گر جفا کاوی اندیشہ کن و فسا پیش گیر و کرم پیشہ کن
 کجا گم شو و خیرہ بانیک مسود کہ او با گئے نیامدی گم نمرد
 کرم کن چنان کت بر آید ز دست جہان بان در خیرہ بر کس نسبت
 بقین طار زر بخش کردن ز گنج نہ باشد چو قیراطے از دست رنج
 برو بر کسے مار و ر خورد زور گران است پلے قح پیشین سر ر

۱۷۵

۱۸۰

- ۱۵۰ کسے را کہ بہت بلند آفت
مراوش کم اندر کند - آفت
- چو سیلاب ریزان کہ در کوہسار
نگیور ہی بر بلندی قمار
- نہ در خورد سرمایہ کروے کم
تنگ مایہ بودے ازین لاجسم
- برش تنگدستے و حرفے نوشت
کہ اے خوب فرجام فرخ نشت
- یکے دست کیرم بچندے درم ❖
کہ چندسیت تا من بزندان درم
- ۱۵۵ بچشم اندر شش قدر چیرے نبود
ولیکن بدتش پیشیرے نبود
- نختمان بندی فرستاد مرد
کہ اے نیک ناسان ازاد مرد
- بدارید چندے کف از دامنش
و کر می گریز و ضمان بر منش
- وز آنجا بزندان درآمد کہ خیر
ازین شہر تا پای داری گریز
- چو گنجشک در باز دید از قفس
قرارش نا خدا ندر و یک نفس
- ۱۶۰ چو باد صبا زان زمین سیر کرد
نہ سیرے کہ بادش رسیدے گرد
- گر فتند حالے جوانمرد را
کہ حاصل کنی سیم یا مرد را
- بہیپارگی راہ زندان گرفت
کہ مرغ از قفس رفتہ نتوان رفت
- شنیدم کہ در حبس چندے ماند
نہ شکوت نوشت و فساد خواند
- زمانہا نیا سود و شبہا محنت
بر و پار سائے گذر کرد و گفت
- ۱۶۵ پنہدارست سال مردم خوری
چہ پیش آمدت تا بزندان دری

مپندار اگر طاعتی کرده که تنه بدین در گه آورده
 با حسان آسوده کسوف دے به از آلف رکعت بهر منبر لے

حکایت

برهنگ سلطان خپین گفت زن که خیز اے مبارک در بنق زن
 بر و تاز خوانت نصیب دهنند که فرزند گنت نظر در دهنند
 ۱۴۰ گفت ابودنچ اسرور سرد که سلطان شب نیت روزه کرد
 زن از نا امید می سر انداخت پیش همی گفت با خود دل از فاقه ریش
 که سلطان ازین روزه گوئی چه نیت که افطار او عید طفلان ماست
 خورنده که خیرش براید ز دست به از صایم الدهر دنیا پرست
 مسلم کسے را بود روزه داشت که در مانده را و دنان چاشت
 ۱۴۵ و گر نجبه حاجت که زحمت بری * ز خود باز گیری و بسم خود خوری
 خالات نادان خلوت نشین بسم بر کند عاقبت کفر و دین
 صفا هست در آب و آینه نیز ولیکن صفا را بساید تمیز

حکایت

یکے را کرم بود و قوت نبود کفاش بخت در سوت نمود
 که بفلح خداوند هستی مباد جوانمرد را تنگ دستی مباد

حکایت

بزارید وقتے زنی پیش شوے کہ دیگر محسنان ز بقال گوے
 بازار گندم فروشان گراے کہ این جو فروش است کندم نماے
 نہ از مشتری کار و حرام نگس بیک ہفتہ رویش ندیدست کس
 بدلہ داری آن مرد صاحب نیاز بہن گفت کائے روشنائی بساز
 بآئید سا کلبہ آنجا گرفت نہ سودی بود نفع ازو و اگر رفت
 رہ نیک مردان آزادہ گیر چو استادہ دست افتادہ گیر
 بخشائے کائن کہ مرد حق اند خریدار دکان بے رونق اند
 جوانمرد اگر راست خواہی ولیست * کرم پیشہ شاہ مردان علیست

حکایت

شنیدم کہ پیرے برامہ جازہ بھڑے خطوہ کروے دورکت نماز
 چنان گرم رو در طریقی خداے * کہ خارے مغیلاں نکلندے زپاے
 باختر و سواس خاطر پیش پسند آمدش در نظر کار خویش
 تبلیس ابلیس در چاہ رفت * کہ توان ازین خوبتر راہ رفت
 گرش رحمت حق نہ دیافتے غم ویش سر از جاوہ بر تافتے
 کیے ہاتھ از غیش آواز داد کہ اے نیک بخت سہلک نہاد

- همان به که اسر و زسردم خورند که فردا پس از من بنیما برند
 خور و پوش نجشای و راحت رسان * نیکه می چه داری ز بهر کسان
 برند از جهان با خود اصحاب راے فرومایه ساند بخت بجای
 بدینا توانی که عفتی خرمی بخرجبان من ورنه حسرت خوینی
 ۱۱۰ زر و نعمت آید کسے را بکار که دیوار عفتی کند زر نگار
 چنان خود و بخشید کامل نظر * بدیند- اذان- غنیمت بروے اثر
 باز اوسروی شودش کسے که در راه حق رنج بروی بے
 همی گفت سر در گریبان- خجل چه کردم که دروے توان بست دل
 امیدے که دارم بفضل خداست که بر سعی خود تکیه کردن خطاست
 ۱۱۵ طریقت، همین است کامل یقین نیکو کار بودند و تقصیر بین
 مشایخ همه شب دعا خواندند سحر که مصلیٰ پرافشاند اند
 مقالات سردان بسوی شنو * نه سعدی که از شهر و روی شنو
 مرا شیخ داناے مرشد شهاب * دو اندر ز فرمود کشتی بر آب
 یکے آنکه در جمع بدین باش دوم آنکه در نفس خود بین بهاس
 ۱۲ شبے دامن از بول و دوزخ نخت بگوش آمد صبحگاهے که گفت
 چه بودے که دوزخ ز من پر شد * مگر دیگران را رسای شدی

- ۹۰ بدخته چه خوش گفت بانوس ده که روز نوا برگ سختی بنه
 همه وقت پر دارشک و سبو که میسته در ده روان نیست جو
 دنیا توان آخرت یافتن بزر پنج دیو برافتن
 اگر تگدستی سر و پیش یار و گرسیم داری بیاب و بیار
 اگر روزه بر خاک پایش نه جوابت نگوید بدست تھی
 ۹۵ خداوند زر بر کند چشم دیو * بام آورد صحیح جستی بر یو
 تھی دست در خوبریان پیچ که بے پیچ مردم نیر زند پیچ
 ز دست تھی بر نیاید امید * بزر بر کنسی چشم دیو سفید
 بیکبار بر دوستان زر پاش و ز آسیب دشمن بر اندیشه باش
 و گر هر چه داری بکف بر نهی گفت وقت حاجت بماند تھی
 ۱۰۰ گدایان بسی تو هرگز قوی نگردد ترسم تو لاعنه شوی
 چو شمع خیر این حکایت گفت ز غیرت جانم و رارگ نخت
 پر آگنده دل گشت از آن پیچ بر آشت و گفت اسے پر آگنده گو
 مراد است که پیل من است پدر گفت میراث جہ من است
 نه ایشان تختین بگم داشتند تجرت مبر و ندو بگذاشتند
 ۱۰۵ دهم هفتاد سال پدر که بعد از من افت بدست پدر

۷۵ مددیک را بذل کن سیم وزر کہ این کسب خیرست و آن دفع تر
 خُنگ آنکہ در صحبت عاقلان بیا موزد اخلاق صاحبان
 مگر عقل و راستی و تدبیر و خوش بعتر کنی پند سعدی بگوش
 کہ اغلب درین شیوہ دارد مثال نہ در چشم و زلف و بنا گوش و خال

حکایت

۸۰ یکے رفت و دنیا را زو صد هزار * خلف برد صاحب دے ہوشیار
 همچون نمبکان دست بزر گرفت * چو آزادگان بند از و برگرفت

ز درویش خالی بودے درش مسافر بہمان برائے اندرش
 دل خویش و بیگانہ خرسند کرد نہ ہیچون پدر سیم و زر بند کرد
 ملامت کنے گفتش اے باد دست بیک رہ پریشان مکن ہرچہ ہست
 زرو ناز و نعمت نماند بے مگر این حکایت گفت کسے

۸۵ درین روز ہازا ہے با سپر شنیدم کہ میگفت جان پدر
 مجبور و وحسانہ پدازا باش * جو انمرد و دنیا بر انداز باش
 پیش بین بود و کار آزمائے پدر را ثنا گفت کائے نیک رے
 بسائے توان خرمن انداختن بیک دم نہ مسمی بسو سقتن
 چو در تنگ دستی ندار می شکیب نگہ دار وقت نہ انخی حیب

زبان دانه آمد بصاحب دله که محکم فرومانده ام در گله
 ۶۰ یکے سفله را ده درم بر من است * که دانگے از و بر دلم ده من است
 همه شب پریشان از و حال من همه روز چون سایه و بنال من

بکود از سخنهاے خاطر پریش خدایش سگر تاز مادر بزاد
 درون دلم چون در خانه ریش جز این ده درم چسبید و گزنداد
 ندانسته از دفتر دین آلف * نخوانده بجز باب لا ینصرف

خور از کوه یک روز سر بر نزد که آن قلمبان حلقه بر در نزد

در اندیشه ام تا کد اسم کریم از ان سنگ دل دست گیر و بیم
 شنید این سخن پیر فرخ خداد * دُر ستے دو در آستینش نهاد

ز راقدا و دوست افسانه گوے برون رفت از آنجا چو ز تازه روے
 یکے گفت شیخ این ندانی که کیت بروگر بمیرد نباید گرسیت

۷۰ گدای که بر شیر نر زین نهد * ابو زید را اسپ و فرزین نهد

بر آشفقت عابد که خاموش باش قوم و زبان نستی گوشش باش

و گر راست بود آنچه پنداشتم ز خلق آبرویش نگه داشتم

اگر شوخ چشمی و سالوس کرد الا تا نپنداری افسوس کرد

که خود را نگه داشتم آبروے ز دوست چنان گر بڑے یا و دگوس

۴۵ بنمود و ترتیب کردند خوان
 نشستند بر هر طرف همگان
 چو بم آمد آغ از کردند جمع
 نیا مد ز پریش حدیثی بسمع
 چنین گفتش ای پیر دینیه روز
 چو پیران می نمیت صدق و سوز
 نه شرط است وقتی که روزی خوری
 که نام جنداوند روزی برمی
 بگفتا نگیم طریقه بدست
 که نشنیدم از سپهر آفر پرست
 ۵۰ دانست پیغمبر نیک فال
 که گبر است پیوسته بود حال
 بخواری بر اندیش چو بگانه دید * که منکر بود پیش پاکان پلید
 سده و شش آمد از کردگار جلیل
 بهیبت ملامت کنان کاسه خلیل
 منش داده صد سال روز می جان
 ترا نفرت آمد از و یک زمان
 گرو می برد پیش آتش سجود
 تو واپس چرامی بری دست جود
 گفتار

۵۵ گزیده بر سر بند احسان مسزن
 که این زرق و شیدا است و آن کوفن
 زیان می کند مسدود تفسیر دان * که علم و آداب می فروشد بنان
 کجا عقل یا شرع فتوی دهد * که اهل حسد و دین بدینا دهد
 ولیکن تو بستان که صاحب حسد
 ز آرزایان فروشان بر نعمت حسد

حکایت

۳۰ کہ نمی گفت و در روضہا می چمید
 کز آن خار بر من چه گلہا دید
 مشو تا توانی ز رحمت بری
 کہ رحمت بر ندت چو رحمت بری
 چو انعام کردی مشو خود پرست
 کہ من سر و دم دیگرے زیر دست
 گوینغ دورانش انداختست
 کہ شمشیر دوران ہنوز آفتست
 چو بنی دغاگوے دولت ہزار
 خداوند را شکر نعمت گزار
 کہ چشم از تو دارند مردم بے
 نہ تو چشم داری بدست کسے
 کرم خواندہ ام سیرت سروران
 غلط گفتم اخلاق پیغمبران

حکایت

۳۱ شنیدم کہ یک ہفتہ ابن السبیل * نیامد بہمان سرائے خلیل
 ز فرخندہ خوئی نخوردے پکاہ * مگر بے نومے در آید ز راہ
 برون رفت و ہر جانے بگسید * براطراف وادی نگہ کرد و دید
 ۴۰ تہنہا کیے در بیا بان چو سید * سر و مویش از برف پیری سفید
 بدلا ریش مہربانے بگفت * برسم کرمیان صلائے بگفت
 کہ از چشمہائے مرا سر و مک * کیے مرو می کن بنان و نمک
 نعم گفت و بر جست و برداشت گام * کہ دانست خلقتش علیہ السلام
 رقیبان مہانسہ اس خلیل * بعینت نشانند پیہ ذلیل

فروماندگان را درون شاد کن ز روزِ فتر و ماندگی یاد کن
 نه خواهند بر دہر و یکسان بشکرانہ خواهند از درِ مران
 گفتار

پیرِ مُردہ را سایہ رسد فلک غبارش بفتیان و غارش بکن
 ندانی چه بودش فروماندہ نخت بُود تازہ بے پنج ہرگز درخت
 چوبینی تیمی سہ افگندہ پیش مدہ بوسہ بر رویِ فرزندِ خویش
 ۲۰ یتیم ار بگرد کہ نازش خرد
 آلا تا نگرد کہ عرشِ عظیم و گر خشم گیرد کہ بازش بد
 بر حمت بکن آتش از دیدہ پاک بلرز دہمی چون بگرد یتیم
 اگر سایہ خود برفت از سرش بشقت بفتانش از چہرہ خاک
 ۲۵ من آنگہ سہ تاجور داشتم
 اگر بر وجودم نشستے مگس کہ سرور کنار پدر داشتم
 کنون دشمنان گر بر ندم اسیر پریشان شدے خاطر چہ کس
 مرا باشد از دردِ طفلان خبر بنشد کس از دوستانم نصیر
 کہ در طفلی از سر بستم پدر

حکایت

یکے خارِ پائے۔ یتیمے بکند * بخواب اندرش دید صدرِ خجند

باب دوم در احسان

- اگر بوشمندی بمعنی گراے * که معنی بناندن صورت بجای
 کردانش وجود و تقوی نبود بصورت درش پیچ معنی نبود
 کسے خسید آسوده در زیر گل که خپند از مردم آسوده دل
 غم خویش در زندگی خور که خویش بمرده نپردازد از حرص خویش
 ۵ زر و نعمت اکنون بده کآن تست * که بعد از تو بیرون ز فرمان تست
 نخواهی که باشی پراکنده - دل پراگندگان را ز خاطر مهمل
 پریشان کن امروز گنجینه چست که فردا کلیدش نه در دست تست
 تو با خود بستر خوشی تن که شفقت نیاید ز فرزند و زن
 کسے گوے دولت ز دنیا ببرد که با خود نصیب بقصبی ببرد
 ۱۰ بغنخارگی چون سر انگشت من تخار دکسے در جهان نشت من
 کنون بر کف دست نه هر چه هست که فردا بدندان گزی نشت دست
 پوشیدن ستر درویش کوش پوشیدن ستر خدایت بود پرده پوشش
 مگردان غیب از درت بے نصیب مباد که گردی بدر به غیب
 بزرگے رساند بحتاج خیر که ترسد که محتاج گردد بغیر
 ۱۵ بحال دل حشمان درنگر که روزے دولت خسته باشد مگر

اگر خبر تو داند کہ غم تو چیست
 بر آن راس و دانش باید گزیت
 کرم کن نہ پر خاش و کین آوری
 کہ عالم زیر نکلین آوری
 چو کارے بر آید لطف و خوشی
 چه حاجت تنہی و گردنکشی
 ۹۵۵. نخواہی کہ باشد دولت در دمسند
 دل در دمنان بر آدر ز بند
 بباز و توانا نباشد سپاہ
 برو بہمت از نا توانان نخواہ
 دُعائے ضعیفان اُمیدوار
 ز بازوے مردی بہ آید بکار
 ہر آن کا ستعانت بدرویش برد
 اگر برف نہ یون زد از پیش برد

کہ مردوستان را بدشمن شد
کہ بیند ہم خلق را کیسہ بُر
وہا تا توانی جہ دستگر

ترا ہم ندانند ز غدرش ہراس
نگھبان پنھان بود برگار
نگاہل کہ دیگر نہ بینیش باز
گرفتی بزدانیش سپار
ز خلقوم بیداگر خون خود
رعیت با مان ترا زوے ہدار
برآرند عام از دساغش و سدا
در شہر بر وئے دشمن ہبند
کہ آغاز دشمن بشہر اندرست
نصالح بیندیش و نیت پوش
کہ جاسوس ہمکاسہ دیدم بے
در خیمہ گویند در غرب داشت
چپ آوازہ افکند و اورا رست شد

کسے جان از آسیب دشمن برد
نگہ دار دآن بشوخ و رکبہ دُر
سپاہی کہ عاصی شود برا میر

ندانست سالار خود را سپاس
۹۴۰ بسوگند و عمد اُستوارش مدار
نوا آموز را رسیمان کن و ساز
چو اقلیم دشمن بجنگ و حصار
کہ بندی چو دندان بخون در برد
چو بر کندی از چنگ دشمن دیار
۹۴۵ کہ گر باز کو بد در کارزار
وگر شہریان را رسانی گزند
گو دشمن تیغ زن بردارست
تدبیر جنگ بد اندیش کوشش
منہ در میان راز باہر کسے
۹۵۰ سکندر کہ با شرقیان حرب داشت
چو بہمن براؤستان خواست شد

- ۹۲۰ چو در لشکر دشمن افتد خلافت
تو بگذار شمشیر خود در خلافت
- چو گرگان پسندند بر هم گزند
بر آساید اندر میان گوسفند
- چو دشمن بد دشمن شود مُشْتَغِل
تو باد دست بنشین بآرام دل
- چو شمشیر و پیکار برداشتی
نگه دار پنهان ره آشتی
- که لشکر گشایان منقصر شکاف
نهان صلح جستند و پیدای مصاف
- ۹۲۵ دل مرد میدان نهانی بچوے
که باشد که در پایت افتد چو گوے
- چو سالارے از دشمن افتد بچپک
بکشتن درشش کرد باید درنگ
- که افتد کزین نیمه هسم بهترے ❖
بماند گرفتار در چنبرے
- اگر گشتی این بندی ریش را
نه بینی دگر بندی خویش را
- نترسد که دورانش بندی کند
که بر سبديان زور مندی کند
- ۹۳۰ کسے سبديان را بود دستگیر
که خود بوده باشد بندی آسیر
- اگر سر نهد بر خط سَرورے
چونیکش بداری خفد و گیرے
- اگر خفیه ده دل بدست آوری
از آن به که صدره شبینون بری
- گر ت خویش دشمن شود دوستدار
ز تلبیس امیس مشو زینهار
- که گردد در و نش بکین تو ریش
چو یاد آیدش مهر پیوند خویش
- ۹۳۵ بدانیش را الفطیر شیرین بین
که ممکن بود زمره در انگبین

ز نام آوران گوے دولت برند
 ۹۰۵ هر آن کو قلم را نورزید قتیغ
 قلم زن نگه دار و شمشیر زن
 نه مردیست دشمن در اسباب جنگ
 با اهل دولت بیازی نشست
 نگویم ز جنگ بدانندیش ترس
 ۹۱۰ با کس بروز آیت صلح خواند
 ز رپوش چپند جنگ آوران
 نجیم درون سرد و شمشیر زن
 باید نهان جنگ را سخن
 حذر کار مردان کار اگر است
 ۹۱۵ میان دو بد خواه کوتاه دست
 که گر هر دو با هم سگالند راز
 یکی را بنیزنگ مشغول دار
 اگر دشمنی پیش گیرد ستیز
 برو دوستی گیرد با دشمنش
 که دانا و شمشیر زن پرورند
 برو گر بمیرد سگواسے دریغ
 نه مطرب که سدی نیاید ز زن
 تو مد هوش ساقی و آواز چنگ
 که دولت بر نقش بازی ز دست
 که در حالت صلح از و بیش ترس
 چو شب شمشیر بر سر خفته راند
 که بتر بود خوابگاه زنان
 برهنه نخسید چو در خانه زن
 که دشمن ننان آورد تا حقن
 نیک سدر وین لشکر که است
 نه فزرا نگلی باشد امین نشست
 شود دست کوتاه ایشان دواز
 دگر را بر آور ز هستی دمار
 شمشیر تدبیر خوش بریز
 که زندان شود سپهرین برش

۸۹۰ چو پرورده باشد پسر دشکار
نترسد چو پیش آیدش کارزار
بکشتی و نچسیر و آسج و گوے
ولا در شود سرد و پرخاش چه
بگرما به پرورده و عیش و ناز
بترسد چو بنید در جنگ باز
و مردش نشاند بر پشت زین
بودش زند کوه کے بر زمین
کیے را که دیدی تو در جنگ پشت
بکش کر عده و در صافش نکشت
۸۹۵ محنت به از سرد و شمشیر زن
که روز و غاسر تابد چو زن

حکایت

چه خوش گفت گر گین بفرزند خویش
چو قربان پیکار بر بست و کیش
اگر چون زمان حُبت خواهی گیر
سرد و آب سردان جنگی دیز
سوارے که در جنگ نبود پشت
نه خود را که نام آوران را بکشت
شجاعت نیاید مگر زان دو یار
که افتند در حلقه کارزار
۹۰۰ و دُهنجس هم سفره هم زبان
بکوشند در قلب هیجا بجان
که ننگ آیدش رقتن از پیش تیر
بر آور به خنپال دشمن اسیر
چو بینی که یاران نباشند یار
نرمیت زمیان غنیمت شمار
گفتار

دو تن پرور اے شاه کشور کشاے
کیے اہل بازو کیے اہل راسے

۸۷۵. ہمارے سپہ خوشتن می خورند
 چو دارند گنج از سپاہی دریغ
 چہ مردی کند در صف کارزار
 بہ پیکار دشمن دلیران فیرست
 برائے جهان دیدگان کارکن
 ۸۸۰. ترس از جوانان شمین
 جوانان پیل انگن شیرگیر
 خرمند باشد جب اندیدہ سرو
 جوانان شایستہ بخت و
 گرت مملکت باید آراستہ
 ۸۸۵. سپہ را مکن پیشرو خبر کسے
 بخردان مفرمے کار و رشت
 رعیت نوازی و سرشکری
 نخواہی کہ ضایع شود و روکار
 شاد بگ صید رونے از لنگ
 چو لشکر دل آسودہ باشند و سیر
 نہ انصاف باشد کہ سختی بہند
 دریغ آیدش دست بردن تیغ
 چو دستش تہی باشد و کارزار
 ہر بران بنا و دشیران فیرست
 کہ صید آرمودہ ست گرگ کمن
 حذر کن ز پیران بسیار فن
 ندانند دستان روباه سپہ
 کہ بسیار گرم آرمودہ ست و سرو
 ز گفتار پیران نہ چنید سرو
 مدکار معظم بخوفاستہ
 کہ در جنگما بودہ باشد بسے
 کہ سندان شاید شکستن بہشت
 نہ کارمیت بازیچہ و سرسری
 بنا کار دیدہ مفرمے کار
 زروبہ رمد شیرنا ویدہ جنگ

چو خواهی بریدن شب راه با
 میان دو لشکر چو یک روزه راه
 ۸۶۰ گراو پیش دستی کند غم مدار * و را فرا سیاب ست معش بر آ
 ندانی که دشمن چو یک روزه راند
 تو آسوده بر لشکر ساند زن
 چو دشمن شکستی بیفکن علم
 بے در قفائی نهر میت مران
 ۸۶۵ هوا بینی از گرد هیجا چو میخ
 بدنبال غارت نراند سپاه
 سپه را نگهبانی شهیدار
 دلاور که بارے تهور نمود
 که بار و گردل نهد بر هلاک
 ۸۷۰ سپاهی در آسودگی خوش مدار
 کنون دست مردان جنگی بپوس
 سپاهی که کارش نباشد برگ
 نواحی ملک از کف بدشکال
 خذر کن نخست از کین گاه با
 باند بزن حیمه بر جایگاه
 و را فرا سیاب ست معش بر آ
 سر نیچ زورمندش نماند
 که نادان ستم کرد بر خویشان
 که بازش نیاید جرات بهم
 نباید که دور افتی از یاوران
 بگیرند گردت زرو پسین و تیغ
 که خالی بماند پس پشت شاه
 به از جنگ در حلقه کارزار
 بیاید بمقدارش اندر فنود
 نزارو ز پیکار یا جوج باک
 که در حالت سختی آید بکار
 نه آنکه که دشمن فند و کوفت کوس
 چرا دل نهد روز بهیجا برگ
 بشکر نگه دار و شکر بال

اگر صلح خواهد عهد و سرپیچ
 و گر جنگ جوید عنان بر پیچ
 که گروے بند و در کار زار
 ترا قدر و بیعت شود ده هزار
 و را و پای جنگ آورد در کاب
 نخواهد بشد از تو داور حساب
 ۱۴۵ تو هم جنگ را باش چون قیبه خواست
 که با کینه در محرابانی خطاست
 چو با سفله گوی بلطف و خوشی
 فزون گردد دشمن کبر و گزندش
 با سپان تازی و مردانه سرو
 بر آرزو نهاد بداندیش گردد
 و گر باز آید بنده می و هموش
 چو دشمن در آید بعجز از دست
 ۱۵۰ چو زینهار خواهد کرم پیشه کن
 ز تدبیر پیر کهن برگرد
 بر آرد بنیاد در وین زپای
 جو انان بشمیر و پیلان بر اے
 بنیدیش در قلب اینجا نغز
 چه دانی کزانی که باشد غفر
 چو مینی که لشکر ز هم دست داد *
 و گر بر کناری بر متن بکوش
 و گر خود هزار می و دشمن دولیت
 شب تیره پنج سوار از کین
 چو پانصد بهیبت بدرد زمین
 و گر در میان لبس دشمن بپوش
 چو شب شد در اقلیم دشمن مایست
 چو پانصد بهیبت بدرد زمین

حیات خوش و رفقت بر صواب عبادت قبول و دعاستجاب
گفتار

۱۳۰. میسی تا بر آید بتدبیر کار مدارای دشمن به از کارزار
چو توان عدو را بقوت شکست بنعمت بساید در قفسه بست
گر اندیشه باشد ز خصمت گزند تبعوید احسان ز بانس بند
عدو را بجای خشک زربزید * که احسان کند کند دندان تیز

چو دست نشاید گزیدن یوس که با غالبان چاره زرق ست و لوس
مراعات دشمن چنان کن دوست که ویرا بفروست توان کند پوست
بتدبیر رستم در آمد بند * که اسفند یارش نجست از کمند

۱۳۵. حذر کن ز پیکار کمتر کسی که از قطره سیلاب دیدم بے
فرن تا توانی بر آب و گسره که دشمن اگر چه زبون دوست به
بود دشمنش تازه و دوستش کس کش بود دشمن از دوستش
فرن با سپاهی ز خود بیشتر که نتوان زدن مشت بر بیشتر
وگر زو توانا تری در نبرد نه مرویت بر نا توان زور کرد

۱۴۰. اگر پیل زوری و کر شیر چنگ نزدیک من - صلح بهتر که جنگ
چو دست از همه حیلته در گسست حلال است برون شمشیر دست

ہر روز نیکان ازو در بلا بشب دست یاکان ازو در دُعا
 گردے پر شیخ آن روزگار ز دستِ شکر گرسند زار
 کہ اے پیرداناے فرخندہ راے بگوین جوان را تبرس از خلاے
 بگفتا در یغ آیدم نام دوست * کہ ہر کس نہ در غرور پیغام دوست
 ۸۱۵ کسے را کہ بینی ز حق بکران نہ باوے اے خواہ حق در میان
 در یغ است با سفلہ گفتن علوم کہ ضایع شود و ٹھم در شورہ بوم
 چو دروے نگیرد عدو داندت * بر بخد بجان و بر بخت داندت
 ترا عادت اے پادشاہ حق رویت دل مرد حق گوے از اینجا تویت
 نگین خصلتے وارد اے نیکبخت * کہ در موم گیرد نہ در سنگ بخت
 ۸۲۰ عجب نیست کر ظالم از من بجان بر نجد کہ دزد دست و من پاسبان
 تو ہم پاسبانی بانصاف و داد کہ خط خدا پاسبان تو باد
 ترانیت منت ز روے قیاس خداوند را فضل و منّ و سپاس
 کہ در کار خیرت بخت بداشت نہ چون دیگر انت مَعطل گذاشت
 ہم کن میدان کوشش درند دے گوے دولت نہ ہر کس بربند
 ۸۲۵ تو حاصل نکردی بکوششِ بہشت خدا و تو خوے بہشتی سہرشت
 دولت روشن وقت مجمع باد قدم ثابت و پایہ مرفوع باد

بجناک اندر شمعہ بگینتہ گھمبایے دندان منبر و ریختہ
 و ہان بے زبان پند می گفتہ باز کراے خواجہ بابے نووائی باز
 نہ این ست حال دہن زیر گھل * شکر خورده انگار یا خون دل
 غم از گردش روزگار آن مدار کہ بے ما بگرد و بے روزگار
 ۸۰۰ ہمان لحظہ کین خاطرش روے داد غم از خاطرش رخت کیسو نہاد
 کراے نفس بے راسے و تدبیرش بکش بار تیار و خود را نکش
 اگر بندہ بار بر سر برد و گر سر باوج قلک بر برد
 در آن دم کہ عاشق دگرگون شود برگ از سرش ہر دو بیرون شود
 غم و شادمانی نہاند و یک حشر اے عمل ماند و نام نیک
 ۸۰۵ گرم پائے دار و نہ وہیم و تخت بدہ کر تو این ماند اسے نیکبخت
 مکن تکیہ بر ملک و جاہ و حشم کہ پیش از تو بوی دست و بعد از تو ہم
 نخواہی کہ ملکیت بر آید ہم غم ملک و دین خسرو باید ہم
 زرافشان چو دنیا نخواہی گذشت کہ سعدی در افشاں چون زرنشت

حکایت

حکایت کنند از جفا گترے کہ نہ مانہی داشت بر کشورے
 ۸۱۰ در آتایم اور وزیر مردم چو شام شب از بیم او خواب مردم حلام

چنین گفت مسد حقایق شناس کزین ہم کہ گفتی ندارم براس
 من از بے زبانی ندارم غم کہ دانم کہ ناگفته داند سے
 وگر بے نوائی برم درستم گرم عاقبت خیر باشد چه غم
 عودسی بود نوبت مسامت گرت نیک روزے بود خاتمت

حکایت

۷۸۵ یکے مشقت زن نخت و روزی نشت نہ اسباب شامش مہیانہ چاشت
 ز جور شکم گل کشیدے بٹشت کہ روزی محال است خوردن نشت
 مدام از پریشانے روزگار دلش حسرت آلودہ تن سگوادر
 گمش جنگ با عالم خیرہ کش کہ از نخت شوریدہ رویش ترش
 کہ از دیدن عیش شیرین خلق فردمی شدے آب تلخش بخلق
 ۷۹۰ کہ از کار آشفته بگریستے - نہ کس دید ازین تلختہ ریستے
 کسان شہد نوشند و مرغ و برہ مرا روے نان می نمیند ترہ
 گرا اضااف پرسی نہ نیکو است این بہنہ من و گر بہ ما پوستین
 چہ بودے کہ پام درین کار گل بکنجے فردی از کام دل
 مگر روزگارے ہو س راندے ز خود گرد مجنت بیفاندے
 ۷۹۵ شنیدم کہ روزے زمین شکیافت عظام ز نختدان پوشیدہ یافت

- ۷۶۵ یزدان فرستادش از بارگاه
 زیاران کی گفتش اندر نهفت
 رسانیدن امر حق طاعت است
 همان دم که در خفیه این راز رفت
 بخندید کو ظن بهیوده برد
 ۷۷۰ غلام بدر ویش برو آن پیام
 مرا بار غم بردل ریش نیست
 نه گردست گیری کنی خنرسم
 تو گر کامرانی بفرسان و گنج
 بدروازه مرگ چون در شوم
 ۷۷۵ منہ دل برین دولت بخ - روز
 نه پیش از تو بیش از تو اندوختند
 چنان زری که ذکر ت تحسین کنند
 نبایدت برسم بد آئین نهاد
 و گر سر بر آرد خند او ند زور
 ۷۸۰ بفرمود دل تنگ روے از جفا
 که زور آتنایت بازوے شاه
 مصالح بنو داین سخن گفت گفت
 ززدان ترسم که یک ساعت است
 حکایت بگوش ملک باز رفت
 نداند که خواهد درین حبس مرد
 بگفت آنجس و بگواسے غلام
 که دنیا بهین ساعتیش نیست
 نه گر سر بری در دل آید غم
 و گر کس نسر و مانده در خوف و بچ
 بیک هفتہ با بسم برابر شوم
 بدود دل خلق خسور را مسوز
 به بیداد کردن جهان سوختند
 چو مردی نه بر گور نفس برین کنند
 که گویند لعنت برو کین نهاد
 نه زیرش کند عاقبت خاک گور
 که بیرون کنندش زبان از قفا

۷۵۰ کشد تیغ پیکار و تبیرِ ستم
 شنید این سخن سرورِ نیکبخت
 بیگبار بوی دہان دم بہ دم
 ہر شب درین فکر بود و سخت
 بر آشفست نیک و برنجید سخت
 طبیعت شناسان ہر کشورے
 دگر روز با ہوشمندان گفت
 دلش گرچہ در حال از درنجہ شد
 سخن گفت با ہر یک از ہر دے
 ۷۵۵ پری چہ را بخشین کرد و دوست
 دو کرد و خوشبوے چون غنچہ شد
 بنزد من آنکس نکو خواہ تست
 کہ گوید فلان خار در راہ تست
 بگمراہ گفتن نکو می روی
 جہائے بزرگ ست و جوہر قوی
 ہر آنکہ کہ عیبت گویند پیش
 ہنزدانی از جاہلی عیب خویش
 گوشتہ شد شیرین شکر فایق ست
 کسے را کہ ستمو نیالایق ست
 ۷۶۰ چہ خوش گفت یکروز دار و فروش
 شفا بایت دار و سئے تلخ نوش
 اگر شر تے بایت سودمند
 ز سعدی ستان تلخ دار و سئے پند
 بہر وین معرفت بختہ
 بشہد عبادت برآینختہ

حکایت

شنیدم کہ از نیکو دے فقیر
 دل آردہ شد بادشاہ کبیر
 مگر بزبانش حقے رفتہ بود
 ز گردن کشی بروے آشفقہ بود

۷۳۵ پیامبری از عاقلانِ حسنِ خوے
نه چندان که از جا بلانِ عیبِ خوے
ز دشمن شنو سیرتِ خود که دوست
هر آنچه از تو آید بچشمش نکوست
ستایشِ سرایان نه یار تواند
طاعتِ کنان و دوست دار تواند
و بال است دادنِ بنجورِ قند
که دار و نه بخش بود سودمند
ترش روی بهتر کند بر زرش
که یارانِ خوش طبع شیرین منش
۷۴۰ ازین نصیحت نگوید کست
اگر عاقلی یک اشارت بس است

حکایت

چو در خلافت بامون رسید * یکے ماه پیکر کنیزک خسرید
بچهر آفتابے بتن گلبنے
بجقل خردمند بازی کنے
نخون غیزانِ سرورده چنگ
سہ انگشتاک وہ عتاب رنگ
برابر روی عابد فریش خضاب
۷۴۵ شب خلوت آن لعبتِ حور زاد
چو قوس قزح بود بر آفتاب
گرفت آتش خشم در روی عظیم
مگر تن در آغوشِ مامون نداو
گفت سہ اینک بشمیر تیز
سرس خواست کردن چو جوادونم
گفت از کہ بردل گزند آمدت
بمید از و با من مکن خفت و خیز
چہ خصلت ز من ناپسند آمدت
گفت ارگشی در شیکانی سم
زبوسے۔ دہانت پنج اندرم

چو بیداد کردی توفیع مدار
 که نامست به نیکی رود در دیار
 ۷۲۰ و راسِ دُون که دُشوارت آمدن
 وگر هر چه دشوارت آید کن
 ترا چاره از ظلم بگشتن است
 نه بے چاره بے گناه کشتن است
 ترا پنج روز و کرمانده گیر
 دور و زردگر عیشِ خوش رانده گیر
 من اندستمگار بد روزگار
 بساند برو لعنت پادار
 ندانم که چون خیدت دیگان
 نه خفته ز دست ستم دیدگان
 ۷۲۵ ترانیک پند است اگر بشنوی
 وگر نشنوی خود پشیمان شوی
 بدان که شوده شود بادشاه
 که خلقش ستایند در بارگاه
 چه سود آفرین بر سر انجمن
 پس چرخه نفرین کنان پیر زن
 همی گفت و شمیر بالاسر
 سپهر کرده جان پیش تیر قدر
 شه از مستی غفلت آمد بهوش *
 بگوشش فرو گفت قرخ سر و بش
 ۷۳۰ کزین پیروست عقوبت بدار
 یکے کشته گیر از هزاران هزار
 همی گفت و شمیر بالاسر
 زمانے سرش در گریان ماند *
 پس آنگه بغواستیش فشانند
 بدستان خود بند از او برگرفت
 سرش را بوسید و در برگرفت
 بزگیش بخشید و فرماند ہی
 ز شاخ امیدش برآمد ہی
 بگیتی حکایت شد این داستان
 رودنیک بخت از پُرستان

- شہنشاہ نیارست کردن حدیث
ہم آہستہ سر برد پیش سرش
۷۰۵ کم پایے مرغے نیاورد پیش
چو شور طرب در نہاد آمدش
بفرمود خستند و بستند سخت
سیہ دل بر آہنخت شمشیر تیز
شمر دآن دم از زندگی آخرش
۷۱۰ بینی کہ چون کارو بر سر بود
چو دانست کہ مخمسم توان گرخت
سہ نا امید می بر آورد گفت
نہ تنہانت گفتم اے شہر یار
نہ من کردم از دست جورت تقیر
۷۱۵ ز نامہر بانی کہ در دور تست
چہ اخشم بر من گرفتگی و بس
عجب کہ منت بردل آمد دُرشت
و گر سخت آمد نکو هوش ز من
- کہ بروے چہ آرزو بخت فحیث
فر و گفت پنهان بگوش اندر ش
وے دست خرفت از اندازہ پیش
ز وہقان دوشینہ یاد آمدش
بخواری فگنند در پایے تخت
ندانست بیچارہ راہ گریز
بگفت آنچه گر دید در خاطرش
تسلم از بانہش روانستہ بود
ہے بے باکی او تیر ترکش برخت
نشايد شب گور در خانہ خفت
کہ برگشتہ بختی و بد روزگار
کہ خلق ز خلق کیے گشتہ گیر
ہمہ عالم آوازہ خبور تست
منت پیش گفتم ہمہ خلق پس
بکش گر توانی ہمہ خلق کشت
بانصاف تیج نکو هوش کن

پدر کفش اکنون سه خوش گیر
 پدر در پی کار و آنی فتاد
 وزین سو پدر روی بر آسمان
 ۶۹۰ که چندان امانم ده از روزگار
 اگر من بنیم سد او را هلاک
 زن از مرد مؤذی بسیار به
 مخش که بیداد بر خود کند *
 شه این جمله شنید و خیره گفت
 ۶۹۵ همه شب ز بیداری اخته شود
 چو آواز مرغ سحر گوش کرد
 سواران همه شب تنگ تا خفتند
 بر آن عرصه بر سپ دیدند شاه
 بخت نماند سر بر زمین
 ۷۰۰ بزرگان نشستند و خوان خواستند
 گیه گفتش از دوستان قدیم
 رعیت چه نزلت نهادند و دش
 همان راه که می بایدت پیش گیر
 ز دشنام چند آنکه دانست داد
 که یارب بستانده راستان
 کزین نخس نظام بر آید و سار
 شب گور چشم خنجر بجاک
 سگ از مردم مردم آزار به
 از آن به که با سردمان بد کند
 بخت سپ و سر بر نهد زین بخت
 ز سودا و اندیشه خوابش نبرد
 پریشانی شب و نه آسوش کرد
 سحر که پی سپ شناختند
 پیاده دویدند یکس سپاه
 چو دریاشد از موج لشکر زمین
 بخوردند و مجلس بیاراستند
 که شب حاجش بود و روزش ندیم
 که مارانه چشم آر مید و نه گوش

تبہا نہ انست روے و رے بنیادخت سرعاقبت در دے
 یکے پیر مرد اندر آن وہ مُقیم ز پیرانِ مردم شناسِ قدیم
 پسر را ہی گفت کاے شاد بہر خرت را مہر بامدانِ بشہر
 کہ این ناجوانِ سر دگر شہِ بخت کہ تابوت را ہمیش جاے تخت
 ۶۷۵ گم رہتہ وارد ہنر مانِ دیو بگرد و ن شد از دست جو ریش غلو
 درین کشور آسائش و خُشوی ندید و ہمیند بحشم آدمی
 مگر کین سیہ نامہ بے صفا بدوزخ رود لعنت اندر قفا
 پسر گفت را ہے درازست و سخت سپاد ہنیا رم شد اے نیکبخت
 طریقے بندیش و رائے نرن کہ رائے تور و شن تر از رائے من
 ۶۸۰ پسر گفت اگر رائے من بشنوی یکے سنگ برداشت باید قوی
 زدن بر خنہ بارکش چند بار سر و دست و پہلویش کردنِ نگار
 مگر کانِ فر و مانیہ شست کیش بکارش نیاید خنہ لنگ ریش
 چو خضر پیمبر کہ کشتی شکست وز و دست جتا رِ ظالم بہت
 بالے کہ در بحر کشتی گرفت بسے سالما نام ز شتی گرفت
 ۶۸۵ پسر چون شنید این حدیث از پدر سر از خط فرمانِ نبردش بدر
 فر و کوفت بیچارہ خنہ را بنگ خنہ از دست عاجز شد از پای لنگ

مرا و راندن عمده آید خواستم تو فوق خیرش سد خواستم
 که گر پارسا باشد و پاکرو طریقت شناسش نصیحت شنو
 ازین ملک روزی که دل بکند سدا پرده در ملک دیگر زند
 پس این مملکت را نباشد زوال ز ملک بملک بود انتقال
 ۶۶۰ برکش چه نقصان اگر پارساست که در آخرت نیراد بادشاهت
 کسے را که گنج است و فرمانش جهان داری و شوکت و کام و عیش
 گرکش سیرت خوب و زیبا بود بهر وقت حیشش قوت بود
 و گرز و رمندی کند بر فقیه همین پنج روزش بود وارو گیر
 چوند عمن ترک تباهی نکند بجز تالیب گور بادشاهی نکند

حکایت

شنیدم که از بادشاهان غور ❖ کی پادشاه حنہ گرفتے بنور
 حنہ ان زیر بار گران بے علف بروزی دو مسکین شدند تلف
 چونم کند سفلہ را روزگلد نہد بر دل تنگ درویش بار
 چو بام بلندش بود خود پرست کند بول و خاشاک بر بام نیست
 شنیدم کہ بارے بعزم بکار برون رفت بیدا اگر شهر یار
 ۶۷۰ تگاور بدبناں صیغے بلند شبش در گرفت از حشم دور ماند

چو آلپ ارسلان جان بجان بخش داد ❖ سپر تاج شاہی بسر بر نہاد
 تہرت سپر دندش از تاج گاہ نہ جائے نشستن بُد آساج گاہ
 چنین گفت دیوانہ ہوشیار چو دیدش سپر روز دیکر سوار
 ز بے دولت و ملک سرور شیب پدر رفت و پای سپر در رکیب
 ۶۳۵ چنین است گردیدن روزگار سُبک سیر و بد عمد و نا پایدار
 چو دیرینہ رونے سر بر آورد عمد جوان دولتی سر بر آرزو قہر
 منہ بر جان دل کہ میگاہ نیست چو مطرب کہ ہر روز در خانہ ایست
 نہ لاتیق بود عیش با دلبرے کہ ہر با مدادش بود شوہرے
 نکوئی کن اسال چون وہ تراست کہ سال و گر دیگرے وہ خداست

حکایت

۶۵۰ حکیمے دعا کرد بر کیقباد کہ در بادشاہی زوالت مباد
 بزرگے درین خردہ بروے گرفت کہ دانا گوید محال اے شگفت
 کرا دانی از خستہ وان عجم رنجد و نہ دیدن و فتحاک و حیم
 کہ در تخت و ملکش نیامد زوال زفسر انہ مردم تزیید محال
 کرا جاودان بودن امید ماند چو کسر انبیینی کہ جاوید ماند
 ۶۵۵ چنین گفت فرزانه ہوشمند کہ دانا گوید سخن نا پسند

چنان نا در افتادہ در روضہ
 شنیدم کہ مردے مبارک حضور
 حقایق شناسے جان دیدہ
 بزرگے زبان آورے کاروان
 ۶۳۰ قتل گفت چندین کہ گردیدہ
 بخندید کین قلعه حرم است
 نہ پیش از تو گردنشان داشتند
 نہ بعد از تو شاہان دیگر برند
 زدوران ملک پدر یاد کن
 ۶۳۵ چنان روزگارش بکنجہ نشاند
 چونو میدماند از ہمہ خیر و کس
 بر مرد ہشمار دنیا خس است
 چنین گفت شوریدہ در عجم
 اگر ملک بر جہم باندے و تخت
 ۶۴۰ اگر گنج قارون بجنگ آوری
 کہ بر لاجوردی طَبَقِ بَیض
 نزدیک شاہ آمد از راہ دور
 ہنرمندے آفاق گزیدہ
 حکیمے سخن سنج بسیار دان
 چنین جائے محکم و گردیدہ
 ولیکن نپندار مشن محکم است
 دے چند بودند و بگذاشتند
 درخت اُمید ترا بر خوردند
 دل از بند اندیشہ آزاد کن
 کہ بر یک پشیرش تَصَرُفِ نماند
 امیدش بفضل خدا بود مہس
 کہ ہر مُدّتے جائے دیگر کس ہا
 بکسی کہ اسے وارث ملک جم
 ترا چون مُیَسَّر شدے تاج و تخت
 مانند مگر آنچہ بخشی ہی

حکایت

- ۷۶۵ بزدان فرستادش از بارگاه
 زیاران کی گفتش اندر نهفت
 رسانیدن امر حق طاعت است
 همان دم که در خفیه این راز رفت
 بخندید کو ظن بهیوده برد
 ۷۷۰ غلامی بدرویش برو آن پیام
 مرا بار غم بردل ریش نیست
 نه گردست گیری کنی خنجرسم
 تو گر کامرانی بفرمان و گنج
 بدروازه مرگ چون در شوم
 ۷۷۵ منه دل برین دولت بچ - روز
 نه پیش از تو بیش از تو اندوختند
 چنان ز می که ذکر تحسین کنند
 نبایدت برسم بد آئین نهاد
 و گر سر بر آرد خند او ند زور
 ۷۸۰ بفرمود دل تنگ روے از خفا
 که زور آناست بازوے شاه
 مصالح بنو و این سخن گفت گفت
 ز زندان ترسم که یک ساعت است
 حکایت بگوش ملک باز رفت
 نداند که خواهد درین حبس مرد
 بگفت آنجس و بگواسے غلام
 که دنیا بهین ساعتی بیش نیست
 نه گر سر بُری در دل آید غم
 و گر کس فرودمانده در خوف و بچ
 بیک هفت با بسم برابر شوم
 بدود دل خلق خود را مسوز
 به بیداد کردن جهان سوختند
 چو مُردی نه بر گور نفس برین کنند
 که گویند لعنت برو کین نهاد
 نه زیرش کند عاقبت خاک گور
 که بیرون کنندش زبان از قفا

۷۵۰ کشد تیغ پیکار و تیرِ ستم
 شنید این سخن سرورِ نیکبخت
 بیگبار بولے دہان دم بہ دم
 ہر شب درین فکر بود و سخت
 بر آشفست نیک و برنجید سخت
 طبیعت شناسان ہر کشورے
 دگر روز با ہوشمندان گفت
 دلش گرچہ در حال از درنجہ شد
 سخن گفت با ہر یک از ہر درے
 دو کرد و خوشبوے چون غنچہ شد
 ۷۵۵ پری چہ رہ بخشین کرد و دوست
 کہ این عیب من گفت یار من اوست
 بنزد من انگس نکو خواہ تست
 کہ گوید فلان خار در راہ تست
 بگمراہ گفتن نکو می روی
 جہائے بزرگ ست و جوہر قوی
 ہر آنکہ کہ عیبت گویند پیش
 ہنزدانی از جاہلی عیب خویش
 گو شہد شیرین شکر فایق ست
 کسے را کہ ستمو نیالایق ست
 ۷۶۰ چہ خوش گفت یکروز دار و فروش
 شفا بایت دار وے تلخ نوش
 اگر شر بتے بایت سودمند
 ز سعدی ستان تلخ دار وے پند
 بہر ویزن معرفت بختہ
 بشہد عبادت بر آئینختہ

حکایت

شنیدم کہ از نیکو دے فقیر
 دل آژدہ شد بادشاہ کبیر
 مگر بزبانش حقے رفتہ بود
 ز گردن کشی بروے آشفقتہ بود

۷۳۵ بیاموئی از عاقلان حسن خو
نه چندان که از جا هلان عیب خو
ز دشمن شنو سیرت خود که دوست
هر آنچه از تو آید چشمش نکوست
ستایش سراپان نه یار تواند
طاعت کنان دوست دار تواند
و بال است دادن بنجور قند
که دار و نه تلخش بود سودمند
تُرش روی بهتر کند سر زش
که یاران خوش طبع شیرین منش
۷۴۰ ازین نصیحت نگوید کست
اگر عاقلی یک اشارت بس است

حکایت

چو دور خلافت بامون رسید * یک ماه پیکر کنیزک خسرید
بچهر آفتاب ببن گلبن
بجمل خردمند بازی کن
نخون عزیزان سرورده چنگ
برابر روی عابد فریش خضاب
۷۴۵ شب خلوت آن لعبت حور زاد
گرفت آتش خشم در روی عظیم
بگفت سراینک بشمشیر تیز
بگفت از که بر دل گزند آمدت
بگفت ارگشی در تیگانی سم
بگفت از و با من مکن خفت و خیز
چو خصلت ز من ناپسند آمدت
ز بوسه دهانت پنج اندرم

چو بیداد کردی تو توجع مدار
 که نامست به نیکی رود در دیار
 ۷۲۰ و راسِ دُون که دشواری آمدن
 و گر هر چه دشواری آید کن
 ترا چاره از ظلم برگشتن است
 نه بے چاره بے گناه کشتن است
 ترا پنج روز و کرمانده گیر
 دور و نزدیک غیش خوش رانده گیر
 مانند مستکار بد روزگار
 بسا ندبر و لعنت پایدار
 ندانم که چون خیدت دیدگان
 نه خفته ز دست ستم دیدگان
 ۷۲۵ ترانیک پند است اگر بشنوی
 و گر نشنوی خود پشیمان شوی
 بدان که شوده شود بادشاه
 چه سود آفرین بر سر انجمن
 همی گفت و شمیر بالاسه
 همی گفت و شمیر بالاسه
 شه از مستی غفلت آمد بهوش *
 شہ از مستی غفلت آمد بهوش *
 ۷۳۰ کزین پیر دستِ عقوبت بدار
 کزین پیر دستِ عقوبت بدار
 زمانے سرش در گریبان بماند *
 زمانے سرش در گریبان بماند *
 بدستان خود بند از او برگرفت
 بدستان خود بند از او برگرفت
 بزرگیش بخشید و نه ماند ہی
 بزرگیش بخشید و نه ماند ہی
 بگیتی حکایت شد این داستان
 بگیتی حکایت شد این داستان

شہنشاہ نیارست کردن حدیث
 ہم آہستہ سر برد پیش سہش
 ۷۰۵ کم پایے مرغے نیاورد پیش
 چو شور طرب در نہاد آمدش
 بفرمود خستند و بستند سخت
 سیہ دل بر آہنخت شمشیر تیز
 شمر دآن دم از زندگی آخرش
 ۷۱۰ بینی کہ چون کارو بر سر بود
 چو دانست کہ مخمسم توان گرخت
 سہ نا امید می بر آورد گفت
 نہ تنہا منت گفتم اے شہدایار
 نہ من کردم از دست جور تہ تغییر
 ۷۱۵ ز نامہ سہ بانی کہ در دور تست
 چہرا خشم بر من گرفتگی و بس
 عجب کز منت بردل آمد دُرشست
 و گر سخت آمد نکو ہش ز من
 کہ بروے چہ آرز بخت فہیث
 فرو گفت پنهان بگوش اندر ش
 وے دست خرفت از اندازہ میش
 زد ہقان دوشینہ یاد آمدش
 بخواری فگندند در پایے تخت
 ندانست بیچارہ راہ گریز
 بگفت آنچہ گر دید در خاطرش
 قلم را زبانش روانستہ بود
 بہ بے باکی او تیر ترکش برخت
 شاید شب گور در خانہ خفت
 کہ برگشتہ بختی و بد روزگار
 کہ خلق ز خلق یکے گشتہ گیر
 ہمہ عالم آوازہ خہور تست
 منت پیش گفتم ہمہ خلق پس
 بکش گر توانی ہمہ خلق کشت
 بانصاف پیچ نکو ہش کن

پدر کفش اکنون سه خوش گیر
 پیر در پی کار و اسف فتاد
 وزین سو پدر روم بر آسمان
 ۶۹۰ که چند ان امانم ده از روزگار
 اگر من بنیمنم سه او را هلاک
 زن از مرد مؤذی بسیار به
 محنت که بیداد بر خود کند *
 شه این جمله شنید و خیره گفت
 ۶۹۵ همه شب ز بیداری اخته شمرد
 چو آواز مرغ سحر گوش کرد
 سواران همه شب تنگ تا خفتند
 بر آن عرصه بر سپ دیدند شاه
 بخت نمودند سه بر زمین
 ۷۰۰ بزرگان نشستند و خوان خواستند
 یک گفتش از دوستان قدیم
 رعیت چه نزلت نهادند و دش
 همان راه که می بایدت پیش گیر
 ز دشنام چند انکه دانست داد
 که یارب بجا ده راستان
 کزین بخش ظالم بر آید و سار
 شب گور چشم خنجر بجاک
 سگ از مردم مردم آزار به
 از آن به که با مردمان بد کند
 بخت سپ و سه بر نمد زین نجفت
 ز سودا و اندیشه خوابش بُرد
 پریشانی شب فداوش کرد
 سحر که پی سپ شناختند
 پیاه دویدند یک سپاه
 چو دریاشد از موج لشکر زمین
 بخوردند و مجلس بیاراستند
 که شب حاجبش بود و روزش ندیم
 که مارانه چشم آرمید و نه گوش

تہناذانت روے و رے بنیادخت سرماقت در دے
 یکے پیر مرد اندر آن وہ مُقیم زیران مردم شناس قدیم
 پیر را ہی گفت کاے شاد بہر خرت را مہر بامدان بشہر
 کہ این ناچوانمہ دگر گشتہ نخت کہ تابوت را ہمیش جاے تخت
 ۶۷۵ گم رہستہ وارد ہفہرمان دیو بگردون شد از دست جورش غلو
 درین کشور آسایش و خوشی ندید و ہمینہد بحشم آدمی
 مگر کین سیہ نامہ بے صفا بدوزخ رو و لعنت اندر قفا
 پیر گفت را ہے درازست و سخت سپاد ہنیا رم شد اے نیکبخت
 طریقہ بندیش در اے نرن کہ راے تور و شن ترا ز راے من
 ۶۸۰ پیر گفت اگر اے من بشنوی یکے سنگ برداشت باید قوی
 زدن بر خنہ بارکش چند بار سر و دست و پہلویش کردن نگار
 مگر کان فر و مانیہ نشت کیش بکارش نیاید خنہ لنگ ریش
 چو خضر پیمبر کہ کشتی شکست وز و دست جتا ر ظالم بہت
 بالے کہ در بحر کشتی گرفت بسے سالہا نام ز شتی گرفت
 ۶۸۵ پیر چون شنید این حدیث از پیر سر از خط فرمان بردش بدر
 فر و کوفت بیچارہ خنہ را بنگ خنہ از دست عاجز شد از پای لنگ

مرا و رانه عسیر آید خواستم تو فنیق خیرش سد خواستم
 که گر پارسا باشد و پاکرو طریقت شناسش نصیحت شنو
 ازین ملک روزی که دل بکنند سداپرده در ملک دیگر زند
 پس این مملکت رانها شد زوال ز ملک بملک بود انتقال
 ۶۶۰ بر گرش چه نقصان اگر پارساست که در آخرت نیز او بادشاهست
 کسے را که گنج هست و فرمانش جهان داری و شوکت و کام و عیش
 گرش سیرت خوب و زیبا بود همه وقت حیشش قوتی بود
 و گرز و رمندی کند بر فقیر همین پنج روزش بود وارو گیر
 چون در عون ترک تباهی نکند عجز تا لب گور بادشاهی نکند

حکایت

شنیدم که از بادشاهان غور ۶۶۵ یکی پادشاه هند گسسته زور
 هند ان زیر بار گران بعلف بروزی دو مسکین شدند تلغ
 چون نعم کند سفلد را روزگله بند بر دل تنگ درویش بار
 چو بام بلندش بود خود پرست کند بول و خاشاک بر بام نشت
 شنیدم که بارے بعدم سکار برون رفت بیداگر شهر یار
 ۶۷۰ تگاور بدینال صیبه بلند شبش در گرفت از خشم دور ماند

چو آلب ارسلان جان بجان بخش داد ❖ سپر تاج شاهی بسر بر نهاد
 تربت سپردندش از تاج گاه نه جائے شستن بُد آساج گاه
 چنین گفت دیوانه بسو شیار چو دیدش سپر روز دیکر سوار
 ز بے دولت و ملک سر دیشب پدر رفت و پاپے سپر در رکیب
 ۶۳۵ چنین است گردیدن روزگار سُبک سیر و بد عهد و ناپایدار
 چو دیرینه رنئے سر بر آورد عهد جوان دوتے سر پر آرزو مُد
 منہ بر جهان دل کہ میگانه ایست چو مُطرب کہ ہر روز در خانہ ایست
 نہ لاتی بود عیش با دلبرے کہ ہر با مدادش بود شوہرے
 نکوئی کن اسال چون وہ تراست کہ سال دگر دیکرے وہ نہ دست

حکایت

۶۵۰ حکیم دعا کرد بر کیقباد کہ در بادشاہی زوالت مباد
 بزرگے درین خردہ بروے گرفت کہ دانا نگوید محال اے شگفت
 کرا دانی از خستہ وان عجم رنجد فریدون و فتحاک و حیم
 کہ در تخت و ملکش نیامد زوال زفرانہ مردم تزیید محال
 کرا جاودان بودن امید ماند چو کسر انبیینی کہ جاوید ماند
 ۶۵۵ چنین گفت فرزائے بسو شمند کہ دانا نگوید سخن ناپسند

چنان نادور افتادہ در روضہ
 شنیدم کہ مردے مبارک حضور
 حقایق شناسے جان دیدہ
 بزرگے زبان آورے کاروان
 ۶۳۰ تزل گفت چندین کہ گردیدہ
 بخندید کین قلعه خرم است
 نہ پیش از تو گردنشان داشتند
 نہ بعد از تو شاہان دیگر برند
 زدوران ملک پدر یاد کن
 ۶۳۵ چنان روزگارش کنجے نشانند
 چونو میدماند از ہمہ خیر و کس
 بر مرد ہشمار دنیا خس است
 چنین گفت شوریدہ در عجم
 اگر ملک برجم باندے و تخت
 ۶۴۰ اگر گنج قارون بجنگ آوری
 کہ بر لاجوردی طبق بیضہ
 بنزدیک شاہ آمد از راہ دور
 ہنرمندے آفاق گزیدہ
 حکیمے سخن سنج بسیار دان
 چنین جائے محکم و گردیدہ
 ولیکن نپندار مشن محکم است
 دے چند بودند و بگذاشتند
 درخت اُمید ترا بر خوردند
 دل از بند اندیشہ آزاد کن
 کہ بر یک پیشیش تَصَرُف نہماند
 امیدش بفضل خدا بود پس
 کہ ہر مُدّتے جائے دیگر کس سہ
 بکسری کہ اے وارث ملک جم
 ترا چون نپسندے تاج و تخت
 نہاند مگر آنچه بخشی ہی

حکایت

چو خور زرد شد بس نماند وز
 گزیدند نفس زانگان دست فوت
 به تخت و ملکه پذیرد زوال
 چو نزدیک شد روز عمرش شب
 ۶۱۵ که در مصر چون من غریبه نبود
 چو حاصل بهمن بود خیزه نبود
 جہان گرد کس دم نخودم پرش
 برستم چو بیچارگان از سرش
 پسندیده راے که بخشید و خورد
 جہان از پئے خوشتن گرد کرد
 درین کوشش تا با تو ماند مقیم
 که هر چه از تو ماند در رخ است بیم
 کند خواجه بر بستر جان گزار
 یکے دست کوتاہ و دیگر دراز
 ۶۲۰ در آن دم ترا می نماید بدست
 که دشتی بچود و کسرم کن دراز
 که دشت زبانش ز گفتن بیت
 کنوت که دست است دستی بزین ❖
 و کرد دست کوتاہ کن از ظلم و آزار
 و گر کے بر آری تو دست از کفن
 بتا بے ماه و پروین همور
 که سربنیاری ز بالین گور

حکایت

قنزل ارسلان فلعه سخت آشت ❖ که گردن بالوند بر می فراشت
 ۶۲۵ نه اندیشه از کس نه حاجت بهیچ چو زلف عروسان بهش پیچ پیچ

کہ اے بر فہ ازندہ آسمان
 بجنگش گرفتی بصلحش بخوان
 ولے بچنان بر دعا داشت بخت
 کہ شہ سر بر آورد و برپایے حبست
 تو گفتی ز شادی بخواہد پید
 چو طاوس چون رشتہ در پاندید
 ۶۰۰ بفرود گنجینہ گوہرش
 فشانند درپایے وزر بر سرش
 از آن جملہ دامن بپیشاند گفت
 حق از بہر باطل شاید نہفت
 مرو با سہر رشتہ بار دیگر *
 مبادا کہ دیگر کند رشتہ سر
 چو بارے فتادی نگاہ دارپایے
 کہ کیبار دیگر نہ لغو زجاے
 ز سعدی شنو کین سخن است است
 نہ ہر بار افتادہ بخواست است
 گفتار

۶۰۵ جہان اے پر ملک جاویدیت
 ز گیتی و فساداری اُمید نیست
 نہ بر باد رفتے سحر گاہ و شام
 سیر سلیمان علیہ السلام
 با خضر ندیدی کہ بر باد رفت
 خُنگ آن کہ باد انش و داد رفت
 کسے زین میان گوے دولتی و
 کہ در بند آسایش خلق بود
 بکار آمد آنہا کہ برداشتند
 نہ گرد آوریدند و بگنہاشتند

حکایت

۶۱۰ شنیدم کہ در مصر میہ اجل * سپہ تاخت بر روزگارش اجل

نہ روند پیشش جُثاتِ کس
 ز نقست ہر کبر و ناصواب
 بخوانان بخواند دعائے برین
 بفرمود تا مہترانِ خدام
 ۵۸۵ برقتند و گفتند آمد فقیر
 بگفتا دعائے کن اے ہوشمند
 شنید این سخن پر خیم بودہ پشت
 کہ حق مہربان است بر دادگر
 دعائے منت کے شو و سودمند
 ۵۹۰ تو ناکوہ بر خلق بخشائے
 بباید تو عذر خطا خواستن
 کجا دست گیر دعائے ویت
 شنید این سخن شہر یار عجم *
 برنجید و پس با دل خویش گفت
 ۵۹۵ بفرمود تا ہر کہ در بند بود
 جہان دیدہ بعد از دو رکعت نماز
 کہ مقصود حاصل شد و نفس
 دلے روشن و دعوتے مستجاب
 کہ رحمت رسد ز آسمان بر زمین
 بخوانند پیر مبارک قدم
 تن مجتہد در لباسِ حقیر
 کہ در رشتہ چون سوزنم پائے بند
 بتندی بر آورد بانگِ دشت
 پنجشائے و بخشایش حق نگر
 اسیرانِ مظلوم در چاہ و بند
 کجا بینی از دولت آسائے
 پس از شیخ صالح دعا خواستن
 دعائے ستم و دیگان در پیت
 ز خشم و خجالت بر آمد بہم
 چہ ز خیم حق است این کہ در گشت
 بفرمانش آزاد کرد زود
 بداد بر آورد دست نیاز

مزن بانگ بر شیر مردان دُشت چو باکو و کان بر نیایِ بشت
حکایت

کیے پند می داد و فرزند را نگہ دار پند حسد و حسد را
مکن جور بر خردگان اے پسر کہ یک روزت افتد بزرگی بہ
۵۷. نمی ترسی اے گر گنا قصِ حسد کہ روزے پلنگیت برہم درد
بخش دمی درم زور سر پنجہ بود دل زیر دستانِ من رنجہ بود
بخور دم کیے مُشت زور آوران نکردم دگر زور بر لاعنان
آلاتا نخسی بغفلت کہ نوم حرام است چشم سالار قوم
غم زیر دستانِ بخور زینہار تبرس از زبردستی روزگار
۵۷.۵ نصیحت کہ خالی بود از غرض چو دار وے تلخ است دفع مرض

حکایت

کیے را حکایت کنند از سلوک کہ بیارنی رشتہ کسروش چو ڈک
چنانش بیند اختِ ضعیف جب کہ می برد بر زیر دستانِ حَب
کہ شاہ ارچہ بر عرصہ نام آورست چو ضعیف آمد از بیدتے کمتر است
ندیے زمین ملک بوسہ داد کہ ملک خداوند جاوید باد
۵۸. درین شہر مردے مبارک فم است ♦ کہ در پار سائی چو ساوئی کم است

چو حجت نماند جفا جوے را
 بخندید و بگریست مرد خداے
 چو دیدش که خندید و دیگر گریست
 بگفت ایسی گریم از روزگار
 ۵۵۵
 همی خندم از لطف یزدان پاک
 کی گفتمش ای نیک دل شهریار
 که خلق برو روی دارند و پشت
 بزرگی و عفو و کرم پیشه کن
 مگر دشمن مانندان حسودی
 ۵۶۰
 میندار و لها بد اغ تو ریش
 شنیدم که شنید و خوش بخت
 بزرگے در آن فکر آن شب نخت
 دے بیش بر من سیاست نراند
 ۵۶۵
 نخت هست مظلوم از آتش ترس
 ترسی که پاک اندرونے شبے
 نه ابلیس بد کرد و نیکی بید
 بر خاش و ربم کشد روی را
 عجب داشت سنگین دل تیره را
 بر سپید کین خند و گریه چیست
 که طفلان حیاره دارم چہار
 که مظلوم رستم نه خاسم بخاک
 چه خواهی ازین پیراز و دست دار
 روانیت خلق بیکار کشت
 زخردان اطفاش اندیشه کن
 که بر خاندان خفا پسندی بدی
 که روز پین آیدت خیس پیش
 ز فرمان یزدان که داند گنجیت
 بخواب اندرش دید و پرسید گفت
 عتوبت برو تا قیامت بلند
 زود و دل صبحگاهش ترس
 بر آرد ز سوز جگر یاربے
 بر پاک نماید ز تخم پلید

در معنی نکو کار می بدکار می عاقبت آن

نکو کار مردم نباشد بدش نورزد کسے بد که نیک آیدش
 شر انکیز هم در سر شر شود چو کژدم که با خانه کمتر شود
 اگر نفع کس در نهاد تو نیست چنین جسد و سنگ را یکیت
 ۵۴۰ غلط کفتم ای یار فرخنده خوی که نفع است در آه و سنگ رو
 چنین آدمی مرده به ننگ را که بروی فضیلت بود سنگ را
 نه هر آدمی زاده از دود به است که دوز آدمی زاده بد به است
 به است از دود انسان صاحب خرد نه انسان که در مردم افتد چو دود
 چو انسان نداند بخر خورد و خواب کد امش فضیلت بود برد و آب
 ۵۴۵ سوار بنگون بخت بے راه رو پیاده برفتن برو زو گرو
 کسے دانسته نیکمردی نکاشت کز و خرمن کام دل برداشت
 نه هرگز شنیدیم در عمر خویش * که بد مرد را نیکی آمد به پیش
 حکایت

حکایت کنند از یک نیک سرود که اکرام حجاج یوسف نکرد
 بسودا چنان دست بروی نشانده * که حجاج را دست بخت نامد
 ۵۵۰ برهنگ دیوانه کرد تیز که نطع بنیه از خوشش پرز

صفت جمیعت اوقات ویش راضی

گموجاے از سلطنت بیش نیست که اینتر از ملک در ویش نیست
 سبک بار مردم سبکتر روند حق این است و صاحب دلان بشنوند
 ۵۲۵ تنی دست تشویش نماند خور ملک غم بتدریج جانے خورد
 گداز اچو حاصل شود نان شام چنان خوش بخشد که سلطان شام
 غم و شادمانی بسر می رود برگ این دوازده سر بدر می رود
 چه آن را که بر سر صف اند تاج چه آن را که برگسون آمد خراج
 اگر سر فرارے بگیوان در است و گرتنگ دستے بزندان در است
 ۵۳۰ چوخیل اجل بر سر هر دو تاخت نمی شاید از یکدگر شان شناخت
 گنبدانی ملک و دولت بلا است گداز بادشاه است و نامشک است

حکایت

شنیدم که یک بار در حلقه سخن گفت با عابدی کله
 که من فر فرسایدمی داشتم سر بر کلاه محمی داشتم
 سپهرم مدد کرد و نجات اتفاق گرفتم یازده دولت عراق
 ۵۳۵ طمع کرده بودم که کرمان خورم * که ناگه بخوروند کرمان سرم
 بکن پیغمبر غفلت از گوشش که از مردگان پندت آید گوشش

چینیکی طمع دارد آن سبب وفا که باشد دُعائے بدش در قضا
 چو بخش نگوید در کافِ کُن * نکر و آنچه نیکانش گفتند کن
 ۵۱۰ چه گفتند نیکان بدان نیک مرد تو بر خور که بیدادگر بر خور و
 گمانش خطا بود و تدبیرِ هست که در عمل بود آنچه در ظلم هست

حکایت

ازین رسم بد ماند از آن نام نیک بدان را نباشد سرانجام نیک
 یکے بر سر شاخ و بُن می برید خداوند بُستان نگه کرد و دید
 بگفتاگر این مرد بد می کند نه با من که با نفس خود می کند
 ۵۱۵ نصیحت بجایست اگر بشنوی ضعیفان سیفگن بکتف قوی
 که فر دابد اور بُر و خنجر * گدائے که پشت نیز زد جوے
 چو خواهی که فر داشوی مهتری مکن دشمن خوشتن کهتری
 که چون بگذر و بر تو این سلطنت بگیرد و بقر آن گدا دامنست
 مکن نیچه از ناتوانان بدار که اگر بگنندت شوی شرمسار
 ۵۲۰ بحالت بود پیش آزادگان بپشتادان از دست افتادگان
 بزرگان روشن دل نیکیخت بفرز انگی تاج بردند و تخت
 بدبنا را رستان کج مسو و گر راست خواهی ز سعدی شنو

برآمدی بانگ شادی چو زعد
 خدیو خوسند منسخ نهاده
 حکایت شنو کو دک نام جوے
 ۴۹۵ ملازم بد لاری خاص و عام
 در آن ملک قارون بیفته دلیر
 نیامد در ایام او بر دے
 سر آمد تبا نید نخت از سران ❖
 و گر خواست کافرون کند تخت تاج
 ۵۰۰ طمع کرد در مال بازارگان
 بامید بیشی نداد و خنورد
 که تاج جمع کرد آن ز راز گسبزی
 شنیدند بازارگانان خبر
 بریدند از آنجا خرید و فروخت
 ۵۰۵ چو اقبالش از دوستی مرتبافت
 ستیز فلک بچ و بارش بکند
 و فاد که جوید چو پیمان گسخت
 چو شیراز در عید بو بکر سعد
 که شاخ امیدش برونه باد
 پسندیده پی بود و فرخنده خوش
 شاگوئے حق بامدادان شام
 که شه داد گر بود و درویش سپر
 نگویم که خارے که برگ گل
 نهادند سر بر خطش سروران
 بیفزود بر مرد و هفتان حیراج
 بلا ریخت بر جان بیچارگان
 حسد و حسد داند که ناهوب کرد
 پراگنده شکر شکر از عاجزی
 که ظلم است در بوم آن بے بهنه
 ز راعت نیامد رعیت بسوخت
 بنا کام دشمن برود دست یافت
 ستم سپ دشمن دیارش بکند
 خسراج از که خواهد چو دهقان گزشت

بُستی و سختی برین بگذرد بساند برو سالها نام بد
 نخواهی که نفس برین کنند از پست نکو باش تا بد نگساید گشت
 حکایت

۴۸۰ شنیدم که در مرزے از باختر برادر و وجودند از یک پدر
 سپیدار و گردنکش و پیل تن نکور و وانا و شمشیر زن
 پدر هر دو را سنگین مرد یافت طلبگار جوان و ناورد یافت
 برفت آن زمین اود و قیامت نهاد بهر یک پسران نصیبی بداد
 مبادا که یکدگر سر کشند به بیسکار شمشیر کین برکشند
 پدر بعد از آن روزگارے شمرود بجان آفرین جان شیرین سپرد
 ۴۸۵ اجل بگسلاندش طناب امل و فاش فرو بست دست از عمل
 مُقرر شد آن مملکت بر دوشاه که بے حدود و بوج و سپاه
 عجب کم نظر و ربه افتاد خویش گرفتند بهر یک یکے راه پیش
 یکے عدل تا نام نیکو برد یکے ظلم تا مال گرد آورد
 یکے عاطفت سیرت خویش کرد ورم داد و تیمار درویش کرد
 ۴۹۰ نبا کرد و نان داد و شکر نواخت شب از بهر درویش شجای ساخت
 خزاین تهی کرد و پر کرد خویش چنان که ز خلاق بهنگام عیش

اگر و سرای سعادت کس است
 بهینت بسند است اگر بشنوی
 خبر داری از خسروان عجم
 نه آن شوکت و بادشاهی مہماند
 ۴۶۵ خطابین کہ بردست ظالم برفت
 خشک روز محشر تن داگر * کہ در سایہ عرش دار دستر
 بقوے کہ نیکی پسند و خداے
 چو خواهد کہ ویران کند عالمے
 یگانہ از و نیک مردان حذر
 ۴۷۰ بزرگی از و دان و دینت شناس
 اگر شکر کردی بین ملک و مال
 و گر جور در بادشاهی کنی
 حرام است بر بادشاہ خواب خوش
 میازار عاصی بیک خرد
 ۴۷۵ چو پرخاش بتید بیداد ازو
 بد انجام رفت و بد اندیشہ کرد
 ز گفتار سعدیش حرفے بس است
 کہ گر خسار کاری سمن ندی
 کہ کردند بر زیر وستان ستم
 نہ آن ظلم بر روستائی بماند
 جهان ماند او با مظلوم برفت
 کہ در سایہ عرش دار دستر
 و دچند عادل نیک راسے
 فہد ملک در خجہ ناسے
 کہ خشم خداست بیدادگر
 کہ ز ایل شود نعمت ناسپاس
 بامے و ملکہ رسی بے زوال
 پس از بادشاہی گدای کنی
 چو باشد ضعیف از قوی بارکش
 کہ سلطان شہان است و عامے گلہ
 شہان نیست گرگ است فریاد ازو
 کہ بازیر وستان جفا پیشہ کرد

من از بے نوائی نسیم روئے ندد
 نخواهد که بیند حسد و مندریش
 یکے اول از تندرستان منم
 منقض شود عیش آن تندرست
 چو بینم که درویش مسکین خور
 یکے را بزدان برے دوستان
 ۴۵۰

حکایت

شبی دود خلق آتش بر فروخت
 یکے شکر گفت اندر آج حال زود
 جهان دیده گفتش ای بوالعسوس
 پسندی که شمرے بسوز و نبار
 ۴۵۵
 حبه سنگدل کے کند معدہ تنگ
 تو اگر خود آن لقمہ چون می خورد
 گو تندرست هست رنجور دار
 تنگ دل چو یاران بنزل رسند
 ۴۶۰
 دل بادشاهان شود بارگش

شنیدم که بعد ادنی بسوخت
 که دُکان مارا گزندے نبود
 ترا خود غم خوشتن بود و بس
 اگر چه سہایت بود و یکسار
 چو بیند کان بر شکم بته سنگ
 چو بیند که درویش خون می خورد
 کہ می سپد از غصہ رنجور وار
 تحسید کہ طاسندگان از پسند
 چو بیند در گل حسہ خاکش

۴۳۰ چنان قحط شد سألے اندر دیش
 چنان آسمان بر زمین شد بخیل
 بخوشید سرشپه های قدیم
 نبودے بحر آه بیوه زنے
 چو درویش بے برگ دیدم دخت
 ۴۳۵ نه در کوه سبزی نه در باغ شخ
 در آن حال پیش آدم دوستے
 اگر چه بکنت قوی حال بود
 بدو گفتم اے یار پاکیزه خوسے
 بغرید بر من که عقلت کجا است
 ۴۴۰ بنی که سختی بغایت رسید
 نه باران همی آید از آسمان
 بدو گفتم آه ترا باک نیست
 گرازیستی دیگرے شد هلاک
 نگه کرد رنجیده در من فقیه
 ۴۴۵ که مردار چه بر ساحل است از فوق

که یاران فراوانش کرد عشق
 که لب تر نکردند زرع و بحریل
 مانند آب حبه آب چشم یتیم
 اگر بر شدے دو دے از روزنے
 قومی بازوان شست در مانده سخت
 ملخ بوستان خورد و مردم ملخ
 از آن مانده بر آبخوان پوستے
 خداوند جاه و زر و مال بود
 چه در ماندگی پشت آدم بگوے
 چو دانی و پرسی سوالت خطاست
 مشقت بحد نهایت رسید
 نه بر می رود و دودنر یاد خوان
 کشد زهر جاعے که تریاک نیست
 ترا هست بطر از طوفان چه باک
 نگه کردن عالم اندر سفیه
 نیا ساید و دوستانش غریق

۴۱۵ جهاز ورمندی مکن بر کمان ❖ که بر یک نمط می نهند جهان
 سه پنجہ ناتوان بر مسلح که گرد دست یابد بر آئی - بھیج
 مہر گفتمت پائے سوم ز جاتے کہ عاشق شوی گرد آئی زیاتے
 عذر اکو چک نباید شمدو کہ کوہ کلاں دیدم از سنگ خرد
 نبی کہ چون باہم آیند مسور ز شیران جنگی بر آند شور
 ۴۲۰ نہ موے ز آب شیمے کمتر است چو پر شد زنجیر محکم تر است
 دل دوستان جمع بہتر کہ گنج خزنہ تہی بہ کہ مردم پنج
 میناز در پائے کار کسے کہ افتد کہ در پائش افتی بے
 تحمل کن اے ناتوان از قوی کہ روزے توانا تر از دے شوی
 بہت بر آں از ستینہ شور کہ باز دے بہت بہ از دست زور
 ۴۲۵ لب خشک مظلوم را گو بخت کہ دندان ظالم نخواہند کند
 بیابگ دُہل خواہ بیدار گشت چہ داند شب پاسبان چو گذشت
 خور د کاروانے غم بار خویش نسوزد دلش بر خرنشست ریش
 گرفتم کز افت و گان نیستی چو افتادہ مینی سپر ایستی
 بریت بگویم کیے سر گذشت کہ سستی بود زین سخن در گذشت

حکایت

۳۰۰ گروہے برقتند از ان ظلم و عار
 گروہے باندند مسکین و ریش
 بد ظلم جائے کہ گروہ دور از
 بیدار شیخ آسے گاہ گاہ
 ملک نوبتے گفتش لے نیک نجت
 ۳۰۰ مرابا تو دانی سر دوستیت
 گرفتہ کہ سالار کشور نیم
 گویم فضیلت نسیم بر کسے
 شنید این سخن عابد ہوشیار
 وجودت پریشانی خلق از دست
 ۳۱۰ تو با آنکہ من دوستم دشمنی
 چہرہ دوست دارم باطل منت
 مدہ بوسہ بر دست من دوست دار
 خدا دوست را اگر بد زند دوست
 عجب دارم از خواب آن سنگدل

ز تلخیش روئے جہانے رش
 بسروند نام بدش در دیار
 پس سپر نہ نفرین گرفتہ پیش
 نبینی لب مردم از خندہ باز
 خدا دوست دروے کردے نگاہ
 بنفرت ز من در کشوے سخت
 ترا دشمنی با من از حسب طبیعت
 بعزت ز درویش کمتر نیم
 چنان باش با من کہ باہر کسے
 بر آشت و گفت اے ملک س
 ندارم پریشانی خلق دوست
 نپندار مت دوستدار منی
 چو دانم کہ دارد خدا دشمنیت
 برو دوستداران من دوست دار
 نخواہد شدن دشمن دوست دوست
 کہ خلقے بخشنند از و تنگ دل

بزرگے کزو نام ینکو بساند توان گفت با اہل دل کو بماند
 ۳۸۵ آلا تا درخت کرم پروری کہ اُتیب داری کسز و بر خوری
 کرم کن کہ فسدا کہ دیوان نهند منازیل بقدر احسان دہند
 یکے را کہ سعی قدم پیشتر بدر گاہِ حق منہ لت بیشتر
 یکے باز پس خائیں و شرمسار طمع میکند سُزد و ناکر وہ کار
 پہل تابہ ویدان برد پشت ہست تورے چنیں گرم و نانبست
 ۳۹۰ بذانی گہ عندہ بر داشتن کہ سُستی بو دشمن ناکاشتن

حکایت

حشر و منہ مردے و افکاشام گرفت از جہان گنج غارے مقام
 بصرہ شش دران کنج تاریک جا گنج قناعت فرو بردہ پاس
 شنیدم کہ نامش خدا و منت ملک سیرتے آدمی پوست بود
 بزرگان نہادند سر بردش کہ در می نیامد بدر ہا سرش
 ۳۹۵ تمنا کند عارف پاک بند بدر نوزہ از خوشیتن ترکِ آرز
 چو ہر ساعتش نفس گویدیدہ بخواری بگرداندش دہ بہ
 در آن مرز کین پُرشیار بود یکے مرزبان ستمگار بود
 کہ ہر ناتوان را کہ دریافتے سر پنجگی پنجہ بر تافتے

بزرگان که نقد صفا داشتند چنین خرقه زیر پت داشتند
حکایت

۳۷. شنیدم که بگزیت سلطانِ روم بر نیک مروے ز اہل علوم
کہ پایہم از دستِ دشمن مناند خبر این قلعه و شہر با من نماند
بسے جہد کسوم کہ فسر ز زمین پس از من بود سَرورِ انجمن
کنون دشمن بد گہر دست یافت سہر دستِ مروی و ہدمِ تباقت
چہ تدیر سازم چہ در صمان کنم کہ از غم بفرسو و حبان در تنم
۳۷۵. بگفت اے برا در غم خویش خور کہ از عمر بہت شد و بیشتر
ترا این قدر تا بانی بس است چو رفتی جہان جائے دیگر گسست
اگر ہوشمند است اگر بے خرد غم او مخور کو غم او خورد
مشقت نیز رد جہان داشتن گرفتن بشمیر و بکذاشتن
کرا دانی ار خُردانِ عجم ز عہدِ فریدون و خُشاک و جَم
۳۸۰. کہ در تحت و ملکش نیامد زوال نہاند بجز ملک ایزدِ تعال
کرا جاودان اُمید ماند چو کس را بنبی کہ جاوید ماند
اگر سیم وزر ماند و گنج و مال پس از روز چنبدے شود پایا
از ان کس کہ خیرے باند زوان و ماد مرسد رحمتش بر روان

مراد را چو دیدم ہر از خواب بست * بدو گفتم اے سرو پیش تو نیست
 ۳۵۵ دے ز گس از خوابِ شین شوے چو گلبنِ خند و چو یلِ بگوے
 چو می خسی اے قندوزگار * بیا وئے لعلِ نوشین بیا
 نگہ کر دشو ریہ از خوابِ گفت * مرا قند خوانی و گوئی محفت
 در ایامِ سلطانِ روشن نفس * نہ بیند و گر قند بیدار کس

حکایت

در اخبارِ شایانِ پشیمہ هست * کہ چون شکہ بر تختِ رنگی نشست
 ۳۶۰ بدورانش کس نیاز رکس * سبق برداگر خود ہمین بود بس
 چنین گفت یکرہ صاحب دے * کہ عمرم بسر شد بہ بے حاصلے
 چو می گذر و ملک و جاہ و سریر * نبرد از جہان و دولتِ الا فیر
 خواہم بکنجِ عبادتِ نشست * کہ در یابم این پنج روزے کہ بہست
 چو شنید و افلائی و شن نفس * بٹندی بر آشفست کائے شکہ بس
 ۳۶۵ طریقت بخر خدمتِ خلق نیست * تبسج و ستجاوہ و دولق نیست
 تو بر تختِ سلطانی خویش شہس * باخلاق پاکیزہ درویش باش
 بصدق و ارادتِ میان بستہ دار * ز طامات و دعوی زبان بستہ دار
 قدم باید اندز طریقت نہ دم * کہ اصلے نذار و دم بے قدم

خود آسوده بدون سُت نیند
 گنیش بگذر و آبِ نوشین حلق
 که جسم آمدش بر فقیر و ستم
 بدرویش و مسکین و محتاج داد
 که دیگر بدست نیاید چنان
 فرو می دودیش بعارض چو شمع
 دل شهرے از ناتوانی فگار
 نشاید دل خلق اندوگین
 گزیند بر آسایش خوشین
 بشادی خوش از غم و گران
 نپندارم آسوده خید فقیر
 بخندم مردم بآرام و ناز
 اتابک ابو بکر بن سعد راست
 نه بیند مگر قامت محسوسان
 که در مجلس می سرودند و دوش
 که آن ماه رویم در آغوش بود

چو در مردم آرام و قوت نیند
 چو بیند کس ز بهر در کام خلق
 ۳۴۰ نفرمود و خشنودش بیم
 بیک هفته نقدش تباراج داد
 فتادند و روے ملامت کنان
 شنیدم که میگفت و باران دُنع
 که زشت است پسرایر شهریار
 ۳۴۵ مرا شاید انگشتری بے نگین
 خنک آنکه آسایش مرد و زن
 نکردند رغبت هُندر پروران
 اگر خوش تُخید ملک بر سریر
 و گرزنده دار و شب دیر باز
 ۳۵۰ بحمد اللہ این سیرت و راه است
 کس از قفسور پارس و کز نشان
 بهین پنج مہم خوش آمد بگوش
 مرا راحت از زندگی دوش بود

نه سگ دامن کاروانه ورید * که دهمان نادان که سگ پرورید
 ۳۲۵ دلیر آمدی سعدیا در سخن چو تیغ بدست است فتحی بکن
 بگو آنچه دانی که حق گفته به نه رشوت ستانی و نه عشو ده
 طمع بند دفتر حکمت بشو طمع بگل و سپر خواهی بگویی

حکایت

خبر یافت گردن کشی در عراق که میگفت مکنی از زیر طاق
 تو هم بر دس هستی اُمید وار * پس اُمید برد در نشینان برآر
 ۳۳۰ نخواهی که باشد دولت در دسند دل در دمنان برآور ز بند
 پریشانی خاطر داد خواه بر اندازد از مملکت پادشاه
 تو حقه خشک در حرم نیم روز غیب از برون گو بگر سبزه
 ستانده داد آن کس خداست که تواند از پادشاه داد خواست

حکایت

یکے از بزرگان اهل تمینر حکایت کند ز ابن عبد الغریر
 ۳۳۵ که بودش گنینه در انگشتری فند و مانده در قمیش جوهری
 شب گفتے آن جرم گیتی فز دُرے نور روشنائی چهره
 قصار آمد یکے خشک سال که شد بد رسیاے موم هلال

من آنم که اسپان شه پرورم نخدمت درین مرغزار اندرم
 ملک را دل رفته آمد بجای * نخبید و گفت اے نگهبان
 ۳۱۰ ترا یاور می گردنم سر و ش و گر نه زه آورده بودم بگوش
 نگهبان مرعی نخبید و گفت نصیحت ز منعم نشاید نهفت
 نه تدبیر محمود و راه نکوست که دشمن نداند شمش زد و ست
 چنان است در مهربانی شرط نیست که هر کترے را بدانی که کیست
 مرا بارها در حشر دیده ز خیل و چپاگاه پرسیده
 ۳۱۵ کنونت بمر آسم پیش باز * نمیدانیم از بد اندیش باز
 تو آنم من اے نامور شهریار که آسی بر و ن آرم از صد هزار
 مرا گله بانی بقل است و راه تو هم گله خویش داری بیای
 چو دارا شنید این نصیحت ز مرد نکویش گفت و نکویش کرد
 همی رفت و می گفت در خود خجل بیاید نوشت این نصیحت بدل
 ۳۲۰ و آن تخت و ملک از غل غم بود که تدبیر شاه از شبان کم بود
 تو که بشنوی ناله داد خواه * بکیوان برت گله بر خوابگاه
 چنان چسپ کاید قنانت بگوش اگر داد خواهی بر آرد خنروش
 که ناله ز ظالم که در دور است * که هر جور کومی کند جور نیست

کسان بر خورند از جوانی و بخت که بازیر دستان نمکسوند سخت
 اگر زیر دستی در آید ز باپے حذر کن ز نالیدنش بر خدایے
 ۲۹۵ چو شاید گرفتن بسبی دیار به پیکار خون از مسایے سیار
 بمرودی که ملک سراسر زمین نیرزد که خونی چکد بر زمین

حکایت

شنیدم که جمشید فرخ سرشت بر چشمه به سنگے نوشت
 برین چشمه چون مایه دم زدند برفتند چون چشم بر هم زدند
 گرفتند عالم بر دی و زور ولیکن نمیدوند با خود بگور
 ۳۰۰ برفتند و هر یک دُر و دایچه کشت * مانند بجنه نام نیکو و زشت
 چو بر دشمنی با شدت دست رس مرغجانش کور اهرمین غصه بس
 عدو زنده سرگشته پیرامنت به از خون او گشته در گردنت
 شنیدم که دارای فرخ تبار ز شکر جُدا سازند زویشکار
 دوان آمدش گله بایه پیش بدل گفت دارای فرخنده کیش
 ۳۰۵ مگر دشمن است این که آمد بجنگ ز دورش بدوزم تبر خدنگ
 گمان کیانی نبره راست کرد * بیک دم وجودش عدم خواست کرد
 بگفت ای خداوند ایران و تور که چشم بد از روزگار تو دور

برآفاق اگر سرب با دشت است چو مال از تو انگرستان گداست
بمرد از تیدستی آزاده مرد ز سپلوے مکین شکم پر نکند

حکایت

۲۸. شنیدم که نه ماند به دادگر قبا داشتی همدو رختستر
یک گفتش اے خند و نیک وز زویاے چنی قباے بدوز
بگفت این قدر ستر و آسایش است وزین بگذری زیب و آرایش است
نه از بهر آن می ستانم خراج که ز نیت کنم بر خود و تخت و تاج
اگر چون زنان حله بر تن کنم بمردی کجا دفع دشمن کنم
۲۸۵. مرا هم ز صد گونه آرزو هست ولیکن خندینه نه تنها مراست
خنداین پر از بهر لشکر بود نه از بهر آئین و زیور بود
سپاه که خوشدل نباشد ز شاه نذار و حدود و ولایت نگاه
چو دشمن خبر دستای برد * ملک باج و دوه یک چسب اینخورد
مخالف خورش بر دو سلطان خراج چه اقبال ماند در آن تخت و تاج
۲۹. مروت نباشد بر افتاده زور بر دُسر غدون دانه از پیش مور
رعیت درخت است اگر پروری بکام دل و دستان بر حسوی
ببے رحمی از پنج و بارش گمن که نادان کند حیف بر خوشین

چو شکر برون تاخت خشم از گمین نه انصاف ماند نه تقوی نه دین
 ندیدم چنین دیو زیر فلک گفتار کز وی گنیزد چن بدین سنگ

۳۵ نه بے حکم شرع آب خوردن است و گر خون بریزی بفتوی می است
 کرا شرع فتوی دهر برهلاک الا تا نداری از گشتش باک
 و گرداری اندر تبارشکان برایشان بخشای و راحت سان
 گنه بود سوسم کاره را چه تاوان زن و طفل جیاره را
 تنّت زورمند است و لشکر گران ولیکن در اقلیم دشمن سران
 ۳۷ که وے در حصارے گریز و بلند رسد کشور بے گنه را گزند
 نظر کن در احوال زندانیان که نمکن بود بے گنه در میان
 چو بازارگان در دیارت مبدو باش خجاست بود دست برد
 کزان پس که بروے بگریذ زار بهم باز گویند خویش و تبار
 که سکین در اقلیم غبت مبدو متاعے کزو ماند ظالم مبدو
 ۳۸ بیندیش از آن لطفک بے پدر و ز آه دل و رومندش حذر
 با نام نیکوے پنجاه سال که یک نام رشتش کند پامیال
 پسندیده کاران جاوید نام تقاؤں نکره وند بر سالهام

ز صاحب غرض تاسخن نشوی * که گر کار بند ی شپیان شوی
 نگو نام راجاه و تشریف مال * بیفزود و بد گوے را گو شمال
 بتدبیر و ستور و انشورش * بنیکی بشد نام در کشورش
 ۲۰۰ بعدل و گرم سالها ملک راند * برفت و نگو نامی از وے بماند
 چنین بادشاهان که دین پراند * بباز وے دین گوے دولت برند
 از آنان نمینم درین عهد کس * و گزست بو بکر سعد است و بس
 بهشتی درختے تو اے بادشاه * که افکنده سایه یک ساله راه
 طمع بو و بخت نیک ختم * که بال بهائے افکنده برسم
 ۲۰۰ حذر و گفت دولت بخشدهاے * که اقبال خواهی درین سایه آئے
 خدایا برحمت نظر کرده * که این سایه بر خلق گسترده
 دعا گوے این دولت مند و دار * خدایا تو این سایه پائیده دار
 صواب است پیش از کشش بند کرد * که نتوان سه کشته پیوند کرد
 خداوند فرمان و رائے و شکوه * ز غوغای مردم نگر و دوستوه
 ۳۰۰ سه پرغ و راز تحمل تھی * حرامش بود تاج شاهنشهی
 نگویم چو خجک آور می پے دار * چو خشم آور می عقل بر جاع دار
 تحمل کند هر که را عقل هست * نه عقل که خشمش کند زیر دست

درین نکته هست اگر بشنوی
 نبینی که درویش بے دستگاه
 مرادستگاه جوانی برفت
 زویداران میان ندارم کیب
 ۳۳۰ مرا بچنین چهره گل فنام بود
 درین غایتیم رشت باید گفن
 مرا بچنین جد شبنگ بود
 دورسته دُرَم در دهن رشت جا
 کنونم نگه کن بوقت سخن
 ۲۴۰ در میان حبت چرا تنگرم
 برفت از من آن روزهاے عزیز
 چو دانشور این زمغی بسفت
 در ارکان دولت نگه کرد شاه
 کسے را نظر سوسے شاهد رشت
 ۲۴۰ بقول ار نه آهستگی که دے
 بُندی سبک دست بردن تیغ
 که حکمت روان باد و ولت قوی
 حبت کند در توانگر نگاه
 ملهو و لعب زندگانی برفت
 که سر پای داران حسن اندوزب
 بلور نسیم از خوبی اندام بود
 که سویم چو پنبه است و دُکم بدن
 متا در براز نازکی تنگ بود
 چو دیوارے از خشت یمین پیاسے
 بیفتا دیک یک چو سو کهن
 که عمر تلف کرده یاد آورم
 بی پایان رسد ناگه این روز نیز
 ملک گفت ازین به محال است گفت
 کزین خوبتر لفظ و معنی خواه
 که داند بدین شاهی عذر خواست
 بگفتا رخصتش بیازردے
 بدندان بر و نشیت دست و تیغ

۲۱۵ تو کین روے داری بختن قسم
 ترا سنگین روے پنداشتند
 چہ نقش بندت در ایوانِ شاه
 شنید این سخن بخت برگشته دیو
 که اے نیکبخت آن شکل منست
 ۲۲۰ بر انداختم رخشانِ بهشت
 مرا بچنین نام نیک است لیک
 وزیرے کہ جاہ من آتشِ بخت
 ولیکن منیدشیم از خشمِ شاه
 اگر غضب گیرد آن را غم است
 ۲۲۵ چو سرم برآمد دُست از قلم
 ملک در سخن گفتنش خیرہ ماند
 کہ مجسم بزرق و زبانِ اوری
 ز خصمت بمانا کہ شنیدہ ام
 ۲۳۰ کزین زمرہ خلق در بارگاہ
 بخت دیدم در سخن گوے و گفت
 خیر اور جہانے پرستی سمر
 بگرہا بہ در زشت بگاشتند
 و ترم روے کز دست و زشتی بہ
 بزاری بر آورد بانگ و غریو
 ولیکن قلم در کف و شمشست
 کنونم بکینے بکار نذر زشت
 ز علت نگوید بدانند شیش نیک
 * بفرسنگ باید ز مکرش گر بخت
 و لا اور بود در سخن بے گناہ
 * کہ سنگ تر از روے بارش کم است
 مرا از ہمہ حرف گیران چہ عنم
 * سہ دست فرماند ہی بر فشانہ
 ز جزمے کہ وارد نگردد بری
 * نہ آئند بچشم خودش دیدہ ام
 نمی باشدت جسد در اینان گاہ
 حق است سخن حق شاید نہفت

چنیں مُرتع پایہ جاے تو نیست گناہ از من آمد خطاے تو نیست
 ۳۳ چمن بدگہر پر ورم لا جسم * خیانت روا داروم در حسم
 بر آور دسر مرد بسیار دان چنیں گفت باخسر و کاروان
 مرا چون بود و دامن از جرم پاک نیاید ز جُثت بد اندیش باک
 بخاطر ورم ہرگز این ظن نفرت * ندانم کہ گفت آنچه بر من زفت
 شہنشاہ گفت آنچه کہتم بربت بگویند خصمان بروے اندرت
 ۳۴ چنیں گفت با من وزیر کھنن تو نیز آنچه دانی بگوے و بکن
 بخندید و انگشت بر لب گرفت کز و ہرچہ گوید نباشد سگفت
 خودے کہ بنید بجای خودم * گجا بر زبان آورد جز بدم
 من آن ساعت انکاشتم و منش * کہ خسرو فرو تر نشاند از منش
 چو سلطان فضیلت نہد برویم * نداند کہ دشمن بود دیریم
 ۳۵ مرا تا قیامت نگیرد بدوست چو بیند کہ دروغ من ذل است
 برنیت بگویم حدیثے دُرست * اگر گوش باندہ داری نخت
 ندانم کجا دیدہ ام در کتاب کہ ابلیس را دید شخصے بخواب
 ببالا صنوبر بروے چو نور چو خورشیدش از چہرہ قیافت نور
 فرارفت و گفت اے عجب این نوعی فرشتہ نباشد بدین نیکوی

غضب دست در خونِ پیشِ دشت * و لیکن سکون دست در پیشِ دشت
 که پرورده گشتن نه مردی بود
 ۸۵ میازار پرورده خوشیتن
 بنعمت نبایت پروردنش
 از و تاهنسه با یقینت نشد
 کنون تا یقینت نگردد گناه
 ملک در دل این از پوشیداشت
 ۱۶۰ دل سست اے خردمند زندانِ راز
 نظر کرد پوشیده در کار سر
 که ناگه نظر زے کیے بنده کرد *
 دو کس را که باشد بهم جانِ هوش
 چو دیده بیدار کردی دلیر *
 ۱۶۵ ملک را گمان بدی راست شد
 هم از حسن تدبیر و رائے تمام
 ترا من خردمند پسداشتم
 گمان بُردمت زیرک و هو شمنند
 ستم از پی دلدسردی بود
 چو تیر تو دار و تیسریش سزن
 چو خواهی بیداد خونِ رانش
 در آیوان شاهی قرینت نشد
 بگفتار دشمن کنزندش خواه
 که قول حکیمان نیوشیده داشت
 چو گفتی نیاید بزنجیر باز
 غل دید در راهِ هوشیار سر
 پری چهره در زیر لب خنده کرد *
 حکایت گنان اندلبها خموش
 نگشتی چو مستقی از دجله سیر *
 ز سودا بدو شکمین خواست شد
 بآبتگی گفتش اے نیک نام
 بر ابراهیم ملک امین داشتم
 ندانستم خیره و ناپسند

از آسائش آنکه خبر داشته که در روی ایشان نظر داشته
 چو خواهی که قوت رت بماند بلند دل اے خواجه در سادہ رویان مہند
 و گر خود نباشد غرض در میان حذر کن کہ وارد بہیت زیان
 ۱۳ وزیر اندرین شمع راہ برد بخت این حکایت بر شاہ برد
 کہ این را ندانم چه خوانند کمیت نخواہد بمان درین ملک زیت
 سفر کردگان لا اہالی زمین * کہ پروردہ ملک و دولت زمین
 شنیدم کہ بندگان سرست * خیانت پسندست و شہوت پرست
 نشاید چنین خیرہ رمے شاہ کہ بدنامی آرد با یوان شاہ
 ۱۴ مگر نعمت شہ فداش کنم کہ منیم تباہی و فاش کنم
 بنیادار توان سخن گفت زود نگفتم سخن تا یقینم نبود
 ز فہ مانہ انہم کہ گوش داشت کہ از اینان کیے را در آغوش داشت
 من این گفتم اکنون ملک است را چو من آزمودم تو نیز آزمای
 بنا خوشتر صورتی شرح داد کہ بد مرد را روز نیکو مباد
 ۱۵ بد اندیش برخودہ چون دست یافت درون بزرگان باتش تباہت
 خجندہ وہ توان آتش افروختن پس آنکہ درخت گشن سوختن
 ملک را چنان گزم کرد این سخن : کہ دودش بر آمد ز دل برہن

ز ہر نوع اخلاق او کشف کرد
 حسد و منہ و پاکیزہ دین بود و
 نکو سیرت و دید و روشن قیاس
 سخن سنج و مقدر مردم شناس
 برائے از بزرگان پیش و بیش *
 نشان دیش زبردست و خوش
 چنان حکمت و معرفت کا رست *
 کہ از انہیں درونے تخت
 ۱۰۰ در آورد ملے بزرگ و مہتمم
 زبان ہمہ جہت و گیلان بہ رست
 کہ حرفے بدیش بر نیامزد دست
 حسودے کہ یک جو خیانت ندید
 ز روشن دیش ملک پر تو گرفت
 ندید آن خردمند را رخسہ
 ۳۳ امین و بد اندیش طشت است
 ملک را دو خورشید طلعت غلام
 دو پاکیزہ پیکر چو خور و پری
 دو صورت کہ گفتی کی نیست پیش
 سخنمے دانائے شیرین سخن
 ۳۵ چو دیدند کاوصاف خلقش کوست
 در و ہسم اثر کرد میل بشہ
 گرفت اندر آن ہر دو شمشاد و بن
 بطبعش ہوا خواہ گشتند و دوست
 نہ میلے چو کوتاہ بنیان بشہ

۱۳۵ گفت اے خداوندِ رُوسِ زمین
 ز فرستم درین مملکت منبرِ سَلِ
 ملک را همین ملک و پیرایه بس
 ندیدم کسے سرگران از شراب
 سخن گفت و دامن گوهرِ شاند
 ۱۴۰ پسند آمدش حُسن گفتارِ مرد
 زرش داد و گوهرِ شکرِ قدوم *
 گفت آنچه پرسیدش از سرگذشت
 ملک بادلِ خویش در گفت و گو
 ولیکن بتدریج تا انجمن
 ۱۴۵ بقعاش بیاید نخست از مسود
 بود بر دل از دستِ غم بارها
 چو قاضی بفکرت نویسد سبیل
 نظر کن چو شوفا داری بشت
 چو یوسف کسے در صلاح و تمیز
 ۱۵۰ بایام تا بر نیاید بے
 خدایت مُعین باد و دولتِ قرن
 کز آسیبِ آژر ده و دیدم دلتے
 که راضی نباشد باز از کس
 مگر ہم خرابات دیدم حناب
 بلطفے که شاه آستین برشاند
 بنزد خودش خواند و اکرام کرد
 ۱۵۵ پی رسیدش از گوهرِ زاد بوم *
 بقربت زد دیگرکان در گذشت
 که صدرِ وزارت سپارم بدو
 بستی نختند بر اے من
 بقدرِ هنر پاگاہش فروز
 که نا آزموده کند کارها
 نگر و ز دستارِ بندان نخل
 نه انگه که پرتاب کردی ز دست
 بے سال باید که گرد و عین
 ۱۶۰ شاید رسیدن بغور کسے

و گر بند و بندش نیاید بکار
چو ششم آیت برگناه کس
که سهل است لعل پستان شکست
در تدبیر یا و شا
درخت خبیث است بخش بر آر
تا تل گنش در عقوبت بے
شکسته نشاید و گساره بست
و تا نخر کردن دست

سفر کرده دریا و هامون بے
ز چرخس و نفس پاکش علوم
سفر کرده و صحبت آسوده
ولیکن مندر و مانده بے برگ سخت
ز احراق او در بیان سوخته
بزرگ در آن ناحیت شهریار
سر عجز در پائے درویش داشت
سرو تن بجا مش از گسره راه
ستایش کنان دست بر بر نهاد
که نخبه جوان با دو دولت قوی
چه بودت که نزدیک ما آمدی
گبوائے بگو نام و نیکو سرشت

و گر بند و بندش نیاید بکار
چو ششم آیت برگناه کس
که سهل است لعل پستان شکست
در تدبیر یا و شا

ز دریائے عمان بر آمد کس
عب ویده و ترک و تاجیک روم
جهان گشته و دانش اندوخته
بسیکل قوی چون تناور درخت
و و صدر قه بالاے هم دوخته
بشهرے در آمد ز دریا کنار
که طبع بگو نامی اندیش داشت
بشستند خدمت گذاران شاه
چو بر آستان ملک سر نهاد
در آمد بایوان شاهنشاهی
شمن شاه گفت از گنج آسیدی
چه دیدی درین کشور از خوبش

بفسرمان بران برشہ دادگر
 ۱۳ گمشدے زندتا شود در دناک * گمے کند آتش از دیدہ پاک
 چو زمی کنی خصم گرد و دلیر
 دُرشتی و زمی بہم در بہت * چو رگزن کہ جہراح و مَرَجَم بہت
 جوان مرد و خوش خوشی بخشند باش
 نیاید کس اندر جہان کو بماند
 ۱۴ نمر د آن کہ ماند از پس و بجایے
 ہر آن کو نماند از پیش پا دگار
 و گرفت و آثار خیرش نماند * شاید پس از مرگش الحمد خواند
 چو خواہی کہ نامت بود جاودان
 ہمین نقش بر خوان پس عہد خویش
 ۱۵ یکے نام نیکو ببد از جہان
 بجمع رضا مشنوائد اے کس
 گنہگار را عذر نیان بہ
 گر آید گنہگارے اندر پناہ
 چو بارے بگفتن و شنید پند
 ۱۶ چو رگزن کہ جہراح و مَرَجَم بہت
 چو حق بر تو باشد تو بر خلق پاش
 مگر آن کزو نام نیکو بماند
 پُل و مسجد و خان و مہمان سراے
 درخت و جودش نیاورد بار
 ۱۷ مکن نام نیک بزرگان نہان
 کہ بر خواندی از عہد شہان پیش
 یکے رسم بد ماند از و جاودان
 و گر گفتہ آید بغورش برس
 چو ز نہار خواہد تو ز نہار وہ
 نہ شرط بہت کشتن با قول گناہ
 و دُوم گوش مالش زندان بند

و گریا رسی باشدش زاد بوم * بصغانش منفرت و سقلاب بوم
 هم آخبا آمانش مده تا بچاشت * شاید بلا بر سر کس گماشت
 ۹۰ که گویند برگشته باد آن زمین * کز و مردم آید بیرون چنین
 عمل گریه‌ی مردی منعم شناس * که نفلس ندارد و ز سلطان اس
 چو نفلس فرو برد گردن و بش * از و بر نیاید و گریه خسروش
 چو مشرف و دوست از امانت داشت * ببايد بر و ناظرے بر گماشت
 و را و نیز در ساخت با خاطرش * ز مشرف عمل بر کن و ناظرش
 ۹۱ خدا ترس باید امانت گذار * امین کز تو ترسد آئینش مدار
 امین باید از داو و راندیشناک * نه از رفیع دیوان و خزبر و بلاک
 بیفشان و بشمار و فارغ نشین * که از صد کی رانہ بنسی اسین
 و دهم جس ویرنیہ را هم قلم * نباید فرستاد کجبا بہم
 چه دانی کہ ہم دست گردند و یار * یکے دزد باشد یکے پرده دار
 ۹۲ چو دزدان ز ہم باک دارند و ہم * رو و در میان کاروانے سلیم
 یکے را کہ بغرول کردی ز جاہ * چو پتے بر آید بہ بخشش گناہ
 بر آوردن کام امیدوار * بہ از قید بندی شکستن ہزار
 نویسنده را کن ستون عمل * بیفتد نبش و طناب امل

نکو بایده نام و نیکو قبول
 بزرگان مسافر بجان پرورند
 ۷۵ تبه گرد و آن مملکت غمگین
 غریب آشنا باش و ستیاج دوست
 نکو دار ضیف و مسافر عزیز
 زیبگانه پرپسند کردن نکوست
 تدبیران خود را بفراسه قدر
 ۸۰ چو خدمت گذاریت گرد و گمن
 گرا و راهم دست خدمت بپست
 حق سالیانش فراموش مکن
 ترا بچنین برگرم دست هست

حکایت

شنیدم که شاه پور دم در کشید *
 چو شد حاش از بے نوائی تباه
 که اے شاه آفاق گستر بعدل
 ۸۵ چو بذل تو کردم جوانی خویش
 غریبه که پُرقتنه باشد سرش
 تو گر خشم بروی نگیری رواست
 چو در بر اسمش تلم در کشید
 نوشت این حکایت بنزدیک شاه
 اگر من نمانم تو سانی بفضل
 بهنگام پیروی سدا نم ز پیش
 میازار و سپردن کن کشورش
 که خود خوی بد دشمنش در قهاست

چراغی که بیوه زنی بر فروخت
از آن بہرہ ورتہ در آفاق کسیت
چون نوبت رسید زین جہان تبش
بدونیک مردم چوے بگزند
حدا ترس را بر رعیت گمار
بد اندیش تست آن جگر خوار خلق
ریاست بدست کاف خطا ہست * کہ از دست نشان دستہا بردا ہست

نکو کار پرور نبیند بدی
مکافات نمودی باش مکن * کہ بخش بر آورد باید ز بُن
مکن صبر بر عامل ظلم دوست
سہرگ باید ہم اول برید
چو بد پروری خصم جان خودی
چو از فرہی بایدش کند پست
نہ چون گو سپندان سہرم درید

حکایت

چہ خوش گفت بازار گانے اسیر
چو مردانگی آید از رہنمان
شہنشاہ کہ بازار گان را نخست
کے آہنہا دکر ہوشمندان روند
چو گردش گرفتہ دزدان تبیر
چہ مردان شکر چہ حیل تان
در حیر بشہر و شکاہ بہ بنت
چو آوازہ رسم بد بشنوند

وگر در سرت وے این خونست در آن کشور آسودگی بوے نیست
اگر پابندی رضا پیش گیر وگر یک سواری سر خویش گیر
۴۰ فداخی در آن مَز و کشور خواه کہ دل تنگ بینی رعیت ز شاه

ز مُشکبران دلا و ترس * از آن کو ترس ز داور ترس
وگر کشور آبا و بنید بخواب کہ دارد دل اہل کشور خراب
خرابی و بد نامی آید ز جور رسیدن بین این سخن را بغور
رعیت شاید بیداد گشت کہ مرسلطنت را پناہند و پشت

۴۱ مراعات و ہقان کن از بر خویش * کہ مَزور خوشدل کند کار بیش
موت بنا شد ہی با کسے کز و نیکوئی دیدہ باشی بے

حکایت پند وادان خسرو شیر و پیرا

شنیدم کہ خسرو شیر و یہ گفت * در آن دم کہ خشمش ز دیدن نجفت
بر آن باش تا ہر چہ نیت کنی نظر در صلاح رعیت کنی
الائمانہ چچی سہ از عدل لے کہ مردم ز دست نہ چنید پاسے
۴۲ گر زور رعیت ز بیدادگر کند نام زشتش بگیتی سمر
بے بر نیاید کہ بُنیا و خود بکند آنکہ نہاد و بُنیا و بد
خرابی کند خصم شمشیر زن نہ چندان کہ دود دل پیر زن

چو حاکم بفهمان داور بود خدایش نهدار و یاور بود
 محال است چون دوست دارد که در دست دشمن گذارد ترا
 ره این است و روع از طریقت متا * بنه گام و کاسه که خواهی سیاب
 نصیحت کس سودمند آیدش که گفتار سعدی پسند آیدش
 شنیدم که در وقت نزع روان * بهر مژ چنین گفت نوشیروان
 که خاطر نگدار در ویش باش نه در بند آسایش خوش باش
 نیا ساید اندر دیار تو کس چو آسایش خویش جوئی و بس
 نبیاید بنزدیک دانا پسند شبان خفته و گرگ در گو سپند
 ۳۵ بز و پاس در ویش و محتاج دار که شاه از رعیت بسود تاجدار
 رعیت چونچ اند و سلطان درخت درخت اے سپر باش تلخ سخت
 گمن تا توانی دل خلق ریش و گریگنی میگنی یخ خویش
 اگر بادیه بایدت مستقیم ره پارسیان امید است و بیم
 طبیعت شود مرد را بنجردی بآئید نیکی و بیم بدی
 ۳۶ گر این بسود و در بادشاه یاتق در اقلیم او جا یگه یاتق
 که بخشش آرد بآئید وار * بآئید بخش خد او نگار
 گزندکانش نیاید پسند که ترسد که در ملکش آید گزند

بدر گاہ نہ ساندہ ذوالجلال * چو درویش پیش تو انگر نبال
 چو طاعت کنی لبس شاہی پوش چو درویش مغلس برآور خروش
 کہ پروردگارا تو انگر تسوی تواناے درویش پرور تسوی
 نہ کشور حنادیم نہ فرمان دہم کیے از گدایان این درگسم
 ۱۵ چہ برخیزد از دست کردار من مگر دست نطفت شود یار من
 تو برخیز و نیکی دہم دست س * و گر نہ چہ خیر آید از من بکس
 خدا یا تو بر کار خیر مہدار * و گر نہ نیاید ز من ہیج کار
 دُعا کن شب چون گدایان سبوز اگر میکنی بادشاہی بروز
 گم بہتہ گردن کشان بردت تو بر آستان عبادت سرت
 ۲۰ زبے بندگان را خداوندگار خداوند را بندہ حق گزار
 حکایت کنند از بزرگان دین حقیقت شناسان عین الیقین
 کہ صاحب دے بر پنگے نشست ہی راند رہوار ماے بدست
 کیے گفتش اے مردِ راہ خدا بدین رہ کہ رفتی سداہ نماے
 چہ کردی کہ درندہ را مہ توشہ نگیں سعادت بنام توشہ
 ۲۵ بگفت ار پنگم زبون ست و مار و گر پیل و گر گس شکفتے مدار
 تو ہسم گردن از حکم داور ہیچ * کہ گردن نہیچہ ز حکم تو ہیچ

مُتَمِش در انصاف و تقویٰ بدار * مُرادش دنیا و عقیقی برآر
 غم از دشمن ناپسندت مباد زو و ران گیتی کز نیت مباد
 ربهشتی درخت آور چون تو بار سپر نامجوے و پدر نامدار
 از آن خاندان خیر یگانہ دان کہ باشند بگوے این خاندان
 ۱۲ زبے دین و دانش زبے عدل داد زبے ملک و دولت کہ پانیدہا

باب اول

در عدل و انصاف و تدبیر جهان داری

نگنجی کر مسائے حق در قیاس چه خدمت گذار دزبان سپاس
 خدا یا تو این شاه درویش دوست کہ آسائش خلق در ظل او ست
 بے بر سر خلق پانیدہ دار * بتوفیق طاعت دلت زنده دار
 بر و مندرارش درخت امید سرش بنور ویش بر حمت سفید
 ہ براہ تکلف مسر و سعیا اگر صدق داری بیار و بیا
 تو منسل شناسی و شہ راہ رو * تو حق گوے و حسد و حقایق شنو
 چه حاجت کہ نہ گرسی آسمان * نہی زیر پایے قزل ارسلان
 گو پایے عت بر افلاک نہ بگور و سہ اخلاص بر خاک نہ
 بطاعت نہ چہرہ بر آستان * کہ این ات سر جادہ راستان
 ۱ اگر بندہ سر برین در نہ کلاہ خداوندی از سر نہ

۱۷۰ جهان آفرین بر تو رحمت کند و و گر هر چه گویم فان ست و باد
 بهینت بس از کردگار مجید که توفیق خیرت بود بر منید
 زلفت از جهان سعد زنگی بدرد * که چون تو خلف نام بردار کرد
 عجب نیست این فرع از آن اصل پاک که جانش بر آوج ست جوشن خاک
 خدایا بر آن ثریت نامدار بفضلت که باران رحمت بهار
 ۱۷۱ گراز سعد زنگی مثل مساند یو فلک یاور سعد بوبکر باد
 اتابک محمد شه نیک بخت خداوند تاج و خداوند تخت
 جوان جوان بخت روشن ضمیر بدولت جوان و بتدبیر
 بدانش بزرگ و بهمت بلند بیاز و دیو بدل هوشمند
 ز به دولت سادر و زگار که پورے چنین پرورد در کنار
 ۱۷۲ بدست کرم آب دریا بسود * برفت محل ثریا بسود
 ز به چشم دولت بروئے تو باد * سه شهریاران گردن فدا
 صد فدا که بنی زور دانه پر نه آن قدر دار و که یکدانه دور
 تو آن مؤثر مکنون یکدانه که پیدایه سلطنت خائنه
 بگمدار یارب بطن خودش برهنیز از آسیب و چشم بدش
 ۱۷۳ خدا یاد آفاق نامی کنش توفیق طاعت گرامی کنش

لَمُوكِ ار نكو نامی اندوختند ز پیشینگان سیرت آموختند
 ۱۵۵ تو در سیرت پادشاهی خویش سبق بردی از بادشاهان پیش
 میگرد بدیوار روئین و سنگ * بگرد از جهان راه یا جوج تنگ
 تراست یا جوج کُفر از زر هست * نه روئین چو دیوار اسکندر هست
 زبان آورے کاندزین امن داد * سپاست گوید ز بانس مباد
 زبے بحیر خُشاش و کان جود که مستظهر است از وجودت وجود
 ۱۶۰ برون بنیسم او صاف شاه احسا * نگنجد درین تنگ میدان کتاب
 گر آن جمله را سعدی اِلا کند مگر دفتر دیگر انشا کند
 فنه و ماندم از شکر چیدن کرم همان به که دست دُعا گترم
 جهانت بکام و فلک یار باد جهان آفرینیت نگهدار باد
 بلند اخترت عالم افروخته زوال اخته دشمنت سوخته
 ۱۶۵ غم از گردش روزگار ت مباد وز اندیشه بر دل عُبّارت مباد
 که بر خاطر بادشاهان غم پریشان کند خاطر عالم
 دل و کشورت جمع و مسمور باد ز ملک پراگندگی دور باد
 تنت باد پیوسته چون دُین است بداندیش ریاد دل چو تدبیر هست
 درونت بتاید حق شاد باد دل و دین و اعلیت آباد باد

نیامد برش در دناک از غم
 طلبگار خیرست و اُمیدوار
 ۱۳۰ کله گوشه بر آسمان بین
 گداگر تو اضع کند خوی دوست
 اگر زیر دست بنیت سناست
 نه ذکر جمیلش نهان می رود
 چنوبی خسر دمنده فسخ سناست *
 نذر د جهان تا جهان هست یاد
 ۱۳۱ نه بینی در آیام او رنج
 کس این رسم و ترتیب آئین ندید
 از آن پیش حق پاکیا بش قومیت
 چنان سایه گسترده بر عالمی *
 که ز اَله نیندیشد از رستم
 بنالند و از گردش آسمان
 نذار و شکایت کس از روزگار
 پس از تو ندانم سرانجام خلق
 که تارنج سعدی در آیام تست
 هم از بخت فرخنده فرجام تست
 که تا در فلک ماه و خورشید هست
 درین و قدرت ذکر جاوید هست

که نشاد بر خاطرش مرسته
 خدایا اُمید که دار و بر آر
 هنوز از تو اضع سرش بر زمین
 تو اضع ز گسردن فرازان بکوهست
 زبردست افتاده مرد خداست
 که صیت گرم در جهان می رود
 نذر د جهان تا جهان هست یاد

که نالند ز بیداد سرخج
 فریدون با آن شکوه این ندید
 که دست ضعیفان بجایش قومیت
 که ز اَله نیندیشد از رستم

بنالند و از گردش آسمان
 نذار و شکایت کس از روزگار
 پس از تو ندانم سرانجام خلق
 که تارنج سعدی در آیام تست
 درین و قدرت ذکر جاوید هست

۱۳۰ نه بینی در آیام او رنج
 کس این رسم و ترتیب آئین ندید
 از آن پیش حق پاکیا بش قومیت
 چنان سایه گسترده بر عالمی *
 همه وقت مردم ز جور زمان
 ۱۳۱ در آیام عدل تو اے شهریار
 بعد تومی بنیم آرام خلق
 هم از بخت فرخنده فرجام تست
 که تا در فلک ماه و خورشید هست

تو نیز از بدی بنسیم در سخن * بخلق جهان آفرین کار کن
 چو جیتی پسند آیدت از هزار * ببردی که دست از تعنت بردار
 ۱۳۵ همانا که در پارس نشاء من * چو مشک است به قیمت اندر حقن
 چو بانگ دُهل هو لم از دور بود * بغیبت درم عیب مستور بود
 گل آورد سعدی سو به بوستان * بشوخی و فلفلس بهن وستان
 چو خنر مابشینی اندوه پوست * چو بازش کنی استخوانی در دست
 ذکر محامد انا بک ابو بکر بن سعد زنگی

مرا طبع ازین نوع خواهان نبود * سه مدحت پادشاهان نبود
 ۱۳۶ و لے نظم کردم بنام فلان * مگر باز گویند صاحب دلا ن
 که سعدی که گوئی بلاغت را بود * در ایام ابو بکر بن سعد بود
 سزدگر بدورش بنام خیال * که سید بدوران نوشیروان
 جهان بان و دین پرور و دادگر * نیاید چو بکر بعد از عمر
 سه سرفرازان و تاج مهسان * بدوران عدلش بنام د جهان
 ۱۳۷ گراز قنہ آید کس در پناه * نذارو جنبه این کشور آرام گاه
 خطوبی لباب کبیت القیس * حوالیه من کل فیج عسیت
 ندیدم چنین ملک و گنج و سریر * که وقف است بر طفل و بر نادیر

چو این کاغذ دولت سپردا ختم * بروده در از تربیت ساختم
 یک باب عدل است و تدبیر است * کلبائی خلق و ترس خداست
 دوم باب احسان نهادم اساس * که منعم کند فضل حق را سپاس
 سوم باب عشق است مستی و شور * رشتی که بندند بر خود بزور
 چهارم تو اضع رضا پنجمین * ششم وصف مرد قناعت گزین
 بهفتم در از عالم تربیت * هشتم در از شکر بر عافیت
 نهم باب توبه است و راه صواب * دهم در مناجات و ختم کتاب
 یازدهم بیا یون و سال سعید * بتاریخ فسخ میان دو عید
 زشش صد فزون بود پنجاه و پنج * که پرورش شد این نام بردار گنج
 بهمانست با دامن گوهرم * هنوز از خجالت سر اندر برم
 که در بحر لولو صدق نیست * درخت بلند است در باغ و پست
 الا اے خردمند و خند خور * هنرمند نشیده ام عیب جو
 قساگر حسیر است و گر پریان * بناچار خشوش بسود در میان
 نوگر پرنیانی نیابی مجوش * گرم کار من با و دشوم بیوش
 نیازم بهر مایه فضل خویش * بدر ویزه آورده ام دست پیش
 شنیدم که در رمزا مید و بیم * بدان را به میکان به بخشد کییم

کہ باشند منتہی گداہان خیس * مہبان دارالسلامت طفیل
 خدایت ثنا گفت و نجیل * زمین بوس قدر توجیریل کرد
 بلند آسمان پیش قدرت نخل * تو مخلوق و آدم ہنوز آب و گل
 تو اصل وجود آدمی از سخت * و گر ہرچہ موجود شد فرع تست
 ندانم کہ امین سخن گویت کہ والاتری زراخچہ من گویت
 ترا عتہ لولاک تکمیل بست * شنای تو طابا و یاسین بست
 چہ وصف کند سعدی ناتمام * علیک الصلوۃ اے نبی السلام

سبب نظم کتاب

در اقصاء عالم بگشتم بے * سبر و دم ایام باہر کے
 ۳ تمع ز ہر گوشہ یافتہم - ز ہر خدے خوشہ یافتہم
 چوپا کان شیر از خاک کی نہاد * ندیدم کہ رحمت بران خاک باد
 تولاے مردان این پاک بوم * براہین ختم خاطر از شام و روم
 بیل گفتم از مصروفند آوند * پر دوستان آرمغانے برند
 در نفع آمدم زان ہمہ بوستان * تھی دست رفیقن سوے دوستان
 ۱۵ مرا گر تھی بود زان قند دست * سخناے شیرین تر از قند مست
 نہ قند کے کہ مردم بصورت خورند * کہ ارباب مغنی بکاغذ برند

بلا فامت لات بشکست چند * باغ از دین آب عثری بسود
 نہ از لات و عثری بر آورد گدو * کہ توریت و انجیل منسوخ کر
 شبے برشت از فلک گذشت * بتکین و جاہ از ملک در گذشت
 چنان گرم در تیہ قترت براند * کہ در سدرہ جبریل از و باز ماند
 ۸ بدو گفت سالار بیت الحرام * کہ اے حامل وحی برتر جسم
 چو در دوستی مخلصیم یافتی * غنائم ز محبت چہ اتاقتی
 بکفتا فرا تر مجالسم مانند * بماند م کہ نیروے باسم مانند
 اگر یک سہ سے بر پر م * فروغ تجلی بسوزد پر م
 مانند عصیان کسے در گرو * کہ دارد چنین سیدے پیشرو
 ۹ چہ نعت پسندیدہ گویم ترا * علیک السلام اے نبی الورا
 دُرود ملک بر روان تو باد * بر اصحاب و بر پیروان تو باد
 نخستین ابوبکر پسر حُرید * عثمہ پنجمہ بر پیچ دیو مرید
 حنظل و مسند عثمان زنبہ وار * چہارم علی شاہ دلدل سوار
 خدایا بحق نبی فاطمہ * کہ بر قول ایمان کنسم خاتمہ
 ۱۰ اگر دعوت م رد کنی و رد قبول * من دوست و دامان آل رسول
 چہ کم کرد و اے صدر فرخندہ پی * ز قدر رفیعت بدرگاہ سجے

۶ تاثل در آئینه دل گنی صفا ئی بتدریج حاصل کنی
 مگر بوی از عشق مست کند * طلبکار عهد آلت کند
 بپاس طلب راه بد آنجا بی * وز آنجا ببال محبت پری
 بدرد یقین پرد های خیال نماند سرا پردہ الاحبال
 دگر مرکب عقل را پیوست * غناش بگیرد تخیل که است
 ۷ درین بحر خبر مسدوعی نرفت * گم آن شد که دنبال داعی نرفت
 کانی کنین راه برگشته اند * برقت بسیار برگشته اند
 خلاف پیمبر کس نه گزید * که هرگز بمنزل نخواهد رسید
 مپندار سعدی که راه صفا * توان رفت خبر در پی مصطفی
 کریم اسجایا جمیل الشیم * بنی البرایا شفیع الایم
 ۸ امام رُسل پیشوائے سبیل * امین خدا مصیط حبیل
 شفیع الوری خواجه نبی و نثر * امام الهدی صدر دیوان شتر
 کلیمی که چرخ فلک طور است * همه نورها پر تو نور دوست
 تیمی که ناگرد و قران در دست * کتب خاٹہ چند ملت بهشت
 چون غمش بر آنیت شمشیر سیم * بهنجر میان سمرزد و دویم
 ۹ چو صیتش در افسوا و دنیا فاد * تزلزل در ایوان کبر افتاد

جہان مُتَشَقِّقِ بَرِ اِلٰہِیَّتِش ۴
 ۴۰ بَشَرِ مَاورائے جلالش نیافت
 فرو مانده در کنہ ماہیتش
 نہ بر آوج ذاتش پر دمخ و ہسم
 ۵ نہ ادراک در کنہ ذاتش رسد
 درین ورطہ کشتی فرو شد ہزار
 چہ شبہا نشستم درین سیر گم * کہ وحشت گرفت آستینم کہ قسم
 محیط است علم ملک بر بیط
 نہ فکر بغیر صفاتش رسد
 ۶ نہ در کنہ بیچون سبحان رسید
 کہ خاصان درین رہ قفس رانده اند * بلا اُحصی از تنگ فرو مانده اند
 نہ ہر جاے مرکب توان تا حقن کہ جاہا سپر باید انداختن
 ۷ کسے را درین بزم ساغر و ہند کہ داروے ہیوشمیش در وہند
 تیرہ خرومند ازین بحر خون * کز و کس نبردست کشتی بدون
 یکے باز را دیدہ بروخت ہست * یکے دیدہ ہا باز و پر سوخت ہست
 کسے رہ سوے گنج قارون نبود * و گر برورہ باز میرون بندہ
 اگر طالبی کین زمین طے کنی تخت ہست باز آمدن پی کنی

بندرگاه لطف و بزرگیش بر * بزرگان خفاوه بزرگی زسه
 فرو ماندگان را بر حمت قریب * تشرع کنان را بدعوت مجیب
 ۳۰ براحوال نابوده علمش بصیر * برآسرار ناگفته لطفش خیر
 بقدرت بگمارد بالادشیب * خداوند دیوان روز حبیب
 نیستغنی از طاعتش پشت کس * نه بر حرف او جائے انگشت کس
 قدیم نگو کار نیکو پسند * به کلک قضا در رحم نقش بند
 زمشرق بمغرب مه و آفتاب * روان کرد و گشت دگیتی برآب
 ۳۰ زمین از تپ لرزه آمد ستوه * فرو کوفت برداشش میخ کوه
 و بد نطفه را صورتی چون پی * که کرد است بر آب صورتگری
 بند لعل و فیروزه در صلب بنگ * گل لعل در شاخ پیروزه رنگ
 زابر انگشت قطره سویم * ز صلب آورد نطفه در شکم
 از آن قطره لولوی لالا کند * وزین صورتی سده و بالا کند
 ۴۰ بر و علم یک دژ پوشیده نیست * که پیدا و پنهان تیر و شش یک نیست
 مہیا کند وزئی مار و مور * و گر چند زبے دست و پاے اندوزد
 بامرش وجود از عدم نقش بست * که داند حیز او کردن از نیست بست
 و گر ره بکتم عدم در پرد * وز آنجا بصحرائے محشر برد

۲ دگر ترک خدمت کند شکری * شود شاه و لشکرش از دے بری
 ولیکن خداوند بالا و نپست * بعصیان در رزق برکش بست
 او یم زمین سفره عام دوست * برین خوان یغما چه دشمن چه دوست
 ۵ دگر بر جفا پیشه بشتا فتنه * که از دست قهرش امان یافته
 بری ذاتش از تهمت خدا جنبش غنی ملکش از طاعت جن انس
 پرستار امرش همه خیر و کس بنی آدم و مرغ و مور و مگس
 چنان نین خوان گرم گترود * که سیرغ در قاف قسمت - خورد
 لطیف و کرم کتر کار ساز * که داراے خلق است و دانای راز
 ۲ مرا و رارسد کبریا و منی * که ملکش قدیم است و ذاتش غنی
 یکے را بر بند تاج بخت یکے را بجاک اندر آرد ز تخت
 کلاه سعادت یکے بر سرش یکیم شقاوت یکے در برش
 گلستان کند آتش بر خلیل گرو ہے باتش برد ز آب نیل
 گر آن است منشور احسان است ورین است تو قیغ فرمان است
 ۵ پس پرده بیند علمائے بد ہم او پرده پوشد بالائے خود
 تبہ دید اگر بشد تیغ حکم * بمانند گرو بیان صم و حکم
 دگر ز تہ بخت ز خوان گرم * عند ازیل بگوید نصیبے برم

